

NICOLAE PRELIPCEANU

UNDE SE DUC POETII?

La începutul lui ianuarie, anul acesta, poetul Ion Drăgănoiu ar fi împlinit 65 de ani. A plecat dintre noi acum cinci ani și ceva, într-una din zilele Târgului de Carte din 2003. La Radio Cultural i s-a dedicat o emisiune. Prilej de aducere aminte despre unul dintre cei care făceau parte din așa numita „generație 70”. Mi-am amintit cărțile sale din anii de început, *discurs împotriva metodei*, *Poeme mecanice*, *Grădina de iarnă*, *Scene de vânătoare*, *Camera Albă*, *Starea provizorie*, precum și ultima, *I fedeli d'amore*. Am regăsit aici faimoasele sale poeme ironice și sentimentale, într-o clară evoluție de la modelul Nichita Stănescu la modelul Ion Drăgănoiu. Iată ce scria poetul la 10 iulie 1978: „...Vine o vreme când prietenii-s tot mai puțini./Scut împotriva singurătății, leacuri ca s-o alini nu ai./Doar o lacrimă strălucind obosit în amurg, lentilă sub care porii/îți par o câmpie lunară...” El, abstractul din *discurs împotriva metodei* (știți care metodă, desigur), atinge o adevărată virtuozitate în transcrierea palpabilului, a celui mai viu concret.

Dar Ion Drăgănoiu e numai începutul, vârful de aisberg potrivit cu începutul anului, pentru că din spatele lui privesc atâția poeți, cândva remarcabili, de profunzime uneori metafizică, precum Dan Laurențiu sau Mihai Ursachi, Mircea Ciobanu sau Daniel Turcea, ale căror nume se aud și se văd tot mai rar transcrise în paginile revistelor literare sau pur și simplu în memoria celor de azi. Fapt ce m-a făcut să mă întreb, cam retoric, scuzați, unde se duc poeții atunci când hotărâsc să nu se mai întoarcă. Pentru că am toate datele să cred că hotărârea este a lor, ei pleacă deliberat, atunci când ajung să li se pară „porii...o câmpie lunară” și când „...creionul atârnă/deasupra hârtiei, la capătul mâinii inerte...”

Dan Laurențiu, căci la el mă gândesc adesea, a dispărut, la sfârșitul anului 1998, cred, nu mult timp după ce împlinise vârsta de

61 de ani. De atunci și până azi, numele lui a fost foarte rar amintit, citat. Și totuși, el a marcat profund poezia timpului său, el a fost și un critic al poeziei, extrem de avizat, un teoretician, o minte capabilă să treacă și cu ajutorul altor unelte decât XXXX poetic dincolo de coaja vizibilă a lumii, spre nucleul care rămâne secret pentru majoritatea oamenilor. Pe internet, numele acestui poet important este amestecat, după obiceiul instrumentului respectiv, cu tot felul de inves-titori, spărgători, acționari, fotografi și funcționari. În Wikipedia, aflăm, „nu există o pagină cu acest titlu”. Scurt și cuprinzător. Și totuși, Dan Laurențiu a fost, el însuși, o pagină în poezia română, și nu una de pe la coadă, căci cartea aceasta nu e alfabetică, ci tehno-redactată după un alt criteriu decât cel alfabetic. Din când în când, la câte o enumerare, cum e aceea dintr-un articol despre scriitorii care au publicat în *Convorbiri literare*, apare și numele lui. Atât.

În aprilie se vor împlini doisprezece ani de la moartea lui Mircea Ciobanu, un alt poet din seria celor importanți, care a fost, de asemenea, un remarcabil și remarcat prozator și unul dintre editorii cei mai dibaci ai epocii dinainte de 1990, dibaci în a face să apară cărți de poezie care ar fi putut să fie stopate de cenzorii regimului, dacă el nu le-ar fi învăluit în formule potrivite, înșelătoare ale prostiei acelor. Tonurile sale profunde nu se mai reproduc în poezia de azi, trimiterele sale biblice de asemenea, înaltul său spirit e tot mai rar, pentru că tot mai puțin căutat. Nici despre el nu se mai prea vorbește în revistele epocii pe care o traversăm. Așa cum l-am găsit pe Dan Laurențiu într-o teză despre manierismul în literatură, făcută sub îndrumarea lui Mihai Cimpoi, la Chișinău, va fi fiind menționat și Mircea Ciobanu, probabil și Virgil Mazilescu, un alt dispărut, mult mai norocos însă, un timp, fiind un fel de model al unor poeți tineri. Aceștia, după ce își vor lua zborul din cuibul pe care li-l pregătise, involuntar sau voluntar, cine știe, Virgil, nu mai sunt ținuți să-l readucă în atenția criticii și a vieții literare.

La urma urmelor, ceea ce se întâmplă este ceea ce trebuie să se întâmple, din punctul de vedere al epocii în care trăim. O epocă a clipei (anticipată parcă de Saul Bellow în romanul său, *Trăiește-ți clipa*), una în care nu există preocupare spre trecut, spre cel propriu cât și spre cel al domeniului în care exiști, cât și spre cel al societății al cărei membru, vrând-nevrând, ești. Titlul lui Bellow ar putea fi completat, pentru uzul „delfinilor” de azi, atât de uituci, sau, ca-n

Ion Barbu, „uitători”, mă rog, la poetul clasic la singular, trăiește-ți clipa dar nu scăpa din vedere ora, ziua, anul, veacul trecut și pe toate celelalte. Dar obiceiul acesta de a neglija complet trecutul nu e decât semnul noii democrații, refuzul acestei îndeletniciri în fond aristocratice, cu trecutul, cu arborii genealogici, cu străbunii, cu identitățile croite în general altădată și care pot fi doar modificate pe ici pe colo, dar nu neapărat în părțile esențiale, de contemporani, la un moment dat. Noi, roturierii, ne trăim clipa și atât. Dar o societate, un popor n-ar trebui să se considere atât de jos încât să se dispenseze de tot trecutul său cu voioșie.

N-am răspuns la întrebarea din titlu, pentru că nu știu unde se duc poezii atunci când se hotărăsc să nu mai revină printre noi. Am răspuns, însă, la una nepusă: ce facem noi cu memoria lor, după ce ei nu mai pot să se agite pentru ea? Poate că poezii enumerați mai sus, în spatele cărora stau alții și alții, nu sunt cu toții de aceeași valoare, de aceeași adâncime, dar cu toții au scris, nu neapărat „o limbă ca un fagure de miere”, conform prea folositei formule eminesciene, tocită din păcate de aceea, ci, poate, un fragment de spiritualitate care, o dată pierdut, nu mai poate fi regăsit și refăcut, așa cum într-un cutremur devastator nu mai pot fi găsite cărți și alte obiecte de preț, a căror amintire rămâne un timp în memoria supraviețuitorilor. Să fim noi doar niște supraviețuitori ai unui dezastru căruia ne încăpățânăm să nu-i facem față? Să fie disparițiile poezilor, la urma urmelor absolut naturale, deși deseori prea grăbite, componentele unui dezastru pe care am putea să-l stăvilim și nu vrem? Sau să fie acest comportament al oamenilor de azi, recentii cum le-ar spune cineva, doar noul mod de a da foc unei alte, eventuale, virtuale, biblioteci din Alexandria?

DIETER SCHLESAK

EUROPA, UN PROCES INIȚIATIC

Pe când eu, neamțul român, sasul ardelean din zona (cosmopolită) multinațională a Transilvaniei și nou-născutul vest-european, poposisem la Bruxelles, încă pe timpul lui Ceaușescu, Occidentul era pentru mine o planetă necunoscută, pe care pășeam electrocutat de un puternic șoc cultural, așa cum aș fi descoperit un țărâm nou. Încă existau cu miile acele granițe artificiale ale Războiului Rece, dintre care cel mai dramatic exemplu era Zidul Berlinului în Germania. Moștenirea lor dureroasă a declanșat ulterior o stare de schizofrenie europeană, aflată acum pe calea unei vindecări anevoioase.

Pe atunci nici n-aș fi visat că patria mea, România, sau patria mea de suflet, Transilvania – fostă anexă a Imperiului Austro-Ungar, apoi parte a monarhiei danubiene – ar fi putut să revină la realitatea istorică elementară, la tradiție și normalitate, care astăzi sunt în proces de reabilitare. Panaceul necesar pentru vindecarea stării de schizofrenie europene – ce conducea până mai ieri la războaie sângeroase în Balcani și punct de plecare a unor adânc împământenite prejudecăți, în care se regăsesc și angoasele și prejudecățile lumii occidentale vis-à-vis de cea est-europeană – s-a păstrat în mare măsură, mai ales în cultură și prin memoria colectivă, în care cartea ocupă un loc esențial, fiind suport al memoriei și proces de conștiință totodată. Însă Noua Europă, Europa Unită, este și o tentativă de reconciliere după dezastrul războiului, după sfâșierea continentului între cele două fațete brutale ale dictaturii și marilor puteri și după ce Gulagul, Auschwitzul, Hiroshima și bomba atomică creaseră o stare pentru care este responsabilă întreaga Europă și nu numai popoarele învinse, care astăzi au dreptul să se întoarcă acasă.

Să nu uităm nici că întreaga Uniune Europeană reprezintă ea însăși o replică la Holocaust și la teroarea stalinistă, o replică la autodistrugerea Europei în două războaie mondiale; e un miracol, cum azi dușmani pe viață și pe moarte s-au transformat în vecini și în prieteni! A fost o autodistrugere care s-a răsfrânt mai ales asupra Estului și ale cărei consecințe sunt vizibile

și astăzi! Potrivit lui Lucian Boia, unul dintre cei mai însemnați istorici români de astăzi, această a doua europeanizare a Estului este mult mai complicată decât cea de la începutul secolului al XIX-lea, fiind confruntată cu moștenirea brună și apoi cea roșie, în conștiințe, inimi, în societate, în economie și străduindu-se să vindece schizofrenia.

Însă, Doamnelor și Domnilor, există un chit, un ferment, efectul catalizator al culturii și cărții, care ar putea să ajute la vindecare și ajută deja la construirea unei noi rețele psihomentele în Europa. Din această perspectivă, pierderile cauzate de necunoașterea Estului sunt consemnate drept lacune spirituale, menite a îngusta patrimoniul comun al culturii și experienței europene. Ideile preconcepute referitoare la o așa-zisă „limbă neînsemnată” și implicit „cultură neînsemnată”, în contextul unui număr semnificativ de țări comunitare, atrag o reacție adversă din partea „Neînsemnaților” și prind aripi la cei „Importanți”; este și cazul limbii române. Menționez aici numai o carte de Dieter Schwanitz, *Die Bildung*, care confirmă o regulă a culturii europene, prezentând nume și titluri în special în engleză, franceză, germană, spaniolă, italiană și rusă. Cum rămâne cu celelalte 20 de limbi? Câteva, puține nume ale limbilor „neînsemnate”, sunt citate, de regulă acolo unde există traduceri bune sau laureați ai premiului Nobel, precum ungurul Imre Kertész. Regulii îi aparțin și româniilor Mircea Eliade sau Eugène Ionesco, Emil Cioran sau Tristan Tzara. De ce? Nu numai pentru că au emigrat, dar au emigrat și într-o limbă mare, în franceză sau engleză. Autori îndreptățiți la un loc în literatura universală au fost prejudiciați de apartenența la o limbă „necunoscută”. Numai aceia care de timpuriu au emigrat într-o limbă de circulație au câștigat recunoașterea universală. Și Paul Celan, căruia limba germană i s-a oferit ca alternativă, aparține acestei categorii.

Un mare autor, ca de exemplu Constantin Noica, venit din aceeași arie cu Cioran, Eliade și Ionesco, etalând același nivel și aceeași valoare cu aceștia, a rămas în anonimat¹, pentru că a refuzat abandonarea „neînsemnatei” limbi române. Așa cum Celanul românesc, Nichita Stănescu, un clasic al literaturii postbelice, face parte ca mulți alții din marii „Necunoscuți” ai Europei! Cu apariția traducerii mele la cele *Unsprezece Elegii* și o postfață detaliată, intitulată *Metapoezie în vremea roșie* (Editura Pop, Ludwigsburg 2005) sper să-l fac cunoscut măcar în spațiul de limbă germană.

Pentru că această situație dezolantă se datorează în parte și traducerilor precare. Întâi prin limba lui Oskar Pastior a ajuns ironicul Marin Sorescu în spațiul cultural german, Mircea Dinescu în tălmăcirea lui Werner Söllner,

¹ Vezi Dieter Schlesak, *Zeugen an der Grenze unserer Vorstellung*, IKGS Universitätsverlag München, 2005, unde au apărut pentru prima oară în spațiul lingvistic german două studii amănunțite despre Noica.

Gellu Naum transcris în germană de Georg Aeschl și în cele din urmă poeziile Anei Blandiana, în traducerea lui Franz Hodjak. De asemenea și ținutul retras al României, respirând un oarecare exotism, a potențat aceste prejudecăți, potrivit cărora literatura și cultura română, cartea românească, nu are de oferit nimic altceva decât o poezie pastorală.

Din 1989, odată cu detașarea de trecutul ei totalitar, România s-a apropiat progresiv de Occident și s-a „reîntors” în Europa, nu mai poate fi repudiată ca înainte. Aici intervine și actualitatea unei trăsături de caracter deosebite a acestui popor călit în disperare și lupte. Și anume, aversiunea sa față de orice patos al convingerilor. Și desființarea granițelor devenite „istorie”, după desființarea gardurilor de sârmă ghimpată și a interdicțiilor dictate de sistem, deschide perspectiva punctului terminus pentru mulți dezamăgiți ai noii societăți de consum, neoliberale, pragmatice, și nu numai în Est. Se potrivește aici un citat minunat din Heiner Müller: „...șansele fiind ratate, ceea ce a reprezentat proiectul unei lumi noi începe altfel: ca dialog cu morții”². E vorba de un dialog cu victimele, de vreme ce ele povestesc nu numai trecutul dar revelează și viitorul, astfel istoria depășind cadrul cărților de istorie; prin vocea victimelor istoria devine deci transparentă, grozăvia, teroarea ei devin vizibile, și această trudă cu sufletele și durerea revine unei Europe noi, unite și părtașe unui trecut de groază: „până la capătul lumii de dincolo, deșertul rămâne neutru:/.../ mai am încă cinci simțuri / și se pare că de-abia acum toate cinci / s-au întors de la Auschwitz.”, scrie poeta româncă Elena Ștefoi. Și prezentul? Cu dureroasele ei experiențe totalitariste, cultura română oferă europeanului cea mai importantă temă românească prin tradiție, moartea urmată de transcendența într-un nou, unic context istoric, unul postum, obligând la întoarcere, la acea privire înapoi, care este indispensabilă stilului modern și analizei introspective a lumii în care trăim astăzi în Europa și pretutindeni.

„Die Zeit”³ analizează tema românească de predilecție pe marginea romanului *Nostalgia* al lui Mircea Cărtărescu astfel: *Tema morții este de fapt pentru această literatură nu numai un leitmotiv dar și o sinteză a dramei colective. Și jocul învierii și al nemuririi imaginat în Nostalgia, apoi tendința de abolire a timpului istoric („Boicotul istoriei”) este un act de înăbușire extremă a unor răni nemărturisite. Psihicul „românesc” a rămas contaminat, chinuit, rănit în urma experiențelor terorii. Și ca supliment la toate acestea, noua Europă trăiește revelația oglinzii concave: „afară” își așteaptă pacienții la fel ca pretutindeni în Est societatea brută, sălbatică a datului din coate și a banului, care nu poate fi numită „civilă”: ”Bine ai*

² Glücksgott, în: Heiner Müller, *Theater-Arbeit*, Rotbuch Verlag, Berlin 1975, S.7

³ DIE ZEIT Nr.43, 17 octombrie 1997

venit, societate de consum, / dezvirginează-ne și tu, ia-ne și tu / din față / strunjește-ne și tu din pietrele de la rinichi / câteva zaruri. De astăzi nu-l mai abordăm pe Cur cu Tovarășe ci cu Domnule (Mircea Dinescu, „Discurs cu ocazia primirii unei țări răsăritene în Europa.”)⁴

Dar nu numai de la staruri ca Mircea Dinescu sau mai nou Mircea Cărtărescu („Unul care o sută de ani a fost înghețat, / deschide ochii și alege Moartea”), dar și de la cei foarte tineri provin texte tăioase, și de la femei: și cei mai tineri se lasă purtați de mânie sau de milă neputincioasă. Și una dintre cele mai mature, Florența Albu, tematizează acest blestem în volumul ei *Aurolac*. Aurolac este o variantă ordinară de lac, acel drog al săracului, pe care copiii străzilor din București îl inhalează, pe când îngheață și flămânzesc în sistemul de canalizare al capitalei; adevărul în ce-i privește a ieșit astăzi la iveală: coroane și cruci stau drept mărturie la gropile comune din 1989.

După cum vedeți, Doamnelor și Domnilor, nu este vorba de o predică de duminică, ci de realitatea nemiloasă, pe care literatura o demască fără milă punând degetul pe rană; și acest aspect este necesar pentru a face cunoștință, pentru depășirea granițelor și a grelei moșteniri a trecutului! Și în depășirea prin artă este important aportul României la noua conștiință europeană.

Dacă ar trebui să încadrăm acest stil relativ la postmodernism, îl putem defini ca o deviere de la stilul postmodern occidental: nu este un joc inofensiv pe hârtie cu bucăți de vers, ci o reciclare a formei sub imperiul suferinței, sarcasmului și ironiei, care în vest este adeseori uzitată ca apanaj al modei literare. Absurdistanul existenței românești (înainte, în timpul și după dictatura comunistă) și-a pus amprenta pe stilul și atitudinea acestei generații, și este pentru Vest o Terra Incognita, o enormă îmbogățire a experienței literare de azi, completând semnificativ contribuția celorlalte literaturi estice.

Astăzi generația tânără reia firul literar, de acolo unde România fusese părăsită de Dumnezeu și de propria istorie, începându-și maladia: 1944, și încă chiar mai dinainte. Tonul original al avangardei românești îl fascinașe și pe Paul Celan în timpul rezidenței lui bucureștene (1945-1947); poeziile timpurii (câteva în românește) sunt influențate de ea. Un alt exemplu în acest sens este oferit de un supliment târziu la literatura universală⁵, un fel de mutare decisivă a literaturii românești, de curând descoperitul roman al lui Alexandru Vona, *Ferestre zidite* (1997), care a fost scris în 1947.

Acești „copii orfani ai luptei de clasă” au construit sub presiune o poetică subtilă, tăioasă și tensionată: astfel poezia lui Nichita Stănescu, unul dintre

⁴ Toate versurile citate sunt din antologia mea *Gefährlich Serpentinaen. Rumänische Lyrik der Gegenwart*, Galrev Verlag, Berlin 1997

⁵ DIE ZEIT Nr.29, 11 iulie 1997. Despre Alexandru Vona

cei mai importanți poeți români după 1960, reprezintă o introspecție a lumii, de această dată a unei realități senzitive. Aici nu politicul primează ci o revoluție transcendentă în limbaj. Formele noi precum și limba lirică atât de nuanțată erau în vremea Dictaturii distilări obținute la mare presiune, spații verbale interioare utilizate ca ultim refugiu al spiritului, o mișcare etică prin poezie așa cum în Vest de mult timp nici nu mai exista. Și acesta este un mare câștig al culturii vest-europene. Nichita Stănescu a creat la modul fervent o operă de însemnătate pentru cultura europeană în condițiile impuse de trauma Terorii Roșii. Și probabil ne-a lăsat și cel mai valabil lirism din hăul lumii roșii a morții.

Puține sunt numele românești cunoscute în Vest și eu am încercat prin antologia mea apărută la Berlin, *Serpentine periculoase. Lirica românească a momentului* (Editura Galrev, Berlin 1997), să sporesc popularitatea acestei lirici de valoare, care nu este cu nimic mai prejos celei est-germane.

Din rezistența împotriva realității și a banalității verbale, și repet, a celor două dictaturi dușmane umanității, fascistă și comunistă, s-au întrupat și au crescut considerabil adevăratele valori ale culturii românești contemporane. Citez trei nume, unul dintre ele demn chiar de premiul Nobel: Norman Manea, care la cinci ani ajungea într-un lagăr de exterminare, acum cetățean new-yorkez, scriitor de limbă română, tradus cu toate acestea într-o mulțime de limbi, apoi Benjamin Fondane, poetul franco-român și eseistul ucis într-o cameră de gazare la Auschwitz, și Mihail Sebastian, dramaturgul și autorul de jurnal al anilor 30'-40' care este comparabil cu un Victor Klemperer. De asemenea, memoriile și jurnalele din Gulagul Roșu semnate Lena Constante, sau *Jurnalul fericirii* al lui N. Steinhardt, precum și cele ale multor altor victime ale Terorii Roșii ar fi de menționat. În același timp conchid: tendința definitorie proprie culturii românești, care o îmbogățește pe cea europeană, este rezistența împotriva dictaturii și a realității mincinoase, curajul de a sublima această depășire ironic-sceptică și ultra-transcendentă a limitelor în poezie și în arta cuvântului.

În acest sens îl amintesc mai înainte de toți pe Gellu Naum, urmat de Gherasim Luca, cel mai însemnat suprealist român; Naum vorbea de vina societății patriarhale, de „pornografia puterii”, care sugrumă simțul pentru miracolul vieții, pentru poezia ei, pentru dragoste, pentru geniul feminității. Miracolul existenței este deturnat de un alt „plan” decât cel social și istoric, sau chiar literar, viața adevărată și misterul ei se găsesc altundeva. Poate este și această creativă, minunată depășire de limite tot o compensație a ghinionului istoric al românilor. Și la fel este și astăzi în tranziția spre Europa, unde nu curge miere și nu se găsește nici paradisul eliberării, deși mulți își pun mari speranțe în ea! Despre catastrofa identității românești postdecembriste și despre istoricul „ghinion de a fi român” (Cioran) nu scrie numai H.-R. Patapievici, azi cel mai cunoscut eseist român, care își critică

virulent țara, dar și cunoscutul filozof și editor Gabriel Liiceanu problematizează aceste aspecte într-o carte. De asemenea, primul ministru al culturii după '89, Andrei Pleșu, vorbește de măștile și carnavalul „tranziției”, de caracterele hibride de cameleoni și oportuniști, de sufletele de amfibie și de noii mafioți.

Crizele anunță de obicei o ruptură radicală.

Un nou stil pare a se dezvolta, un stil ce se întemeiază pe fizică, apoi pe traumele acute și pe rănilor unei experiențe istorice brutale, pe o înțelepciune și percepție a viitorului specific estice. Istoria lumii exterioare, care aparține Occidentului, are în mod prioritar puterea și discernământul, și această lecție trebuie încă învățată și îndurată de Est și de poezii săi, înainte ca metamorfoza lentă din afară, astăzi accentuată până la paroxism, să eșueze (spațiul cibernetic și fizica cuantică sunt modele ale unei grandioase imaterializări a lumii și chiar motorul ei⁶).

S-ar putea să dureze până când numeroasele planuri alternative care ne înconjoară, dar nu se lasă percepute decât spiritual, transpuse „virtual” sau ca proiecție și în poezie, vor dobândi efectul dorit. În acest fel, opina I. P. Culianu⁷, Occidentul ar ajunge să perceapă odată stilul românesc de abordare a postmodernismului, și de metamorfozare a acestuia, așa cum a făcut-o și în vremea lui cu Mircea Eliade. Memoria culturală europeană și arhiva ei, preluând formularea lui Derrida, este după cum vedem mult mai mare decât în conștiința Occidentului, și mari cotidiane concep astăzi, slavă Domnului!, biblioteca nouă a unei literaturi și conștiințe literare unite. Astfel un nou canon e pe cale a se naște.

Peter Zajak, cercetător literar slovac, se referea la aceeași temă, într-un eseu bine documentat despre traumatica experiență a încercării de a ieși din penumbră, întrucât literatura nației sale este într-o situație asemănătoare cu cea românească sau cele finlandeză, cehă, slovenă, bulgară și multe alte culturi categorisite discriminatoriu drept „mici”, în timp ce culturile maghiară, poloneză și olandeză sunt pe cale a se elibera de acest atribut și sper aceasta și pentru literatura și cultura noastră românească, fără de care Europei i-ar lipsi o materie primă semnificativă!

În afară de aceasta există și motive practice fundamentale pentru necesitatea aderării: „România are nevoie de Europa”, scrie istoricul român Lucian Boia, „pentru că numai în cadrul european poate găsi spațiul propice dezvoltării și stabilității. Însă și Europa are nevoie de România, pentru că o

⁶ Interesantă și observația fizicianului și “optzecistului” Patapievici, amintind de viziunea lui C.F. Weizsäcker, care a înființat chiar un “Institut pentru știința occidentală și înțelepciunea orientală”, anume că astăzi “cuantic” și “koantic” (Koan din Zen) se întâlnesc

⁷ Mai ales în cartea lui *Călătorii în lumea de dincolo*

Europă fără România ar avea de înfruntat un vacuum periculos la porțile Orientului. România este cel mai bun post de observație, pentru supravegherea Balcanilor și ultima cazemată înaintea spațiului nesfârșit ce se deschide în spate-i, tulbure și neliniștitor, după prăbușirea Imperiului Sovietic, amenințând securitatea Europei.”

Totuși poate că există și un alt motiv de rezistență, un motiv catalizator, un ferment spiritual, care vine din Est și îi înfricoșează pe cei mai mulți, această mai înainte analizată spiritualitate estică și bucurie transcendentă! Cel mai însemnat teolog român, Dumitru Stăniloae, a cărui dogmatică a fost tradusă de curând și în germană de profesorul evanghelist de teologie Hermann Pitters, are o poziție antioccidentală clară, desigur bine motivată, iar acest lucru este valabil pentru întreaga ortodoxie. De ea este impregnat și caracterul poporului român, însă numai unilateralismul acestui antioccidentalism se cere îndreptat, nu și poziția defensivă față de puterea distrugătoare de cultură, de suflet și natură a dictaturii banului! După cunoscutul părinte Stăniloae: „...ce cultură este aceasta? Este o îngustare tacită a spiritului! La nivel strict productiv sunt (occidentali) magistrali. Prin tehnică, telefon, mașini etc. s-au impus. Însă acum se vede și unde duce această tehnică!”

Această apărare a „propriului”, „autohtonului”, acest refuz, cultivat până azi de dreapta începând cu anii '30, ia proporții înfricoșătoare în întreaga lume. Această „indigenizare”, cum e numită de Huntigton în *Războiul culturilor*, această militară împotriva Vestului adeseori împinsă până la forma fundamentalismului islamic, s-a accentuat și în România. Tradiția arhaică, mai ales religia, reprezintă pentru societățile semi-vestice sau orientale, după expresia lui Régis Debray, „nu opium pentru popor, ci vitamine pentru cei slabi”. Această ruptură în istorie și transcendență, Nord și Sud, Vest și Est, Europa și Bizanț se întrevide în România încă în toate domeniile de activitate; la fel ca Rusia este și România un hibrid. Și conform părerii generale între intelectuali, ideea este de a păstra cultura proprie, permițând în același timp modernizarea societății prin știință și tehnică; acest drum pare inevitabil, adică Est și Vest la un loc. Rămâne întrebarea: se mai exclud de fapt astăzi transcendența și știința? Nu, iar aceasta se poate demonstra. Se cere să spunem, și aici este vorba de un exercițiu de memorie, că dacă astăzi ele nu se exclud este un merit al lui Kant și al fondatorilor noii fizici, al lui Heisenberg, al lui Planck, Einstein și Weizsäcker, care au pus bazele lumii moderne și tehnologiei ei.

Procesul de creație a lumii a ajuns astăzi la limitele ei: „Știința duce la un prag al experienței, care se aseamănă mai degrabă meditației decât reflexiei”, afirmă filozoful fizician Carl Friedrich von Weizsäcker, „Și acest lucru este înțelept. Gândirea prin noțiuni recunoaște că nu poate rezuma printr-o noțiune fundamentul posibilității sale.” Iar noi suntem înconjurați

de lumea imaterială a ființelor electronice, care ne determină! Lumea este deci un proces informațional, spirit, care însă nu apare ca spirit! Și trăim mai departe ca și cum nu ar exista decât lumea carnală! Într-adevăr, încă de pe acum dezvoltarea științifică a atins viteza luminii. Și aceste procese sunt astăzi cele care la modul cel mai relevant fac istoria: gândirea devine obiectivă, învață să se conceapă pe sine matematic, se descoperă ca loc de revelație a legilor naturii, devine practică și supune natura și societatea prin mașină.

Se intersectează astfel știința occidentală și înțelepciunea orientală? Da, absolut. Bineînțeles, într-un model de viitor. Nu întâmplător, Mircea Eliade este cel mai cunoscut autor român la nivel mondial. Așa capătă plauzibilitate și viziunea istorică a românului Boia, conform căreia și spiritualitatea este tot un aport al Răsăritului la Europa comună.

Rămâne întrebarea brizantă: a eșuat vechea gândire progresistă, aceea concretă și materialistă? Da, definitiv; atât comunismul cât și capitalismul! După Weizsäcker, amândouă reprezintă „aceeași eroare”, acționând ca și cum întreaga lume s-ar confunda cu o rețea a cauzalității și intereselor. Capitalismul cunoaște oricum numai cea mai rudimentară idee de progres, acela al unei dezvoltări economice bazate pe profit, din care omul lipsește cu desăvârșire. Acum, pe când se umflă în pene fără asemănare printr-o politică neoliberală, a ajuns de fapt la capătul puterilor, la „limitele” dezvoltării sale, care se repercutează negativ asupra Planetei.

Un alt progres este necesar și plauzibil. Este cerut nu numai de Sud-Estul și de Estul Europei, ci în multe părți ale lumii, și de multe societăți ce nu aparțin de Vest. Totuși criza se face simțită și în interiorul civilizației occidentale înseși, unde sunt necesare o schimbare și un nou model în acest scop, azi încă fără concept. Estul ar putea contribui la consolidarea acestei direcții în mod semnificativ, ca un catalizator în interiorul Europei, participând activ la marea transfigurare spirituală și socială, care ar fi neapărat necesară supraviețuirii aproape distrusei Planete Pământ.

Scepticismul unora în Est, și în România, este întemeiat, iar mulți, printre care experți și politicieni, știu fără doar și poate că și România, precum alte țări care au aderat de curând la Uniune, va întâmpina mari greutăți economice și socio-politice. Socio-politic trebuie depășite multe obstacole, trăsăturile negative ale sistemului capitalist sunt deja vizibile, disocierea în sărac și bogat, mizeria se pot amplifica, și vor mai trece probabil mulți ani până când diferența economică va fi surmontată; însă fără suport de la EU țara s-ar afunda și mai mult, și la rândul său Europa ar rămâne fără sud-estul ei infirmă ca și până acum; deci din punct de vedere istoric și al politicii europene – în pofida oricărui scepticism – aderarea este indispensabilă! La acestea se adaugă și efectul catalizator al spiritului răsăritean, potențialul cultural și spiritual nealterat al unei țări încă robuste, care ar îmbogăți Europa și ar contribui la transformarea ei.

Și să nu uităm, cunoscutul sociolog german Ulrich Beck atenționa de curând că Europa nici nu există sub forma unei entități unitare, ci numai ca europenizare, reprezentând mai degrabă un proces istoric de inițiere; și tocmai nemții și austriecii, care de-abia pe fondul unui război pierdut, printr-o dezvoltare lentă și un proces de auto-europenizare au devenit cetățeni ai unei Europe democratice, ar trebui să nu o uite.

DIETER SCHLESAK

(Traducere de RALUCA ILINCA SCHMITT)

Dieter Schlesak, n. 1934, Sighișoara, actualmente domiciliat în Italia, este scriitor, traducător, publicist, editor. Numeroase distincții, între care Premiul de onoare al Fundației Schiller, 2001. Textul de mai sus, preluat din APOZIȚIA 2007 cu acordul directorului revistei, dl Gheorghe Săsărman, și prin amabilitatea autorului – cărora le aducem mulțumiri și pe această cale – reprezintă discursul ținut de Dieter Schlesak la Viena și Riga, în decembrie 2006, respectiv iunie 2007, precum și la Ambasada României și la Ministerul de Externe al Austriei la Viena și Adenauerstiftung, Bonn – cu prilejul aderării României la UE.

GHEORGHE GRIGURCU

MITOCANUL

Cu siguranță mitocănia reprezintă răul social cel mai răspândit. Purtătorul virusului său, mitocanul, poate fi întâlnit practic pretutindeni, pe stradă, în tren, în localuri și în sălile de spectacol, în magazine și în parcuri, la plajă și în Parlament, cu asemenea frecvență încât, luând în considerare fie și un grup de indivizi, ne-ar putea surprinde nu prezența ci absența sa. E favorizat de-o permisivitate a codului bunelor maniere, care-i îngăduie a trece cameleonic printr-un peisaj uman oarecum complice, gata a ieși în față cu tupeu, dar și a se replia rapid, așteptând momentul când poate țâșni din nou, ireductibil și impenitent. Îl avantajează pasivitatea ambianței, care, prin contrast, îi dă satisfacția unui dinamism minor însă cvasi-permanent. Întrucât mitocanul nu e ocazional, nu comite gafe într-o împrejurare sau alta pentru a reveni la o bună condiție comportamentală, ci ilustrează o structură stabilă, bine definită, cu un set de reacții distinctive. E teribil de mulțumit de sine, neatins nici măcar de umbra unei îndoieli, a unei indecizii, a unui regret. De unde aerul său omniscient, discreționar, autoritar. Îți taie vorba fără jenă, te tutuiește, te bate pe umăr protector, chiar dacă e mai tânăr, ori îți întoarce spatele după bunul său plac. În cazurile unui destin excepțional, mârlanul devine dictator ori măcar președinte „providențial” de stat, susținut de tagma îndeajuns de numeroasă a celorlalți mitocani care se bucură a avea un reprezentant pe potrivă la vârful piramidei. În situațiile obișnuite, își arogă puteri abuzive în sfera sa de contacte omenești mai largă ori mai restrânsă, „face pe șeful” cu o voluptate sadică. Vai de cei ce nu i se supun, cu atât mai mult de cei ce cutează a schița vreun gest de contrarierate! Conducător de instituție sau doar de birou, responsabil de bloc sau doar de scară, grad militar sau controlor, nu ezită a face mizerii celor pe care-i socotește a fi mai slabi, din perversa plăcere a unei „superiorități” ce și-o asumă instinctiv. Căci există un soi de instinct de dominație brutală, cu animalice antecedente, în firea oricărui mitocan ce se respectă. „Cel mai tare din parcare” își etalează musculatura fie și la

figurat, neadmițând nici o replică, nici o diversitate, în virtutea zicalei emblematice „așa vrea mușchii mei”.

„Filosofia” mitocanului este cinismul, dar nu unul legat de concepția antică a simplificării vieții, a renunțării la bunurile inutile, a reînțoarcerii la natură, ci în sensul curent al sfidării normelor morale, a buneii cuviințe. Cu sânge rece, el respinge tot ce se opune satisfacerii intereselor sale cărora cu greu li s-ar putea pune stavilă, nedându-și osteneala conservării măcar a unei fațade de politețe. Am putea vorbi și de un epicureism elementar, de-o juisare primitivă în fața bunurilor oferite de clipă sau smulse acesteia cu japca. Un amestec de biologie degradată și de arivism frust îl marchează pe un asemenea personaj, împingându-l pe calea egotismului crunt, gata a înainta distructiv precum un buldozer. Insensibilitatea sa la nevoile și suferințele celui alt este totală. Mârlanul se simte în postura de centru al universului, gesticulând suveran, cultivând o retorică a obrăzniciei a cărei unică șansă e cea de a-și deruta, de a-și intimida „adversarul” care e lumea întregă. Eu și lumea – aceasta e schema situației în existență a mitocanului, înclinat spre gâlceavă, insultă, violență. Necioplit, intemperat, se proțăpește ori de câte ori are prilejul în fața semenilor, cu dorința de a-și confirma „superioritatea” prin mijloace contondente, din care nu este exclusă folosirea forței fizice. „Mușchii” volitivi intră în joc și la propriu. Iar sub unghi politic, mârlanul nu poate fi decât aderentul unor cârmuiri despotice, cu care consună intim. Nu întâmplător, admiratorii „sinceri” ai regimului totalitar și ai cârmacilor săi repulsivi, „oamenii noi” cum ar veni, s-au recrutat îndeobște din rândul acestui strat social inferior, permeabil la populism, mulțumit de faptul că paradigma sa a fost însușită de conducerea țării. Ieri umplând stadioanele adunărilor menite a-l proslăvi pe „geniul Carpaților”, azi adepți ai unor Băsescu sau Becali (se pare că Vadim e în cădere liberă pe lângă aceștia), mitocanii par a avea motive de satisfacție. Deocamdată roata istoriei noastre le ține parte...

Și cum să nu semnalăm contribuția generoasă a mitocanului la declinul moravurilor și la prostul gust ce urcă la alarmante cote? De la lipsa de respect, e drept, indusă de comunism (deoarece mitocanul băștinaș, fie că o recunoaște fie că nu, e căptușit cu mentalitatea comunistă) față de omul cu studii până la bătăria cotidiană a celui de la volan, de la grosiera înfumurare a proaspeților îmbogățiți la conduita extrem de laxă a tineretului școlar (un număr mare de fete fumează de la 14-15 primăveri, nu o dată pe stradă, și unele rămân gravide înainte de această vârstă), se întinde un vast teritoriu în care mitocanii de azi își dau mâna cu cei de mâine. Își asigură aproape fără nici o opreliște perpetuarea speciei. O categorie de tineri cu o instrucție cel mult precară și fără nici o tragere de inimă pentru o muncă oarecare fetișizează manelele, asaltează

promiscuitatea așa-ziselor discoteci și nu pare a osteni în a îmbogăți repertoriul înjurăturilor, proferate la fiecare pas, cu cele mai sofisticate și imprevizibile formule. Umplerea cu gunoaie a spațiilor publice, gălăgia în orele nocturne, mâzgălirea zidurilor cu semnături ale anonimatului prețios și, nu în ultimul rând, cruzimea față de animale se înscriu de asemenea în palmaresul său. În loc de-a încerca să amelioreze starea de lucruri printr-o infuzie inteligent dozată de cultură, televiziunile se târăsc în urma vulgarității generalizate a unei – să rostim cuvântul adecvat – deculturalizări crescânde. Emisiunilor culturale de o oarecare ținută le iau locul „divertismente” mahalagești, filmele difuzate sunt prea adesea de-o stupiditate revoltătoare. Unde vom ajunge? În volumul său, publicat de puțină vreme, *Scurtă istorie a viitorului*, un important eseist francez, Jacques Attali, socotește că în societatea contemporană, tot mai înrobită consumismului, tot mai străină de valorile spiritului, se produce o mai mult ori mai puțin rafinată robotizare a caracterelor, foarte utilă piețelor care astfel pot beneficia de o masă de cumpărători ușor de manevrat. Mitocanul n-ar putea fi decât o piesă valoroasă a acestui proces. Deoarece în ciuda aroganței pe care o afișează, a unei strădanii de individualizare impertinentă, insul în chestiune este categorial robotizat, am putea zice din capul locului, sortit unei mecanici colective care operează peste capul său. Numai un viitor mai îndepărtat va putea indica până unde va înainta și cum se va prăbuși, poate, cândva, aidoma omuleților care, pe micul ecran, își propun să probeze virtuțile unei mărci de baterii.

ANDREI CODRESCU

DOUĂZECI ȘI CINCI DE ASERȚIUNI PE STICLĂ

Printre artiști, cei care lucrează cu sticla sunt cei mai norocoși.

1. Pentru că ei pot continua să fie fascinați de sticla însăși.
2. Pentru că metaforele sticlei sunt atât superficiale, cât și profunde.
3. Deoarece înțelegerea acestei arte este direct proporțională atât cu cultura materialului, cât și a metaforelor sale, iar în acest fel ea se află la dispoziția fiecărei categorii sociale, de la pătura înaltă la oamenii obișnuiți și nimeni nu este exclus – deși unii ar putea (și chiar au făcut-o) – a citi și înțelege în oglindă alte sensuri ale excluderii; sau chiar a sparge câte una.
4. Arta sticlei este, în mod evident, cea mai democratică dintre toate artele, chiar mai democratică decât scrisul, deoarece, pentru a putea scrie, omul trebuie să știe să citească, câtă vreme, în cazul sticlei, cu toții au impresia că oricine știe cum să bea sau să privească prin sau la ea, ori s-o evite instinctiv. Apoi, obiectele din sticlă sunt adesea transmise din generație în generație, făcând parte din numeroase moșteniri, iar astfel au un mare număr de admiratori, împătimiți și colecționari.
5. Prelucrarea sticlei prin suflare pare a fi ea însăși, de la bun început, o adevărată artă. Totul demarează cu un soi de atitudine provocatoare, spre deosebire de lemn, să zicem, care poate fi transformat într-o lingură sau într-o balustradă sculptată pentru o prispă fără prea multă bătaie de cap. Încă de la începuturile sale, în Egiptul antic, arta sticlei s-a dovedit a fi un produs extrem de delicat al îndemânării și imaginației umane, ceva deopotrivă prețios și greu de realizat. Mă gândesc instantaneu la sticlulele de parfum, la fumul sacru înălțându-se din pipe lungi și albastre, la

Amenhotep al Doilea însuși uitându-se parcă la mine de dincolo de timp, la recipientele cu otravă ale Lucreziei Borgia, la retorte alchimice și la glasul unchiului meu, atunci când am luat de jos un ciob strălucitor: „Nu tot ce strălucește e aur.” (știu că există și anumite tipuri de sticlă produse în mod natural, dar acea substanță aparține mai mult categoriei pietrei.)

6. Deoarece sticla a fost legată încă de la începuturi de ideea de artă, ea a avut întotdeauna și o legătură extrem de marcată cu scrisul. Tablele Legii lui Moise ar fi putut fi și ele din sticlă, dacă avem în vedere modul în care au fost create printr-un fulger, iar apoi distruse. În orice caz, scrierea pe sticlă a urmat scrierii pe piatră. Ucigașul „Zodiac” scria pe sticlă. Am văzut, odată, o fereastră din Las Vegas pusă deoparte ca mărturie, purtând niște mângălături destul de obișnuite. Ucigașul „Zodiac” trebuie să fi înțeles și el, undeva în mintea lui tulburată, pericolul reprezentat de sticla tăioasă, legătura acesteia cu trupul și cu scrisul. Nebunii sunt adesea convingși că li se scot ochii cu așchii de sticlă. Coșmaruri implicând imagini ale sticlei sau ale sticlei ori oglinzii sparte există de când lumea. Pentru literatură, metaforele oglinzii sunt indispensabile. Traversarea simbolică a oglinzii devine sinonimă cu însăși imaginația artistică. Ar fi interesant să citim un studiu despre întrebunțările metaforice ale oglinzii în texte de la Spinoza la Lewis Carroll, la Gogol sau chiar mai departe. Sunt convins că există mai multe imagini ale oglinzii în proză decât în poezie, căci romanul, forma preferată a burgheziei a pus la mare preț obiectele preferate ale clasei mijlocii, mai cu seamă lămpile și oglinzile. Însă e doar o părere; există suficiente oglinzi și în poezie. Iată ce scrie, de exemplu, Samuel Taylor Coleridge: „The silver lamp burns dead and dim; But Christabel the lamp will trim./ She trimmed the lamp, and made it bright,/ And left it swinging to and fro,/ While Geraldine, in wretched plight,/ Sank down upon the floor below.”¹ Vedeți dumneavoastră, Christabel se pricepea la lămpi și la alte chestiuni domestice, în vreme ce malefica Geraldine, copleșită, în întuneric, de spaimă, avea alte probleme. (Probabil că spărsese vreodată un bibelou de sticlă sau din zahăr candel la care mama ei ținea, iar acum trebuia să suporte vizitele unei fantome materne! O, nu, dar chiar așa e, căci iată ce găsim câteva versuri mai departe: “O mother dear! That thou wert here!/ I would, said Geraldine, she were!”) Dar să trecem peste asta. Numai că iată-l și pe Gogol, romancier și om mult mai rațional, luând în râs chiar poezia: „Căci opinia publică contemporană nu acceptă faptul că lentilele prin care pot fi văzute astrele și prin intermediul cărora pot fi studiate mișcările insectelor microscopice sunt la fel de miraculoase.

¹ Samuel Taylor Coleridge, *Christabel: Part One*, The Oxford Book of English Romantic Verse, 1798 – 1837.

Opinia publică nu admite nicidecum ideea că marea profunzime spirituală e chemată să lumineze un tablou extras din viața umilă și să-l transforme într-o minune a creației.”²

Știința este, desigur, de neconceput în absența sticlei. Știința, sora mai tânără a artei, n-ar fi depășit niciodată filosofia dacă n-ar fi existat sticla. Sticla e instrumentul de bază al gândirii în ceea ce privește studierea, imaginarea și testarea lumii materiale. Cu o singură excepție, mai mult filosofică decât științifică: cum au putut, oare, reuși grecii din Antichitate? Cu ajutorul apei, cerului și limbajului. De la Heraclit la Platon, grecii au folosit apa în locul oglinzii din sticlă. Au inventat, astfel, știința în mod abstract, însă științele practice au fost nevoite să aștepte apariția sticlei pentru ca cerul filosofic să poată fi și măsurat. Și totuși, trebuie să recunoaștem meritele grecilor: căci ei au fost în stare să gândească profund chiar și în lipsa sticlei.

7. Sticla trezește un străvechi instinct protector, în primul rând cu privire la propriul trup, iar apoi în ceea ce privește chiar obiectul confecționat din sticlă.

8. Sticla este cea mai vie materie pe care o putem descoperi în amintirile din copilărie. Cu greu ai putea găsi un copil care să nu fi spart vreodată un obiect „de valoare” – asta, desigur, spre eterna supărare a părinților. Sticla devine, în acest fel, sinonimă cu psihicul fragil al părinților, un obiect cu adevărat oedipian.

9. Întrebare: când a fost confecționată cea dintâi reprezentare a unui trup transparent? Toate figurinele antice par a fi opace: exista, oare, vreun tabu în acest sens? Sau pur și simplu se aștepta apariția sticlei transparente, așadar trebuia rezolvată o problemă tehnică?

10. Arta sticlei implică cea mai neînsemnată translație de la o epocă la alta, deoarece însăși forma sa i-a urmat îndeaproape funcția.

11. Sticla e, în egală măsură, substanța cea mai eterogenă, dar și cea mai simplă. Eterogenă, pentru că poate imita multe din celelalte materii,

---

² Nikolai Gogol, *Suflete moarte* (în eseu original, *Dead Souls*, trans. by David Magarshack, Penguin Books).

* Folosim ediția *Caiete I, 1957-1965, Caiete II, 1966-1968, Caiete III, 1969-1972*, Cuvînt înainte de Simone Boué, Traducere din franceză Emanoil Marcu și Vlad Russo, Ediția a II-a, Editura Humanitas, București, f.a. [2005].

inclusiv pietrele prețioase și unele metale, dar și pentru că semnificația sa metaforică întruchipează și îmbrățișează paradoxul, conducând la numeroase utilizări și interpretări, dar și pentru că este, atât din punct de vedere material, cât și metaforic, o substanță cumva intermediară, o punte între substanța în sine și gândirea umană ce poate ține piept oricărui tratament sau oricărei analize, cu excepția ciocanelor și monoteismului. Și e cea mai simplă substanță pentru că își încredințează metaforele cu atâta ușurință filosofiei, psihologiei și literaturii. Adesea, în textele ce analizează problema eului și a alterității, a realității și reprezentării, a macro și microcosmosului, a ideii de înăuntru și de afară, oglinda nici nu e măcar menționată. Încercați să faceți următorul experiment: citiți orice text al lui Freud, Merleau-Ponty sau al oricărui alt gânditor la propria alegere și veți vedea cât de aproape se află întotdeauna orice demonstrație de metaforele ce au legătură cu sticla: exact în același mod în care cineva care se uită pe fereastră și poate descrie ceea ce vede fără ca măcar să mai menționeze fereastra, mare parte din cele ce au fost gândite e mediată tocmai de oglindă. Cu cât e mai transparentă, cu atât e mai obscură, iată încă unul din numeroasele paradoxuri ale sticlei, sau, cu cât e mai prezentă, cu atât e mai invizibilă. Poate că motivul pentru care sticla a fost atât de des folosită pentru a imita pietrele prețioase a fost tocmai acela de a atrage atenția asupra ei însăși, exact cum procedează un travestit purtând haine de femeie: dar, surpriză-surpriză, sunt doar sticlă!

12. Sticla e de natură a pune cel mai serios sub semnul întrebării orice identitate monolitică.

13. Arta sticlei e o permanentă amintire ontologică, deoarece începuturile ei stau sub semnul respirației. Iată ce spune Allen Ginsberg într-un interviu, cu puțin timp înainte de moarte: „Inspirația înseamnă a inspira, ca și cum ai trage aer în piept. Procesul respirației e, fără îndoială, esențial pentru orice practică meditativă, dar e esențial și pentru poezie. Poți să te gândești la chestiuni care sunt exclusiv mentale și impalpabile, de exemplu paradisul, și să ai, pe de altă parte, și un aspect corporal, un trup cât se poate de palpabil, însă acesta e și un vehicul pentru acele scânteieri impalpabile ale minții omenești.” Iar procesul invers, expirația, sau, altfel spus, externalizarea gândurilor, ține, în egală măsură, de fabricarea sticlei.

14. Laura intră și afirmă că la spălătoria auto i-au reparat zgârieturile de la ștergătorul de parbriz.

15. Mă uit pe fereastră și-mi privesc cu atenție grădina și banca de picnic, locul unde i-am fotografiat pe mulți din așa-ziii mei prieteni după câte-o petrecere, beți fiind, și umplându-și încă o dată paharele sub lumina

lunii, unii dintre ei purtând ochelari de soare, iar eu întrebându-mă oare unde-or fi dispărut toate acele biete sticle. *Înăuntrul* lor, îndrăznesc să spun!

16. Natura non-narativă a sticlei, la fel ca și calitatea inertă care permite desfășurarea reacțiilor chimice ce au loc netulburate în interiorul său, face însă posibilă și existența tuturor formelor narrative. De exemplu, se poate spune:

17. Autobiografia cuiva în sticlă; iat-o pe a mea:

Mama și tata erau amândoi fotografi
 Am fost prins în poză și îngrijit pe o placă fotografică de sticlă
 Am crescut studiind negativele de sticlă dintr-o cameră obscură
 Cea mai mare parte a copilăriei mi-am petrecut-o uitându-mă pe fereastra bătută de ploaie din
 Magazinul mamei la oameni ce treceau triști sub umbrele negre
 Îmbrăcați în haine de lucru mohorâte pentru ca nimeni să nu poată vedea prin ele
 Până în gândurile lor care erau subversive
 Cu toții aveau câte-o sticlă de țuică ieftină în serviete și erau cu totul și cu totul
 Transparenți în fața autorităților (cu excepția celor inteligenți)
 Bunica mea avea un ochi de sticlă
 Obiectul meu preferat era un prespapier de sticlă
 Tatăl meu vitreg a adus în casa noastră în care
 Puteam vedea tot felul de animale și plante tropicale
 O lume îndepărtată de munții înzăpeziți unde locuiam
 Un obiect suficient de greu cu care credeam că-i pot zdrobi
 Creierii și-mi amintesc perfect
 Cum am văzut chiar substanța cleioasă a creierilor lui amestecată cu minunatele și efemerele
 Culori ale ființelor tropicale
 Iar odată am smuls un tubuleț de sticlă dintr-un aparat de radio
 El lucra tocmai acolo și mi-a prins degetul între micuțele filamente de dinăuntru
 și iată-mi sângele curgând pe o sârmă subțire și micile cioburi de sticlă împrăștiate de jur împrejur, și chiar m-a luat naiba pentru asta,
 Iar apoi au urmat anii de liceu și sticlă spartă
 Și atâtea tăieturi
 Și prima dată când m-am uitat printr-un microscop și un telescop
 Și descoperirea imenselor mistere din tot ce mă înconjura

Și colecția mea de pe pervazul ferestrei de sticle colorate cu care mă uitam la lucrurile din jur

Și peisajul văzut pe fereastra murdară a trenului cu care am părăsit România pentru totdeauna

Granița nu ca o Cortină de Fier ci un perete subțire de sticlă colorată în negru prin

Care un tren murdar își croia drum spre tehnicolor

Și descoperirea de cealaltă parte că permanenta mea căutătură piezișă

Nu se datora unui pesimism înăscut ci mai degrabă

Miopiei și cât de sexi arătau primii mei ochelari și iubeam fetele cu ochelari și mă căsătoream întotdeauna cu ele

Și descoperirea faptului că în America în orice moment 85 % din populație

Stă lipită de sticla televizorului

În vreme ce restul bea direct din sticlă

Ceea ce mai lasă doar câțiva dintre noi care să se ocupe cu arta sticlei sau cu însemnările pe sticlă

Bine, asta e biografia mea în sticlă, dar alte povestiri sunt:

a) Istoria civilizației occidentale în sticlă (și aici trebuie să avem grijă să nu divizăm lumea în oameni lunari și solari, căci asta conduce direct la fascism);

b) Povestea alchimică (retorta echivalentă cu pântecul);

c) Povestea Sfântului Graal;

d) Toate poveștile de dragoste în care îndrăgostiții beau în cinstea iubirii lor nepieritoare, apoi iau câte o cupă cu otravă, atunci când aceasta se dovedește imposibilă;

e) Toate poveștile de călătorie ce implică trăsuri, trenuri, avioane și camere cu ferestre;

f) Toate poveștile cu crime;

g) Toate poveștile New York-ului;

h) Poveștile tuturor marilor orașe;

i) Toate poveștile unor experimente ce pot să fie sau să nu fie experimentale.

18. Arta sticlei nu poate împiedica istorisirea poveștilor deoarece aceasta reflectă și oglindește, două activități ce stimulează conștiința de sine. Istorisirea e o adevărată *lingua franca* a conștiinței de sine căreia îi place să identifice un început și o cronologie pentru ea însăși.

19. Arta postmodernă a sticlei, la fel ca ficțiunile postmoderne, încearcă să eludeze povestirea în diferite moduri: parodiind, glosând și colaborând, de pildă, cu descoperirile științifice care-au fost făcute

posibile tocmai prin intermediul sticlei și trimițând la o altă artă a sticlei. Iată o creație din anul 1995 a lui Peter Ivy, intitulată *Nite Lite. No Slide Here*, însă eu citez acum din descrierea făcută în catalogul intitulat ***Clearly Thinking (Gândind limpede)*** de la Muzeul de Artă din Phoenix, pe care mi l-a trimis cu amabilitate Susanne Frantz, cea care a scris și o foarte interesantă prefață: „Un bec electric acoperit cu un evantai de hârtie e pus deasupra piciorului unei cupe în stil italian (realizată de artist). Din perspectiva lui Ivy, «privitorul bea lumina». Deasupra evantaiului sunt așezate un pumn de praf și o insectă moartă. Deoarece curentul face evantaiul să se răstoarne, umbrele pasagerilor săi se târăsc furișându-se în jurul pereților. Inițial, două cabluri neizolate intrând direct într-un tablou electric, furnizau energie. Din motive de siguranță, le-a înlocuit un cordon electric obișnuit.” Obiectul unește sau, mai bine zis, scurtcircuitează de-a dreptul, povestirea: aceasta vine direct dintr-un obiect artistic către experiment prin fuziunea unor materiale diverse, incluzându-le pe cele biologice, însă se axează în principal pe readucerea în prim plan, într-un mod straniu dar nu întru totul nevinovat, a elementului determinant al lumii noastre: becul electric, și se raportează, citând aproape, și din nou în mod bizar, o natură moartă specifică epocii victoriene. Pentru victorienii, lampa și insecta moartă marcau granița precisă dintre întuneric și civilizație, cu toată melancolia puternică a pierderii lumii naturale în favoarea beneficiilor lumii urbane. ***Gândind limpede*** a lui Ivy păstrează cumva un soi de fir narativ în desfășurare, procesul dezintegrării insectei, numai că acest aspect reprezintă ceva vizibil, și nu implică în mod necesar ideea de reflectare, deoarece reflectarea nu face decât să conducă înapoi la un anumit tip înrudit de numitor comun al artei, cum ar fi, de pildă, vanitatea. Iar această creație, inclusiv titlul, este, „gândind limpede”, în mod clar, ironică.

Arta modernă a pus mai presus înrudirile decât povestirile, cu toate că arta postmodernă e mult mai accentuat ludică, iar cei care o practică nu văd nici un motiv pentru care o poveste interesantă, bine împletită și plină de ironie, n-ar putea să facă parte dintr-un obiect artistic. Unele povești sau, dacă nu, măcar fragmente de povești, sunt identificabile în ***Gândind limpede***, la fel cum sunt și în colecția de obiecte aflate în cutii a lui Joseph Cornell. În paranteză fie spus, acesta este unul dintre motivele pentru care metoda și ideea însăși de Dada sunt încă atractive pentru artiști: mișcarea Dada e pur și simplu uimită de explozia de forme și obiecte din lumea materială, și e suficient de mulțumită să manevreze această abundență în concordanță cu însemnările lăsate de conștient, inconștient, conștiința de sine, vise, memorie, întregul material structural al sufletului omenesc. Psyché îl interpretează pe Vulcan.

În același sens, una dintre cele mai importante provocări la adresa artei contemporane este aceea de a fi serioasă fără a rămâne cantonată la grelele puncte de reper ale metafizicii germane. Sticla implică aici o problemă teoretică: se deplasează în mod accentuat înspre metafizica Zeiss din cauza faptului că dualitățile pe care le întrupează sunt fundamentale: eu/ altul, transparentă/ obscuritate, reflectare/ autorefectare, realitate/ reprezentare și așa mai departe, cu întregul arsenal de perechi de opoziții care l-au făcut necesar pe Hegel și care n-au încetat nici o clipă să fie inconstante din punct de vedere existențial. Din fericire, majoritatea artiștilor sunt în primul rând artiști, iar metafizicienii numai după aceea, altfel lumea ar fi plină de prelegeri care ar lua locul lucrurilor interesante.

20. Practic, atunci, arta sticlei are aceleași preocupări ca orice altă formă de artă din zilele noastre, numai că ocupă o glorioasă poziție inferioară: spre deosebire de pictură sau sculptura în lemn, să spunem, arta sticlei se bucură de un avantaj metaforic. Sticla însăși acționează atât în cadrul culturii superioare, cât și al celei de masă, cu scopul de a determina cât mai exact statutul. Primele obiecte care iau parte la orice revoluție sunt vitrinele magazinelor și candelabrele. Cu toate acestea, cea mai mare parte a artei de azi, inclusiv arta sticlei, se găsește într-o poziție protejată suplimentar: e indestructibilă – pentru că este artă. Artiștii de la începutul secolului XXI nu mai susțin idealurile subversive ale incitării la violență și patimă și nici la alte trucuri de genul acesta. Dacă or fi recurs vreodată cu adevărat la așa ceva. Până și avangardiștii care au profesat acele tendințe erau preocupați, de fapt, de provocarea fundamentală a artei: să facă gândirea posibilă pentru aceia cărora le păsa să gândească. Aceasta era o aserțiune subversivă câtă vreme gândirea însăși era socotită periculoasă, dar acum nu mai e cazul, sau, cel puțin, acum nu mai este atât de evident care sunt lucrurile cu adevărat de neconceput. Dată fiind natura populară a muzeului contemporan, precum și familiaritatea celor mai mulți oameni cu modul în care „arată” „arta”, aproape oricine în stare să recunoască aceste coordonate consideră că arta e inofensivă. Doar câtă vreme vitrina magazinului și candelabrul sunt privite drept simboluri ale statului și nu drept creații artistice e posibil să fie sparte – iar asta numai în țările din lumea a treia, unde mai trăiesc mari mase de oameni de felul celor care trăiau în secolul al XIX-lea. În America, preferăm mai degrabă să cumpărăm simulacrele decât să distrugem originalul. Și totuși, sticla are ceva specific ce poate fi păstrat chiar și în cele mai bune muzee, și nici chiar plictiseala conceptuală nu-i poate lua: este cu adevărat fragilă. Asta doar în cazul în care se dovedește a nu fi așa, iar atunci nu sunt deloc siguri ce puncte vulnerabile poate avea. Acesta e un amănunt important, deoarece materialele lipsite de puncte vulnerabile sunt cu

adevărat extrem, dar extrem de plictisitoare. Dacă un anumit material ori substanță nu reacționează în nici un fel la efectele timpului și ale degradării, abia de mai merită să te uiți la el, după părerea mea. Nu sunt un susținător al obiectelor restaurate. Dacă ideea nu e formulată altfel, ori de câte ori rostesc cuvântul „sticlă”, eu mă gândesc la ceva fragil.

21. Nu-i nevoie să mergi prea departe ca să ajungi să dai peste ceva din sticlă, fie că e vorba de o fereastră-oglină, fie de vitrina vreunui magazin. Mai degrabă trebuie să fii orb ori pierdut sau departe de secolul în care trăiești și, desigur, în țara în care nu trebuie.

22. Poți și chiar vei călca de-a dreptul pe sticlă într-un anumit moment din viață. Oricine a mers vreodată desculț s-a întâmplat să calce într-o sticlă, iar asta e ceva valabil pentru noi toți. Cei care sparg sticle pe marginea străzii sunt numiți Ticăloși.

23. Nu te poți îndepărta definitiv de sticlă, înțelegând, aici, oglinda. Primul lucru pe care orice mamă furioasă ce ține în mână și o oglindă îl va spune copilului său neascultător e: „Uită-te la tine. Ți place ce vezi?” Mă tem că în cea mai mare majoritate a cazurilor răspunsul e „da”, însă mama nu trebuie să afle asta. În cazul unui mame care-și privește copilul prin ochiul aparatului foto și văzându-l cum se strâmbă rostește fatalele cuvinte „Stai în loc! Arăți exact ca un măcelar!” acestea pot avea repercusiuni pe termen lung la nivelul conștiinței de sine. „Oare și acum arăt tot ca un măcelar?” ar putea el să se întrebe mult mai târziu, pregătindu-se agitat pentru prima întâlnire. (Încă ceva pentru „autobiografia mea în sticlă”.)

24. Nu te poți îndepărta nici de metaforele oglinzii. A se vedea ideea de mai sus, cu varianta: „Fata asta ar trebui să se mai uite într-o oglindă din când în când. Da' cine se crede, Regina din Saba?”

Și: „Aș vrea ca timpul să semene mai mult cu nisipul dintr-o clepsidră decât cu urina dintr-o oală de noapte.”

Și: „Iar duhul i-a îndeplinit dorința, și acum el avea un cap mititel.”

Sau: „N-am aruncat noi cu pietre în casa de sticlă, doar ne-am uitat și ne-am masturbat.”

25. Fapt care mă aduce aproape de o altă metaforă importantă generată tot de sticlă (dar și de concluzia rândurilor mele): Casa de Sticlă pe care Jeremy Bentham a proiectat-o în secolul al XVIII-lea și care a devenit acum casa în care locuim cu toții. Reacțiile strămoșilor noștri, de respingere atât de violentă a ideilor lui Bentham i-au făcut să ne lase

moștenire obsesia dreptului la intimitate, un drept la obscuritate, la anonim, la a fi lăsați singuri, dreptul de a ne ascunde. Acest drept, după cum știți, e puternic atacat acum nu doar de conducătorii prezentului polis, ci de întreaga noastră cultură, cea care obligă ființele umane să trăiască sub imperiul publicității sclipitoare și să aștepte, ba chiar să-și dorească să fie văzute în orice clipă și în orice circumstanțe. Teama de ridicol nu mai există. Și nici teama de căderea în trivialitate. Din contră, suntem extrem de interesați de chestiuni triviale, de gesturile neînsemnate, de orice activitate fizică anterior bine ascunsă din fața privirilor societății. Acum, însă, ne dorim să trăim într-o casă de sticlă, sperăm să putem privi pe oricine trăind în casa sa de sticlă și facem tot ce e uman posibil pentru a fi cât mai triviali cu putință, probabil tocmai pentru a demonstra importanța noastră identică. În acest context, a fi artist se dovedește o ocupație demnă de a fi pedepsită fie prin acceptul imediat, fie prin trecerea subită la statutul de star divin. Doar a te ascunde e ceva dăunător și periculos. Evenimentele extraordinare desfășurate în public sunt recompensate, însă ceea ce e ascuns trebuie pedepsit. A fi extraordinar și ascuns ține deja de domeniul criminalității și vă recomand din tot sufletul să încercați să vă apropiați de aceste aspecte măcar o dată în viață. Veți fi hăituiți, sau, de e să-l cităm pe Salvador Dalí, „dacă în epoca noastră de pitici colosalul scandal de a fi geniu nu mai permite să fim bătuți cu pietre asemenea câinilor sau să murim de foame, asta se va întâmpla numai din mila lui Dumnezeu.” Desigur, Dalí a organizat „scandalul” sau spectacolul „geniului” său pe cât de public a putut, însă s-a ascuns în spatele acelei persoane sau măști publice deoarece trăia într-o lume unde oamenii și mai ales copiii obișnuiau să ucidă câinii cu pietre, dacă e să spunem adevărul până la capăt. Astăzi nu mai ucidem câinii cu pietre, deși suntem, uneori, hăituiți asemenea câinilor, numai că încă mai avem voie să murim de foame dacă geniul nu ne e descoperit. „Scandal” înseamnă, acum, să *nu* trăiești într-o casă de sticlă. Iar mila lui Dumnezeu a fost înlocuită în mare parte de televiziunea prin cablu, noua și afumata noastră icoană bizantină.

ANDREI CODRESCU

Traducere de RODICA GRIGORE

DUMITRU RADU POPA

DOCTOR JIVAGO: 50 DE ANI MAI TÎRZIU

18 noiembrie 1959

Dragă prietene,

Mi-au ajuns la ureche zvonuri care susțin că ați dori să mă vizitați în Uniunea Sovietică. Renunțați, vă rog, sacrificați această idee nefastă. Măcar de dragul meu! Nu vă puteți imagina dureroasele consecințe, incredibilele umiliri și pericole la care m-ați expune, și care ar începe imediat după plecarea dumneavoastră, chiar dacă în timpul vizitei nu veți observa decît respect și bunăvoință.

Dacă totuși insistați să veniți, vă rog să țineți bine minte: veți veni în vizită la mine, la casa din Peredelkino, chiar duminica, ziua sosirii dumneavoastră, de preferință cu soția, la ora 3 după amiaza, ora de prînz la noi. Scopul vizitei va fi evident ca soțiile noastre să se cunoască, iar în timpul prînzului va fi imperios necesar să nu discutăm nimic despre lucruri importante sau adevărate, ci mai degrabă despre subiecte banale, comune, obiective, fără necesitate de opinie sau analiză. Pentru altfel de comunicare, veritabilă, profundă și exactă relativ la toate detaliile existenței, vom recurge la Madame O. Nu vă supărați, dragă prietene. Trebuie să faceți acest sacrificiu pentru mine.

*Al dumneavoastră,
Boris Pasternak*

Această scrisoare, adresată de Pasternak editorului italian Giangiacomo Feltrinelli, a fost tipărită pentru prima dată în Italia doar cu cîteva săptămîni în urmă, în cadrul unor manifestări de proporții rezervate împlinirii a 50 de ani de la publicarea capodoperei lui Pasternak, ***Doctor Jivago***.

Există subiecte și împrejurări ce rămîn pentru totdeauna secrete cînd, paradoxal, secrete care s-ar crede că vor fi păzite cu strășnicie se risipesc în lume ca boabele de mercur ieșite dintr-un termometru spart... Cazul Pasternak le unește, într-un fel, pe amîndouă, căci e ca un tragic foileton,

expus tuturor, dar la care se adaugă din timp în timp amănunte noi, care adesea schimbă cheia de lectură a întregului.

La 50 de ani de la tipărirea, în Italia (căci nu se putea în Uniunea Sovietică, cam ca și în cazul lui Bulgakov) a capodoperei lui Boris Pasternak, *Doctor Jivago* –, numai datorită entuziasmului, încăpăținării și tenacității (plătită cu excluderea din Partidul Comunist Italian!) marelui editor Giangiacomo Feltrinelli –, apar noi și deconcertante documente legate de persoana lui Pasternak și circumstanțele tragice ale vieții sale. Documentele cele mai însemnate au fost găsite într-un seif de pe strada Andegari din Milano, sediu în care, fără mare rezonanță publică, au fost practic învălmășite mii de fotografii, tăieturi de ziar, scrisori, manuscrise relative la perioada anilor 50 din Marea Uniune. Seiful însă, cum s-a dovedit după atentă cercetare, e depozitarul unor documente esențiale în înțelegerea întregului proces politic – între Kremlin și amenințarea lui Feltrinelli că va publica romanul chiar și fără copyright. Iese, pînă la urmă, un fel de „roman în roman”, fascinant și destul de trist.

Să reiterăm cîteva momente esențiale. Pe 23 noiembrie 1957 a fost publicat, cum s-ar spune astăzi, „în premieră mondială” în Italia un roman ce, cu numai cîteva fragmente tipărite în URSS, reușise să devină obiectul unei vigoase „veștejiri” oficiale, al unor anchete KGB riguroase și de lungă durată, al condamnării în presa de partid și cea literară, ancilară regimului, la radio și televiziune, plus în toate țările socialiste, satelite și frățești, care nici măcar nu știau despre ce era vorba.

Ceva *în bloc*, mă rog!

„Scandalagiul” nu era un imperialist, o unealtă a extremei „drepte”, ci nimeni altul decît Giangiacomo Feltrinelli, un reputat editor italian comunist (care, cum am mai spus, a plătit actul său cu excluderea din Partidul Comunist Italian aservit Moscovei). În ochii nomenclaturii comuniste din URSS, din țările satelite, însă, din păcate, și din Occident, povestea de dragoste a doctorului Jivago, în tumultul Marii Revoluții, cu toate amănuntele umane binecunoscute și tensiunea emoțională unică, apărea drept o inacceptabilă operă de propagandă antisovietică. Documentele recent descoperite revelează o întreagă desfășurare de roman polițist, din care nu lipsesc KGB-ul dar nici CIA-ul, Suslov, eminența cenușie a regimului Hrușciov, în corespondență cu naivul și îndoctrinatul Palmiro Togliatti (ce avea să fie asasinat chiar de URSS cînd n-a mai fost „convenabil”!), păreri ale unor așa ziși „gînditori liberi” din lumea Occidentală, orbiți de sloganurile Moscovei...

Feltrinelli publică romanul în 1958, în ciuda tuturor piedicilor și amenințărilor. Lui Pasternak i se decernează *Nobelul* pentru literatură în 1958, premiu pe care, după percheziții, amenințări și presiuni psihologice de nedescris, e nevoit să îl refuze. Marea Uniune era cît pe ce să ia o palmă

usturătoare pe obraz – și ce palmă! Romanul e însă tradus în toate limbile (mai târziu remarcabilul film, de aproape 6 ore, avea să-l facă și mai celebru și accesibil publicului). Renunțarea la *Nobel*, extrem de neconvingătoare, avea să lovească însă puternic Uniunea Sovietică, măcar prin aceea că o seamă de comuniști idealști occidentali s-au trezit la realitate. „A fost prima piatră de temelie smulsă dintr-un dig”, exclama Soljenițin referindu-se la *Doctor Jivago* și cazul Pasternak.

Toate aceste documente, și multe altele legate de împrejurări precise ale teribilelor repercusiuni pe care Pasternak avea să le sufere au fost expuse acum, la jubileu, într-o inedită expoziție ce s-a putut realiza numai prin eforturile fizice și financiare ieșite din comun ale iubitei scriitorului, blonda și pasionata Olga Ivinskaia, enigmatică *Madame O* din scrisoarea lui Boris Pasternak către Giangiacomo Feltrinelli, cu care am început acest articol. Scrisoarea a fost găsită în acel faimos seif care mai conținea atât de multe lucruri însemnate. Fiul editorului, Carlo Feltrinelli, își amintește de împrejurările în care a fost scrisă epistola către tatăl său. „În Uniunea Sovietică, spune el într-un interviu acordat la *Senior Service*, viața lui Pasternak atârna de un fir de păr, în ciuda faptului că renunțase la Nobel sub presiunile rațiunii de stat. *Clasicul*, cum îl numea cu venerație Olga, avea 69 de ani, se simțea bătrîn, dezamăgit, descurajat și epuizat, fizic și psihic, de tot *scandalul Jivago* ce avusese loc cu un an în urmă. Gîndul sumbru al sinuciderii îi trecuse de cîteva ori prin minte, și chiar încercase să o facă o dată, cu unsprezece pastile de Nembutal. Devenise extrem de suspicios, nu mai avea încredere în nimeni, nici măcar în soția lui, Zinaida, care nu știa ce să mai facă pentru a-l proteja prin relațiile ce le avea cu anturajul lui Hrușciiov. KGB-ul îl ținea sub supraveghere strictă, dovada cea mai bună fiind un microfon găsit în poșeta Olgăi, la Peredelkino.”

Acestea sînt împrejurările scrisorii inedite trimise de Boris Pasternak lui Giangiacomo Feltrinelli. Impresionat de cuvintele prietenului literar, care îi adusese glorie, dar pentru care nu precupețise să se expună drept un *trădător* în sînul Partidului Comunist Italian, editorul își anulează vizita în Uniunea Sovietică. Șase luni mai târziu, pe 30 mai 1960, Pasternak avea să moară, după teribile dureri în piept: un cancer la plămîni depistat doar în faza de metastază. „E ca și cum ar fi dispărut cel mai bun prieten ce l-am avut vreodată!” a exclamat Giangiacomo Feltrinelli!, și nu sînt motive să ne îndoim de sentimentele lui.

Deși scriitorul lăsase cu limbă de moarte (documentul a fost oferit recent de surse rusești Fundației Feltrinelli) că nu dorește nici un fel de funeralii oficiale, autoritățile sovietice i-au confiscat cadavrul, l-au îmbălsămat și îngropat pe 2 iunie la Peredelkino. Au participat la funeralii sute de persoane, între ele mulți ofițeri KGB, mai mult sau mai puțin

mascați. Amarul și ironia sortii avea să se mai abată încă o dată – ultima! – asupra autorului capodoperei-scandal *Doctor Jivago*. După scurte și anoste recunoașteri și regrete oficiale, licheaua de Valentin Asmus își încheie orația funebră cu cuvintele „Pasternak a fost dintotdeauna un om extrem de închis și rezervat. Nu-i plăcea viața publică, nu-i plăcea deloc să se vorbească despre el.” Asta când, de trei ani, în Uniunea Sovietică și în lume se vorbea numai de Pasternak și *Doctor Jivago*! Cuvintele se pot auzi clar de pe DVD-ul produs de Feltrinelli cu ocazia aniversării a 50 de ani de la publicarea romanului! Ce mișelie: Pasternak care fusese exilat, i se interzisese să accepte *Nobelul*, era supravegheat zi și noapte!

Tot pe acest DVD se pot auzi incredibilele diatribe, insulte cu care romanul lui Pasternak a fost gratulat în Marea Uniune după acordarea Premiului Nobel: „Judă care nu meriți să mai faci parte din Uniunea Scriitorilor!” (a fost exclus instantaneu); „e mai scîrbos și murdar decît un porc!” adăuga Vladimir Semichastni, președintele Tineretului Comunist. Poeți ai regimului complet anonimi astăzi îl numeau „o nulitate literară”; „unul care a cîștigat Nobelul împotriva Comunismului!” – toate acestea se găsesc și în cartea lui Sergio D’Angelo, curajosul ziarist de la *Radio Moscova* pentru Italia, care și-a riscat viața ca să aducă manuscrisul romanului *Doctor Jivago* de la Moscova și să-l încredințeze lui Feltrinelli.

Din păcate, cutia magică din strada Andegari oferă și o serie de surprize cu totul neplăcute, cum e de pildă – inedit! – poziția lui Italo Calvino. Dacă scriitorii precum Vasco Pratolini, Angelo Maria Ripellino sau Ignazio Silone nu se sfiesc să condamne „teribila dictatură comunistă”, surprinde atitudinea marelui scriitor Italo Calvino (parcă printr-un joc al soartei ocolit de *Nobel!*), care, ieșit cu numai un an în urmă din Partidul Comunist, considera că „contestarea lui Pasternak în acest moment vine deopotrivă din Estul comunist ca și din Occident. Atribuirea Premiului Nobel pentru *Doctor Jivago* a constituit o provocare, căci ascunde clare conotații politice care nu au făcut decît să stîrnească controverse și tendințe extreme. E lăudabilă, conchide Calvino, decizia scriitorului de a refuza *Nobelul* și a se retrage cu sobrietate din fața reflectorului public!”

Cîteodată e poate mai bine să nu aflăm lucruri teribile despre scriitorii pe care îi venerăm, în cazul meu, Calvino. Altfel, darea la lumină a tuturor acestor documente și mărturii asupra *cazului Pasternak* este cum nu se poate mai bine venită. Învățăm întotdeauna din istorii ca acestea, oricît de tîrziu ni se spune tot adevărul.

Cît despre *Doctor Jivago*, romanul, s-a scris în cincizeci de ani (aproape) totul. Să nu-l mai deranjăm decît –, poate și de ce nu? – cu *recitirea*.

MIRCEA A. DIACONU

CIORAN, BOLNAV DE PROPRIA-I ȚARĂ

Printre atâtea boli care-l fac pe Cioran să fie el însuși, una singură nu este numită în mod explicit: boala propriei țări. Așa cum suferă din cauza stomacului, a creierului sau a sîngelui, Cioran suferă de boala țării sale. Și nu este deloc un bolnav închipuit. Așa încît, explicațiile pentru violenta denunțare a precarității neamului său trebuie căutate nu în ideologie, cum s-a făcut adesea, nu în pasiunile revanșarde ale unei iubiri înșelate sau dezamăgite, cauză posibilă, dar nu suficientă, nici măcar în frustrările unui sine orgolios, care se simte închis în limitele propriei țări ca într-o temniță. Cioran își reneagă țara pentru că își recunoaște, prin intermediul ei, sinele marginal, inconsistent, negativ. Devenite deliruri în tinerețe, cicatrizate ulterior din cauza iluziei detașării, pe care o caută cu o anume disperare a negării sinelui său original, furiile lui Cioran împotriva propriei țări, ca și împotriva celorlalți, sînt semnul auto-negării. Mai exact, al urii de sine. Trecem peste faptul că ura de sine și autoflagelarea ascund o vanitate devastatoare și, deopotrivă, orgoliul suferinței, dublate cînd și cînd de umor. „De dimineață pînă seara, nu fac decît să mă răzbun. Pe cine? Pe ce? Nici eu nu mai știu, sau uit, de vreme ce tuturor le vine rîndul... Nimeni nu știe mai bine decît mine ce e aceea furie disperată” (I, 13), spune Cioran la un moment dat. În fond, în tot ce există în jur, Cioran se privește pe sine; prin urmare, cu disperarea celui care știe că, neputincios, nu există decît prin ele, își atacă bolile așa cum îi apar ele încorporate în ceilalți. Căci ceilalți sînt pentru Cioran oglinda propriei identități. Cu atît mai mult țara îl reflectă. Oricum, se recunoaște cel mai bine în modelul ei abstract, vinovată ea pentru ceea ce el însuși este. Prin urmare, cum să nu dorească pulverizarea propriei țări cînd sinele îi stă constant pe marginea abisului?! Doar că, pe marginea abisului fiind, sinele e reîntemeiat, așa cum țara devine, fie și mascat, un reper existențial. Căci disperarea creează sens. Iată: „Disperarea nu mă deprimă, ci mă exaltă. Disperarea e altceva decît deprimarea, disperarea e flacăra, o flacăra care străbate sîngele” (III, 13).

În fine, dacă boala aceasta, a țării din sine, nu e numită în mod explicit, Cioran își neagă constant identitatea etnică. Ar vrea să fie orice altceva, dar nu român. În unele momente, chiar crede că este altceva. Dar, și altceva fiind, nu o dată își descoperă identitatea precară în modelul etnic pe care îl particularizează. Iată: „O, rușii ăștia, ce aproape îmi sînt! Genul meu de plictis e întru totul slav. Dumnezeu știe din ce stepă mi-au venit străbunii. Port în mine, ca pe-o otravă, amintirea ereditară a nemărginirii” (I, 19). Apoi continuă: „În plus, sînt, ca sarmații, un om pe care nu te poți bizui, un individ dubios, suspect și nesigur, de o duplicitate cu atît mai gravă cu cît e dezinteresată” (*idem*). Altundeva, fără să știm cu certitudine dacă o spune cu reproș sau, mai degrabă, cu mîndrie, Cioran afirmă: „Am în mine ceva de slav și de maghiar, nimic de latin” (I, 139). În trecut fie zis, deși reproșează latinilor spiritul raționalist și „modernitatea”, Cioran e discipolul lui Epictet și Marc Aureliu. Chiar al lui Seneca, chiar dacă, prin comparație cu ceilalți doi, Seneca „e doar un palavragiu” (I, 177). Nu-i vorba, el însuși este unul și se disprețuiește pentru asta. Într-un loc, precizează: „Prin fire, prin vocație profundă, mă simt mai aproape de nebunia împăraților romani decît de înțelepciunea stoicilor” (I, 175). Așadar, slav, maghiar sau chiar mongol: „Sînt un mongol răvășit de melancolie” (I, 33). Și peste toate, evreu sau, mai general, locuitor al Europei centrale. Cînd simte în jur amprenta ei, trăiește clipe de extaz. Iată: „Ascultat la radio muzică țigănească maghiară. Sînt ani de cînd nu am mai auzit așa ceva. Vulgaritate deprimantă. Amintiri ale bețiilor din Transilvania. Copleșitorul plictis ce mă împingea să beau cu oricine. În fond, sînt un «sentimental», ca toți tipii din Europa centrală” (I, 88). Crede chiar că e purtătorul tarelor Europei Centrale. Spune: „E greu de imaginat un ins mai «sentimental», la modul prostesc, decît mine. Trag după mine toate tarele Europei centrale – ca pe un dulce blestem, contra căruia nu vreau și nici nu pot să lupt” (I, 118). În concluzie, Cioran mărturisește la un moment dat: „Toată viața am vrut să fiu altceva: spaniol, rus, german, canibal – orice în afară de ceea ce sînt. Mereu răzvrătit contra sorții, contra nașterii mele. Nebunia de a te vrea diferit de ceea ce ești, de a adopta în teorie orice condiție în afară de-a ta” (III, 37-38).

Dar toate aceste posibile rădăcini nu pot șterge amprenta propriilor strămoși, pe care adesea îi reneagă. Cînd nu o face, căci vede în ei vigoarea, se reneagă pe sine, cel căzut, neputîndu-și explica declinul. Iată: „Născut în Carpați, cum oare am putut ajunge să cunosc toate nuanțele lehamitei? Și să simt acest gust de neant la începutul și la sfîrșitul fiecărei zile? La ce avea să ducă vigoarea străbunilor mei!” (I, 176). Își spune într-un loc: „Vin dintr-un spațiu bîntuit de tracii care plîngeau la nașterea oamenilor și se bucurau la moartea lor” (II, 185). Altundeva, strămoșii sînt ei înșiși o ilustrare a declinului. Spune Cioran: „Port naufragiul strămoșilor mei în sînge, în el se întîlesc toate aceste epave” (I, 302). Bolnav de boala strămoșilor, Cioran

proiectează identitatea acestora într-un prototip pozitiv, al vigoriei, energiei și faptei. Altfel, cum s-ar explica ideea naufragiului?! La polul opus, Cioran proiectează o ascendență umilitoare, care are rolul să-i justifice și să-i scuze propriile neputințe. Iată: „M-am născut într-un popor de sclavi; așa se explică incredibila teamă pe care o am în fața autorității, a autorității de orice fel. De îndată ce văd un ins în uniformă sau în spatele unui ghișeu, un slujbaș al STATULUI, mă blochez” (II, 9). Altundeva, notează: „Cît îmi urăsc poltroneria, lipsa ereditară de demnitate! Azi după-amiază am trecut prin transele silei de mine însumi, ba chiar m-am detestat cu o furie ucigașă. Mă întreb uneori prin ce miracol izbutesc să mă mai suport. Ură de sine vecină cu urlatul sau cu lacrimile” (II, 57). Evident, punînd totul pe seama eredității, Cioran își detestă cu aceeași furie ucigașă rădăcinile. Citim într-un loc: „Mi-ar fi plăcut să am cinismul lui Talleyrand. Din păcate, prea mulți străbuni umili și cinstiți îmi inhibă ambițiile și-mi stingheresc mișcările. Sînt prea slab ca să mă scutur de o atît de grea moștenire” (III, 54). Este o moștenire a umilinței. „Mii de sclavi își strigă în mine părerile și durerile contradictorii” (I, 19), spune Cioran; sau: „Aparțin unei nații la care eșecul este endemic” (III, 31).

Reversul unei astfel de atitudini nu întîrzie să apară. Răsturnîndu-le rostul, carențele acestea ale strămoșilor pot fi nu doar motiv de disperare, ci și de satisfacție orgolioasă. Cioran, o știm, nu-i suportă pe cei care se realizează, pe fericiți, considerîndu-i superficiali, ignoranți, ignobili. Iată-l spunînd: „Toate aceste națiuni occidentale – niște cadavre opulente” (I, 79). Sau, mai explicit: „Toate aceste popoare fericite, ghiftuite: francezi, englezi... O, eu nu sînt de aici, am în spate veacuri de nefericire. M-am născut într-un popor fără noroc. Fericirea se sfîrșește la Viena; mai departe, Blestemul!” (I, 49). Este blestemul ieșirii din timp, al blamatei ieșiri din istorie, în care Cioran descoperă, finalmente, un alt sens. Tîrziu, fără să aibă șansa acestei împliniri, Cioran va cultiva tocmai ieșirea din timp. Deocamdată, se scaldă în regrete: „Există în mine un fond oriental pe care-l regăsesc de fiecare dată cînd întorc spatele acestei insuportabile lumi moderne. / Orientul, univers fără timp, *provincie absolută* – obiect al tuturor regretelor mele” (I, 88). Trăind în această provincie, Cioran simte că se sufocă de anonimat și caută miezul lumii. Dar cînd ajunge la el, trăiește nostalgia paradisului pierdut. În ambele cazuri, dezgust de sine. Propriile-i contradicții, care îl macină, îl fac, oricum, să incrimineze lumea și să-și flageleze ereditatea, strămoșii, ființa. Pînă și propria-i familie e vinovată de neputințele pe care le explorează cu aviditate: „Ai mei, mama și tata: cu greu se pot imagina două ființe mai diferite. N-am reușit să împac în mine caracterele lor ireductibile; astfel, o dublă și ireconciliabilă ereditate îmi apasă spiritul” (I, 24). Sau: „În familia mea, nimeni, afară de mama, nu s-a dovedit în stare să înfrunte viața cu încredere și curaj. Cu toții au fost mai mult sau mai puțin disperați și timorați, începînd

cu mine. Disperarea unui neam întreg” (III, 320). Curios să spună Cioran asta de propria-i mamă. Căci, asemenea lui însuși, mama este „orgolioasă, capricioasă, melancolică” (I, 65). Să fie acestea argumente pentru înfruntarea vieții? În alt loc, citim: „Tot ce am în mine bun sau rău, tot ce sînt îmi vine de la mama. I-am moștenit bolile, melancolia, contradicțiile, totul. Fizic, îi semăn leit. Toată ființa ei s-a exacerbat în mine. Sînt izbînda și înfrîngerea ei” (II, 125). Peste cîteva rînduri, Cioran crede că mama i-ar fi transmis toate infirmitățile ei. Pentru a continua: „Există în familia mea o înclinație spre descurajare; dintre toți, mama rezista cel mai bine, era cea mai curajoasă. Apoi, cu cîtă tenacitate a rezistat morții!” (II, 126). În fine, deși lasă impresia abandonului, Cioran însuși, finalmente, înfruntă viața și rezistă morții. N-are importanță că uneori se simte în pragul nebuniei. Vor fi fost și ai lui nebuni? Ar fi putut fi, din moment ce mărturisește: „Mi-am petrecut dimineața întrebîndu-mă dacă am nebuni în familie, printre străbunii mei nu prea îndepărtați...” (I, 79). Cu toate acestea, mai vechi sau mai noi, și străbunii lui au supraviețuit.

Toate aceste recunoașteri în ceilalți creează la Cioran o acută criză de identitate. Cum să se raporteze la străbuni? Cum să se raporteze la sine însuși? Sclavi, umili, timorați, așa cum este el însuși, strămoșii merită blamul lui Cioran, care s-ar dori altul. Pînă la urmă, însă, neputînd fi altul, Cioran coboară cu voluptate în negativitate. Imaginea celuiilalt, a celui ipotetic, visat, continuă să existe, însă, ca într-o oglindă. Iată: „Orice om vrea să fie altul decît este. În tinerețe, am visat acțiune; apoi, filozofie. Am luat delirul drept faptă și disperarea drept gîndire. La ce oare sînt bun? Să privesc și să-mi rod unghiile, să aștept explozia orelor” (I, 82). Prin urmare, marea provocare este pentru Cioran să știe *cine este*. Adesea e convins că sinele său fusese unul viguros, care a suportat, din cine știe ce motive, o cădere. Astfel, își deplînge declinul, pe care îl numește uneori lașitate și căruia, mai nou, îi spune înțelepciune. Oricum l-ar numi, declinul îi relevă neantul din sine. Așa încît nu-i deloc întîmplător că, vorbind despre sine, Cioran lasă impresia că ar vorbi despre neamul său: „O viață de ratat, de tîrîtură, cu tristeți inutile și istovitoare, cu nostalgii fără obiect și fără direcție; un nimic ce rătăcește pe drumuri, ce se complace cu durerile și grimasele lui... / Ah! Dacă aș fi putut să-mi urmez esența!... Dar dacă era o esență coruptă?... Hotărît lucru, mă neg și totul mă neagă. În mine nu mai e nici urmă de mine însumi” (I, 22). Nu vorbise el despre neantul țării sale?! Nu-i reproșa și ei lipsa unor gesturi decisive? Iată-l din nou vorbind despre sine ca și cum ar vorbi despre propria-i țară: „Lașitatea m-a împiedicat să fiu eu însumi. Nu am avut curajul nici să trăiesc, nici să mă nimicesc. Mereu la jumătatea drumului între cvasiexistența și neantul meu” (*idem*). Din cauza crizei de identitate, ura de sine și ura față de propriile-i origini se suprapun. Ca și dorința de nimicire. Iată: „Azi dimineață, în pat, am meditat la motivele pentru care Weininger m-a pasionat

atîta în tinerețe. Îmi plăcea, evident, că ura femeia. Dar și mai mult mă seducea faptul că, evreu fiind, își detesta «neamul», la fel cum mie, român, îmi era groază că sînt român. Refuzul originilor, neputința de a te resemna să fii ceea ce ești, drama de a te visa altul, le cunoșteam pe toate; mi se părea însă că Weininger a mers cel mai departe în acea voință, acea căutare a autonimicirii, că reprezenta un caz-limită, *cazul*” (III, 128). În fine, să fi fost Cioran, în tinerețe, cu adevărat *el însuși*?! Sau să fi presimțit el, în golul pe care-l identifica în neamul său, propriul gol? De nu va fi fost la mijloc încercarea de a se construi pe sine împotriva adevăratei sale esențe, aceea a neantului, pe care o presimțea...

Oricum, Cioran își amintește de copilărie, uneori chiar de tinerețea petrecută în România, ca de un paradis. Mărturisește: „Cînd evoc anii tinereții mele din Carpați, trebuie să fac un efort să nu plîng. Explicația e foarte simplă: nu cred că există un om a cărui copilărie s-ar putea compara cu a mea. Cerul și pămîntul erau, cu adevărat, ale mele. Pînă și spaimile mele erau fericite. Mă trezeam și mă culcam – ca Stăpîn al Creațiunii. Eram conștient de fericirea mea și presimțeam că o voi pierde. O teamă secretă îmi măcina zilele. Nu eram chiar atît de fericit pe cît pretind acum” (I, 149). Nimic nu se compară cu copilăria petrecută la Rășinari: „În afara anilor de la Rășinari, am trăit în anxietate, în teama de... angoasă. Cine are, cine va mai avea vreodată o copilărie ca a mea, o copilărie *desăvîrșită*?” (I, 106). Ciudat că, departe de țară, anotimpul pe care și-l amintește cu nostalgie e iarna. Notează într-un loc: „Duminică dimineața. Un frig de crapă pietrele. Cîțiva trecători cu un aer perplex și care mă privesc – mă cred nebun, probabil – cum cînt cînt mă ține gura cîntece ungurești. Frigul îmi amintește de iernile din copilărie – mai puțin zăpada, cu care țara asta, vai, nu e blagoslovită! – mă umple de bucurie” (I, 155). Paradisul frigului îi rămîne fixat în memorie: „Nu aveam nici un chef de învățătură, voiam să rămîn în satul meu și să nu fac nimic, să rătăcesc de-a lungul rîului sau să mă cațăr pe munții din jur. Mergeam desculț pînă în noiembrie, și, în apa înghețată a rîului ce curgea lîngă casa noastră, m-am procopsit cu reumatisme ce mă chinuie și acum” (III, 31). Altundeva, amintind de aceeași copilărie fericită, referindu-se, însă, în surdina la toată nostalgia și la bolile de acum, Cioran comentează: „Așa ceva trebuia plătit, nu putea rămîne nepedepsit” (III, 350). Or, locuirea în paradis e plătită prin conștiința lipsei identității sau a unei identități tarate, bolnave. Să fi avut Cioran intuiția acestei lipse încă de cînd o pune exclusiv pe seama țării sale? Sau pur și simplu să fi încercat să și-o mascheze pe-a sa, să și-o vindece chiar, prin examenul drastic la care își supunea țara?! Să ne amintim că într-un loc vorbește despre perioada dintre nouăsprezece și douăzeci și cinci de ani ca despre cea mai nefericită epocă din viața lui. Atunci ar fi cunoscut oribilul. Să recitim: „Am descoperit atunci niște adevăruri pe care n-am izbutit să le uit, oricît mi-am dat silința” (III, 26). De

ce să nu credem că vor fi fost adevăruri care să-i fi relevat inconsistența propriei ființe? Și-a mascat cunoașterea de sine prin cunoașterea țării. Oricum, după ce va fi avut intuiția propriului neant, Cioran îl va fi văzut mai ușor apoi pe acela al neamului său. Sau l-a creat, ca pe un reflex, pe acesta din urmă. Ce lașitate, în fond! Să-și flageleze țara, strămoșii, trecutul din neputința de a se flagela pe sine. E aici o lipsă de eroism care i se pare, de asemenea, semnul eredității sale.

În fine, să mai rămînem o clipă la vârsta aceasta, a experiențelor teribile, cînd a început negarea de sine și fascinația autonimicirii, pentru a înțelege ce motivează, retrospectiv, nostalgia și ura. Cum știm, admirația de sine s-a transformat la Cioran în opusul ei. S-a petrecut același lucru și cu pasiunea pentru propria-i țară. Mărturisește într-un loc: „Am sfîrșit aproape întotdeauna prin a adopta opiniile celor pe care-i combătusem. (*Iron Guard*, pe care am detestat-o la început, mi-a devenit din fobie, obsesie). Maistre, după ce l-am atacat, m-a molipsit. Dușmanul biruie pe nesimțite un om lipsit de caracter. Tot gîndind *împotriva* cuiva sau a ceva, îi devii prizonier și ajungi să-ți placă această servitute” (III, 346). Dacă ura devine dragoste, de ce n-ar deveni și dragostea ură? Altfel, poate chiar faptul că, de la distanța timpului, Cioran scrie *Garda de Fier* într-o altă limbă decît româna spune mult despre nevoia de a fugi de sine însuși, de a fi altul. În fine, își recuză tinerețea nebună, deși uneori crede că abia atunci a fost el însuși. Privește, oricum, spre vârsta aceea ca spre una a dezechilibrului: „Mă gîndesc la anii 1933-34-35, la nebunia ce mă cuprinsese, la ambițiile nemăsurate, la delirul «politic», la năzuințele mele de-a dreptul demente, – ce vitalitate în dezechilibru! Nebunia mea era neobosită. Acum, a obosit. La drept vorbind, nebunia mi-a trecut, nu-mi rămîne decît zațul fostelor nebunii” (II, 149). Cu aceeași atitudine, de negare a nebuniei din tinerețe, Cioran spune cu altă ocazie: „Azi-dimineată, în pat, m-am gîndit la marele meu noroc de a nu fi mistuit de setea de putere. La drept vorbind, am cunoscut această sete în tinerețe. Am însă meritul de a o fi biruit. Măcar pe acest plan pot vorbi de *progres*” (II, 356). La un moment dat, admirîndu-l pe Luther pentru „*verva, furia, invectiva, acțiunea*”, pentru dorința lui de a răsturna totul, își amintește de „orgoliul dement pe care-l aveam în tinerețe” (II, 338). Este vorba de orgoliul de a răsturna el însuși lumea, de a-și construi țara, ca un reflex al dorinței de a se schimba pe sine, de a-și institui sie însuși un sens în istorie. Notează Cioran: „La douăzeci de ani, aveam o nesățioasă dorință de glorie; – acum nu o mai am. Iar fără ea cum să acționez?” (I, 22). Iată cum, deși blamat uneori, trecutul acesta, al freneziilor, poartă în el ceva întemeietor și Cioran nu se poate sustrage nostalgiei sau admirației. Spune: „Cînd mă gîndesc la pasiunile, la ardoarea tinereții mele, mi-e necaz că am ajuns la acreala asta searbădă, la acest neant penibil în care vegetez” (I, 202). Ce-i drept, Cioran vorbește des despre tragedia aceea a tinereții și despre nesăbuința de

odinioară: „Tragedia mea este de a fi fost un ambițios. Discern când și când urmele aspirațiilor și nesăbuițelor mele de odinioară. Nu m-am lecut de tot de propriul meu trecut” (I, 206). Dar, cum în locul anarhismului de odinioară s-a instalat resemnarea, lui Cioran i-e greu să joace pînă la capăt postura celui satisfăcut de victoria sa negativă, de refugiul în anonim, de cultivarea retragerii și a negării de sine. Deseori își detestă nu trecutul, ci prezentul acesta în care vegetează. Prezentul în care scrie. De fapt, scrisul face parte din strategiile lui Cioran de a-și schimba identitatea și de a-și justifica schimbarea. Notează într-un loc: „Nu mă mai tulbură ideea morții; o port în gînd fără ca gîndul să-mi fie la ea. Ceva în mine s-a sustras vieții pentru totdeauna. Ah, vremea frenezilor mele!” (I, 214). Trecînd peste exultanța aceasta nostalgică, oare nu cumva delirurile tinereții sînt consecința nu doar a spaimei de a nu fi nimic, ci mai ales a spaimei de moarte? Din nou, violența, negarea celor din jur, distrugerea propriilor rădăcini ca mască. Sub ea, un timid, uneori sentimental, care se îndoiește de sine. Tîrziu de tot, prin 1972, exclamă Cioran: „Cîte joshicii, cîte mojicii, cîte acte inumane voi fi comis din *timiditate!*” (III, 380). Oricum, îi reproșează țării ceea ce își reproșează sie însuși. Iată: „Cînd ai un suflet elegiac, e cu neputință să trăiești în Istorie și să faci impresie bună. Cum să te desfășori în ea, cînd știi, cînd simți că fiecare zi care trece te îndepărtează și mai mult de Paradis?” (I, 167). Vitalitatea și frenezia tinereții, substituite în timp de reversul lor, rămîn pentru Cioran semnele unei existențe autentice: nu descoperă în ele o revanșă, ci o ființă, în opoziție cu neantul de-acum, pe care și-l asumă. Tocmai această opoziție e relevantă. Privind în trecut, Cioran vede, cu admirație, extazul de odinioară, adică „nervi incandescenti, întinși să plesnească în fiecă clipă, pofta de a plînge dintr-o fericire insuportabilă...” (III, 130). La polul opus, azi, „acreală, zbucium, scepticism” (*idem*). Și, chiar dacă toate acestea seamănă cu o vindecare, căci Cioran își spune „dacă era să rămîn în starea aceea de ebuliție, de mult mi-aș fi ieșit din minți” (*idem*), trecutul păstrează atributele unui timp al prezenței pline și al ființei: „Mă gîndesc la «greșelile» mele din trecut și nu pot să le regret. Ar însemna să-mi calc tinerețea în picioare – ceea ce nu vreau cu nici un chip. Aprinderile mele de altădată erau o emanație a vitalității mele, a dorinței mele de scandal și provocare, a unei voințe de eficacitate în ciuda nihilismului meu de atunci” (I, 231). Iată nihilismul pus în slujba unei viziuni constructive. Dar întrebarea rămîne: oare tot acest exces nu ascunde cumva intuiția propriului neant, pe care Cioran îl vede mai întîi în ceilalți, cu predilecție în propriul neam? Altfel spus, nu cumva, distrugîndu-i pe cei asemenea lui, Cioran se luptă pentru întemeierea sinelui, avînd sentimentul hăului?

În fine, să revenim la păcatele, teribile, ale tinereților. Cine este cel care le săvîrșește? Cioran nu se mai recunoaște în ele – și nu pentru că între timp ar fi devenit neapărat altul, ci mai ales pentru că dorește să fie altul. Oricum, își

privește trecutul cu uimire. Iată-l spunînd: „Mi se reproșează anumite pagini din *Schimbarea la față*, carte scrisă în urmă cu treizeci și cinci de ani! Aveam douăzeci și trei de ani și eram mai nebun ca oricine. Am răsfoit ieri această carte; mi s-a părut că am scris-o într-o viață anterioară, oricum *eul* meu actual nu se mai recunoaște drept autor. Ce încurcată e problema responsabilității! / Cîte lucruri am putut să cred în tinerețea mea!” (III, 46). De reținut, printre altele, ideea nebuniei din tinerețe. Motivația revine într-un dialog cu Ionescu. Vorbind cu el despre Garda de Fier și spunînd că i se face *rușine intelectuală* că s-a lăsat sedus de ea, Ionescu îi răspunde – „foarte nimerit”, apreciază Cioran – că „«am marșat» pentru că mișcarea era «complet nebună»” (III, 47). În alt moment, același cuvînt, *nebunie*, numai că Cioran nu înțelege motivele pentru care problema aceasta, a freneziei din tinerețe, îi revine obsesiv în minte. Crede că ar putea fi vorba de masochism, de gustul pentru umilință. Să înțelegem, deci, că, privind în urmă, îl disprețuiește pe acel altul, care fusese? Iată: „Cînd mă gîndesc ce frenezie trăiam, în tinerețe, din cauza neamului meu! Ce nebunie, Doamne! Trebuie să te rupi de origini, sau cel puțin să le uiți. Eu am tendința să mă agăț de ele – probabil din masochism, din gust pentru robie, pentru «lanțuri», pentru umilință” (III, 62). Anterior, se dezbrăcase de ideea națională, pentru care militase, considerînd că singura comunitate adevărată e aceea a „familiei spirituale”. „Restul e minciună” (*idem*), își spune el. Poate tocmai de aceea nu-și poate explica proiectarea obsesivă în trecut, căci, implicit, ea este o revenire la patria de care Cioran tot încearcă să se despartă. Implicînd nimicirea țării, nimicirea de sine ar trebui să plaseze trecutul și patria în neantul uitării. Or, tăindu-și toate rădăcinile, Cioran constată că ceva continuă să-l tragă înapoi, spre sine însuși. Întîlnirea cu o femeie din țară îl face să spună: „Sînt apatrid în toate sensurile, și din proprie voință. Am consacrat neamului meu prea multe gînduri – și prea multe mîhniri! dacă se poate spune așa – ca să-i mai pot purta vreun interes. Stirpea asta nefericită m-a desființat. Iar descendenții ei sînt vampirii timpului meu. Mi-l consumă minut cu minut” (III, 208). Or, nu stirpea l-a desființat pe Cioran; el însuși a făcut-o. Cînd și-a desființat țara, era ca și cum și-ar fi distrus propria identitate pe care o ura. Nu întîmplător, dincolo de nostalgia invocată anterior, ajunge să-și urască și trecutul, chiar dacă într-un loc afirmase că nu-l poate nega. Iată: „Garda de Fier? *Demonii* de dreapta, adepți ai ortodoxiei aflați ideologic la antipodul celor pe care i-a denunțat Dostoievski, dar psihologic foarte asemănători” (III, 208). Ba chiar spunînd în continuare: „Fenomen neromânesc. Așa se face că șeful G. de F. era slav. Un soi de Hatman” (*idem*), Cioran încearcă parcă să-și salveze neamul de o astfel de țară. Oricum, își plasează tinerețea sub semnul demonilor dostoievskieni, chit că accia erau de stînga. Finalmente, condamnînd decis Garda de Fier, Cioran se neagă pe sine din momentul acela, al identificării cu o cauză, cu o credință,

cu un țel. Cum i-e teamă că la originile creștinismului s-ar fi lăsat sedus de această doctrină, Cioran spune: „De vreme ce am fost în stare să mă ambalez pentru G. de F., o sectă în fond, cum să n-o fi făcut pentru o religie? Îl urăsc pe creștinul ipotetic, pe fanaticul care aș fi putut fi acum două mii de ani, nu-mi iert un act de adeziune pe care nu l-am comis niciodată” (III, 289). Cioran nu-și poate ierta un astfel de act, fie el și ipotetic, în virtutea adeziunilor reale din tinerețe. În orice caz, nebunia tinereții, iată, nu mai e semnul ființei sale autentice, cum se prezentau lucrurile la un moment dat. Acel altul chiar este un străin. Iar trecutul, dimpreună cu acel străin, e recuzat fără menajamente. De aici uimirea dublată de rușine: „Câți imbecili și câți nebuni am putut să admir! / Când mă gândesc la trecutul meu, mă copleșește rușinea. Atâtea entuziasme care mă descalifică” (III, 78). Nu-i vorbă, așa cum am văzut, are în permanență nostalgia acțiunii, a participării energice la facerea sau desfacerea lumii. Vorbește la un moment dat, întâmplător, mărturisește el, despre Ștefan cel Mare. Când e întrebat cine este Ștefan cel Mare, spune: „Un Napoleon român” (III, 87). Are, deci, nostalgia lui Napoleon, dar îl admiră, cum știm, pe Talleyrand. De fapt, neputînd să-și ierte trecutul, nu-și poate ierta tocmai dependența, adică „admirația maladivă” sau „venerația morbidă” pentru ceea ce-i dădea impresia forței brute, nesofisticate și a unei angajări constructive. „Admirația maladivă pe care am purtat-o Germaniei mi-a otrăvit viața”, spune el, pentru a continua: „Dacă sînt lecuit de vreo boală, cu siguranță asta e” (III, 207). Într-un loc vorbește despre ambiție ca despre „drojdia omului cel vechi” (III, 299). Altundeva, își spune: „Violent și intolerant din fire, eram făcut pentru acțiune. / Iată, sînt acum douăzeci de ani de cînd mă străduiesc să fiu inactiv și, pe legea mea, am izbutit” (III, 21). Nu ne întrebăm aici cît de iluzorii sînt faptele pe care se întemeiază o astfel de convingere. Cert este că, dincolo de urmele de nostalgie, Cioran își abjură trecutul în care nu el sălășluiește, ci un altul.

În fine, dacă Cioran pare să se fi vindecat de nostalgia energetismului, el nu s-a vindecat și de boala propriei țări. Neputința de a se rupe de trecut și de propria-i țară se întemeiază pe o logică ce depășește raționamentele normale. Iată: „Cu cît mă gândesc la locurile trecutului meu, cu atît îmi piere pofta să le revăd. Aș vrea să evadez din trecutul acesta, dar el se agață de mine, mă trage înapoi și, cu cît fug înainte, cu atît mă apropii de obîrșia mea. Astfel, orice viață revine la punctul de plecare – pe care n-ar fi trebuit să-l părăsească nicicînd” (III, 13). Boala lui Cioran este, în fapt, boala neputinței de a o rupe cu obîrșia, cu acel altul incriminat. Deși trăiește în permanență drama absenței rădăcinilor, iată-l pe Cioran suferind tocmai pentru că rădăcinile, negate adesea, nu pot fi abandonate. Înțelegînd acest paradox, el își spune la un moment dat: „Să nu-ți renegi niciodată originile, oricîte motive ai avea să roșești pentru ele. E o apostazie rușinoasă și de altfel fizic imposibilă, o contradicție în termeni: e un refuz al identității, e ca și cum ai spune: «Eu nu

sînt eu», lucru pe care, evident, îl poți spune, dar care nu înseamnă nimic – în cazul că e o întorsătură retorică sau un paradox de circumstanță” (II, 26). Dar Cioran își întemeiază existența tocmai pe afirmația „Eu nu sînt eu” și înțelege că negarea originilor e dublată de spectacolul căderii în neant. De aici eroismul său negativ. Chiar și faptul că s-a rupt de limba română e considerat de Cioran un act fatal: „Extraordinara limbă română! De cîte ori revin la ea (sau mai curînd visez s-o fac, pentru că, vai, am încetat s-o folosesc), am sentimentul că, rupîndu-mă de ea, am comis o trădare criminală” (I, 70). Or, Cioran își reneagă originile tocmai pentru că în permanență își spune *eu nu sînt eu*. Să fie în această permanentă negare de sine o simplă întorsătură retorică, un paradox de circumstanță?! Chiar și așa fiind, devenită obsesie, perseverența negării identității are un efect copleșitor. Retorica instituie ființă. Altundeva, citim: „Dacă nu-mi reneg obîrșia este fiindcă, la urma urmei, e mai bine să fii român, adică nimic, decît un simulacru de ceva” (III, 335). Este și aici o împlinire în negativ. Cum își face un țel din înstrăinarea de sine, mărturisește: „Cu cît îmbătrînesc, cu atît mă simt mai român. Anii mă readuc la origini și mă cufund iarăși în ele. Iar străbunii mei, pe care i-am tot ponegriț, ce bine-i înțeleg acum, și cîte «scuze» le găsesc!”.

În fond, care erau carențele străbunilor săi, carențe de care Cioran se simțea rușinat și pe care voia să le extirpe? Înainte de toate, Cioran nu suportă că poporul în care s-a născut este un popor *minor*. La întrebarea de ce nu au românii forța să se impună în universal, cineva îi spune că românului îi lipsesc convingerile și trăiește în simulacru. Ceea ce-i mai grav e că-i lipsesc obsesiile, completează Cioran. Pentru a continua: „Fără obsesii nu există decît capricii. Asta și este românul: o *sumă de capricii*. Dacă ia totul în derîdere, e pentru că, el însuși nefiind nimic, nu-și poate închipui că altceva face mai multe parale decît el. Și de vreme ce nimic nu are realitate pentru el, ce ar putea să-l *obsedeze*? Nimic nu *merită* această demnitate, nimic nu merită osteneala atenției, a examinării, a climatului statornic, insistent, *orbit*. *Nimicul universal* este climatul în care trăiește, este fundamentul metafizic al existenței sale cotidiene” (III, 289). Ce altă mai bună caracterizare a lui Cioran însuși decît această afirmație despre propria-i țară?! Atît de izbitoare asemănările încît ai impresia puternică a unui autoportret. E ca și cum Cioran s-ar privi în oglindă. În fine, nu e singura dovadă în acest sens. În alt loc, spune: „Mă înțeleg mai bine cu evreii români decît cu românii «propriu-ziși». La fel era încă în urmă cu treizeci și cinci de ani, înaintea neînțelegerii create de *Iron Guard*. Cu evreii, totul e mai complex, mai dramatic și mai misterios decît cu acești ciobani și țărani înglodați în soarta lor nefericită și totuși oarecare” (III, 150). O știm prea bine, Cioran se considera, metafizicește, un evreu. Îi place complicația, proximitatea abisului și se urăște pe sine cu ardoare. Altfel, nu o dată regretă el însuși că nu este cioban, un anonim, un

ratat pierdut în propria-i tristețe neexplozivă. Vorbește cu Sanda Stolojan despre o cunoștință comună, un român numit Nenea. În patruzeci de ani petrecuți în Germania „n-a dat nimic”. Continuă Cioran: „Ce contează [...]. E un *personaj*; și asta face mai mult decât să fi scris un cărțoi despre Aristotel sau despre vreun alt filozof. Dacă ar fi produs o operă sau dacă s-ar fi «realizat», n-am mai sta să vorbim despre el de peste un ceas. Avantajul de a avea o viață e un avantaj rar. Singurul pe care-l au compatrioții noștri. Dar în cele din urmă contează” (III, 239). Un alt conațional, numit simplu X, e un „amestec de secătură și nebun”, care s-a înconjurat cu un „dispreț general”: „Amestec, cu siguranță, de sînge grec și slav, două elemente incompatibile, ce n-ar putea da naștere decât unui monstru. Ascuns și arogant” (I, 41). Așadar, defectele românilor, pe care Cioran tot încearcă să le convertească în sens, provocîndu-i în taină admirația, dar un fel de admirație vinovată și revanșardă. Nu-i vorbă, defectele acestea fac obiectul unor explozii distructive. Iată: „A fi român: o dramă *lipsită de semnificație*” (III, 239). Sau: „Defectele compatrioților mei sînt pur și simplu năucitoare. Lipsă de substanță, laxism inimaginabil, *inconștiență generalizată*. Niște slavi italianizați. E necesar un minim de caracter, altfel treci de la psihologie la gelatină” (III, 106). Altundeva: „«Am o conștiință de vînzare și nu vrea s-o cumpere nimeni», repeta cu plăcere un jurnalist român. În Balcani, cinismul atinge proporții pe care un occidental nici nu le poate bănuși. Se exprimă în el umilințe nespuse, și o disperare atît de străveche că nimeni nu mai este conștient de ea” (I, 144). Permanent, e agasat de prezența românilor: „Sînt chinuit de compatrioții mei, de indiscreția lor, de proasta lor creștere, de lipsa de delicatețe” (III, 208). Altundeva: „Compatrioții noștri, din cauza lipsei totale de principii în viața practică, seamănă cu arabii: lașitate, nepăsare, arbitrar, nerespectarea cuvîntului dat, «brambureală»...” (III, 185). Faptul că, după șase ani de pușcărie, Noica nu face în opera sa nici o trimitere la acest fapt, îl face pe Cioran să se întrebe dacă e vorba de „o *psyche* debilă, sau pur și simplu de acea pasivitate – urmare a unei robii seculare” (III, 244). Continuă Cioran: „Cred mai degrabă că trebuie incriminat frivolul scepticism național, care refuză să aprofundeze, să interiorizeze senzația” (*idem*). Pînă și evreii ar deveni, în mediul românesc, sterili, crede Cioran. „S-au molipsit de superficialitatea ambientă”, spune el și continuă: „Un Kafka n-ar fi fost cu puțință la noi. Mediul l-ar fi făcut frivol, «jurnalist», diletant, sceptic într-un chip vulgar. Asta e și trăsătura dominantă a neamului nostru: scepticismul vulgar. Mediocri total dezamăgiți, nulități, oameni de nimic lipsiți de orice iluzie. Un lucru care s-a mai văzut, dar nu la scară atît de mare poate. Neant colectiv” (III, 291). La români, toate defectele oamenilor apar, crede Cioran, în stare pură; prin urmare, furia față de ai săi este o furie împotriva omului, în general. Iată despre ce este vorba: „Nu-i rău să-i frecventezi pe români: defectele oamenilor în general apar la ei în toată goliciunea. Deși sînt

prefăcuți, nu știu să disimuleze, sau mai degrabă au un fel al lor de a disimula ce nu face decât să-i trădeze complet” (I, 158). Este momentul în care, dornic să se rupă de sine, să se detașeze, Cioran își spune: „Cît aș vrea să mă rup de originile mele și să le uit” (III, 292). O mărturisise și cu altă ocazie. Iată: „Trebuie neapărat să te eliberezi de origini. Fidelitatea față de un neam nu trebuie să degenereze în idolatrie (evreii). Naționalismul e un păcat împotriva spiritului – păcat universal – din nefericire” (III, 44). În continuare, Cioran amintește concepția stoicilor care gîndeau omul drept cetățean al cosmosului. Oricum, revenind obsesiv, nevoia de a se rupe de origini arată neputința lui Cioran în acest sens. Ba chiar, obsesia obîrșiiilor. Nimic nu poate face Cioran fără să se gîndească de fapt la sine însuși, la propriile-i rădăcini. Iar neputința de a se rupe de obîrșii e neputința de a se rupe de sine. Și asta chiar dacă ideea stoicilor revine, la rîndu-i. Își spune: „Mă deznaționalizez din ce în ce mai mult. Cum am putut să mă închin atîta originilor mele? Nu aparțin lumii; cum aș putea aparține unei patrii?” (III, 88). Dacă ar fi mers cu raționamentul mai departe, Cioran ar fi trebuit să spună: Cum să-mi aparțin mie însumi? Sau: Cum e cu putință sinele? Altundeva: „Nu pot să-mi iert că am pus la inimă prea tare nenorocirile țării mele. Oricum nu puteam face nimic pentru ea. Chinuri zadarnice, care m-au istovit și din care nu m-am ales cu nimic, afară de faptul că m-au înăcrit și mai mult” (III, 340). În fine, să vedem alte „defecte” ale românilor: „Discuție cu un tînăr din țara mea: mi-a îndrăgat numai minciuni, exagerări, ifose, în care intrau enorm de multă retorică și nesiguranță. Îndoielile despre sine nu duc totdeauna la modestie: adesea te fac să te umfli în pene. E cazul compatrioților mei” (III, 336). În realitate, este cazul lui Cioran însuși. Toate defectele românilor sînt și ale sale. Nu se suspectează pe sine însuși că este „escroc sentimental”? Or, așa își numește compatrioții. Și dacă le vede cu atîta acuitate defectele, asta se întîmplă pentru că Cioran se recunoaște în ai săi. Poate că proiectează în ei propriile-i limite. Oricum, vorbind despre țara sa, Cioran vorbește nu doar despre sine, ci despre rădăcinile sale, despre esența sa. Secretul țării sale este indiscutabil și secretul său. După ce-i amintește pe Zaprațan, Sorin Pavel, Petre Țuțea, Crăciunel, Nenea, „vieți irosite” ale unor inși care „rămîn fideli geniului unui popor nerealizat”, Cioran își spune: „Secretul țării mele? Să trăiești și să mori fără rost” (III, 303). În fond, admirație trădează aceste cuvinte. Ce definiție mai bună țării sale și lui însuși decât aceasta: „Țara mea: nu e o patrie, ci o suferință, o rană care nu se poate închide” (III, 222). Țara sa, care este „farmec, vulgaritate și disperare” (I, 160), sau „scepticism și farmec” (I, 54). Așa cum propria-i identitate înseamnă convertirea negativității în sens, neantul propriei țări devine prilejul unei re-întemeieri. Cînd spune că face parte „dintr-o țară cu destin minor dar tragic” (I, 306), Cioran își definește propriul destin. Or, în fața acestei crize, care are drept cauză absența din istorie, Cioran se refugiază în propria-i țară ca într-un spațiu paradisiac. Țara

îi oferă prilejul extazului. Iată: „Nu aş putea să fiu fericit decât într-o lume unde simțul timpului n-ar exista. Țara mea oferă acest avantaj. În biserici nu erau pendule și probabil că nu sînt nici acum. În fine, nu se știa cît e ora – la țară cel puțin. [...] Să privești *fără să gîndești*, iată singura fericire” (I, 100). În fine, orice defect își are reversul; mai mult, Cioran recunoaște într-un loc în mod explicit că bolile țării sînt și ale lui, că, prin urmare, este bolnav de boala țării sale. *Ispita de a exista* ar fi stîrmit în țară o „furtună de proteste”. Continuă Cioran: „Toți mă înjură, dar simt rana pe care am scormonit-o, căci este și a mea. Ne îndoim de rolul, de valoarea, de misiunea noastră; în forul nostru lăuntric, nu credem în ele. Sîntem unul din popoarele cele mai lucide care au existat vreodată. Sîntem frivoli, bîrfitori, superficiali, dar în același timp amari și, sub aparența de fanfaroni, nihilști pînă la disperare” (I, 140-141). Ce portret mai bun al lui Cioran decât acesta? Sub masca fanfaronadei, nihilismul, sub acela al frivolității, luciditatea, sub chipul superficialității, disperarea. Așa încît, toate defectele își au reversul lor, iar nefericirea de a fi român devine șansa accederii la sens. Nu întîmplător, își spune la un moment dat: „Sînt român: trebuie să plătesc pentru asta. Ei bine, plătesc” (III, 110). Altundeva, citim: „Nu toată lumea are privilegiul unei copilării nefericite. A mea a fost mai mult decât fericită: *desăvîrșită*. Nu găsesc un adjectiv mai bun care să exprime ce a fost sublim în ea, ce a fost triumfal pînă și în spaimile ei. Așa ceva trebuia plătit, nu putea rămîne nepedepsit” (III, 350). Și dacă Cioran se credea mai degrabă evreu decât român, într-un loc, cineva îi spune că românii înșiși par niște evrei. „Se complac toți într-o perpetuă *self-hatred*”, îi spune Patricia Blake, și îi numește „evreii din Sud-Est, fiindcă, după ea, ura de sine e trăsătura fundamentală a evreilor” (III, 237). Comentariile lui Cioran nuanțează: „însă trăsătura asta se însoțește la ei cu un mare orgoliu, explicabil și legitim, inexistent la român, care nu are drept compensație decât naționalismul, un naționalism disperat și pe care nu-l cunoaște decât intermitent, în accese de febră...” (*idem*). Nici nu știi dacă nu cumva Cioran vorbește exclusiv de sine. Oricum, el identifică în propriul portret imaginea țării, în propriile defecte, defectele alor săi, în negativitatea sa, misterul unei țări care supraviețuiește. Iar dacă la el ura de sine e însoțită de orgoliu, să nu uităm că, abjurat de Cioran, care își aprofundează, asemenea strămoșilor săi, neantul, orgoliul e semnul omului cel vechi. După teribilele experiențe ale tinereții, ceea ce caută Cioran este, în fond, extazul neantului, pe care ai săi îl asumeră dintotdeauna și pe care Cioran îl considera defectul fundamental. Un neant investit cu sens absolut. Iată: „Neantul, o versiune mai pură a lui Dumnezeu” (III, 163). În fine, Cioran rămîne, astfel, oglinda cea mai fidelă a propriei țări, sigiliul ei inconfundabil. Își spune: „Am întors spatele «patriei» mele, dar tîrî după mine, departe de ea, toate obsesiile pe care mi le-a lăsat moștenire, pe care mi le-a inoculat de la naștere, ba chiar dinainte de ea” (III, 321). I-a întors spatele?! Da, dar în același timp îi rămîne

credincios și suferă pentru ea. Iată: „Există un singur cuvânt pentru a defini poporul în care m-am născut și căruia îi rămân credincios pentru că regăsesc în mine toate defectele lui: *minor*” (III, 38).

Așadar, Cioran, care dorise să se rupă de ai săi, nu poate, finalmente, decît să-și recunoască în obîrșii identitatea. Astfel, să se recunoască pe sine, chiar dacă în permanență altul. Cum am văzut, vina pentru ceea ce suferă e pusă adesea pe umerii strămoșilor. Știe, însă, că totul e, din parte-i, o lașitate. Iată: „Prefer, pentru comoditate, să pun aceste cusururi pe seama originilor mele: ieșit dintr-un popor pentru care analfabetismul era realitatea dominantă, nu sînt oare, prin curiozitatea mea insașiabilă, un fenomen de reacție? Sau, mai curînd, nu trebuie să plătesc pentru toți străbunii mei? [...]. E în același timp plăcut și umilitor să mă gîndesc că în urmă cu cîteva generații *ai mei* erau niște sălbatici, niște *băștinași*” (II, 16). Țara e făcută vinovată pentru toate carențele sale, pe care el le-ar fi proiectat în esență. Iată: „Dintotdeauna, raporturile mele cu țara mea au fost doar negative, adică o fac răspunzătoare de toate slăbiciunile și de toate eșecurile mele” (III, 329). Numai că, așa cum știm, orice defect se transformă în opusul său. Continuă Cioran: „Ea m-a ajutat să nu mă realizez, mi-a favorizat cusururile, e cauza degingoladei mele” (*idem*). Dacă la mijloc nu e decît o invenție, o scuză oarecare?! Cioran însuși recunoaște: „Greșesc fără îndoială gîndind așa. Dar acest fel de a gîndi îl datorez tot țării mele...” (*idem*). Așa încît, nu-i rămîne lui Cioran decît să convertească ura în admirație secretă, fie ea oricît de mistificată. Nu fusese chiar ura consecința unui exces de luciditate?! Oricum, se recunoaște limpede în ai săi. Iată: „Cu cît înaintez în vîrstă, cu atît simt ce profunde sînt legăturile care mă leagă de origini. Țara mea mă obsedează: nu mă pot rupe de ea și nici n-o pot uita. În schimb, compatrioții mei mă dezamăgesc și mă irită; nu pot să-i suport. Nu ne place să ne vedem defectele în ceilalți. Cu cît îi frecventez, cu atît descopăr în ei tarele mele: în fiecare văd un reproș, un fel de caricatură a mea îngroșată” (I, 71). Altundeva, citim: „Îi detestăm pe toți cei care au aceleași defecte ca noi” (I, 125). La fel de adevărat este că, la Cioran, iubirea se transformă în ură. Iată: „Vai de scriitorul pe care l-am admirat prea mult. Admirația mea se va preface curînd în ură sau dezgust. Nu-i pot ierta pe cei din care mi-am făcut idoli. Mai devreme sau mai tîrziu, în mine se trezește inconoclasmul” (I, 146). Să nu fie valabilă observația aceasta și pentru strămoșii săi, pentru neamul său? Spune Cioran: „Toată viața mi-a plăcut să calc în picioare tot ce-am iubit mai mult. Nu ne definim decît în opoziție cu idoli noștri” (II, 284). În alt loc: „Am simțit întotdeauna nevoia imperioasă de a fi nedrept cu cei care au contat în viața mea, cu cei pe care i-am venerat. Dorința de a mă elibera, de a rupe lanțurile admirației. / Nu-i vorba așadar de ingraturitudine – ar fi într-adevăr prea simplu, ci despre năzuința de a mă regăsi, de a fi eu însumi. Și nu poți fi tu însuși decît în detrimentul idoliilor tăi” (II, 288). Admirația nu lipsește nici acum din felul în

care Cioran își privește originile. Chiar dacă e vorba despre o admirație a negativității: Spune într-un loc: „«Geniu pustiu» – iată cheia țării mele” (II, 26). Cheia lui însuși, în fond. Cît despre scepticism?! Pînă și evreii, spune Cioran, au devenit sceptici. Nu are importanță deocamdată că scepticismul capătă aici o conotație negativă. Iată: „În contact cu noi totul a devenit frivol, pînă și evreii noștri. I-am sterilizat, i-am făcut să-și piardă geniul, mai ales geniul religios. Nu avem rabini miraculoși, nu avem hasidism. Scepticismul visceral al neamului nostru le-a fost fatal. Șederea printre noi le-a fost mai nefastă decît o asimilare. I-am făcut aproape la fel de *superficiali* ca noi” (II, 28). Dar e o superficialitate din care Cioran însuși își hrănește nevoia de a explora neantul. De altfel, deși luptă împotriva lor, pentru că luptă împotriva propriului sine, Cioran sfîrșește prin a-i absolvi. Mai mult, prin a găsi în absența lor din istorie un sens, mai profund decît al prezenței. Spune într-un loc: „M-am născut într-o țară unde principala activitate a fiecăruia e să *regrete*. Cu siguranță, străbunii mei nu trăiau cu privirile ațintite spre viitor. Dar nu sînt eu cel care să-i condamn pentru asta. Un neam elegiac, sceptic, dezmoștenit” (II, 53). Cioran însuși trăiește cu sentimentul „zădărniceii oricărui gest” (II, 52). În alt loc, își situează identitatea sub semnul fatal al țării sale. Iată: „Am moștenit de la țara mea nihilismul funciar – trăsătura ei fundamentală, singura ei originalitate. *Zădărnicie, nimicnicie* – aceste cuvinte extraordinare... dar nu, nu sînt cuvinte, sînt realitățile sîngelui nostru, ale sîngelui meu” (III, 35-36).

Așadar, tot ce este, Cioran situează sub semnul eredității, al sigiliului pe care țara l-a pus asupra lui. Dacă, totuși, și-a blestemat neamul, strămoșii? În ei, Cioran s-a negat pe sine, în miezul identității sale mereu în derivă. E felul lui de a se salva. Iată: „Să-ți denigrezi țara, s-o ponegrești, s-o reduci la neant, s-o faci praf, să te lovești pe tine însuși la rădăcină, să-ți ataci temeiurile, să-ți nimicești punctul de plecare, să te pedepsești pentru obîrșia ta... Ce eliberare!”. Prin urmare, nu de ideologie este vorba, nu de mistificare, nici măcar de iubire. Ar fi prea simplu, cum spune Cioran însuși. Ci de identitate. De asumarea propriei identități. De identificarea cu acel altul, de care vrei în permanență să te rupi. Din ghearele căruia nu poți ieși. Prin urmare, ura față de ai săi este expresia urii de sine, care nu mai este mistificare, chit că, de la un moment dat, sinele însuși, privit de la distanță, chiar cu umor, a devenit un obiect oarecare, străin, simplu teritoriu de explorat. Chit că eu a devenit altul.

CIPRIAN VOICILĂ

JURNAL DE SARCINĂ

28 decembrie 2007

Lev Tolstoi surprinde în *Moartea lui Ivan Ilici* un fenomen paradoxal. Degradarea fizică a lui Ivan este concomitentă cu evoluția lui sufletească, de la egoismul absolut până la iubirea și acceptarea aproapelui.

Dacă este într-adevăr așa, moartea ar trebui reconsiderată. Moartea noastră, a tuturor. Povestirea lui Tolstoi s-ar putea să fie o punere în scenă a parabolei despre bobul de grâu care trebuie să moară ca să aibă viață veșnică.

29 decembrie 2007

Principiul de lectură (și de scriere?): „(...) numai după ce te-ai familiarizat cu el multă vreme, trăind oarecum cu el laolaltă, adevărul răsare în suflet, cum țâșnește brusc lumina din focul aprins, și se hrănește singură.” (Platon, *Scrisoarea a-VII-a*)

Aplicarea principiului la *Moartea lui Ivan Ilici* înseamnă: în aceste 12 zile, care despart Anul vechi, al Moșilor, de Anul Nou – perioadă în care morții se întorc printre cei vii – Ivan Ilici revine pe pământ, se apropie de mine pe furiș... și când nici nu mă aștept îmi șoptește la ureche o parte din adevărul vieții sale. Ce s-ar întâmpla dacă ar rosti dintr-odată tot adevărul? Nu trebuie decât să îl iau și să trăiesc „oarecum cu el laolaltă”. Adică să îi ofer adevărului un culcuș cald, să îl spăl dimineața pe față ca să se risipească de la fața lui umbrele minciunii și ale falsității, să îl plimb prin orașul cenușiu și sterp și să-l readuc înghețat în intimitatea căldicică a vieții mele.

Adevărul vieții sale îmi va răsări în suflet ca rezultat al conlucrării dintre cunoașterea lui despre sine și despre ceilalți (ca un „trecut dincolo”,

Ivan Ilici vede realitatea „față către față”, față de noi care încă privim adevărata realitate „în ghicitură”) și dorința mea, nevoia mea de adevăr.

Astăzi am avut viziunea eseului despre Ivan Ilici. Un eseu se construiește treptat (în trepte). Ideile suflă unde vor și eu aud bătaia lor, dar nu știu de unde vin, nici unde se duc. Important este să îți dezvolți abilitatea de a le prinde cu repeziciune și de a le înfige în acest insectar (hârtie de prins muște?), care este coala imaculată, imaculare care este, în fapt, condiția de posibilitate a literaturii. Cum ar putea scriitorul să își obiectiveze gândurile dacă hârtia ar fi deja scrisă?

Niciodată ideile nu ni se prezintă încolonate (atât de încolonate!) unele după altele, așa cum suntem tentați să credem când citim un eseu. Înainte de a asista la parada ideilor e nevoie de multă și obositoare instrucție: drepți! culcat! înainte marș!

Tentativa mea se va numi „Jurnal de sarcină”. După încheierea perioadei de gestație adevărul despre Ivan Ilici mi se va naște în suflet, iar eu îl voi depune cuviincios pe hârtie. De ce nu ar fi literatura (publică, nu cea de sertar) o imensă și durabilă maternitate a „adevărurilor *despre*”?

Există o fundamentală diferență între „adevărul *despre* Ivan Ilici” și „adevărul *lui* Ivan Ilici”. Primul ar fi rezultatul unei priviri exterioare, din afară, care se vrea obiectivă. Al doilea ar fi consecința unei introspecții pe care numai Ivan Ilici sau tatăl său, Tolstoi, ar fi îndreptățiți și în măsură să și-o facă.

Toate adevărurile *despre* Ivan Ilici au fost spuse cu pretenția că sunt adevărurile *lui* Ivan Ilici (interpreții povestirii *Moartea lui Ivan Ilici* au pretins că au surprins esența ei, adevăratele intenții ale autorului).

Distincția „adevărul *despre*” – „adevărul *lui*” ar putea avea efecte comparabile cu cele ale întâlnirii dintre Pilat și Iisus. Un căutător al adevărului, Pilat, stă față în față cu Adevărul și îl judecă. Pentru ca să se împlinească Scriptura, adevărul absolut trebuia să se lase judecat, condamnat și răstignit de adevărul relativ al oamenilor.

În fața întrebării lui Pilat, „Ce este adevărul?” (*Ioan 18, 38*), Iisus tace. De ce? Pentru că întrebările prost puse nu își găsesc răspunsul. Nu „*ce* este adevărul?” ar fi trebuit să întrebe ci „*cine* este adevărul?”. Comentatorii latini ai evangheliilor au constatat că întrebarea lui Pilat tradusă în limba latină conține, prin anagramare, răspunsul: *Quid est veritas? Est vir qui adest* (E omul care stă de față) (cf. André Scrima – *Comentariu la Evanghelia lui Ioan*, Humanitas, București, 2003, p.49).

Și funcționarii mor. Acesta cred că este primul mesaj pe care Tolstoi, prin intermediul lui Ivan Ilici, ni-l transmite. Până și funcționarul, prin moarte, are acces la Adevăr și Ființă; în termeni metafizici, are acces direct la Principiu. Din perspectivă metafizică, Tolstoi diferă de Platon. La Platon au acces la Principiu numai filosofii, prin intelect (*nous*, în limba

greacă); filosofia însăși este o pregătire pentru moarte întrucât filosoful moare puțin câte puțin lumii simțurilor. Tolstoi este mai puțin elitist și intelectualist: *toți* murim.

30 decembrie 2007

Adevărul lui Emil Cioran despre Ivan Ilici

„În decorul interșanjabil, în lumea convențională în care trăiește Ivan Ilici, boala dă năvală. La început, el își închipuie că-i vorba de-o simplă indispoziție trecătoare, de-o sfârșeală fără urmări; apoi asaltat de suferințe tot mai precise și-n cele din urmă crâncene, sfârșește prin a înțelege gravitatea cazului său, și își pierde curajul” (cf. E.M.Cioran, *Cea mai veche spaimă – în legătură cu Tolstoi*, în *Eseuri*, Cartea Românească, 1988, pp.156-157).

„În lumea convențională în care trăiește Ivan Ilici boala dă năvală”. Boala, înainte-mergătoarea morții, își face breșă în lumea preacunoscutului. La nivelul individului Boala este echivalentul lui Ioan Botezătorul, înainte-mergătorul Adevărului și al Vieții.

Nu numai boala izbucnește, provocând dezordine, ci și adevărul metafizic (Platon: „adevărul răsare în suflet cum țâșnește brusc lumina din focul aprins”) sau cel religios (Hristos: „Vi se pare că am venit să dau pace pe pământ? Vă spun că nu, ci dezbinare.”; *Luca, 12, 51*).

„Extrem de zgârcit cu adjectivele, Tolstoi găsește patru de astă dată pentru a caracteriza o simplă senzație, dureroasă, ce-i drept. Considerând carnea o realitate fragilă și totuși înfricoșătoare, un izvor nesecat de spaimă, cu ea începe, și pe bună dreptate, să înfățișeze fenomenul morții”(Cioran, ed. cit., p.157).

Carnea, trupul este principiul individuației. Trupul nostru ne face *ai noștri*. Ne separă de tot ce nu suntem noi. Numai prin moarte, prin decorporalizare, individul iese din imanență și se unifică cu Principiul (mortificarea eului – eul fiind un produs al condiționărilor de tot felul – asceza, cunoaște în mistica creștină trei etape, în funcție de gradul de abandonare a eului și de apropiere de Dumnezeu: purificarea (*catharsis*), iluminarea (*photismos*), îndumnezeirea (*teleiosis*)).

Ivan Ilici „sfârșește prin a înțelege gravitatea cazului său”. Putem presupune că Ivan înțelege altfel, din interior, faptul că va muri. Această înțelegere diferă de alte procese de înțelegere. Ivan Ilici înțelegea, desigur și alte enunțuri, cum ar fi: „Pământul se învâрте în jurul soarelui”. Noi, cititorii, la rândul nostru înțelegem că pe lume există adevăruri obiective,

dar neutre, și adevăruri subiective, dar semnificative pentru noi ca indivizi. Adevăruri *costisitoare*.

„Fără boală, Ivan Ilici, spirit altminteri obișnuit, n-ar avea niciun fel de relief, nicio consistență”. Moartea ne face interesați, originali de-a dreptul, prin faptul că deși toți ne aliniem la linia de start, fiecare aleargă în felul său.

„Distrușându-l, boala este aceea care îi conferă o dimensiune existențială. Curând nu va mai fi nimic; tot nimic era și înainte de boală; el *este* numai în intervalul cuprins între vidul sănătății și cel al morții, el nu există decât atâta vreme cât moare” (ibid., p.158). Cioran cioranizează. Apologetul Nimicului vrea cu orice preț să ni-l facă pe Tolstoi nihilist. Ivan Ilici nu „*este* numai în intervalul cuprins între vidul sănătății și cel al morții”. Ivan Ilici, o dată cu boala, abia începe să fie. Interpretarea aceasta a textului ni se impune de la sine dacă citim povestirea până la capăt. Mai mult, în încercarea lui Cioran de a ne livra un Tolstoi nihilist, comite o eroare de raționament gravă, dacă nu ar fi una voită: în enunțurile „curând (Ivan Ilici) nu va mai fi nimic; tot nimic era și înainte de boală”, cuvântul „nimic” nu are același înțeles în ambele cazuri, așa cum ar vrea Cioran să ne sugereze. În primul, „nimicul” înseamnă non-existența (cuvântul are semnificație ontologică). În al doilea, „nimicul” semnifică insignifiantul, non-valoarea (cuvântul are semnificație axiologică).

Cioran agonisticul (ce idee, să faci din agonie o ideologie!!!) concluzionează: „(...) *Adevărata viață începe și se termină cu agonie*, iată învățătura ce se desprinde din încercarea lui Ivan Ilici, ca și dintr-aceea a lui Brehunov, de altfel, din *Stăpân și slugă*” (ibid.).

Originile psihologice ale hermeneuticii cioraniene: „Atât în filosofie, cât și în literatură mă interesează cazurile, autorii despre care se poate spune că sunt „cazuri” în sensul aproape clinic al expresiei. Mă interesează toți cei care merg spre catastrofă, ca și aceia care au reușit să se situeze dincolo de catastrofă. Nu pot admira pe nimeni mai mult decât pe cineva care a fost pe punctul de a se prăbuși. De aceea i-am iubit pe Nietzsche sau pe Otto Weininger” (cf. *Convorbiri cu Cioran*, Humanitas, 1993, p.25).

Dacă proza *Moartea lui Ivan Ilici* este adevărată, adevărul ei trebuie să atingă toate straturile importante ale individualității mele. Trebuie să fie adevărată din punct de vedere psihologic, etic, religios (pentru că autorul ei avea o perspectivă religioasă asupra realității) și metafizic. Altfel, nu este un adevăr deplin și mă pot dezbăra de el uitându-l, aruncând cartea în bibliotecă, vânzând-o la anticariat, demonstrând prin toate aceste acte că „adevărul lui Ivan Ilici” este unul comun și relativ.

31 decembrie 2007

Adevărul lui Lev Șestov despre Ivan Ilici

Șestov îl șestovizează pe Ivan Ilici. Șestov către Benjamin Fundoianu: „(Eu și Nikolai Berdiaev) Nu ne-am înțeles niciodată, ne ciondănim mereu, ne răstim unul la celălalt... și el îmi reproșează fără încetare că *șestovizez* autorii despre care vorbesc; pretinde că nici Dostoievski, nici Kierkegaard n-au spus niciodată ceea ce îi fac eu să spună. Îi răspund de fiecare dată că îmi face o onoare prea mare și că, dacă am inventat de unul singur tot ceea ce afirm, ar trebui să mă umflu de vanitate” (cf. Lev Șestov, **Începuturi și sfârșituri**, Institutul European, Iași, 1993, p.145).

„Ivan Ilici, precum Brehunov, se află în afara rațiunii, mor într-o singurătate desăvârșită. Tolstoi îi izolează cu bună știință de societate, de orice fel de acțiune, de toate izvoarele din care ne adăpăm, în mod obișnuit, puterea de-a trăi. Era cu neputință să se înșele pe sine. Ceva cumplit nou și atât de însemnat, încât nimic asemănător nu i se mai întâmplase, se împlinea acum în sufletul lui Ivan Ilici”(cf. **Revelațiile morții**, editura Institutul European, Iași, 1993, pp.126-127).

Ruperea legăturilor este condiția necesară în orice inițiere. În societățile arhaice puberul este izolat de comunitate, supus unor privațiuni drastice, „omorât”, pentru ca în final să renască, să revină printre cei vii cu un alt statut, de adult, și cu un adevăr pe care înaintea inițierii nu îl poseda: acum a căpătat o viziune de ansamblu asupra lumii sub forma mitului care povestește originea comunității din care fostul aspirant la inițiere face parte. Ivan Ilici trece printr-o inițiere la sfârșitul căreia nu va afla un adevăr colectiv, tribal, ci unul strict personal.

„Și *numai* el o știa. Cei din jurul său nu înțelegeau, nu voiau să înțeleagă și credeau că totul este ca înainte. Trebuia să trăiască așa, pe marginea prăpastiei, cu desăvârșire singur, fără o ființă care să-l poată înțelege, și să-i fie milă de el”.

Adevărul interior se obține în urma unei lupte primejdioase pe care nu o conștientizează decât cel care o poartă. Nu numai solitudinea e o condiție *sine qua non* a oricărei inițieri ci și frica, în special frica de necunoscut.

„E puțin spus că nimeni nu voia să-l înțeleagă și să-l compătimească; ci pentru toți, pentru cei apropiați, pentru soția, pentru copiii săi devine o povară apăsătoare, stânjenitoare, supărătoare. Nimeni nu crede și nu izbutește să creadă că se petrece un lucru atât de nou cu Ivan Ilici, ceva mai important decât orice i se întâmplase până atunci; tot așa, cei apropiați lui Nicolai Ivanovici nu-l cred atunci când el încearcă să le comunice

revelațiile sale. Toți erau convingși cu strășnicie că Ivan Ilici tulbura, ilegal și criminal, ordinea existenței unanim admisă, cu ale sale capricii. Nu se mai putea merge la teatru, nu se mai ținea seama de apropiata căsătorie a fetei, nu se mai puteau cumpăra rochii. Nu se mai putea face nimic” (ibid, p.127).

Moartea lui Ivan Ilici scoate la iveală niște adevăruri despre noi, oamenii. Șestov relevă în primul rând un adevăr psihologic: suferința unui apropiat ne irită egoismul, ne dă peste cap tabieturile, ne sugrumă bucuria de a trăi. L-am vrea cât mai repede scos pe scara de incendiu a vieții. Am dori să nu fim deranjați când ne-am așezat confortabil la masă și ne-am pregătit să ne savurăm prăjiturica.

Temperament de revoluționar (Șestov i se confesează lui Benjamin Fondane: Am fost revoluționar de la vârsta de opt ani, spre marea disperare a tatălui meu”), Lev Șestov s-a angajat pe viață în lupta fără sfârșit împotriva evidențelor. Gânditorii pe care i-a interpretat au fost înregimentați cu de-a sila în această campanie. Dostoievski, Tolstoi, Cehov, Pascal, Spinoza, sub conducerea lui, s-au prefăcut în simpli soldăței, în carne de tun. La fel procedează și cu Ivan Ilici. Apropiatii acestuia (rudele, prietenii) se simt deranjați, în opinia sa, pentru că agonia lui Ivan Ilici le tulbură „ordinea obișnuită și comprehensibilă”, un alt nume pentru lumea evidențelor. Ca și cum aceste persoane destul de banale ar manifesta înclinații și idiosincrasii metafizice! Primul pas spre șestovizarea povestirii lui Tolstoi a fost făcut. „Așadar, deși Ivan Ilici ne este foarte drag, ordinea existentă nu poate fi transgresată în favoarea lui. Este un adevăr evident pe care nici o ființă cu mintea întregă nu-l poate nega. Apropiatii fac tot ce se poate ca să păstreze ordinea obișnuită și comprehensibilă. Ei se străduiesc să instaleze bolnavul cât mai confortabil cu putință, cheamă medicii cei mai costisitori, îi dau poțiuni la orele indicate, se lipsesc de orice fel de amuzament. Dar toate acestea, în loc să-l liniștească pe Ivan Ilici, îl tulbură și-l întărească mai tare” (pp.127-128).

Urmează al doilea pas: „El vede aici exprimarea convingerii nestrămutate conform căreia lumea obiectivă, încarnată prin semenii săi, nu poate și nu vrea să țină seama de noile lui senzații, oricât de ciudate ar fi ele. Însă rudelor și prietenilor lui Ivan nu le era de-ajuns să nesocotească importanța specială a celor întâmplate cu Ivan Ilici; în numele rațiunii, stăpâna adevărilor obligatorii, ei pretindeau ca Ivan Ilici însuși să nu le acorde vreo însemnătate, întrucât nu pot exista două adevăruri: unul unanim și altul în stăpânirea unică a lui Ivan Ilici”(ibid, p.128).

Nu doar apropiații lui Ivan sunt deranjați pentru că acesta le destabilizează lumea lor obiectivă, ordonată, în care domnește rațiunea, ci și invers: Ivan Ilici este nemulțumit pentru că ei (lumea lor) nu îi acceptă experiența subiectivă a morții (adevărul lui interior nu își află locul în lumea lor obiectivă).

Sfârșitul povestirii demonstrează că Ivan se salvează acceptând ordinea obiectivă. Își găsește pacea numai atunci când adevărul lui se sincronizează cu adevărul celorlalți. Prin urmare, interpretarea lui Șestov este subiectivistă.

1 ianuarie 2008

Foștii colegi ai lui Ivan Ilici de la Palatul de Justiție când află de moartea lui se gândesc la ce o să le iasă din asta: „Ivan Ilici fusese coleg cu domnii adunați aici și toți îl iubiseră (...). Probabil că am să capăt postul lui Ștabel sau Vinnikov, se gândea Feodor Vasilievici. Mi s-a promis de mult, și această avansare ar însemna pentru mine opt sute de ruble în plus la salariu, în afară de alocația pentru cancelarie (...). Însuși faptul morții unui cunoscut apropiat stârnea, ca întotdeauna, în fiecare dintre cei care aflaseră vestea, un sentiment de bucurie că a murit acest om și nu el. „Ei uitate, el a murit, eu însă nu”, se gândea sau simțea fiecare”(cf. *Moartea lui Ivan Ilici*, în *Nuvele și povestiri*, Editura Pentru Literatură Universală, București, 1965, pp.99-100). *Toți* ne bucurăm când *celălalt* moare. Ca și cum adevărul ar fi de partea noastră, niciodată de partea *lui*. De unde *știm* că este mai bine să fii dincoace decât să fii dincolo? Dacă există o asemenea știință numai cel mort o posedă pentru că doar el a experimentat ambele stări, a fi-ul și a nu mai fi. Numai el poate și e în măsură să le cântărească.

Există două mari perspective etice. Prima, deontologică, conform căreia comportamentul unui individ este moral în măsura în care acesta se abține să facă acte considerate a fi greșite *în sine*, prin ele însele (crima, minciuna, furtul). Etica deontologică este o etică a datoriei (în limba greacă veche *deon* însemna datorie). A doua, teleologică, susține că o acțiune este morală sau nu prin efectele pe care le are, prin consecințe. Cele două perspective sunt ireconciliabile fapt care rezultă din următorul exemplu: în situația în care este necesară sacrificarea vieții uni om nevinovat pentru salvarea vieții a altor cinci oameni nevinovați, adeptul eticii deontologice se va opune sacrificării acestuia. „A ucide” este un act imoral în sine. Un adept al moralei teleologice va fi de acord cu sacrificarea primului individ pentru că efectele vor fi benefice (deși un om va fi sacrificat, alți cinci vor fi salvați) (cf. Peter Singer-coord. – *Tratat de etică*, Polirom, Iași, 2006, pp.235-237).

Piotr Ivanovici, unul dintre „prieteni” apropiați ai lui Ivan Ilici, ajunge la casa acestuia, „intră și, cum se întâmplă întotdeauna în asemenea prilejuri, nu știa ce trebuie să facă” (cf. *Moartea lui Ivan Ilici*, ed. cit., p.101). Privind spre locul unde era depus Ivan (spunem despre cei morți că sunt „depuși”; în viața cotidiană depunem numai obiecte care au consistențe, materialități și funcții diferite; pentru cei de dincoace mortul

s-a reificat, a devenit un obiect manipulabil; a decăzut de la statutul ontologic de ființă umană la cel de simplu obiect), îl izbește expresia acestuia, destul de ambiguă: ”Păstra întipărită o expresie, de parcă îndeplinise tot ceea ce trebuise să facă și încă așa cum se cuvine. În afară de aceasta, în expresia lui era și o dojană și un avertisment pentru cei rămași în viață. Acest avertisment îi păru lui Piotr Ivanovici cu totul nelalocul lui sau, cel puțin, neprivindu-l în nici un fel. Îl cuprinse deodată un sentiment neplăcut și de aceea, făcându-și încă o dată, grăbit, semnul crucii, chiar prea grăbit, i se păru, nepotrivit cu regulile bunei-cuviințe, se întoarce și porni spre ușă” (ibid, p.102).

Ivan Ilici avea o expresie împăcată pentru că își făcuse datoria. În timpul vieții Ivan se ghidase după principiul datoriei, fusese un practicant al moralei deontologice. Tolstoi precizează că își îndeplinise „cu rigurozitate tot ceea ce considera că este de datoria sa, iar datorie socotea el că este tot ce era considerat ca atare de oamenii cu o poziție socială superioară (ibid., p.109). Mort, Ivan are o expresie împăcată pentru că își îndeplinise o datorie mult mai adâncă decât cea pe care o respectase în timpul vieții. În aceasta constă și avertismentul pentru cei vii: vedeți că principiul datoriei după care vă conduceți voi este fals, de suprafață, nu are rădăcini puternice în sufletele voastre.

Piotr Ivanovici iese tulburat din camera în care Ivan Ilici își savura victoria pentru că el încă se mai ghidează după „regulile bunei-cuviințe”.

Piotr Ivanovici nu se întoarce de la Ivan Ilici cu mâna goală. După ce află de la soția sa că Ivan „în ultimele ore, nu minute, n-a încetat o clipă să țipe. A strigat trei zile și trei nopți în șir” se gândește: „trei zile și trei nopți de suferințe cumplite, și-apoi moartea. Dar aceasta mi se poate întâmpla și mie, în orice moment (...) și pentru o clipă i se făcu frică. De îndată însă, aproape fără să-și dea seama, îi veni în ajutor gândul, cum se întâmplă de obicei, că aceasta i s-a întâmplat lui Ivan Ilici și nu lui, că lui nu poate și nu trebuie să i se întâmple ceva, că nu trebuie să se lase copleșit de asemenea gânduri apăsătoare, că nu este bine...”.

Știm numai prin intermediul celuilalt că vom muri, indiferent dacă „celălalt” este o plantă, un animal sau un semen de-al nostru. Conștientizăm moartea noastră prin analogie cu moartea lui. Dacă el a murit, voi muri și eu. Este o analogie inversă celei prin care stabilim, spre exemplu, că omul din fața noastră are o minte. Eu sunt înzestrat cu minte, cel din fața mea este un om, prin urmare și el este posesorul unei minți.

2 ianuarie 2008

Moartea lui Ivan Ilici este și o povestire morală menită să ne facă „educația sentimentală”. Pentru filosoful american Richard Rorty,

reprezentant al pragmatismului și al relativismului american, de la care am preluat sintagma și care i-a dat o semnificație morală, eliberând-o de erotismul cu care o încărcase Gustave Flaubert, trebuie să lăsăm la o parte întrebările esențialiste și inutile de genul „ce este omul?” și să le înlocuim cu întrebarea „ce fel de lume putem pregăti pentru strănepoții noștri?”. În acest scop, „ar fi de folos dacă am înceta să mai răspundem la întrebarea „Ce ne diferențiază de alte animale?” cu „Noi putem cunoaște, iar ele nu pot decât să mintă”. Ar trebui să înlocuim acest răspuns cu „Noi putem simți *unii pentru alții* într-o măsură mult mai mare decât pot ele”. Această substituție ne-ar permite să desprindem sugestia lui Christos că iubirea e mai importantă decât cunoașterea, de sugestia neo-platonică potrivit căreia cunoașterea adevărului ne face liberi” (cf. *Adevăr și progres*, Univers, București, 2003, pp.101-102).

Devenim agenți morali cultivând sentimentele morale din noi, nu printr-un demers rațional, nu prin cunoașterea unui adevăr moral. Noi și strănepoții noștri vom lupta împotriva oricărei forme de sclavie pentru că am citit, dacă am citit, *Coliba unchiului Tom* de Harriet Beecher Stowe și am empatizat (am învățat să empatizăm) cu bietul Tom.

Moartea lui Ivan Ilici ne învață valoarea sentimentului de milă: Ivan învață, la rândul său, să îi înțeleagă, să îi accepte și să îi iubească pe apropiații săi. Intrăm în marele jocul al empatiei: noi, cititorii, empatizăm cu Ivan Ilici, Ivan Ilici empatizează cu ai săi.

13 ianuarie 2008

Boala lui Ivan Ilici avansează, indispoziția sa crește. „Această proastă dispoziție se accentua tot mai mult, și începu să strice atmosfera acelei vieți plăcute, ușoare și decente, pe care o ducea familia Golovin. Soțul și soția începură să se certe tot mai des și mai des și curând viața lor își pierdu din plăcere și ușurință, păstrându-se cu greu decența” (*Moartea lui Ivan Ilici*, ed. cit., p.124).

Ivan Ilici devine sâcâitor („se apuca să-i sâcâie întotdeauna înaintea mesei”), cusurgiu („ba observa că ceva din veselă era stricat, ba că mâncarea nu era cum trebuie, ba că băiatul pusese cotul pe masă, ba se lega de pieptănătura fetei”) și iritabil. Când află că într-adevăr este bolnav îl cuprinde o milă imensă de sine: „Din cele spuse de doctor, Ivan Ilici trase concluzia că starea lui e proastă, dar că doctorului, și, probabil, tuturor, acest lucru le este indiferent. Lui însă îi era rău. Și această concluzie îl ului dureros pe Ivan Ilici, trezind în el un sentiment de mare milă față de sine însuși și de mare necaz pe acest doctor atât de nepăsător într-o problemă atât de importantă” (ibid., p.126).

Pentru că boala își urmează cursul, Ivan începe să urască: ” (...) blestema nenorocirea sau oamenii care-i făcuseră neplăcerea și care îl băgau

în mormânt; simțea cum această ură îl omoară, dar nu se putea dezbăra de ea.(ibid, p.128)”. Devine de-a dreptul furios pe cei care îi vor supraviețui, pentru că fiecare dintre noi am vrea ca lumea întreagă să se clatine și să dispară odată cu noi: „Lor le e totuna. Dar și ei vor muri ca și mine. Proștii! Eu mai devreme, iar ei mai târziu; și ei vor păți la fel. Dar ei se bucură. Brutele! Furia îl înăbușă. Avea o stare chinuitoare, grea, de nesuportat”(ibid., p.134). Atinge pragul de jos al ființei sale: „Ivan Ilici vedea că moare, și era într-o stare permanentă de deznădejde” (ibid., p.136).

În această atmosferă de conflict generalizat se apropie sufletește de sluga lui, Gherasim. „Gherasim era un țăran tânăr, curat, sănătos, care se îngrășase cu mâncarea de la oraș. Întotdeauna era vesel și senin.”(ibid, p.140). Gherasim compătimentește cu Ivan Ilici: „Înțelegea starea lui și-i era milă de el. Și de aceea Ivan Ilici se simțea bine când Gherasim ședea uneori nopti întregi, ținându-i picioarele (pe umeri), și nu voia să se ducă la culcare, spunându-i: „Nu vă neliniștiți, Ivan Ilici, mai am timp să dorm”, sau, uneori, tutuindu-l deodată, adăuga: „Dacă n-ai fi bolnav, ar fi altceva, dar așa, de ce să nu te slujesc?”(ibid., p.142).

Prezența lui Gherasim îi provoacă lui Ivan îndoiala asupra moralității vieții sale. Nu ne-am aștepta de la un ins care s-a condus o viață după principiul „bunei-cuviințe” să ajungă într-un impas moral atât de sever. Și totuși: „Suferințele lui morale se deșteptaseră peste noapte, în timp ce privea fața lui Gherasim, somnoroasă, blândă, cu maxilarele proeminente și îi fulgeră prin minte următorul gând: „Dar dacă într-adevăr întreaga mea viață conștientă a fost „alta decât se cădea”? Se vedea în ei (în lacheu, în nevastă-sa, în fiică-sa, în doctor) pe sine însuși, vedea tot pentru ce trăise și vedea limpede că toate acestea nu erau ceea ce ar fi trebuit să fie, că toate acestea fuseseră o amăgire grozavă, imensă, care acoperea și viața și moartea”(ibid., p.157). Fapt pentru care îi dă pe toți afară, se dezice de ei: „– Plecați, plecați, lăsați-mă!”. Cui să-l lase? Agonieii. „Și din clipa aceea, începu acel țipăt neîntrerupt timp de trei zile, care era atât de înspăimântător, încât nu puteai să-l auzi nici prin două uși închise, fără să te apuce groaza. În clipa când îi răspusesse soției sale, el înțelesese că este pierdut, că nu mai există nici o putință de întoarcere, că sosise sfârșitul, sfârșitul definitiv. Iar îndoielile care-l frământaseră nu-și găsiseră răspuns, și aveau să rămână așa, fără răspuns.”

Are impresia că o mână invizibilă îl împinge într-un sac negru: „Toate cele trei zile (...) s-a zbătut în același sac negru în care îl împingea o putere nevăzută și de neînving. (...) Simțea că suferă fiindcă luptă să se strecoare în această gaură neagră și suferea și mai mult, fiindcă nu se putea strecura prin ea. Îl împiedica conștiința faptului că viața lui a fost frumoasă. Această justificare a vieții sale îl ținea agățat și nu-l lăsa să treacă înainte, ceea ce-l chinuia și mai mult.”(ibid., p.159). În fața morții viața nu are nici

o justificare, indiferent dacă am încercat să trăim frumos, moral, în acord cu o morală publică.

Ivan Ilici este scos la lumină de aceeași putere nevăzută: „Deodată o forță îl izbi în piept, într-o parte, îi tăie cu totul respirația; atunci se prăbuși în gaură și acolo, la capătul găurii, zări o strălucire, o lumină. I se întâmplă ceea ce se întâmplă într-un vagon de cale ferată, când crezi că mergi înainte, dar de fapt mergi înapoi, și deodată îți dai seama de adevărata direcție”.

Scenariul morții lui Ivan seamănă izbitor cu descrierile făcute de oamenii care au suferit o moarte clinică, mărturii consemnate de Raymond Moody în *Viața de după viață*.

Redempțiunea lui Ivan Ilici are loc numai când acceptă că nu și-a trăit viața așa cum ar fi trebuit: „da, totul n-a fost așa cum ar fi trebuit să fie, își spuse el. Dar nu-i nimic. Se poate face „așa cum trebuie”. Dar ce fel este „așa cum trebuie?”, se întrebă el deodată și se potoli.” (ibid., p.160).

Răspunsul îi va veni din exterior. Fiul său se apropie de patul pe care zăcea Ivan Ilici și îi sărută mâna. „Deschise ochii și-l zări pe fiul său. I se făcu milă de el. Nevastă-sa se apropie de dânsul. El o privi. (...) I se făcu milă și de ea.” „Îi arată soției din ochi băiatul și-i spuse: Ia-l de-aici... Milă... și de tine...Mai vru să spună iartă-mă, dar spuse Iată-mă, și, nefiind în stare să se mai corecteze, dădu din mână știind că cine trebuie o să înțeleagă.” „Căuta vechea, obișnuita sa teamă de moarte, și n-o mai găsea. Unde este? Moartea? Nu mai simțea nici un fel de spaimă, pentru că nici moartea nu mai exista. În locul morții era lumina”. „S-a sfârșit cu moartea, își spuse el. Ea nu mai există.”(ibid., p.160-161).

Moartea lui Ivan Ilici va continua să fie și pe viitor o povestire morală care ne învață valoarea milei. Ea încetează să mai fie doar o istorioară morală dacă privim atent la două amănunte: agonia lui Ivan Ilici ține trei zile și trei nopți. Iar în final, Ivan Ilici cu moartea pre moarte a călcat. Ultimele cuvinte: „S-a sfârșit cu moartea; ea nu mai există” sunt echivalente cu „Moartea a fost înghițită de biruință. Unde îți este, moarte, biruința ta? Unde îți este, moarte, boldul tău?” (I *Corinteni* 15: 54; 15:55). Moartea și învierea lui Ivan Ilici au ca model moartea și învierea aceluia care locuiește în fiecare dintre noi și care nu va înceta să moară și să învieze cu fiecare dintre noi până la sfârșitul timpului.

poeme de IOAN MOLDOVAN

Adormind

Adormind în bucătărie
scăpând pe podea cartea cu schițe erotice
a lui florinfrunzăverde

Trezindu-mă brusc
să reiau scrierea sonetului
despre reveria unui boschetar

Mai aprinzând o țigară
cu vai remușcarea de-a fi și eu
refuzat de Idee

Gândindu-mă că multe mai promit
și eu
ca un neghiob al vieții românești

Poate mâine vom cumpăra împreună
lucruri folositoare tribului
mergând bezmetici din real în real

Lasă lumina rămâne

Și fratele meu Alexandru e mort
și cozonacii comandați
și Crăciunul aproape

Vine o tânără mereu a altuia
cu un tren de seară
pentru a ne preveni

Săraci cheltuitori microbiști de ocazie
și ce ocazie
și ce cheltuitori

Trebuie s-aduc în ogradă
toată herghelia tot uleiul ars
la noapte poate să-nghețe

Nu știu de ce mai întorc capul
să văd de vii ori nu vii
când e clar foarte clar

Lasă
lumina rămâne cu noi drumul e larg viitorul
aproape și ninsoarea cât capul

De pe creier

Ieri m-a sunat un poet să-mi spună
că-mi mai trimite niște bani
a obținut sponsorizare mai multă decât se aștepta

În tinerețe într-o vreme îmi propusesem
să scriu în secvențe de câte trei rânduri
un fel de ter(n)ține fără nici o rigoare

Acum procedez la fel
doar că nu mai sunt decât niște însemnări
despre cum îmi trece vremea

În continuare cartofii fierb înainte
îndată vor fi fierți ca lumea voi opri
focul și mă voi duce și eu pe-afară

Unde-i promoroacă acum o promoroacă
direct de pe creierul meu
cu care azi-noapte am visat chestii

M-am întors

M-am întors în bucătăria sferică
de jur-împrejur bucovina necarbogazoasă (plată)
nimic poetic mereu nimic poetic

Am umblat mult prin râpe
am dat de o înjghebare gospodărească foarte
complicată un fel de platformă

Trăiau de-a valma tot felul de vieți
mâncând bând excretând întruna
tot felul adică ce

Îmi amintesc căprițe șoricei râme șobolani
șerpișori pisici poate găini
și sub platformă cădea rahatul tuturor

Apoi s-a spart un perete de chirpici și am
văzut fundul unui porc vârgat în portocaliu
și mâl poate era ținut acolo la îngrășat

Ocazie cu care a venit anunțata doamnă
stăpâna e japoneză de vârsta a treia
doamne ce am eu cu japonezele

Nimic ăsta e un vis încă unul și acum străvechea
babă spune oar'ce să fie asta și
nu știu nu știu n-are rost să știu

ceva care nu-mi folosește la nimic

Firul

Firul subțire și negru mulțumitor
venind din viitor
peste glezne bezne lesne trecând

NICOLAE BALOTĂ

ET IN ARCADIA EGO

Nu aflasem încă nimic în bezna celulei despre năruirea *Casei Domnului* din Blaj, și cu toate că o bănuiam sau poate tocmai pentru că presupuneam persecuțiile împotriva Bisericii, interpretând zgomotele înfundate din beci, reveria mea se întorcea tot mai des spre anul de bună amintire petrecut la acea Casă binecuvântată. Revedeam, cu limpezimea pe care doar luminile închipuirii sau memoriei aprinse în întuneric ți le oferă, chipuri, gesturi, locuri, priveliști, scene ce păreau uitate și erau doar îngropate sub straturile acelu deal al Isarlâkului pe care-l străbate viața noastră, straturi din care ni se alcătuieste făptura. Iată, în clar-obscurul refectoriului mănăstiresc, figura sobră ca de clericoman a profesorului de zoologie Velici, comesean al părinților noștri asumționiști. Cu dicțiunea sa elegant obosită, în care răzbătea tristețea unui bărbat trecut prin grele încercări (se șoptea printre noi, elevii, despre pierderea unei ființe dragi) ne înfățișa întreg regnul animal în limpezi expuneri dictate, susținute prin sugestive schițe desenate pe tablă ce înlocuiau orice fel de manual școlar, pornind de la neuitatul *Nostoc commune* (denumire devenită, bine-nțeleș, porecla profesorului nostru de zoologie), acea algă, mai exact cyanobacterie dintr-o amplă familie, pe care o întâlnim în întinse colonii peste tot globul, sub forma unor subțiri pelicule colorate pe sol când vremea e uscată, sau de mase gelatinoase când e umezeală. În bună tradiție scolastică, zoologul pornea de la forme simple ale vieții animale spre cele tot mai complexe, dar, în simplitatea aceea străvezie, școlarul tot atât de “simplu” care eram întrezărea întreaga complexitate a universului și prin aceasta, dincolo de aceasta, însăși “simplitatea” de nepătruns a lui Dumnezeu. Azi când, în plimbările mele pe malul mării sau poposind pe o terasă umbroasă, degetul meu trecut ușor, distrat, pe câte o piatră, adună un praf brun-verzui subtil, când bacheții mei alunecă pe o pată măslinie, gelatinoasă, de pe o dală, recunosc vechea mea cunoștință, pe *Nostoc commune*, nu prea îndrăgit pe

meleagurile acestea mediteraniene, de vreme ce denumirea sa populară este “*Crachat de Lune*” sau “*Crachat du Diable*”.

Nici Dumnezeu, nici Diavolul, ci grațioase Doride, făpturi poetice înotând goale sau întinse voluptuos pe stânci și uscându-și lungile plete verzi, iată esențialul de neuitat al învățăturilor unui alt profesor de la Liceul “Sfântul Vasile”, latinist acesta, în bună tradiție blăjeană. De ce ținea neapărat dascălul nostru să învățăm și să recităm “pe din afară” istoria lui Phaethon, din cartea a doua a *Metamorfozelor* lui Ovidiu, nu știu, dar alegând acest text și cerându-ne să-l memorizăm, omul acesta care nu mai era tânăr dădea dovadă de bun gust literar, iar mie îmi oferea o fericită împrejurare de a avea o timpurie revelație a Poeticului conjugat cu Mitul. Am uitat multe din regulile gramaticii latine, dar hexametrii ce încep cu “*Regia Solis erat sublimibus alta columnis...*”, continuând cu “*Argenti bifores radiabant lumine valve...*” n-au încetat în mine să emită lumina lor solară.

Blajul nu era, ce e drept, favorabil unor asemenea viziuni care exultă de bucuria simțurilor. Divertismele erau rare și privite cu suspiciune în mica Romă destul de sever jansenistă pe plan moral. Despre unele figuri de-a dreptul ascetice ale vechiului târg de la îmbinarea Târnavelor s-ar fi putut spune că nu-și îngăduiau decât o singură plăcere, aceea de a se scărpinga. Adolescența mea febrilă se supunea greu dar se supunea rigorilor acestei morale exigente, găsindu-și un derivativ în dezlănțuirea pasională a apetiturilor intelectuale și, mai mult, în rugăciunile și exercițiile spirituale ale unei ucenicii pe calea meditației susținută de cuminecarea zilnică și susținând-o pe aceasta. Fără să hulesc divertismele, pe urmele lui Pascal pe care-l citeam și reciteam cu ardoare, nu le cultivam nicidecum, nu pentru că în mine n-ar fi bolborosit Ispititorul, ci pentru că ispitele oferite de el în jurul nostru erau aproape tot atât de rare ca în deșertul pustnicilor. Blajul nu era chiar pustietatea în care un sfânt Antonie ar fi fost ispitit doar de demonii pe care și-i adusesese cu sine, în sine (cum ni-i căram cu toții în desăgile inimii și minții), dar în blajinul târgușor antifrivol, distracțiile, chiar și cele mai inocente, mai puțin nocive erau ca și absente. A fost un eveniment în anul acela școlar 1940-41 petrecut de mine în acel oraș vizionarea filmului *Vin ploile*, după romanul lui Browning (ultima peliculă americană proiectată pe ecranele noastre înainte de prohibirea lor pe timpul războiului), reprezentație cu totul surprinzător recomandată nouă, elevilor, de conducerea liceului nostru confesional, în ciuda faptului că înfățișa – cu pudoare, desigur, dar cu atât mai sugestiv – istoria unei pasiuni mortale. Pentru mine, tot un mic eveniment delicios a constituit o scurtă, unică escapadă de unul singur la râu, într-o zi călduroasă de mai. Chemarea apei trebuie să fi fost de neînvinș de vreme ce am urmat-o, lăsându-mi baltă programul,

îndatoririle, lucrările. Întins pe malul Târnavei, printre tufişuri, în deplină singurătate, citeam *Colette Baudoche*, romanul lui Barrès, toropit de căldură și mă răcoream sărind din când în când gol într-o bulboană, savurând lupta pe loc cu vârtejul, căci apele prea puțin adânci ale râului nu-mi îngăduiau să înot prea departe. Dacă adaug la aceste două amuzamente vreo câteva ieșiri la iarbă verde cu ocazia modestelor pelerinaje la Cărbunari, cred că am epuizat cam tot ce putea să-mi ofere Blajul, unde domnea o adevărată penurie, poate benefică – cine știe – a divertismentelor. Nu cred că, în anul Domnului 1940, s-ar fi putut închipui ca amatorii de sport (printre care nu mă număram dar care probabil se vor fi aflat și pe acele meleaguri) să se asocieze și să formeze ceea ce mi-a fost dat să văd anunțat, trecând prin Blaj în acest an 2007, sub orgolioasa firmă: Athletic-Club “Roma Mică”.

Tot atât de neînchipuit era o întâlnire dintre noi, elevii Liceului “Sfântul Vasile” și elevele de la Institutul Recunoștinței. Segregația sexelor din școlile românești, respectată cu sfințenie pe vremea aceea, interzicea coabitarea băieților cu fetele sub același acoperământ școlar. Obișnuit, însă, în Clujul meu natal, cu atâtea prietene ale surorilor mele și surori ale prietenilor mei, la care se adăugau prietenele prietenelor mele, sufeream în Mica Romă de lipsa acelui anturaj feminin mai rău decât de ariditatea distracțiilor. Tulburat de jinduri obscure, alungând cu scurte rugăciuni jaculatorii “gândurile necurate” (șoptite cu rușine și căință în scaunul mărturisirii, când cedam ispitei lor), străbătut de vagi dar insistente doruri și, mai ales, bântuit de visurile unui amor încă neîncercat, ale unei iubiri încă neiubite, porneam dimineața pe ulița prăfoasă, pe care o parcurgeam zilnic de două ori, traversam Podul minciunilor deasupra căii ferate, străbăteam strada principală Regina Maria aruncând o privire în vitrina unicei librării mai acătării din oraș, ajungeam în piața mare, mă închinam în fața Catedralei Sfânta Treime, treceam prin fața Seminarului teologic și intram pe poarta școlii, unde în recreația mare de la ora 11 ni se împărțea câte un coltuc de pâine proaspătă, în vechea tradiție a “țipăului” blăjean. Peste tot, din incinta Casei Domnului până la Liceul Sfântul Vasile, preoți, călugări, seminariști și, aș mai putea adăoga, în zilele de târg, soldați, popor, dar printre toți aceștia ochii mei iscodeau rarele liceene în uniformele lor bleumarin grăbindu-se spre școală și aruncând și ele priviri furișe spre mine. Dintre toate elevele acelea la vârsta acneelor juvenile, reținusem fermecat două chipuri foarte asemănătoare între ele, surori desigur, probabil gemene, neputând hotărî care dintre ele îmi plăcea mai mult, care stârnea în mine o coardă mai sensibilă. Și ele îmi aruncau, atunci când ne întâlneam, câte o scurtă privire piezișă din cei patru ochi ai lor aproape identici. Cred că mă îndrăgostisem puțin de amândouă și dacă o întâlneam, din întâmplare, doar pe vreuna dintre ele (întâmplare foarte

rară, din fericire) regretam absența celeilalte. Luate separat pierdeau farmecul candid al crinilor înrouați din grădina unui preot de țară, sau poate – lipsită de bucuria unei îndoite perfecțiuni ca și de îndoiala tulburătoare cu privire la superioritatea vreuneia dintre ele asupra celeilalte (un enigmatic *embarras du choix* care mă excita) – privirea mea devenea dintr-odată indiferentă. Firește, nu le-am oprit niciodată din drumul lor rectiliniu de fete cuminiți. Eram prea timid, prea cuminte eu însumi în necumințenia mea pentru a le “agăța”. Prea buna creștere nu-mi îngăduia gesturi lipsite de cuviință. Cum să te apropii de o fată căreia nu i-ai fost prezentat? Cu atât mai vârtos de două? Vanitos, nu mi-aș fi recunoscut în ruptul capului timiditatea, deși aveam o probă irefutabilă într-o pățanie doar de mine știută și, probabil, de elevele toate de la Institutul Recunoștinței. Fusesem trimis de Părintele Aron, într-o zi de iarnă, la acel Institut – mândră clădire ridicată cu sprijin financiar pontifical – cu un mesaj de transmis directoarei. Urcasem scara la etajul al doilea într-o liniște de mănăstire. Totul în jur cu acuratețe măturat, spălat, frecat, vopsit, lustruit, o desăvârșire de care numai călugărițele sunt în stare, femei devotate investind în cele mai umile îndeletniciri toată râvna sufletelor lor curate. Mă delecta luciul acela în care te puteai oglindi al treptelor, pervazurilor, porților, străveziul perfect al geamurilor, față de care buna rânduială din Casa Domnului întreținută de călugări mi se părea o stângace încropeală bărbătească. Înmănasem unei călugărițe secretare plicul ce mi se încredințase și ieșeam din birou când am auzit sunând de recreație sau de sfârșitul orelor de clasă. Abia mă angajasem în coborârea etajelor, când m-a surprins deschiderea ușilor și năvălirea, ca de ape tumultuoase ce se revărsau pe scări cu clamoare feminină, chicoteli și țipete amestecate cu șușoteli, a acelor *jeunes filles en fleur* pe care le vedeam de obicei trecând mult mai discret în grupuri mici sau câte două-trei la braț pe strada Regina Maria. Valul lor gălăgios urca scara pe care eu o coboram și în curând ajungea la mine, mă cuprindea. Privirile acelea toate ațintite asupra mea, căroră le făceam față, vocile brusc schimbate sau amuțite, masa aceea moale prin care trebuia să-mi fac loc, toate acestea și poate altele încă mai ascunse m-au descumpănit în așa măsură încât pierzând o treaptă, făcând echilibristică pe alta, am început să mă prăvălesc la vale fără să mă pot opri, alunecând din ce în ce mai iute, cu țintele și placheurile de metal ale bocancilor mei ca niște minuscule patine perfide pe cimentul frecăluit, văcsuit, făcut lună de vrednicele măicuțe, care urcau și ele printre novicele lor, neputând să reprime câte o exclamație de sfântă uluială la văzul incongruent în calmul lor lăcaș al unui tânăr încotoșmănat într-un palton cu guler de blană, cu căciulă de miel și obraji de imberb în flăcări coborând în trombă printre ele, prin ele, descoperindu-le pe ele la câte o cotitură de scară, ca pe niște stafide

întunecate pitite într-un cozonac alb pufos, răvășindu-le în goană venerabilele voaluri negre într-o confuzie ce sporea în calea mea ca și spaima de moarte din suflet de a nu veni de-a berbeleacul, de a nu mă prăbuși lamentabil, ca un caraghios, în hohotele de râs ale nemiloasei ginți a fetelor de pension. Nu mai știu unde, poate pe peronul Institutului Recunoștinței, poate în curtea mare pietruită, poate numai afară în stradă, dacă nu cumva abia în capela Casei Domnului, m-am putut opri să-mi trag suflarea. Plin încă de rușine, ca un burete nestors de apă, mi-am amintit atunci o scenă dintr-un spectacol de marionete mult gustat în mica mea copilărie: Țândărică se prăvălește, se dă peste cap, vine de-a rostogolul pe o pantă prăpăstioasă. Un privitor țipă îngrozit de pe o coastă vecină: “Ce faci, Țândărică?”. La care acesta, liniștit, prăvălindu-se de zor mai departe, grăbit să-și rupă gâtul: “Alunec, alunec...!” Mă vedeam alunecând la vale asemenea lui Țândărică și, deși cu amorul propriu rănit de moarte, m-a umflat râsul în tăcerea reculeasă a Capelei.

Dacă asemenea amintiri îmi stârneau câte un zâmbet fugar pe întuneric în celulă, altele din Casa Domnului mă mișcau altfel, mai adânc, mai durabil. Nu erau întâmplări din anul petrecut acolo, mai curând sărac în peripeții. Tocmai calmul în reculegere, în pașnica lipsă a evenimentelor, pacea printre lucruri limpezi, bine lămurite mă chemau nostalgic din acea Arcadie pierdută ale cărei chipuri îmi apăreau iarăși și iarăși, îmi strângeau inima cu o durere fericitoare. Era tocmai ceea ce-mi lipsea acolo în nelămuritul tenebros al beciului, unde mă puteam aștepta dintr-o clipă într-alta la o întorsătură rea, o tulburare, o lovitură.

Mă vedeam aplecat peste pupitrul meu, în sala de silențiu, în acele lungi după-amieze potolite, doldora de lecturi delectabile, care se succedau ca într-un șir ce părea să nu se mai întrerupă niciodată, de parcă viața toată în fața mea se anunța ca o mirabilă succesiune de revelații ale minții și simțirii. Sau, pe tăblia aceluiași pupitru, făcându-mi însemnările intime pe filele micului meu notes, ferindu-le cu o mână de privirile indiscrete ale vecinilor. Îmi apărea deodată refectoriul cam întunecos, cu masa părinților în fundul sălii, dominând-o ca de pe o estradă, asemenea mesei din reprezentările clasice ale Cinei celei de Taină. Ca în Cenacolo, călugării, chiar dacă nu erau doisprezece la număr, ședeau de o parte și de alta lui Mon Père, și de acolo ne aveau sub ochi pe noi, școlarii, fiecare cu locul său rânduit pe băncile din jurul celor două mese întinse de-a lungul pereților din față. În întunericul celulei, mesele acelea cu tăblia dată destul de rudimentar la rindea, la care ne așezam cu pofta unor lupi tineri și cu exuberanța juvenilă domesticită prin prezența călugărilor, prin privirile lor uneori muștrătoare, mese la care serveam pe rând cu polonicul din oala aburindă bucatele, după ce tăiam felii groase din pâinea pufoasă de casă cu cuțitul mare zimțat, acele prânzuri și cine monastice îmi erau luminate

de farurile nostalgiei, în bătaia cărora pomeții deasupra bărbii și mustății cărunte a lui Mon Père se umpleau de vinișoare roșii după ce ducea pocalul cu vin rubiniu la gură, în timp ce noi sporovăiam cu fereală, chiar după paharul cu vin de Târnave care ne era oferit la prânzul duminical sau de sărbătoare, mai ales că unora dintre noi le venea greu să converseze pe franțuzește, cum eram obligați la masă, cei ce se scăpau pre limba strămoșească fiind obligați să poarte în tot timpul acelei mese o “bonetă de măgar”, albă cu lungi și rușinoase urechi, spre hazul nemilos al companiei. De departe, din azurul prealuminos mediteranian de unde privesc acum spre acel refectoriu mănăstiresc scufundat într-un timp neguros, îl deslușesc cu greu, îngropat cum e sub straturi ca de nori învălătuciți prin care doar ici-colo licăresc lumini (de unde, din ce opaițe aprinse ale amintirii?), ca în acele tablouri întunecate ale secolului al XVII-lea francez în care simplitatea franciscană a unui Georges de La Tour sau austeritatea jansenistă a lui Philippe de Champaigne luminează aici un profil gânditor de femeie, colo mâna ostenită a unui bărbat.

Tot astfel, în bezna celulei, deși nu eram încă pe atunci atât de departe de anul blăjean, doar rare scene, figuri sau gesturi din acel trecut încă destul de apropiat se iveau viu colorate în caleidoscopul memoriei, dar pe cât erau de rare pe atât îmi apăreau mai insistent, de parcă nostalgia tatonând prin pustietatea întunecoasă a celulei ca și prin deșertul ce se întindea în mine, aflase o oază de care n-ar mai fi vrut să se despartă. Ce anume făcea din reminiscențele rare, sărăcicioase ale vieții într-un lăcaș monahicesc îndeajuns de auster, dintr-un timp al primelor măsuri ale economiei de război ce ni se impuneau (la 3 februarie 1941 notam în Jurnal: “La internat e bine. De azi începând, luna nu se dă pâine, ci mămăligă. Trebuie să mă obișnuiesc...”), ce mă făcea să văd în acel lăcaș din vremea primelor rigori ale istoriei trăite de mine, aducând și prevestind încă nebănuite cataclisme viitoare, un luminiș fericitor către care se întorceau privirile mele pe când orbecăiam prin beciul Securității?

Casa Domnului fusese locul unde, gonit din spațiul protejat al copilăriei, am găsit adăpost. Dar mai mult decât “casa” ocrotitoare și “părinții” de substituție, cu toate virtuțile și darurile lor, ceea ce aflasem acolo fusese Calea. Or, la vârsta aceea a începutului de drum, ai o mai mare nevoie de orizonturi deschise, către care să ducă un drum, decât de sălașuri. Din Casa Părinților asumptioniști pornea pentru mine Calea. Aceasta nu înseamnă că am pășit de îndată pe ea, nici măcar că avea să fie calea pe care aveam să o urmez mereu. Și-apoi, Calea, cu toate că s-ar presupune că este doar una, se pierde în hățișul căilor vieții. Abia ai întrezărit-o și ai și călcat alături de ea pe un drum lăaturalnic, atras de alte ținte. Căci odată pornit nu te mai oprești. Dar oricât ai rătăci, dacă ai avut

măcar odată în viață revelația Căii, vei reveni la ea, o vei pierde iar și iar o vei regăsi. Calea se pierde, ea nu te pierde.

Am pierdut-o îndată ce m-am depărtat de Blaj. Părăsisem Casa Domnului la nici un an după ce sosisem acolo, încheiasem anul școlar cu premii și firitisiri, îi regăsisem pe ai mei, familia noastră reîntregită se aduna din nou în “refugiu”, într-o casă din Sibiu. Și uitam – dacă peste tot se poate uita ceva trăit cu adevărat până în străfundul măruntaielor – peisajul blăjean niciodată îndrăgit cu adevărat, locurile acelea cu smerita lor măreție, cu relicvele lor, străzile când prăfoase, când noroioase, dealul Hulei de unde tânărul acela clamase patetic... Și Câmpia Libertății unde Simion Bărnuțiu..., și teiul lui Eminescu și stejarul lui Avram Iancu... Descopeream burgul sibian, de care aveam să mă atașez altfel decât de târgușorul de la îmbucarea Târnavelor și de aceea nu mă uitam îndărăt; piereau astfel în urmă, “Podul minciunilor” și Liceul “Sfântul Vasile”, dascălii acelei școli atât de ardeleni, surorile grațioase, încântări și rușini și... Nu, ceva, mai mult decât toate acestea la un loc, nu putea fi cu totul dat uitării, chiar dacă era obnubilat prin facultatea adolescentului teribil care eram de a nu privi în urmă, de a căuta mereu înainte, până unde vedeam cu ochii, ba chiar și dincolo, cu voința aceea încrâncenată de a fi mereu dincolo. Or chiar în acest dincolo se afla ceva ce nu putea fi cu totul dat uitării. Căci dincolo nu era doar o nouă carte, noi idei, noi tărâmurii de cercetat, noi melodii de ascultat, noi trăiri de “experiat” (după vorba vechilor ardeleni) cu lăcomia nesățioasă a unui june conchistador, ci și ceea ce nu putea fi cunoscut, cuprins, cucerit, căci era ceea ce te cunoștea, te cuprindea și, poate, te cucerea pe tine. Ceea ce nu puteam uita părăsind Calea dibuită la Casa Domnului era tocmai ea, Calea, care se aținea pe undeva prin preajmă-mi, în timp ce eu băteam coclaurile. Pierea mirosul acela al surogatului de cafea sau al măcăliguței cu lapte care pluteau dimineața pe culoarul întunecos ce ducea spre capelă, ba poate chiar și lumina care mă năpădea deschizând ușa acelei capele, nu și aceea, nevăzută, din mine, răsărind în mine de dincolo, odată cu împărțășania matinală.

Și îndeosebi a unor anumite împărțășanii de taină. Niciodată nu mi-a mai fost dat de atunci, din anul acela școlar petrecut la Casa Domnului, să iau parte la Liturghiile Înaintesfințitelor ce se oficiau în serile de miercuri și vineri din Păresimi. În acele zile nu ne mulțumeam să postim, ci ajunam de la trezire până la ora înserării, după ce luam parte la slujba de seară, vecernie mai curând decât liturghie, la care ne cuminecam cu Sfintele daruri ce fuseseră dinainte pregătite într-o liturghie obișnuită. Mă apropiam într-adevăr cu frică și cutremurare, în acele seri din postul cel mare dinaintea Paștelui, de tainica prezență euharistică. Nevrednicia mea de mic păcătos mă strivea și, în același timp, bucuria de a ieși așa cum

eram, golit de mine (precum burta mi-era goală de hrană) în calea Iubirii plină de îndurare, mă exalta.

Șapte ani mai târziu jinduiam după această bucurie demult nemaiîncercată, mai mult decât după orice altceva, acolo în hruba Securității. Mă golisem îndeajuns de mine însumi (cât despre burtă, să nu mai vorbim) pentru a nu mai râvni la altele. În Casa Domnului gustasem din acea pace și pofta îmi revenea acum când bănuiam că acea casă era împresurată, dacă nu distrusă. Dar și această sumbră bănuială sporea în mine dorul după acel dincolo de care mă simțeam legat prin faptul însuși al persecuției la care eram supuși, atât eu cât și călugării acelei Case, de către aceiași vrăjmași.

Obscur încă, nelămurit, dorul acela mă încercase chiar înainte de căderea mea în prinsoare. De ani de zile nu mă mai prea gândisem la asumptiunii mei când, cu un an în urmă, pe la începutul toamnei, ca și cum aș fi presimțit cele ce urmau să se petreacă, sau mai degrabă sub un impuls lăuntric irezistibil, simțind nevoia să-i văd, m-am hotărât să-i cercetez în Casa lor. Sosisem într-o după-amiază blândă în orașelul adormit și făcusem înapoi drumul pe jos de la gară, ca mai demult în acea neuitată noapte de iarnă. Spre uimirea mea găsisem Casa Domnului, deschisă de obicei tuturor în timpul zilei, zăvorâtă. Numai ușa capelei era deschisă. Am intrat, am încercat ușa ce dădea în culoarul de atâtea ori străbătut, care ducea înăuntru Casei. Ciocănind repetat, spunând cine sunt cuiva care mă întreba dinăuntru prin ușa închisă, acesta m-a îndemnat să aștept în capelă. Priveam dus pe gânduri spre vechiul meu loc din strana goală, când am simțit o mână caldă pe umărul meu. Era Părintele Aron. Venise, aflând că eram eu cel ce bătuse la ușă. Casa Domnului era în ziua aceea închisă, atât pentru cei dinăuntru cât și pentru cei de afară. Clauzură totală. Călugării toți, în prezența Părintelui Barral, sosit din Capitală, se aflau într-o reuniune excepțională, un conclav de taină. Părintele Aron era laconic, nu vorbea despre scopul acestei consfătuiri, învăluită în mister, dar bănuiam că ea se ținea într-o oră hotărâtoare pentru destinele comunității asumptioniste. Conclav prilejuit, desigur, de norii ce se adunau amenințători pe cerul Bisericii. Era limpede pentru oricine că furtuna se apropia de barca lui Petru. “Ne rugăm Domnului și Maicii sale – repeta Părintele – să ne ajute în toate câte ne stau în față”. Mi-i închipuiam adunați în sfat și rugăciune, precum apostolii după Înălțare “în încăperea de sus”.

Voia să știe, în puținele minute pe care le putea petrece cu mine, ce gândesc eu, ce fac, încotro mă îndrept. În timpul prea scurt pe care-l aveam la îndemână, nu puteam să-l lămuresc despre toate câte mă priveau, dar cred că a înțeles, mai ales din mărturisirea dorinței care mă aducea la Blaj, că mă aflam pe “calea cea bună” – cum îmi spunea el,

binecuvântându-mă și luându-și grăbit rămas bun de la mine. Nemulțumit, chiar puțin iritat de graba aceasta, neținând seama că bietul Părinte Aron rupsesse pentru mine obligația de a nu părăsi întrunirea, care era una de rugăciune și meditație, înainte de a fi o consfătuire cu privire la atitudinea ca și la măsurile de luat de comunitatea monastică în fața primejdiilor, m-am întors de îndată la gară și cu primul tren la Cluj. Dar, revenit la sentimente mai bune, i-am scris într-una din zilele următoare o scrisoare, mărturisindu-i tot ce nu putusem avea posibilitatea să-i spun în prea puținele minute ale întâlnirii noastre din capelă. Mă adresam lui, ca unui directeur de conscience, de care aveam nevoie. Înscriam în epistolele lungi pe care i le trimiteam din când în când tot ce mă frământa în acele timpuri, preocupări care mă absorbeau, gânduri care mă obsedau, neliniști ce mă traversau... Părintele Aron, devenit în lipsa lui Mon Père superiorul Casei Domnului, nemaivăzându-și capul de treburi, de îndatoriri pastorale, copleșit mai ales de grija turmei sale încolțite, răspundea greu, cu întârziere, la aceste misive. Răspunsurile sale s-au pierdut, ca și scrisorile mele, a căror trimitere o consemnam din când în când în Jurnalul meu. Am regăsit doar una dintre acestea, relicvă păstrată prin cine știe ce împrejurare favorabilă vechilor hârtii îngălbenite și rupte. E una dintre ultimele, dacă nu chiar poate ultima dintre misivele trimise de mine, din care mi-a rămas o copie parțială, căci o bătusem la mașina de scris a Tatălui meu.

Îi scriam franțuzește, așa cum obișnuiam să conversăm mai demult, în anul pe care-l petrecusem la Casa Domnului. În 1940, trecuseră abia un an-doi de când încă tânărul Ioan Aron se întorsese din Franța, unde studiasse filosofia și teologia, plin de imagini din Scy-Chazelles sau din Lormoy, pe care mi le transmitea de parcă ar fi deschis în fața mea un album cu proaspete souveniruri fotografice. Până și numele acestea, al unui străvechi sat loren ca și al unui frumos castel din Essonne, cu trandafiri ivindu-se printre bătrânele blocuri de piatră îmi strângeau inima, de parcă eu fusesem până nu demult acolo și ascultasem prelegerile filosofilor și teologilor. Plecat din Bistra, satul de pe valea Arieșului, cu tăpșane domoale la poalele Trascăului, tânărul asumpționist Ioan Aron îndrăgise vechile case studioase ale congregației din Franța, țara în care continua să vadă “fiica cea mare a Bisericii”, pe urmele unei străvechi tradiții, ce nu-și mai avea îndreptățirea în realitatea contemporană. Hirotonit la întoarcerea sa în țară, luase o licență în litere, bine-nțeleș de franceză, pentru a putea lucra în învățământ. Pe limba aceasta, îndrăgită de noi amândoi pentru motive diferite, îmi răspundea tardiv cu scurte misive la lungile mele mărturisiri epistolare. Aflu, astfel, din scrisoarea mea regăsită, că îmi răspunsese și de data aceea cu mare întârziere la o epistolă anterioară a mea. Fusese suferind, se justifica el, și apoi trecuse împreună

cu toții cei de la Casa Domnului printr-o primă alarmă. Îmi scria cu fereală despre un frate care a fost silit să-și facă rugăciunile “într-o pivniță”. Înțelegeam, desigur, că este vorba de arestarea unuia dintre ei și aceasta îmi permitea să fac o afirmație ce avea să mă ducă la ideea pe care țineam să i-o dezvolt. “*Le monde est aujourd’hui...un aggrandissement, un raffinement de cette cave où ce pauvre prêtre fut forcé de prier. L’espace resserre autour de nous. Emprisonnés par la terreur, le mensonge, la sottise, la violence, la vie est un continuuel harcèlement, la méditation soutenue est impossible. Étouffement de cellule, de cave, de camp de concentration, ciel bas, pas de ciel parfois*”. Încă nu făcusem cunoștință cu pușcăria comunistă, dar nu era nevoie de aceasta pentru ca să deslușesc în noul Babel ce se încropea dezordonat și totodată foarte “ordonat”, printre dărâmurile lumii “vechi” doborâte în pripă de zidarii improvizați, caracterul carceral al lumii “noi”. Era pentru mine o evidență. Totul în magma pe cale de solidificare rapidă în societatea noastră destrămată făcea din noi prizonierii unui lagăr de concentrare ce se strângea tot mai mult, ne constrângea în toate sensurile acestui termen: ne forța, ne împiedica, ne reținea, ne comprima tendințele, aptitudinile, pasiunile, ne refula, ne reprima, ne reducea la tăcere, la imobilitate, ne antrena spre ceea ce nu doream, ne obliga să săvârșim acte împotriva voinței noastre, ne reducea, ne condamna la sclavie. Dar chiar în acest rău, în acest rău extrem cum îl judecam pe atunci, întrezăream rațiunea unei speranțe. Recunosc în rândurile ferme în stângăcia lor ale tânărului de altădată una din acele constante care, pe un plan sau altul, mă va petrece în toată existența mea: a vedea mijind într-un rău împins la limitele sale binele care-l va corupe, îl va converti, va triumfa asupra lui. Aș putea spune că în măruntaiele tainice ale unui *mysterium iniquitatis*, în enigma învăluită în taină a răului se poate afla dacă nu explicarea rațională a acelui rău, dezlegarea sa. Este aici, simplificând mult lucrurile, un fel de logică a lui în ciuda, a lui și totuși. Căci iată cum continuam, după ce schițam “sumbra evidență” a existenței noastre carcerale: “*Et pourtant, je commence à croire que cette servitude, cet aplatissement est la condition strictement nécessaire d’une prochaine libération. La méditation de votre frère dans sa cave n’était peut-être pas trop commode, mais cet emprisonnement même signifie l’aube d’une évasion plus certaine.*” Mă exprimam cam lejer cu privire la lipsa de “comoditate” de care va fi suferit bietul frate închis, dar esențială era încrederea mea în ceea ce aș putea numi azi (cu o similară lejeritate poate) efectul pervers al inechității, al răului eradicat nu de afară, ci din chiar sinea sa, al veninului ce poartă în sine antidotul său.

Viziune radical optimistă asupra lumii, mai mult chiar, asupra teodiceii? Nu cred că pe vremea aceea împingeam prea departe roaba reflecțiilor și a trăirilor mele. Mai trebuia să parcurg multe galerii

subterane, să încarc acea roabă și să o împing din greu în continuare. O anume naivitate era încă foarte prezentă în rândurile acelei epistole pe care o scriam bunului Părinte. O naivitate, întreținută multă vreme, mă făcea să declar foarte sigur de mine, imediat după ce anunțam plin de încredere “zorii unei evadări certe”: “Această evadare o dorim cu toții”. Mă înșelam nu atât în privința eliberării viitoare, care putea să vină, și avea să vină, chiar dacă într-un viitor mult mai îndepărtat decât îmi imaginam eu pe atunci, ci în privința celor ce doreau asemenea mie acea eliberare. Într-adevăr, mi-au trebuit mulți ani ca să înțeleg că nu “toți” doreau cu ardoarea mea o libertate de care nu simțeau că ar avea nevoie. Și dacă se mai putea vorbi în 1947, nu de “toți” dar măcar de mulți care visau o evadare din universul concentraționar în care trăiau, prin spargerea zidurilor lui, numărul acestora avea să scadă tot mai mult cu timpul. Patruzeci de ani mai târziu, când zidurile acelea aveau să se năruiască, precum cele ale Ierihonului și întreaga șandrama comunistă să se surpe, în euforia inconștientă a mulțimilor, mi-a trebuit un timp să mă dezbar de vechea credință naivă că marea majoritate a celor ce cunoscuseră jugul comunist împărtășiseră suferința ca și nădejile mele.

Evadarea la care visam, atunci când îi scriam Părintelui Aron, nu mai era cea, fizică, fuga în “lumea liberă” a Occidentului. Destul de repede, după instalarea puterii arbitrare, îmi dădusem seama că nu puteam escalada zidurile ridicate de aceasta în calea “fugarilor” – cum îi va numi Securitatea și Justiția. Nu aveam nici stofa aventurierilor pe care aveam să-i întâlnesc prin pușcării, condamnați ca “frontieriști”. “Credeam – îi scriam Părintelui Aron – că libertatea mă aștepta în Franța sau în vreun alt colț al Occidentului. Totul se împotrivește însă acestei ieșiri, și dificultățile întâmpinate mă fac să simt încă mai brutal captivitatea. Totuși chiar aceasta mă îndeamnă să-mi accept cătușele, să renunț – oh! încă foarte puțin... Aș vrea să-mi convertesc dorințele de evadare într-un cu totul alt fel de a-mi lua zborul. Îmi repet nu o dată versul lui Dante:

«*A te convien tenere altro viaggio*»

O reformă, o nouă ordine, o altă cale, despre toate acestea aș vrea să vă întrețin.”

Simțeam în mine, mai mult decât în jurul meu, o “schimbare de peisaj”. Perspective noi se deschideau în lumea supusă unor metamorfoze silnice. Acestea impuneau o modificare radicală de atitudine. Răspunsuri noi la întrebări noi. Soluțiile politice, sociale, economice, propuse și aplicate în lume, soluții care se pretindeau salvatoare pentru o omenire ce cunoscuse catastrofele războiului și continua să sufere de cele ale unei false păci, în partea noastră a lumii, toate aceste soluții nu răspundeau așteptărilor mele. Întrebări mai grave decât cele la care se puteau da asemenea răspunsuri social-politice sau economice îmi apăreau a fi cele de ordin moral sau

spiritual. “Spiritualul se impune” – îi spuneam eu preotului meu, anunțând plin de încredere: “o ecloziune”. Până și în forțele care ne oprimau vedeam altceva decât doar cele ale unei “simple tiranii politice”. Și aminteam augustinianului meu pe sfântul lor patron care susținea că este indiferent pentru un bun creștin să trăiască sub o guvernare sau alta, să asculte de legile Imperiului sau de poruncile Barbarilor, dacă aceasta nu-l obligă la vreo impietate sau inichitate. Percepeam însă în jurul meu (și poate în mine) prezența unui rău mai profund a cărui rădăcină ultimă era moral-spirituală. În tot ceea ce ne atingea atât de vădit, mizerii, in justiție, în pâinea sau căldura care începeau să lipsească, în tatăl smuls din familie, în fratele îndepărtat dintre credincioșii săi, în mlaștina de minciuni și perfidii ce se întindea vedeam semnele tot mai presante ale unei corupții ascunse mai adânc, a unei pervertiri a sufletului lumii. “*L’âme même du monde est faussée*”. Numai faptului că noi înșine eram contaminați de spiritul materialismului marxist îi puteam atribui – susțineam eu în continuare – speranța noastră că o schimbare de regim politic, o rezolvare socială sau economică a problemelor noastre ar fi singurele salvatoare. Nici metodele marxist-comuniste de soluționare a nevoilor omenirii, nici chiar eliberarea printr-un război care distrugând regimul sovietic ar instaura “bunăstarea de factură americană” nu-mi apăreau salvatoare. Și totuși gândul, ce zic, speranța unui conflict între vest și est nu mă părăsea: “spun da războiului (și nu sunt singurul). Dar simțindu-l apropiindu-se (ne apropiem în sinea noastră de el, el este în noi, îl dorim deci credem că va avea loc), văzându-l venind, simt nevoia de a precipita cursul gândirii mele, pentru ca să nu mă las înghițit cu totul de cataclismul viitor”.

Ceea ce pusese stăpânire pe mine în timpul acela al unei tinereți încă neîncercate dar încercuite, al unei naturi pasionale tot mai strâns îngrădite, jugulate, era nevoia imperioasă de a rupe încercuirea, de a evada. Înțelesesem și încercam să-l fac să înțeleagă pe interlocutorul meu că evaziunea aceasta era de cu totul altă natură decât aceea dintr-o parte a lumii într-alta. “*Il faut se préparer une sortie réelle, une évasion non pas hors de cette partie du monde dans une autre partie mieux préservée, mais de ce monde dans un autre*”. Un nou cataclism (pe care, cu disperarea prizonierului ce nu are de pierdut decât lanțurile, continuam să-l doresc) ar zdrobi poate forțele brutale care ne oprimau dar ar fi cu totul inutil dacă ar lăsa totul moral neschimbat. “Orice catastrofă materială neurmată de o catastrofă spirituală (mai puțin latura funestă) ar fi o abominație”. La ceea ce visam, deambulând ca un suflet bântuit prin pustiul ce punea stăpânire pe urbea și orbita în care mă învârteam, era o mutație dar una revoluționară (deși detestam tot ce era “revoluție”) adică radicală și integrală.

O asemenea mutație pretindea o ruptură morală sau mai degrabă religioasă spirituală. Știam prea bine că nu este suficient să predici ruptura fără să o fi săvârșit în tine. Eram eu, oare, gata de a mă rupe, de a porni pe cărarea aceea îngustă, de a începe o ascensiune pentru care eram departe de a fi pregătit? Mă îndoiesc azi, cum poate nu mă îndoiam atunci. Dacă mă adresam Părintelui Aron ca unui confesor era pentru că, în taină, nemărturisit nici mie, dar cât de vizibil azi, din perspectiva vârstei mai înalte care îți îngăduie să privești mai departe, mai adânc în vale, îmi dădeam seama de slăbiciunea mea și aveam mare nevoie de un ajutor pe care nu-l găseam decât în Biserică. Ruminând gândul “evaziunii” într-o lume cu totul alta decât aceea în care mi-era dat să trăiesc, consideram că nu puteam să o fac de unul singur și că, totodată, nu o încercam doar pentru mine, deci trebuia să recurg la sprijinul unei comunități spirituale. Or, singură Ecclesia putea fi o asemenea comunitate și de aceea îi scriam eclesiasticului din Blaj : *“Je crois que seule à notre époque, comme il y a quinze siècles lors de l’écroulement du monde antique, l’Église représente l’esprit d’une telle mission. Elle semble d’ailleurs l’assumer déjà par le non possumus qu’elle a opposé aux différentes erreurs du siècle. Je suis de ceux qui se refusent aux réalités de l’«esprit» courant, de ceux qui veulent instaurer un nouvel esprit. Ce qui se réalisera, si tout n’est pas perdu”*.

În scrisorile pe care i le scrisesem Părintelui, înaintea acesteia, unică supraviețuitoare, mă întinsesem mai curând cu delectare decât cu căință asupra unor “trăiri” intime. Era în această scurmare prin tufărișul dezordonat al sensibilității mele ceva din complacerea în autooglindire a lui André Gide (pe care-l citisem cu fervoare și-l citam în epistolele mele, spre nu puțină indignare a bunului Părinte). De astă dată renunțam la o “analiză a vieții interioare” și declaram că intenția mea e străină de orice cunoaștere de sine socratică sau de confesiune în genul lui Rousseau. Cu toate acestea, socoteam că trebuie să plecăm din noi înșine, că, răul fiind peste tot, suntem obligați să-l căutăm înainte de toate în noi înșine, *“cherchons-le d’abord en nous même”*. Era un dialog cu omul Domnului pe care doream să-l deschid, să încep “o încercare sau un șir de încercări, ca o confesiune permanentă care iluminează și exorcizează...”. Din păcate, n-am mai aflat printre vechile mele hârtii continuarea la această pagină a treia a dactilogramei îngălbenite și aproape șterse a scrisorii mele, ce se întrerupea aici. Nu mai știu, deci, cum se încheia misiva aceea, a unui tânăr ce căuta cu disperare să spere.

Corespondența mea cu Părintele Aron se întrerupea de fapt odată cu arestarea mea. Nu știm niciodată sau aproape niciodată că se petrece pentru ultima oară ceva, că săvârșim pentru ultima oară ceva, atunci când sună ceasul din urmă pentru acel ceva. Nu știam, atunci când părăseam

capela și Casa Domnului în acea zi de toamnă, că nu aveam să mă mai întorc acolo niciodată. Au trecut de atunci șase decenii dar chiar și în acea unică împrejurare în care, oprindu-mă pentru câteva ore prin anii '90 la Blaj, am revăzut vechea Casă mult îmbătrânită, ponosită, păraginită, n-am putut nicidecum intra în ea. Preluată de Biserica ortodoxă, capela era închisă, cât despre Casă, ferecată și ea, părea pustie. Tot astfel, atunci când, în ziua de 4 octombrie 1948, cu câteva ore înainte de arestarea mea primeam o scrisoare a Părintelui Aron, nu puteam ști că era ultima, că nu aveam să-i mai pot răspunde, că urma să-l revăd mai târziu, după ieșirea mea din pușcărie, când el însuși, izgonit din Casa Domnului, își va găsi refugiul un timp la noi acasă. Acolo, însă, în bezna celulei din beci, ca și în întunecimile ce se lasă cu trecerea anilor peste locurile luminoase pe unde am hălăduit altă dată, aceste lumini se aprind uneori într-o amintire melancolică, amintire sub semnul aceluia *niciodată* care a zăvorât pentru totdeauna accesul nostru la acele locuri. Închipuirea noastră retrospectivă trezind imaginile lor, chiar și în culorile cele mai idilice, nu poate îndepărta un halou funerar ce le învăluie asemenea unui zăbranic. Păstori sprijiniți în bâtele noastre de peregrini, privim uneori pe înserate (murmurând rușinați tocite cuvinte patetice regăsite prin tufișuri) spre "pământul sfânt al Blajului", spre "locurile unde au scris cu sângele inimii lor...". În lumina blândă, crepusculară, a vârstei, mărturisim fără rușine, dar nici cu orgoliu: *Et in Arcadia ego*. Și știm că aceste cuvinte, înscrise în noi ca pe o stelă funerară, nu pot reînvia pentru noi paradisul acela umil în care ne-a fost dat...

fragment din volumul Abisul luminat

interviu

ȘERBAN FOARȚĂ în dialog cu IOLANDA MALAMEN (II)

„Cum cântă îngerii, de fapt?”

Ce reper vizual ai ales ca pictor, din arta întregii lumi?

Nu mi-am ales niciun reper vizual. Nu numai fiindcă o alegere ca asta e imposibilă, aproape, – dar am oroare de reperatele vizuale încă de pe vremea când îmi făceam serviciul militar, într-una din marginile Timișoarei, pe un câmp chel ca-n palmă, vara, la mult peste „căldura mare” a epocii lui Nenea Iancu, având, la orizont, doar două stupide invariabile reperate: copacul izolat și Cearda Roșie. Să n-o uit nici pe... R.P.R., patrioticul reper al nostru, „republica, măreață vatră”, și populară, și română! (Cu – *vnimanie!* – î din *i*, *tavarișci*.)

Ce fac îngerii, atunci când scrii și pictezi?

Cred că-și văd de treburile lor...

Dar, în principiu, s-ar cădea să cânte. Nu toți, firește, ci aceia, baremi, din dipticul lui Van Eyck, de pildă, departajați în îngeri vocali, pe un volet, și, pe un altul, în instrumentiști; sau aceia, nvestmântați în verde, din fresca lui Gaudenzio Ferrarri, de pe cupola unei *Santa Maria dei Miracoli* din apropiere de Milano. Culoarea părului buclat al lor e, îndeobște, acajuul, — ca și, în parte, -n cazul celor din *Incoronazione della Vergine* de Fra Angelico, mai, totuși, blonzi; bălai de-a binelea, acela-n roșu, cu aură de aur incrustat și prelungă tubă aurie; pentru ca pletele celor, tot muzicieni, ai lui Hans Memling să „urcea” sau „coboare”, din ton în ton, ca într-o gamă, de la blonziu la tot mai brun.

Iar dacă spun că „s-ar cădea să cânte”, e, pentru că muzica, se știe, le este îndeletnicirea predilectă.

Logic apare, însă, după mine, în punctul ăsta, o inadvertență: muzica e o artă temporală, iar Paradisul, extratemporal. Astfel că, muzical vorbind, el e, cel mult armonic, nu melodic. Căci dincolo de timp, nu-i melodie.

Două sunt marile invenții ce aparțin în exclusivitate speciei noastre: epicul și pandantul său sonor, care e melodia. Lirism au și păsările cerului, ba chiar și câinii, cu duioșia lor cvasi-umană; epic, însă, n-are decât omul. (Câinii, o știu de la Dimov. „n-au epic”!) Or, melodia e un soi de epic muzical. Dacă ne referim la timp și curgerea-i orizontală, avem epicul și melodia. Pe verticala care e eternitatea, e cu puțință numai armonia. „Muzica sferelor”, să zicem, inaudibilă auricular (ci numai matematic, ca raporturi), în care Soarele și Luna, de exemplu, se află la un interval de o octavă, ține de pura armonie. Notele răsună simultan în sublimul heptacord celest. În Paradis, por fi numai acorduri; chiar și arpegiul (unor „harpe resfirate”) pare cu neputință (deoarece implică timpul sau durata, o desfășurare temporală, – pe care doar „în zbor invers” o „pierzi”!), și cu atât mai mult, desigur, melodia... Tot astfel, și cu versul, versul clasic. Cursul său evocă melodia, dar rima, ce-i un simili-acord, ține, pare-se, de armonie. Melodia e relația misterioasă, dar imperioasă, în același timp, între un antecedent sonor și consecutivul-i imediat. (În paranteză fie spus: pentru urechea diacronică, să zicem, a grecilor de odinioară, armonia era funcție de *succesiunea* sunetelor înșeși, – iar nu de suprapunerile lor!) Or, revenind la ce se cheamă melodie (în, mai ales, sistemul „bine temperat”), ceea ce pare, eventual, aleatoriu, e de o logică, în fond, stringentă, – de unde și previzibilitatea, nu o dată, a ductului melodic însuși, pentru ca secvența muzicală să fie melodie, iar nu semnal acustic.

Cum cântă îngerii, de fapt?... Ei bine, ca în indicația de pe cutare partituri corale: *Como los angeles*. Exact așa!

În ce culori ai picta melancolia?

În violetul ce-(*ad*)*umbrește*, „ombre”, cu un cuvânt al lui Degas, în vreme ce oranjul „colorează”, iar verdele n-ar face altceva decât să „neutralizeze”.

În tonuri violacee, așadar, — în, mai cu seamă, liliachiu.

În, vorba lui Johann Wolfgang (pe care pare-se că am mai spus-o), „etwas Lebhaftes ohne Fröhlichkeit”.

În nuanța cearcănului care bate-n vânt, dar, uneori, ezită și rămâne la un ton mai străveziu, mai fraged, — pentru ca să poată Guillaume Apollinaire să-l asemuie cu floarea-brumei, alias *colchicum autumnale*: „Le colchique couleur de cerne et de lilas/ Y fleurit tes yeux sont comme cette fleur-là/ Violâtres comme leur cerne et comme cet automne”...

Ca să „pictezi” asemenea fragilități, în efemeritatea-n care constă și prețul lor subtil, de altfel, îți trebuie, cum zice,-ntr-un *Wiegenlied*, Arghezi, „vopsele și hârtie chinezească”.

Cu-aceleași inefabile materii, „pictează”, tot Apollinaire, și diafana frăgezime palpebrală: „Or des vergers fleurit se figeaient en arrière/ Les pétales tombés de cerisiers de mai/ Sont les ongles de celle que j’ai tant aimée/ Les pétales flétris sont comme ses paupières”.

(Pentru Eminescu, „celle que j’ai tant aimée” era, ea însăși, pe de-a-ntregul, o „floare albă de cireș”.)

În ceea ce privește, însă, violaceul corolelor plăpânde: floarea-brumei, toporașul, frezia mov (nu al liliacului sau al zambilelor pascale, nici al tulipelor neerlandeze, pe care, de altminteri, le decarnalizează, oarecum), nu el, nu violaceul ăsta, prin urmare, e greu de zugrăvit pe pânză sau hârtie (fără să cazi în drăgălaș sau în dulceag), ci tremuru-i imperceptibil, semn al primăvăraticeii nevroze sau al presentimentului letal.

Aș fi, oare, mult prea deplasat, oferindu-i cititorului, mai jos, o caligramă-n formă de cunună, – nu atât funebră, cât votivă?

ALLEMANDĂ

lilaul	le tale:
din A-ul	letale
ce-i la-ul	petale
lui Bach, —	de floare
din A <i>moll</i>	lila, —
(când, domol,	de lalea
<i>fa</i> și <i>sol</i>	ce bolea
scot un <i>ah</i>	în paloare,
elegiac,	prin seri...
dar nu tac,	Era ieri;
ci se fac	erau veri
negre clape), —	ca lavanda,
movul trist	când stam
de mai trist	și visam
ametist	că dansam
de sub pleoape-	allemanda

orizont de așteptare

O NOUĂ CARTE IOVANIANĂ...

Ion Iovan (n.1937) a început ca poet. După două volume de versuri intens polisate (*Dupăamiaza unei clipe* – Cartea Românească, 1976, premiul pentru debut al Uniunii Scriitorilor; *Rezervație naturală* – Cartea Românească, 1979), omul a lăsat baltă poezia și, în 1981, la aceeași editură și sub îngrijirea aceluiași redactor, Mircea Ciobanu – prieten, confesor, mentor – , a insolitat lumea literară cu un roman cum nu se mai scrisese la noi. *Comisia specială*, căci despre această carte e vorba, a stârnit comentarii aprinse, rămânând în memoria celor care au apucat s-o citească, în vreuna din cele două ediții, ca reper al prozei din ultimele decenii. O idee despre cota receptării „la vârf” ne-o dau, mai jos, trei extrase din cronici, semnate de un critic, un romancier și, respectiv, un poet.

Mircea Iorgulescu scria în volumul său *Prezent*, din 1985: „*Comisia specială* îl reprezintă deopotrivă pe poet și pe cunoscătorul subtil și profund al limbajelor literare; și îl reprezintă cu strălucire, cartea fiind mai mult un «poem» decât o construcție epică propriu-zisă și propunând o atitudine artistică radicală. Este un poem ce vizează întemeierea unei formule noi de roman, fără a căuta efecte de stil înflorit, dinadins «frumos»; calitatea de poem ține de viziune, nu de «poetizare»...”

Norman Manea radiografiase din interior complexitatea romanului, încă din 1984. Termenii „analizei”, nuanțat favorabili, la limita surdinei, sună cu atât mai convingător: “Inenarabil, ingeniosul «dosar» de texte *Comisia specială* nu permite o analiză a intrigii sau a personajelor. Abundența epicului mărunțit, degradat într-o continuă foială de mici intrigi, violent dilatate, întreținute cu o apocaliptică rea energie a simulării și suspiciunii, emisia continuă de evenimente periferice și falsificate, desfășurarea impulsivă și fără răgaz a poftelor distructive, a forțelor haotic instinctuale și (deloc paradoxal!) logoreice, compun în cele din urmă un terifiant tablou al inerției ațâțate... Cartea lui Ion Iovan este simptomatică și reprezentativă... pentru raporturile noi dintre aparență și esență, dintre realitate și expresie. Semnificativă, de asemeni, și nu în ultimul rând, pentru lumea pe care o descoperă și o scrutează în perspectiva stricteii actualități”.

Reeditarea din 1998, la Editura Eminescu, declanșează entuziasmul lui Nicolae Prelipceanu, poet cu ochi critic îndeobște circumspect: „...a apărut ediția a doua a unui roman care a făcut valuri în urmă cu 17 ani, când s-a publicat prima oară. Este vorba despre *Comisia specială* a lui Ion Iovan, romanul lumii medii și mediocre pe care o crease socialismul... Carte excelentă, printre cele, puține, care încercau să restabilească adevărul în legătură cu anii aceia, unele chiar «cu voie de la poliție». Mai puternic decât multe dintre operele pline de «șopârle» ale obsedantelor decenii, romanul *Comisia specială* se citește și azi cu delicii, fiind, în același timp, un document.”

Optzeciștii, prin Adriana Bittel, Ion Bogdan Lefter, Alexandru Condeescu sau Ioan Holban, se referă la mai vârstnicul autor, neînregimentat în vreo generație sau val literar, ca la unul de-al lor. Lefter: „Radiografie a unei societăți, parodie a comunicării, satiră a moravurilor pervertite, *Comisia specială* a lui Ion Iovan e un experiment de limbaj condus cu o remarcabilă dexteritate parodică. Un roman savuros-comic, echivalent cu un verdict moral și politic antitotalitar.”

În același sumbru deceniu nouă, Ion Iovan a mai publicat, la aceeași editură și tot cu complicitatea lui Mircea Ciobanu, un singur roman, *Impromptu* (1986).

A urmat în 1991 un altul, *Ultima iarnă*, a cărui apariție fusese interzisă de o cenzură intrată la propriu, spre finele decadei, sub comanda demenței galopante. Ajuns pe mâna autorului, parcă prin ironia istoriei, referatul tovarășului cenzor se constituie, involuntar și retroactiv, în (poate) cea mai elogioasă cronică, la care orice scriitor sado-masochist ar râvni. Piesă de muzeu? Probă în „procesul” comunismului? Mai degrabă, absurdul și grotescul funestei instituții trebuie că-i apar cititorului recent ca neverosimile. Turnătorie funcționarului galonat, căci turnătorie este, ține de mizeria acelor vremi în care multe destine literare au fost – se știe – stâlcite, deturnate, frânte, urmare unor „tratamente” ticăloase, cu ștaif intelectual, de genul acesta: «...rămân încă multe de spus despre romanul de față (*Ultima iarnă*), plin de sensuri, scris cu talentul care îl impune pe autor dincolo de limitele textualismului de la care se revendică, însă concluziile, la sfârșitul lecturii, se impun de la sine: o carte conținând o meditație atât de gravă și absolutizantă asupra existenței contemporane poate rezista unei confruntări cu literatura actuală, în care oamenii sunt prezentați, și pe bună dreptate, ca adevărați eroi ai timpului nostru? Nu va stârni apariția ei o avalanșă de reproșuri, desigur îndreptățite, referitoare la denaturarea adevărului asupra vieții pe care o ducem? Considerăm că da – și, în această formă, romanul lui Ion Iovan nu are șanse de apariție»...”

Ultima iarnă e, din păcate, ultima carte lucrată de Iovan cu Mircea Ciobanu (m.1996).

Abia în 2002 autorul iese dintr-o muțenie ce, prelungindu-se un deceniu și mai bine, părea mai mult decât enigmatică: cosmică, mortală – și publică la Editura Compania *Mateiu Caragiale. Portretul unui dandy român, eseu biografic*. Schimbarea la față pare totală. Continuitatea e în puternica marcă personală, asigurată de obsesia stilistică, să-i spunem sthendaliană. Dacă n-ar fi mateină. *Id est*, iovaniană. După „adopția” optzecistă vine rândul douămiiștilor să recunoască în șaizecistul (biologic) Ion Iovan un scrib, în fond, fără vârstă. Că insolitul (iarăși!) op e prizat de criticii noului val drept creație a unui scriitor „de mare clasă”, o confirmă din plin secvențele ce urmează, inserate cronologic.

Marius Chivu, în *România literară*, nr. 48/2002: „...*Portretul unui dandy român* se citește cu delicii greu de prins în cuvinte căci primul impuls e să o recitești sau să o citești și prietenilor. Meritul este indiscutabil al lui Ion Iovan, un adevărat scriitor profesionist care a intuit perfect cum trebuie scrisă o astfel de carte, a găsit tonul exact, s-a ferit de stridențe și a construit cu migală probabil cel mai reușit portret al acestui misterios scriitor”.

Simona Sora, în *Dilema*, nr. 510/2002: „Ion Iovan face în *Portretul unui dandy român* un lucru extrem de subtil, la care nu doar secta mateină ar trebui să vibreze: apropie (pînă la identificare) omul cu toate fantasmagoriile sale de autorul sacralizat al *Crailor...*, cu o înțelegere de care numai N. Steinhardt mai fusese în stare.”

Paul Cernat, în *Observator cultural*, nr 153/2003: „Marea virtute a cărții trebuie căutată în caracterul ei de «ficțiune a nonficțiunii», după vorba cuiva... *Portretul unui dandy român* se citește pe nerăsuflăte, dar se lasă și degustat la o adică; prelungind stilul «alb», dar deloc inexpressiv al puținelor însemnări autobiografice mateine, Ion Iovan speculează ingenios linearitatea proprie cronologiei, topind savant documentele ficționale și nonficționale, opiniile critice și confesive etc. în pasta intertextuală a unei narațiuni istorico-biografice de mare clasă. Pigmentată de ironie și, ici-colo, de sarcasm – cum spuneam – polemic, narațiunea are limpezime și nerv; stilul denotativ, reportericesc, se modulează însă după un ritm propriu, în care, ici-colo, recunoști clătinarea «mult nobilă» a frazei modelului. Pledînd, peste timp, cauza idolului său, autorul nu a vrut să scrie o biografie după tipic, ci o biografie-portret în spiritul lui Mateiu – atipică, insolită, subtil ficționalizată –, dar și o scriere cu o formulă experimentală, «postmodernă» și, totodată, tipic «iovaniană». O cartebijuterie și un model al genului care, probabil, nu va rămîne fără noi urmări.”

Anii au trecut – și poftim urmarea: din nou o carte „tipic iovaniană”, aflată la tipar în momentul redactării acestui număr de revistă, promite să „lovească”, în prelungirea *Portretului*... Mă bazez, când spun asta, pe lectura fragmentelor publicate anul trecut în *România literară* și acum aici, în *Viața Românească*. O lectură, simplu zis, încântătoare. A unor pagini, pe alocuri, de aur vechi, patinat. În care, vorba criticului, „ici-colo, recunoști clătinarea «mult nobilă» a frazei modelului.” Atmosfera epocii, recte a anului 1935, culoarea locală a moșiei Sionu, cu – în centru – desfășurarea calm iradiantă a personalității lui Mateiu, sunt desenate din câteva linii, limpede și pătrunzător. Arta lui Iovan, și fugoasă, și lapidară, induce misterul nimicului din care faci bici și pocnește, e curată “japonezărie”. Secvențele prozastice dau tablouri pulsatile, *le vezi* în austeritatea lor colcăind de detalii care de care mai expresive, picante, aruncate pe pânză nu o dată cu nerv ironic, în aerul maximei spontaneității. Dar câtă stăruință a documentării și sudoare stilistică procesează athanorul lui Iovan, numai Mateiu știe. E atât de viu în aceste pagini, c-ar putea să ne spună. În spiritul său, ca protagonist al unei p(r)oze atât de speciale, o și face.

Cu *Ultimele însemnări ale lui Mateiu Caragiale însoțite de un inedit epistolar precum și de indexul ființelor, lucrurilor și întâmplărilor – în prezentarea lui Ion Iovan*, cum sună titlul întreg al viitoarei cărți, ne aflăm, nu e dificil de presupus, în fața unui eveniment editorial – măcar pentru fanii mateini. Aceștia, nu puțini și oricum nu de neglijat ca forță de „jucare” a ierarhiilor literare, cum a dovedit sondajul rulat de *Observatorul cultural*, care “scotea” *Craii de Curtea Veche* drept cel mai tare roman autohton.

Fragmentelor de jurnal le anexăm *Sionu*, articol din *Indexul* volumului, pentru o imagine cât mai adecvată a unui demers auctorial neobișnuit.

MARIAN DRĂGHICI

două texte de ION IOVAN

MATEIU CARAGIALE – JURNAL DE SENIOR

5 ianuarie. După-amiază înghețată cu Marica. Ascultăm Mozart la Radio, Streich-Quintett. De fapt ea picotește pe îngălbenita *La Vie à Bucarest*, partea unde Mișu Claymoor înșiră fecioarele ce ieșeau la bal acum cincizeci de ani. Printre ele domnișoarele Sion, Marica și Florica. Cină cu amândouă. Presiunea arterială: 15/8.

6 ianuarie. Noapte proastă după o seară proastă. Atâta pierdere de vlagă în visele astea. Cum pot fi stârpite ele? Ca din ceață apar în somn chipuri obraznice și agresive. Ultimul, spre dimineață, al nerușinatei Klara – se lăsa peste mine, când cărnosă, când aburoasă; rămân în pat cu șalele frânte, în stare de piftie.

În sfârșit fac un efort și mă scol, înainte de prânz Costescu urmează să mă ia la moșie; Marica are nevoie de provizii, vrea să-și reumple cămara goliță de Crăciun. Mă îmbrac cu altfel de grijă, trainic și gros, nu întâlnesc pe nimeni la Fundulea.

Ajuns, umblu ursuz prin căsoiul rece. Mă cuprinde o lehamite vulgară – lemnele sunt ude, degetele îmi miros a petrol. Surtout, misère sordide de l'installation! Mai ales asta. Să ai privilegiul de a propune o stemă în heraldica lumii și să îngheți într-un conac de țară! Singur și șubred; cât de stranii mi se par unele preocupări citadine aici.

Caut fiertura de mentă, mă doftoricesc. Trebuie să merg până la capătul încercării asteia. Care se sfârșește mâine. Dar dacă aş mucezi la țară? Exilat sau infirm, pușcăriaș al ambiției sau al neputinței mele? – aş asculta Radioul până la sfârșitul zilelor: Bach, Brahms, violoncele și oboae, andante majestuos și adagio. Nu așa scapi de povară?

O iau razna, voi închide până-n seară caietul ăsta.

7 ianuarie. Je suis enroué. Mă întorc în București, de data asta cu sania, alături de cinstitul Gheorghe Grecul. Îl admir: averea îi crește continuu, acareturile i se extind, cinstit rămâne. Secretul afacerismului liberal. Un

țărănist șterpelește din boabe, are apucături de găinar, se mulțumește cu o învârteală acolo sau dă faliment. Nu și kir Gheorghe. E unul din pușinii cu care sunt mulțumit la drum; nu-mi împuie urechile cu problemele lui, nu-și înjură adversarii, duce chiar afaceri cu ei – politique de réalités.

Gerul de peste noapte ticăloșise pietruiala, tălpicile alunecau de-a latul dintr-o parte în alta; călătoria se sfârșește totuși cu bine. Abia ajuns, aflu că azi-dimineață, în plină sărbătoare de Sântion, a luat foc casa cioflingarei de soră-mea.

Acum, spre seară, Tușchi telefonează din nou: grinzile acoperișului fumegă încă. Ce să spun? nu sunt pompier. Până una-alta vor locui în Cotroceni, la părinții lui Pierre. Marica tace sugându-și buzele; apoi coboară cu slujnica în cămară să orânduiască bucatele ce-am adus. Iar eu urc în camera mea urmat de motan.

18 ianuarie. După răceală, mă simt suficient de bine ca să-l primesc, o oră până-n prânz, pe Măciucescu. Facem socotelile de bilanț; eu privesc, el învârte cifrele dintr-o căsuță în alta, de pe o coloană pe alta până amețesc. E și debilitatea mea de vină, dar și iuțea cu care mânuie sumele – contabilitatea e jucăria lui. Concluzia: profitul moșiei se va topi până la Sântilie, în niciun caz nu ne ajunge până la Sâmedru.

Febra scade. Cu gândul la socoteli, mă simt capabil de furie – România asta nouă care ne-a nimicit așteptările! Ne scapă printre degete soarta, stricată iremediabil de întorsătura istoriei. Sufletul meu nu poate accepta atâta mizerie – peste tot mârllăi, gueusaille. Cel puțin nu sunt înclinat spre deznădejde. Je n'ai jamais pensé à me supprimer. De fapt, spiritul meu are capacitatea să țopăie de colo-colo, ca împins de arc, atunci când e pe punctul de a se înnăbuși. Când mă sufoc, sar în alt aer; sparg alt balon de oxigen. Construiesc ceva.

O las pe Marica doborâtă de digestie și înaintez în după-amiază notând posibile aranjamente pentru Sionu. Găsesc în Principes de la composition des jardins a baronului Ernouf idei interesante, spații înconjurată de tufișuri cu flori mici și plante aromatice. Îmi dau seama de greșeala făcută pornind la treabă acum trei ani fără un proiect aplicat. Grădina e o construcție; nu mă gândesc la năzbâtiile lui Marcel Poët, ruinuri, balustrade, instalațiuni de ape. Nu vreau tuilerii. Vreau să tai în verdeața și sălbăticia domeniului fără a-i nimici frustețea.

Voi mai lucra la asta, voi cerceta cărți bune; ideile pot fi transpuse apoi în teren, primăvară de primăvară, dar trebuie să-mi clarific mai întâi intențiile.

12 februarie. Uitasem ce frământată poate fi noaptea la conac. Crengile bătrânului nuc din apropierea cerdacului se freacă una de alta, lătratul câinilor se încrucișează, cele trei cântături ale cocoșilor se succed repede. Deodată apar zorii.

Mă scol și văd încă luna traversând subțire, în ultimul pătrar. Până la prânz bat păduricea plantată de bătrânul Sion în coasta grădinii. Mă însoțește Costea Bratu, care nu scapă prilejul de a mă spiona ori de câte ori vin aici. Îl privesc pieziș când întind ruleta, când pun semnele. Descurcăreț acest parvenit sadea, fără principii, din specia Take Ionescu. Mă acompaniază fără nicio obligație, răbdător cu timpul lui de parcă ar mai avea înainte o mie de ani. Așa era și când am preluat eu Sionul. Nu-mi poartă ranchiună pentru că l-am dat deoparte, așteaptă să mă plictisesc, să plec, să pier.

Mă apuc, spre seară, să fac fel și fel de schițe cu noile idei. Trebuie să cad pe șmecheria lui Le Nôtre: grădina să pară mai mare decât este în realitate. Numai că el folosea terase, palisade, arcade, buligrine, alte și alte artificii la care eu nu mă încumet. Ceva din mine e prea lipit de sălbăticie sau franțuziiăștia depășesc, ca de obicei, măsura?

1 martie, începe luna Bunei Vestiri. În dimineața asta mă simt horticultor, ideile ce-mi vin au ceva de vegetație în ele: încolțesc, se ramifică în mintea mea, încheagă structura grădinii Sionu. Renunț să gândesc într-un anume stil, elimin din proiect tot ce simt corp străin. Construiesc cu regulile mele, neacademice.

Care dintre scriitori mai are ambiții de grădinar? Parcă Jünger. Dar el, ca neamț, a mers până acolo încât a inventat propriul compost: patru părți pământ, două părți frunziș, două părți bălegar, o parte cenușă, o parte sânge de porc – compostul Jünger.

La micul dejun Marica îmi amintește că expiră anii pentru care e arendat terenul de vânătoare al moșiei. Știu prea bine, aștept de mult scadența asta pentru a înzeca perimetrul grădinii. Primul pas: nu reînnoiesc aranjamentul, iau posesia înapoi. Pasul al doilea: conving pe Florica să facem schimb de pământuri, îi dau câteva pogoane de porumbiște pentru jumătatea ei de mărăcinișuri. Pasul al treilea: amenajez un fel de vale persană în partea aceea a grădinii, pour sauver mon âme.

Va trebui să grăbesc punerea în operă, voi merge cât de curând la conac. Azi se aprind focuri mari acolo, e Mărțișor, țărani afumă iarna.

După ațipeala de amiază, mă scol cu o anume viziune a domeniului în cap. O viziune aiuritoare, pusă la punct în somn: niciun fir de gazon în

parterre, doar câmpuri de rozmarin și măghiran, câmpuri de salvie, de busuioc și de mentă; pe delușoare rodii, portocali, magnolii – coroane suspendate peste broderii de verbină. Iar în fața conacului, în hârdaie, sute și sute de boscheți așteptând să fie ferchezuiți pentru a intra cum se cade în senioria mea.

Concepția mă scârbește – proiectul are un viciu de fond sau în afara Sionului sunt alt om? Decid să las acolo mai multă iarbă, mai multă copăcime neașe. Visez o grădină cât se poate de reală, nu plăsmuirea nerușinată pe care o face Homer jardineriei lui Alcinoe.

14 martie. Când se mai înmoaie vremea, încerc să citesc gazetele luate pentru drum: revoluție în Grecia, Venizelos declanșează război civil; frământări și în Ungaria, Horthy se desparte de Bethlen; iar conu Costică Argetoianu la șaizeci și patru de ani se vrea prim-ministru – în fond Titu Liviu avea șaptezeci și trei când l-a pus Karl în fruntea guvernului.

Ajung puțin după ora prânzului; nefiind așteptat, dejun rece din coș. Trebăluind cu una-alta, sparg din greșeală termometrul atârnat pe unul din stâlpii cerdacului. La 6, când soarele apune, flamura e deja sus, fâlfâie într-o înserare cu cer senin. Văd clar, fără binoclu, câteva stele din Balanță și Porcar.

Focul se aprinde greu; îmi pregătesc o carafă cu vin fiert.

15 martie. Soarele se face văzut târziu, spre 9, mic, alburii. Inerție a nopții, mintea mi-e șchioapă; privesc dincolo de verandă și las gândul să se întrupeze încet-încet, curățit de nimicniciile orașului. Voi fi izbăvit de ele aici, în rusticitatea Sionului – pe care l-aș vrea domeniul meu seniorial. Sunt gata să încerc această aventură. Era esențial să încep ceva nou; cel puțin așa simt.

La spălatul pe față mă privesc în oglindă și văd acolo un chip suprapus: jeune et vieux. Mi se întâmplă adesea. Pornesc cu mâinile la spate într-o amănunțită cercetare a împrejurimilor, amânând intrarea în perimetrul grădinii.

Zi nu prea plăcută – prin noroaie, grăbită transplantare a diversului arboret adus de la Domenii. Oamenii lui Chiroiu au dat în brânci să isprăvim. Destul de târziu părăsesc Sionu în brișca lui Mitrică. Drum chinuitor; când intru pe Robert de Flers sunt complet dărâmat.

Nici acum nu mă simt refăcut. La micul dejun cobor îmbrăcat anapoda, la chestionările Marichii răspund anapoda. Trebuie să-mi alung brambureala. Parcă mă târăște cineva de colo-colo ca pe un manechin.

7 aprilie. Scăpat de grija întreținerii focului în cămin, dorm bine. Soarele răsărit de-o oră mă găsește în formă. Scot din montură termometrul spart data trecută și instalez pe cel nou de la Bröhm. Apoi trec la rezolvarea afacerilor presante, în primul rând arvunesc oameni pentru grădină și dau în dijmă ultimele pogoane țăranilor din Fundulea, care mai seamănă încă ovăz și grâu de primăvară.

La întoarcere văd pivnița cu ușile date în lături – vinul e tras ultima oară de pe drojdii, deja e limpede și plin de gust. Am băut destul aseară, nu-mi plesnește capul după el. S-au plantat și ultimii puiți aduși din gară; printre ei zeci de taxodium, plopi, scoruși, oțetari, mulți snopușori de hibiscus. Cercetez cum au respectat cei doi săditori planul meu. Iau pe rând și arbuștii puși în februarie-martie; par a se fi prins.

Azi am în agendă și a XXI-a aniversare a conferirii ordinului Sfânta Ana prin ucuz imperial. Onorurile îmi rămân aproape de suflet. Sunt gata să dau bicisnica mea libertate în schimbul lor. Zburzi mai ușor cu povara unei mari cinstiri pe umeri, decât cu bășica libertății goale în cârcă. Dar unde sunt acum onorurile adevărate, cu tradiție? Și gloriile adevărate – nu văd nicio celebritate binemeritată în România de azi. În schimb mulți vor să escaladeze valoarea nașterii lor, să treacă bariera minții lor, să schimbe țarul. Libertatea e o răzmeriță inutilă și de prost gust.

Mă reculeg după un prea frumos crepuscul. Luna urcă în ultimul pătrar; razele ei fac să sclipească pe pieptul meu rozeta Sfintei Ana. Ca întotdeauna la aniversări, sunt în ținută de gală; atât cât îmi permite garderoba de aici. Respect data de 7 aprilie; cum aș putea altfel? În urmă cu douăzeci și unu de ani, când țarul Nicolae semna la Petersburg decretul de decernare a marilor sale decorații, alături de ilustre nume se afla pe hârtie și al meu – Mateiu Caragiale, roumain, directeur de cabinet ministériel. Ce zi mirabilă.

9 aprilie. Ieri, drum întors; iarăși pământ desfundat, scosul briștii din hârtoape, sudălmile lui Mitrică, chinul peregrinării prin sălbăticie. După ce hornul conacului dispare sub orizont, mai e cale lungă, peste-o câmpie mustind la orice apăsare de roată, până se zărește mahalaua Pantelimonului.

Ajung descompus; nu pot decât să-mi petrec restul după-amiezii cu motanul meu – indisposition, vague de chaleur. Starea de boală se confirmă acum dimineață: fac temperatură, am dureri la înghițit. J'ai été réduit à l'immobilité et à l'inaction.

Un singur apel la telefon toată ziua, al lui Cezar – în lipsa mea au fost alegeri la SSR; îmi reproșează că nu ne-am văzut de trei săptămâni, că nu

particip la marile lor manoeuvres. Observ o tendință la el, aceea de a-și aservi prietenii, cunoscuții. E permanent dispus să ia pe cineva în stăpânire, să-l țină în lanțuri. Și când nu reușește pe deplin, își face pofta cu personajele pe care le compune; am impresia că scrie numai pentru asta, pentru a înrobi măcar figurile închipuirii lui. M-a obosit.

15 aprilie. Din nou la Sionu. Ca să scap de cicălele Marichii, după ce-mi înalț flamura, fac un drum la kir Gheorghe. Mă uit la grec cum socotește și gândesc că e și el un fel de constructor. Profitul e cărămida lui. Zidește zi și noapte, ridică odăi peste odăi, adică umblă pe abac și înmulțește – profit lângă profit, profit peste profit.

M-aduce el înapoi la conac. De-o parte și alta a drumului, pâlcuri târzii de violete. Sunt pus la curent cu ultimele desfășurări din politica locală; au fost alegeri pentru un deputat de Ilfov: gușiștii s-au luptat cu vaidiștii și cu gogiștii – guvernul cât pe ce să piardă cu 26 de mii față de 28 de mii. Când ajungem, îi dă plocon Marichii o cegă de trei ocale.

Peștele e împachetat în gazete vechi. Desfac, înveliș după înveliș, un număr din *Vremea*. Dau într-o pagină peste tinerelul care-l însoțea pe Sebastian miercuri; zgândărește Bucureștiul cu deocheate povești indienești. Se înnebunesc damele după fachirismele lui amoroase. A înțeles repede cum devii cunoscut: când toți fac inițieri la Paris, trebuie să te duci la Calcutta. Scutur câțiva solzi de pe ziar și îi aflu crezul de literat: nu se alege nimic dintr-o carte onestă, zice, trăiește și ea niște ani, apoi sombrează în biblioteci; asta fiindcă adevărurile se învechesc repede; ce trebuie făcut ca să rezisti? Să scrii o carte strâmbă, doldora de subiectivismele tale – așa ceva poate să intereseze.

Rețeta nu e deci cartea onorabilă; o carte supraviețuiește nu prin cinste, ci prin mistificare! În consecință, hindusul Eliade s-a pus pe mistică. Peștele era plin de icre.

3 mai. În sfârșit, la moșie. Pe drumul din sat văd pomi împodobiți cu fire de lână colorată, cum e obiceiul de florar. Ajuns la conac mă izbește din nou mizeria instalației; refacerea water-closetului ar trebui să fie o prioritate, dar Florica, tot mai indiferentă, nu dă nimic pentru partea ei. Lasă întreținerea în grija mea, convinsă că lucrurile puteau rămâne ca pe vremea bătrânului Sion, când vechil era Costea Bratu.

Îl întâlnesc pe acesta în capul aleii de salcâmi, spilcuit, cu caraghioasele șuvițe de păr trase peste chelie. Il est un peu parti. Mă ajută rânjind să înalț flamura împropătată cu mătasurile aduse de la Sibiu – verdele e splendid, auriul cât se poate de potrivit. Scap curând de vechil, de mirosul lui, pornesc spre șantierul grădinii.

Repede mă lepăd acolo și de aiurelile citadine; înainte de a pleca încoace, ascultasem la Radio gargariseliile lui Guță în problema națională. Vorbe pentru prostime – seci, ridicole: credință, onoare, sacrificiu. Și celelalte așijderea o sută de nerușinate invenții lexicale; rostește-le tare într-o lume de copaci și le vei afla goliciunea.

Cu privirea cuprind de sus o parte din grădina mea. Coroanele pomilor se topesc una în alta, dar tulpinile date cu var jalonează modificările de ansamblu. Relieful e însă prea blând, trebuie mai decis lucrat. Contele Hoditz a dispus de bună seamă, din capul locului, de vătăuni și pâraiașe, de inventarul naturii brute, pe care doar a fasonat-o. Eu trebuie să construiesc totul pe gol, de la râpe la apeduct. Vor trece ani până când voi putea decupa luminișuri florale în umbra care germinează acolo jos.

16 mai. Ajuns pe-nserat la Sionu, stau sub mirosul salcânilor ce dau în floare. Din capătul aleii până la ușa sculptată de sub pridvor, parfumul vălurit anunță nopți de vară. Deși târziu și abia lună nouă, izbutesc pe băjbâte să ridic flamura deasupra acoperișului. Culorile nu se văd, dar pânda unduie majestuos în mărime dublă față de cea anterioară; are acum 120 pe 80.

17 mai. Dejun cu kir Gheorghe. Pentru unul ca el, valoarea naturii este valoarea ei de întrebuințare. Cu cât un pom fructifică mai mult, un arbore dă lemn mai bun, cu atât e mai drag sufletului său. Grădina? un moft, lăsând deoparte cheltuiala.

Greul nu se extiază înaintea peisajului din fața conacului meu – a așeza pietroaie în iarbă, a potrivi frunzișul copacilor, a scobi poiene în tufăriș i se pare un abuz. Chiar o formă de nebunie. Să-i vorbesc de estetici contemplative? Abia asta ar fi un abuz, o nebunie. Înțelege să speculeze recolte de grâu și porumb, dar să ia în antrepriză fantezii pe seama naturii, nu. Ridicol!

4 iunie. Plec imediat după dejun, cocoțat în cabrioleta lui Mitrică; a cărat prospături de la Bărcănești pentru Gogu Ionescu, mă duce pe mine la întoarcere. Vreme în continuare senină, după amiază plăcută, dar vorbăria lui agasează mult; îmi vine să mă dau jos, să merg singur de-a lungul drumului până la Fundulea.

Ajung obosit; hotărâsc mai întâi un ceas de liniște în fostul dormitor al bătrânului. Mobila apăsătoare, din nuc înnegrit, mă scoate curând în cerdac. Abia spre seară ridic flamura; observ că verdele ei diferă de acela al frunzișurilor din jurul conacului, e mai plin, mai viu. Nici galbenul nu se compară cu cel al lunii, sclipește sobru, reflectând mătăsoasă lumina.

5 iunie. Dimineața fac o cercetare în vechea grădină a Sionilor din partea Florichii, lăsată în paragină; cresc acolo în voia lor de toate, amestecate: glădițe și măcieși, sălcii și platani, specii de costișă și specii de baltă. Natură imbecilă. Sunt nerăbdător să-mi extind și aici intervenția, să așez un sistem; am până la detaliu un plan de tăieri și transplantări.

Mi-amintesc oful lui Hoditz: Dumnezeu nu e bun grădinar. Perfect adevărat – Cel-de-Sus reușește ici-colo câte un locșor amuzant, dar nu e capabil să pună coerență în peisaj, armonie. Numai frustețe și repetiție îngâmfată. Din punctul meu de vedere, il se roule les pouces.

În restul zilei, destulă plictiseală prin acareturi; ore murdare în bălegarul răzoarelor și găinațul ogrăzii de păsări. Nu merită să consemnez.

Soarele apune imediat după 9. Abia acum intru în plantația de puiți, îmbogățită mult cu pete de întuneric. Grădina mi se pare un fund de sac în care orbecăi precum o cârțiță; sub lumina lunii pline mă simt cea mai caraghioasă vietate din împrejurimi.

6 iunie. Soarele răsare la 5,30. Mă trezește vrăbietul ce și-a făcut hotel de noapte într-unul din salcâmiile aleii. Plec întâi la câmp; azi începe cositul trifoiului și lucernei. Îl aflu în sfârșit pe Chiroiu și-i cer să-mi găsească o mână de țărani pe care să-i instruiesc pentru lucrul în grădină. Altfel nu prognozesc luna asta. Dar nu pot încheia o înțelegere imediată cu el, tânjește să facă un drum la Văleni, la Mecca românismului. Ce să cauți dumneata acolo? Îl chestionez. Să-l văd pe domnul Iorga, zice, pe apostolul nostru.

Mă întreb care e rețeta de succes a idolilor prostimii. Gura mare desigur, dar și aflarea în treabă, tupeul de a face de toate. În cazul nostru, nu e de ajuns să stâlcești o întreagă istorie, să dai pilde în politică, te împăunezi și cu cele mai mizerabile scrieri de teatru ale neamului. Și devii apostol.

De la cincă după-amiază cercetez desigurile păduricii din margine. Știu că mă apuc de un lucru cu desfășurări imprevizibile; asta nu mă deranjează, e bine să ai în față un adversar vivace. Grădina însăși, odată încheată, va fi un ciclu năbădăios pe care-l iei mereu de la capăt. Cu vigilență sporită, fiindcă perfidia verdeții e inimaginabilă.

Mă văd lucrând într-o grădină matură, defrișând, canalizând exploziile noilor primăveri, menținând teritoriul în canonul meu: nici lipsa de artă a peisajului natural, nici arta grotescă a topiarilor.

7 iulie. Duminică. Încep să lenevesc din zori; mă trezesc atins zdravăn de tânjală. Fac odată mai mult cunoștință cu firea mea capricioasă; sunt sclav al umorilor ei precum al deranjamentelor fiziologice. În plus, sufăr de

complexul lumii de-afară; trag după mine la țară toată cronica orașului, așa încât nu-mi pot lua cu adevărat zborul.

Totuși, frumos vis azi-noapte. Mă plimbam pe domeniul meu din moși-strămoși; cât lipsisem, marele maestru Hoditz îmi urmase cu strictete instrucțiunile și isprăvisse treaba; șapte leghe pe șapte, cât măsurasem cu bastonul meu gradat, terenul era acoperit cu aranjamente peisagere. Subtile combinații vegetale năpădeau stâncărișuri crestate de șuvoaie limpezi, cum văzusem prin fereastra vagonului în Trieste, încâlceli sălbatice de verbină urcau pe arbori bine proporționați, oaze de gust rafinat, iazuri cu exotice ierburi, podețe de lemn și lespezi de piatră mobilau întreg domeniul, străbătut și de un ingenios apeduct.

Ziua se desfășoară însă în notă proastă; dejunez cu cele două cocoane – Marica e distantă, reprobatoare, Florica răutăcioasă, agresivă. În menu, iepure colăcit; un exemplar prins țigănește, cu lațul, prin mărcinișurile de la Fundulea. În timp ce desfac fibra vineție, gândesc: asta am ajuns să mănânc, mortăciuni cât pisica, eu, urmașul Karabetzilor ce pușcau căpriori magnifici pe neîntinatul lor teren de vânătoare. Renunț la desert, îmi beau cafeaua în cerdac; simt că mă sufoc, am și o amăreală, un venin pe limbă.

Nu pot sta prea mult afară, vîpia e în toi; Panteliile pârjolesc locul înaintea aprigului Sântilie, ce vine peste o săptămână. Mă retrag în cameră, cercetez Universul: Goga formează Partidul Național Creștin cu profesorul Cuza; va trebui să-l caut. Regele e la Sinaia cu Paul al Jugoslaviei, cu Duduia și micul Mihai; stau ce stau în sala de film a Peșului, apoi ies la politică pe terasă asistați de Titulescu. Parcă-l văd pe maimuțoiul genevez așteptând sfârșitul proiecției, băgat în frac, strângându-și degetele gălbejite pe balustradă, aruncându-și ochii leșinați în vale; căutând să prindă orice adiere – pour être du bois dont on fait les flûtes.

18 august. Duminică. Ieri Mitrică bate cu biciul în poartă abia după 5. Cu greu îndur călătoria în cabrioleta lui, pe o căldură înăbușitoare. Și tontul sporovăie întruna; je souffre comme un damné.

Ce memorie au acești oameni de nimic, memorie inutilă – mulțime de nume și gesturi plutesc în golul minții lor ca patele într-o supă chioară. Vizitiul mă năpădește trei ceasuri cu poveștile lui fade, nescutindu-mă de amănunte, scormonind după numele complet al nașului care l-a nășit, al dascălului care l-a dascălit sau al hoțului care i-a furat cândva calul: îl chema Florea Teodorescu, spune Mitrică, a rămas beteag în război, era văr cu alde Chiroiu, noră-sa are casa aia galbenă de pe ulița morii, e borțoasă a cincea oară.

Măcar oameni ca el îți toarnă în cap propriile întâmplări – și mă gândesc că fac asta din teama de a nu fi îngropați odată cu ele. Vor să le lase deasupra, să le supraviețuiască asemeni unor ctitorii. Și oricum, sunt întâmplările lor adevărate. Dar cele ce-ți îndrugă scriitorul? Scorneli, peripeții îmbrobodite, furăciuni de la unul și altul. Câte nume într-o carte, atâtea falsuri. Ignobilă ocupație.

Ajuns în amurg, înalt flamura și încep prin a mă odihni de cină. Dèș demain je laisserai courir. Fără fandaciunile Marichii, fără tensiune; am luat totuși sfigomanometrul cu mine.

19 august. Ieri m-am culcat târziu; mare parte din noapte, pe răcoare, am privit cerul: Steaua Ciobanului sta agățată în vârful unuia din salcâmi, iar toată partea de vest, cât vedeam pe sub streășină, era bătută de Calea Rătăciților. Sclipeau, de o parte și alta a lunii pline, Hercule și Pegasus.

Patru ore de promenadă călcând bălăriile pământului. Prânz barbar în tisi de lut. Siestă inconfortabilă. Ce departe sunt de armoniile Triestului!

26 august. Aș avea multe de consemnat aici, toate de-ale gospodăriei. Slavă Domnului, înțeleg că însemnările nu rezolvă nimic. Iată, indiferent de notările mele, fasolea e bătută boabe pentru iarnă, castraveții sunt în butii la murat, mierea în borcane, livada aproape culeasă, cioporul de găște vândut. Am ajuns să-l invidiez pe Costea Bratu pentru talentele lui de vătaf, dar mai ales pentru ușurința de a organiza muncile și de a trata cu țaranii.

Individul e însă un ignorant fericit. Ca mulți alții; mă gândesc ce bun prețios e necunoașterea, nesocotirea a tot ce-ți poate aduce bătăi de cap. Minunata ignoranță – în copilărie o avem în mâini, dar tot felul de școliți ne îndeamnă să facem minge din ea, s-o luăm la tăbăcit. Și o batem cu piciorul până se pierde de tot în bălăriile maidanului, până ne deșteptăm mintea.

Nu că aș fi vrut să rămân idiot, dar ce insolentă ar fi fost, sub scutul meu heraldic, deviza: Sunt fericit fiindcă nu știu! Din păcate știu câte ceva. Și-n loc să cutreier inocent bălăriile după minge aia pierdută, îmi fac grădină de meditație – mă condamn singur. Și nu e cale de întoarcere.

Vin de afară, unde am văzut un superb fluture cu aripi ca vitraliile de catedrală. Sta pe un ciot, încheindu-și cele câteva zile de viață. Resimt încă o briză din melancolia în care m-a aruncat contemplarea lui – atâta trudă pentru așa firav destin! Un destin care și-a agitat aripile de la început până la sfârșit în grădina mea.

13 septembrie. Acum opt ore, puțin după dejun, o biciușcă bate în poartă la început de siestă; eram însă pregătiți de călătorie. Drumul e un supliciu pentru Marica – suportă greu zdruncinăturile trăsuricii, vântul, praful, mirosul dosului de cal și mirosul lui Mitrică.

Ajungem cu chiu cu vai la moșie. Cocoana se întinde imediat între pernele divanului și geme; speriată, babușca îi aduce apă și dulceață de trandafiri. Eu cobor; curtea conacului e pustie, până și vrăbiile ce se strâng seara în robinierul din capul aleii sunt încă pe câmp. Ridic flamura la 7,30, când apune soarele.

Notez astea în cerdac, la lăsarea deplină a nopții. Marica abia de atinge bucatele cinei și se retrage în vechiul dormitor al Sionilor. Rămas singur, mă dedau viciului ceresc al cercetării cu binoclul; foarte vizibile, parcă în tandem, Andromeda și Capricornul. Les Poissons la patru coți deasupra salcâmilor, Pegasus la cinci. Luna apare și ea, subțire, foarte jos, în ultimul pătrar.

15 septembrie. Duminică. Fiindcă Marica e aici, Sionu mi se pare străin, un loc în care n-ar fi trebuit să investesc visul meu de constructor. Conacul e unul oarecare, pereții se întretaie strâmb, camerele sunt bicisnice, salonul miroase a mucegai. Nimic nu are stil, nici măcar acoperișul.

O primă parte a zilei petrecută în noua plantație; și dincolo de ea, în săpătura șantierului. Mă întorc la omleta cu hribi și bureți pe care Marica o consideră prânz. Când ne pregătim de siestă, auzim vocea lui Costea Bratu – a adus-o cu trăsura pe Florica de la București. O întâmpinăm; drumul pietros a transformat-o pe țațoșa cocoană de salon într-o amărâtă bătrânică. Vine înăuntru cu pași tremurători, acuză ametele. Sper să nu mai apară până la cină. Îi recomand fiertură de coada șoricelului, ca leac pentru buimăceală.

16 septembrie. Serile mele astronomice sunt complet compromise; cocoanele au insomnii din cauza căldurii și zac până târziu în cerdac, luându-mi chef de a privi stelele prin binoclu.

Plec devreme cu Chiroiu pe traseul apeductului – în câteva locuri s-au ivit probleme ingineresti. Cât de mult diferă peisajul ialomițean de cel văzut când traversezi Triestul! În loc de terase acoperite cu chiparoși, miriști dezolante. În plus, clanul bulibașei Silidor s-a răspândit mult încoace. Țigănci jechoase și puradei ne asaltează de-a lungul drumului.

26 septembrie. Trag de oamenii pe care-i am, îi mut de la una la alta până nu se coace porumbul și nu pleacă toți la cules. Le dau pastramă de

berbec, must abia scos, îi plătesc domnește. Sper să nu am și aici dezertări în masă, cum se întâmplă din când în când la operațiunea măluirii apeductului.

Important e că n-am descurajat, am trecut peste amăreală și iată merg înainte, urmez planul – însemn ultimii pomi de tăiat și pun să se facă gropi pentru alți puiști din speciile Jardineriei, amplasați după înălțimea și rapiditatea de creștere, după forma coroanei, și data înfloririi. Parcă lucrez cu ingredientele unei cărți, parcă sunt în culisele unui roman, dozez apariția și discursul personajelor.

Grădina Sionu nu se va lăbărta în pompă, va fi retrasă, bine conturată, stilată; va copia ființa mea. Întreaga proprietate, inclusiv conacul, va purta marca personalității mele. Îmi place să trudesk la construcția senioriei, simt că până și aici, în pustietăți, am acel scop pentru care ziua trece cu rost. Cândva, peste douăzeci de ani, domeniul va avea înfățișarea firească, iar eu împlinirile ducelui de la Trémoille.

21 octombrie. Constat că nu duc defel o viață rătăcitoare. Drumurile la moșie acoperă pentru mine toată pornirea omului de a peregrina. N-am mai văzut de douăzeci de ani Berlinul, n-am revenit la Trieste, n-am călcat Parisul. Mă disloc anevoie. Îmi las greu comoditățile. Iar câteodată plecarea e silnică, programată de nevoi, ca azi.

Urc în cabrioleta lui Mitrică la 4 dans l'après-midi și cad într-o stare de prostrație. Aproape trei ore prin nămol. Ajung la Sionu când apune soarele, puțin înainte de 7 seara. Sunt nevoit să-mi înfășor gâtul, cât mai stau pe afară, din cauza unui vânt rece care bate dinspre Dunăre. Pânza flămurii se zbate spectaculos în vârful prăjinii.

22 octombrie. Soarele răsare la 7,20; mic dejun devansat, apoi intru pe șantier. Porțiuni din vechea pădurice sunt tolerate anapoda, ba lângă un deluriș, ba lângă un șir de văioage prost înierbate. Mă apasă lipsa de mijloace pentru a grăbi lucrurile. Sunt inferior la capitolul ăsta castelanului Hoditz, dar îmi promit să nu cedez, să am răbdare și să rezolv problema. La scara la care lucrez, ar fi ridicol să nu reușesc. Va veni vremea când peisajul Sionului va fi gata, de la prima la ultima filă; vremea când se va înfățișa ca un produs al minții mele, de astă dată din celuloză vie, nu din hârtie moartă.

Părăsesc grădina cu sentimentul că-mi las de izbeliște jucăria, nevoit a intra în blestematul rol de om serios. Ceva mă obligă la asta, ceva mă silește la compromis. Când voi putea acționa ca adevărat senior, nepăsător la părerile celorlalți?

26 octombrie. Sfântul Dumitru. Azi se-ncuie vara, frunza pică de zor, nimic nu crește mai departe. Doar bătrânul saschiu din spatele cuhniei înflorește iar! E un rebel dovedit, a mai făcut asta, regret că nu pot să-l strămut cinci sute de pași mai încolo, în avantpostul grădinii. De reținut ideea: să ai undeva un răzvrătit, un nesupus anotimpurilor, un scârbit nonșalant de tiparul naturii.

Trimit Marichii printr-un căruțaș ceapă uscată, fasole, mere și borcane cu murături. La întoarcere sper să-mi aducă ce-am cerut: un kilogram de orez, măsline, zahăr, ulei bun, cafea și zece litri de gaz.

Privesc de pe trepte în razul pământului – mi-aș dori, pornind de sub cerdac, un parterre mare, cinci sute de metri înierbați de-a lungul cărora să lepăd la plecarea în promenadă toate frământările. Iar la întoarcere, să las acolo alaiul meditației mele. Pe care să-l regăsesc dimineața, harem de gheise aburoase, plutind deasupra pajiștii.

30 octombrie. Mâine sper să se bată tot ce s-a dijmuit. Poimâine nădăjduiesc să închei transportatul. Cu ultima căruță merg la grec să-mi iau banii conform tocmelii, 15.000 de lei vagonul, deși aud că la Urziceni s-a ajuns la 18.000, minus cărăușia.

Vremea s-a răcit definitiv, nu mai pot întârzia. Îmi rămân cocenii nevânduți, deși i-am oferit cu 150. Mai am pe cap și paiele din vară, pentru care nu găsesc amatori serioși, vin numai speculanți nerușinați care vor să ia pe degeaba.

Soarele apune la 5, noaptea are deja paisprezece ore. Pe cerul limpede, la patru coți deasupra salcânilor, Dragonul îngheață verde-argintiu; Berbecul și Casiopea se duc sub orizont.

18 decembrie. Fac probabil ultimul drum anul ăsta la Sionu. Refuz călătoria în Hupmobilul pițigăiatului Costescu, pe cale de a deveni tuțăr guțist pentru a înșfăca iar prefectura.

Ies din București cu cabrioleta pe vreme bună, 10° C, dar curând constat că era de preferat un îngheț. Pământul e desfundat, roțile se îngroapă în noroi, câteodată până la osii. Mitrică folosește un par solid pentru a le scoate din gropi. Printre zdruncinături abia deslușesc câte ceva în gazetele luate cu mine; subiectul la modă: ce fac oamenii noștri mari de Crăciun – Conu Costică își invită prietenii la Breasta, Brătienii la Florica, Goga la Ciucea; Iorga e deja la Văleni, Vaida la Bobâlna, Aușnit la Găvojdia. Drumul e lung; conacul mi se pare la capătul lumii, izolat în sălbăticie.

Ajung la vremea prânzului, sub un cer devenit dintr-odată dușmănos. Șalele mele rupte de hârtoape au nevoie de jumătate de ceas pentru a-și

reveni, abia apoi înalț flamura. Și iar mă prăbușesc în fotoliul tras la fumegătura căminului. De ce nu am renunțat a bate iarna calea moșiei? Pentru a nu otrăvi mai mult atmosfera, pentru a-i împlini Marichii pofta de-a avea destule merinde între Ajun și Bobotează.

Până una-alta nu găsesc puterea de a deschide beciul și cămărilor; nu mă încumet a stropși noroiul până la ele, cu toate punțile de frunze moarte întinse în băătură. Am o panoramă rea din cerdac – dezolanta hibernare a copacilor a transformat domeniul într-o rariște deschisă tuturor vânturilor și privirilor; iar hardughia cocoanelor tronează în mijloc comme une loque. Rămân în casă; termometrul de stâlp arată abia câteva liniuțe peste zero.

19 decembrie. Soarele răsare mic, alburii. Inerție a nopții, simt că plutesc într-un exterior nepământean. Privesc orb dincolo de verandă până când izbutesc să-mi aduc picioarele pe solul fundulean. Spălatul ochilor cu apă rece contribuie la dezmeticire.

Pornesc cu mâinile la spate într-o sumară inspecție până în zona puietilor, înfășurați acum cu paie, pentru a nu îngheța. De acolo privesc înapoi: conacul în iarnă, cu zăpada spulberată, nu e cătuși de puțin falnic. Puținătatea zidurilor și arhitectura fără nicio pretenție nu fac ansamblu nobil cu flamura Karabetzilor din vârful acoperișului. Culorile mele ar fi arătat mai mândre peste o construcție cu măcar trei caturi.

Pe drum întors meditez la renghiul pe care mi l-a jucat soarta. De ce unii au ales bine, iar eu nu? Singura opțiune fericită e facerea banului; l'affaire. Numai așa poți triumfa asupra negliobilor. Dar sunt deja la vârsta când e inutil să descoperi bune judecăți, să fii ucenicul lor; nu mai ai timp pentru a deveni meșter, oricât de infailibil ți-ar fi îndreptarul. Mori cu el în brațe. Aera nova – o amăgire ca atâtea altele, din moment ce gândul meu pare îndreptat mai mult spre o nouă scriere, decât spre o adevărată afacere.

Voi pleca tot pe tălpici din Fundulea, fulguiala e așezată acum de două-trei palme. Coșurile cu bunătați pentru cocoane sunt pe trepte, flamura coborâtă. Până vine Mitrică, mă voi așeza în fața blazonului meu cel mare, care stăpânește acum peretele vis-à-vis de ușa intrării. Nu te poți sătura privindu-l: compoziție cu înțelesuri fine, semne disimulate cu mare artă. După zeci de ani petrecuți în materia heraldicii, sunt un adevărat maestru.

*fragmente din **Ultimele însemnări ale lui Mateiu Caragiale...**
în curs de apariție la Editura Curtea Veche*

SIONU

articol din *Indexul* volumului *Ultimele însemnări...*,
dedicat domeniului îngrijit de Mateiu Caragiale în marginea
Bărăganului

După căsătoria cu Marica Sion, în 1923, Mateiu Caragiale hotărăște să dea substanță simțirii sale de senior și să preia personal diriguirea treburilor pe moșioara soției de la Fundulea. În primii doi ani vine însă rar la conac și stă puțin, mulțumindu-se a da în continuare pământul în arendă, prin intermediar.

Nici în 1925-1926 nu se omoară cu agricultura, prins de treburi, interese și mondenități: predă în tranșe textul *Crailor de Curtea Veche* revistei *Gândirea*, îl presează pe Octavian Goga pentru un loc în parlament, audiază concertele Asociațiunii Muzicale Române. Abia pe 17 iunie 1927, la împlinirea a patru ani de la căsătoria cu Marica, descinde la Sionu hotărât să preia, *de facto*, administrarea micului latifundiu – îl chestionează îndelung pe arendașul de profesie Costea Bratu, ia legătura cu primăria din Fundulea, cercetează starea conacului, anexele, împrejmuirea acareturilor și face inventarul uneltelor gospodărești.

Ultimele luni ale anului 1927 înseamnă prima toamnă de senior pentru Mateiu. Stă săptămâni întregi la Sionu, aranjează dijmuitul cu țărani, vânzarea recoltei cu angrosistul Gheorghe „Grecul”, repararea conacului cu întreprinzătorul Florea Chiroiu. „Muncile merg bine”, scrie, „cea mai minunată vreme din lume; seara, lina boare a asfințitului leagănă ciucurii purpurii ai trandafirilor agățați de stâlpii cerdacului”. Abia pe 7 decembrie se întoarce în București, după un „drum îngrozitor de patru ore și jumătate cu cabrioleta”.

Anul următor, 1928, de cum se face vreme bună, își începe vizitele la moșie. Prima, pe 6 aprilie – „mi se rupe sufletul pentru Sionu”, notează el; încearcă să remedieze pe ici, pe colo, să adauge confort camerelor de locuit și să modernizeze instalația de baie, care e „o mizerie”. Traseul București-Fundulea și-napoi devine una din obișnuințele sale. Preia complet exploatarea moșiei, pornind o contabilitate minuțioasă pentru lucrările ce se succedau pe tarlale, întocmind chiar un regulament al domeniului. Când începe secerișul grâului, vine din două în două zile la conac, apoi, din 8 august, o instalează aici și pe Marica.

Data de 22 august 1928 are o importanță deosebită: în această zi înalță pentru prima dată la Sionu drapelul său *vert sur jaune*, culorile de bază din blazonul nobiliar al Karabetzilor, strămoșii săi aleși. Toată toamna flamura aurie dungată cu verde flutură deasupra conacului ridicată pe un catarg. Scrie în jurnal: „O privesc... Și în ciuda vârstei constat cu satisfacție că din dorințele mele cele mai de căpetenie câteva s-au împlinit, cea mai arzătoare îndeosebi: aceea de a avea o moșie.” În frumoasa lună septembrie are doar două preocupări: dijmuitul și lucrul la *Craii de Curtea Veche*, căruia în octombrie, la Sionu fiind, îi dă ultima formă. Totodată notează: „Astăzi a fost frumos, senin și cald; în curte, sub ochii mei, se desface porumbul, mari grămezi de aur se înșiră și cresc; le dijmuiesc. Mă simt bine la mine la țară...”

Anul următor se întoarce la Sionu în martie, când sosesc rândunelele și înfloresc violetele în curtea conacului. Demarează treburile de primăvară ale moșiei: dă în dijmă țaranilor 202 pogoane pentru porumb și 13 pogoane pentru furaj, supraveghează însămânțările, plantările în grădina de legume, operațiunile de curățire a livezii, de sporire a orășaniilor în curtea de păsări etc. Până spre sfârșitul lunii aprilie vine în București doar de două ori, pentru câte o zi, constatând că romanul său abia apărut este primit „cu o fervoare fără precedent”. Citește cu satisfacție aprecierile laudative din reviste și se întoarce la Sionu, ridicându-și de fiecare dată peste acoperiș flamura.

Tot mijlocul anului și-l împarte între casa consoartei din strada Robert de Flers și conacul de la Fundulea: „București-Sionu, Sionu și-napoi”. Suferă un furt de porumb în iunie, săvârșit de țigani aciuiți în zonă, și se bucură de o ploaie binevenită în iulie, după ce decisese lichidarea găștelor din ogradă, lipsite de balta în care își udau penele. Aproape toată toamna și-o petrece la conac, anul agricol dovedindu-se bun, deși dintr-o afacere cu megieșul Gogu Ionescu se consideră păgubit și face plângere la judecătoria județului.

După trecerea iernii, de cum se instalează primăvara, revine la Sionu ca să privească iar violetele înflorite, să distribuie loturile la țărani și să-i aducă Maricăi ouă proaspete pentru sărbătoarea Paștelui. Din luna mai rămâne la conac perioade mai lungi; pe data de 18, sub salcâmi încărcăți de ciorchini albi, scrie prima pagină din *Sub pecetea tainei*. Aproape toată vara, retras la moșie, încearcă să reia administrarea proprietății pe baze mai profitabile, veniturile anuale fiind sub așteptări, cu toată risipa lui de energie. Toamna, sub flamura galben-verde fluturând la opt metri deasupra cerdacului, se implică în toate muncile câmpului, are febră, face crize de lumbago, urmărește noaptea spectacolul bolții cerești... Pe 3

septembrie îi scrie amicului Uhrynowsky: „Ne prăpădim... bătându-ne capul cum să legăm căpițele. Asta e situația. Ginta curcănească însă răspunde eforturilor pe care le-am desfășurat pentru îmbunătățirea ei; curcanul meu fruntaș se cheamă Guy și-și petrece timpul în dispute cu ceilalți. Îmi lipsește o familie de Orprington, ca să am un început de poiată civilizată...”

Ca de obicei, în aprilie 1931 rămâne două săptămâni la Sionu – „belșug de violete înflorite, rândunele...” Plantează încă doisprezece *robiniere* pe alea de intrare la conac și-și continuă, cam sâstisit, reformele care întârzie să producă revirimentul economic scontat. Revine în București, dar pe 12 iunie este obligat brusc să se întoarcă, având loc în miez de noapte alt „furt cu efracție la conac”. Timp de două zile asistă la cercetările jandarmilor, apoi notează: „Mă simt pătruns de o amară ironie văzând cum eforturile cele mai inteligente, măsurile cele mai bine chibzuite sunt de multe ori inutile, paralizate sau anihilate de fleacuri și că niște fleacuri pot, în pofida oricăror logici, înlocui cele mai bune calcule.”

Este o vară stricată; abia după 13 octombrie se stabilește iar la moșie pentru a supraveghea culesul și bătaia porumbului. La 4 noiembrie îi scrie Marichii: „Ieri și azi s-a bătut tot ce era în magazie... mâine încep predarea. Dar dacă nu vin căruțe suficiente, sunt un om distrus...” După ce încheie predarea porumbului către Gheorghe „Grecul”, la prețul de 10.000 lei vagonul, Mateiu nu întrevide un bilanț prea satisfăcător. În plus, noiembrie e deosebit de friguros și dăunează întregii vegetații – „salcânilor parcă li s-au prăjit frunzele, rozetele degeră”. El însuși are un serios acces de friguri, se simte „completamente înghețat”.

Anul următor, 1932, îl află oarecum descurajat – „...am abandonat definitiv ideea de a face din Sionu o reședință”, notează el. Această decizie are următoarele rațiuni: proprietatea fiind în indiviziune, tot ce ar clădi i-ar reveni și celuilalt posesor, cumnata Florica Voinescu. Cheltuielile pentru restaurarea conacului, construirea altor anexe, modernizarea instalațiilor ar fi ruinătoare. Peste toate, anotimpul ploilor izolează locul în sălbăticie, drumurile desfundându-se complet – „nu poți nici măcar ieși afară din casă”. Din programul inițial de senior păstrează numai „capitolul plantațiilor”; tot efortul său se concentrează de acum asupra lărgirii și regularizării vegetației sălbăticate pe locul vechii grădini a Sionilor. În toamnă continuă totuși să urmărească strânsul și dijmuitul porumbului, în pofida unui ciudat val de căldură abătut asupra zonei și unei supărătoare „invazii de musculițe galbene”.

Anul 1933 trece după tipicul instalat deja, stând la conac câteva săptămâni în primăvară și mai multă vreme în toamnă. La fel 1934 – vine înainte de Paști la Sionu și rămâne până la începutul lui iunie. Apoi, de la 7 august, rămâne tot restul anului agricol; în noiembrie îi scrie Marichii: „Porumbul e foarte frumos, uscat și greu, nu pot să evaluez cantitatea, nedișmuind până acum decât patruzeci și unu de pogoane din o sută patruzeci și două... Îndată ce termin bătutul, încep vânzarea și iau pe loc ce mi se cuvine – la Urziceni ar ajunge cam optsprezece mii vagonul. Am să mă toclesc. Fiindu-mi frică să fac trei ore cu căruța prin câmp sălbatic cu atâția bani, trimite-mi te rog o mașină...”

Face o ultimă incursiune în perimetrul unde-și construiește de doi ani grădina seniorială și pleacă spre București pe 26 noiembrie. „Un an de solitudine și de izolare, care a fost de asemenea un an climateric, mi-a permis să mă dedau unor introspecții susținute... Și retrospectii în trecutul meu”, notează el a doua zi. Începe imediat să-și selecteze direcțiile acțiunii viitoare, așteptând anul 1935 cu mai multă încredere.

ION IOVAN

MIRCEA CIOBANU

JURNAL (1987)

21 septembrie

Cald ca vara.

Atlazul, citul, taftaua, blana de sângeap

Sobolul, jderul, pielea de cacom, pânțele de vulpe.

Pana de erodiu.

Puterea de recunoaștere. Puterea de acțiune.

Încă mâhnit de întâmplările zilelor trecute. Nu mă pot desprinde cu amintirea de ele. (Prea multele tale dorințe, hămeșeala ta.)

O zi *oarecum* liniștită. Întâlnire scurtă cu dna Popovici. Povești.

Sphrantzes

„Veșmintele” lui Alexianu. O lungă, nesfârșit (insuportabil!) de tristă elegie cu privire la vremurile de slavă (întotdeauna ziua de ieri a fost mai bună decât ziua de azi, iar trecutul întreg – slăvit!) elitei românești.

Proiect de poem

Nu pentru mine au fost născocite căile pentru iluzie, nu pentru mine.

Am auzit un om spunând: „Am fost fericit” – și nu l-am crezut.

O clipă de-ar fi fost fericit cu adevărat,

Umbra clipei aceleia s-ar fi păstrat pe fața lui până la moarte;

eu însumi aș fi zărit-o.

Pentru Istorii: UTOPIA SĂRACULUI – ziua de ieri. (Care ar putea să înceapă chiar așa: „Omul acela, cerșetorul pe care din copilăria ta încă l-ai văzut cu mâna întinsă, neclintit la același colț de stradă, despre care ai apucat să înțelegi că reprezintă mai bine decât tine, într-un anume sistem de valori, partea neschimbătoare a lucrurilor, ei bine, omul acela își spune în inima lui: «Ah, zilele de odinioară, zilele fericite ale copilăriei mele» – și nici nu-și mai aduce aminte că în zilele copilăriei lui tot din gunoi mânca.” (Dar nu gândește astfel și Goethe? și Gogol [vezi cap. 6, *Suflete moarte*]?)

Eu n-am avut o copilărie fericită. Și nu recunosc în ziua de ieri patria unde aş putea să mă întorc și să viețuiesc. Denunț și mizeria zilei de azi și neputința zilelor care au trecut de-a mă primi în iluzoria lor fericire.

22 septembrie

Telefon de la Zigu Ornea. Cartea se află în tehoredacție. E – deocamdată – bine.

P.A. Ține cu tot dinadinsul să aibă „Altă părere” decât a mea, dar despre lucruri la care nu s-a gândit niciodată. Așa înțelege el să se emancipeze (să-și demonstreze sieși că stă pe picioarele lui în orice chestiune care ține de literatură și a deprins-o fie de la mine, fie de față cu mine).

Pentru Istorii. Visul lui Marcu Palada. Ruina care se transformă treptat în casă de locuit. Melancolic? Parcă, mai aproape de adevăr: mâhnire.

Caius Dragomir. Vizită seara; un ceai.

23 septembrie

Zi caldă, ca de vară. (în tramvai, în drum spre Editură, ca și în drum spre casă oamenii mi s-au părut urâți, pe față cu păienjenișul unei expresii care semăna îngrijorării sau fricii (sau conștiinței degradării).

Tot mai temător pentru viața apropielui tău, da, tu însuți bolnav, temător pentru viața lui mică – cine-a intrat la tine!? Spaima!?

Cine ți-a sfărâmat încuietorile ușii? Tânăra spaimă de naștere a Rodichii

Editură. Iarăși flame (în drum spre editură, în durata câtorva minute, doar – un început și atât; pe urmă, după ieșirea din Editură în drum spre Piața Amzei, aproape o jumătate buimăcitoare de oră). Trebuie (ah, acest trebuie! tot mai frecvent în dialogurile mele) să consult iarăși un oculist și, oricum, să-mi schimb ochelarii de citit.

După-amiază – somn câteva ore. (Înainte de-a adormi – discuție cu Dorin despre *Alexianu* – de fapt despre averile domnilor, doamnelor și coconilor pribegi ai celor două Valachii confiscate de principii curților europene – sau lăsate acolo pentru totdeauna. Ce du-te-vino al risipei! Fiii nu unei țări, ci ai unei visterii fără sfârșit, din care se ia fără ca nimeni să se mai simtă îndatorat a mai pune înapoi. De unde atâta aur? De unde perlele, pietrele prețioase, stofele? Mine de aur n-au avut nici Moldova, nici Muntenia – și, totuși, aurul Brâncovenilor a fost, și-al celorlalți o mulțime de domni și boieri parcă toți înfierăți cu pecetea lui Midas, blestemați să se atingă de lucruri și să le sporească în chip fabulos prețul.)

Copiii – acasă. Matei a lucrat.

Adorno: „După Auschwitz nu mai este posibil niciun poem”

Templierii – 1118; Templul lui Solomon, apărarea Mormântului Sfânt, garantarea securității clericilor: „Au contact avec plaisirs et richesses d’Orient, les templiers ne tardèrent pas a acquérir des biens immenses et a se livrer à des pratiques répréhensibles, mêlées de sodomie flairent l’hérésie”(pg.220).

24 septembrie
 Objet funeste, qui porte malheur
 (malengin)
 Încă e vreme frumoasă. Secetă.

Anul nou la evrei. H. Gane îmi telefonează și-mi spune: *Șana Tova*.

Mîna pîndind deasupra foilor albe. De zile întregi, această mîna, ca o fiară, cu ochii închiși pe jumătate, nici trează, nici adormită – ci numai înfometată, ci numai de veghe, gata să sară asupra unui cuvânt, să-l sfărîme.

Maria Palada încrederea în intuițiile din tinerețe; în superstițiile de-atunci (pe care însuși ți le născocai !), în minciunile rostite de față cu prietenii (te ascultai cu un fel de trufie secretă, dar și uimit că vorbele te ascultă, te și cară în direcții imprevizibile). N-aveai biografie, nici tu, nici oamenii tineri din preajma ta – dar tu tânjeai s-o obții, fie și cu prețul mare al declasării. Așteptai să ți se întîmple ceva – ieșeau în întîmpinarea necunoscuților îi provocai, viața fiecăruia ți se părea nu un prilej de literatură, ci de-a dreptul literatură, trăiai cu fiecare în parte în plină ficțiune. Ca să-l cunoști, spuneai, trebuie să-i dai iscălitură în alb, să-l crezi pe cuvânt, să nu-i ceri dovezi, să-l lași să te care după el încotro vrea el, prin *locurile* lui – ș.a.m.d.

25 septembrie
 Cald încă

Demonul Phobos
 Bani puțini, nevoi multe.
 Întâlniri cu Pamfil. „Eu știu cât Dürer” – îmi spune. „Am auzit că-l ai acasă pe Dürer – repetă. (Puțină risipă – din cât nu am)
 Negrici insistă să plec spre Craiova. Poate mâine.

27 septembrie
 Toată dimineața, în cîmp, după prepelițe.
 Căldură ca vara (36, 37 grade – iar jos, pe nisipurile negre ale Bechetului și Mîrșei, cred că peste 45). La ora 2 – în tren spre Craiova. Negrici mă

întîmpină (gras?). Amurg în cîmp. În stufuri. Dincolo de o perdea de foioase, zgomot de ciori, apoi apropierea unei hoarde, din dreapta.

Somn după-amiaza. Vorbe.

De o carte nouă te apropii încet, ca de o vietate foarte sensibilă. E ceea ce nu știe E.N., care e nerăbdător să mă vadă atingîndu-mă de manuscrisul cărții lui. Poate mîine.

(Seara – vînt. Se schimbă vremea. „Se mută gîndul zeilor.”)

28 Septembrie

Vînt. A plouat peste noapte.

A apărut volumul de versuri scris de Lendvay Eva – colecția „Uj Pegasus”, la Editura Europa (Budapesta).

Laeva (de la laie?) (neagră) (de șatră) (Laeuta?)

Laieră. Laiotă. (negru)

Albata. Arnota. (Alăuta; arăuta.)

Lectură din cartea lui E.N. Îndrăzneli.

La Universitate, cu E.N. Întîlnire cu Deaconescu (librărie – încă un exemplar din Alexianu, *Mode și veșminte...*).

După-amiază – scurtă odihnă. Trenul – ora 6.

4 octombrie

Revin aproape involuntar la cartea lui Al. Alexianu (*Mode și veșminte din trecut*) parcă din dorința de a-mi confirma iarăși și iarăși cele cîteva impresii despre starea istoriei românești. Impresii? Mai degrabă năzăriri. Căci, într-adevăr, mi se năzare că în lungul și latul cîtorva secole aici stăpîină a fost risipa, un soi de risipă însă care, în loc să ne secătuiască puterea în aur, ne-a sporit-o. Nu e, într-adevăr, de neînțeles să vrei a mai pune mîna pe domnie (pe frîiele risipei) după ce, bunăoară, cu un ceas mai înainte, risipea încă sardanapalic Mihai Viteazu? Și totuși fundul sacului o singură dată îl atingi.

Haine bune „nici pentru călărie, nici pentru fugă, nici pentru dansurile apusene” (Al. Alexianu)

29 septembrie.

Vreme închisă. Plouă.

În 1812 cei ce apucaseră să se îmbrace evropenește, apucă iar tombatera și haina pînă-n pămînt „de teama represaliilor turcești” (Al. Alexianu). Un imperiu bătrîn și care citește (printre pleoapele întredeschise viclean, ca ale morților) pînă și în veșmintele supușilor semne de revoltă.

1816 – În București sunt înregistrați peruchieri (nu prea de ispravă, de vreme ce – spune A. Alexianu – oamenii își comandă tot de la Sibiu perucile!).

Ieri, în tren, un gând (o scurtă poveste, de fapt) asupra căruia insist aproape un ceas, găsindu-i cuvintele cele mai nimerite, învățîndu-l aproape pe de rost (și pentru a nu-l uita, dar și ca exercițiu). Acum încerc să mi-l amintesc și nu pot. În felul viselor. Reliefuri pe care nu le mai recunoști a doua zi. Miraj. (Ceva, totuși, îmi aduc aminte: că ar fi trebuit să concep finalul în urmarea unui citat, parcă: „De-atunci îmi pare lumea și mai tristă”).

Editură. Întîlnire scurtă cu fiica răposatului dramaturg M. Ș. Un talent mărunț, ambițios însă. Nu știu cum s-o resping fără să-i rănesc orgoliul de-a fi creat o operă care [nu] se ridică deasupra nimicurilor existenței.

I.D.Sîrbu. Dintotdeauna a fost? Sau numai bătrînețea a scos din el un mistificator? Acum cîteva luni îi comunic în mod delicat opinia mea cu privire la ultimul său roman în manuscris (un eșec rezultat din dorința de-a spune totul și de-a place), iar astăzi îmi atribuie niște grosolănii de care cred că și în vis am ajuns să mă feresc. Cum a prelucrat el puținele mele cuvinte pentru a ajunge să le transforme într-un scut, înapoia căruia să-și apere slăbiciunile.

30 septembrie
Vreme închisă.
Groapa cu lei.
Am fost cu lumea tristă și am băut.

Cit („dactilu-i cit”, Eminescu) pînză orientală de bumbac în vergi, lustruită, cu flori în țesătură.
„tulle anglais” dulandle! (o noutate turcească)

Mici preocupări pentru cartea de la Minerva.

Telefon de la E. Negrici. Îmi comunică o seamă de opinii despre cartea lui nouă (observații pe care ar trebui să le aibă în vedere în lucrul celei de-a

doua variante). Nu-și dă seama că o bună parte dintre ele (și cea mai importantă) i-am comunicat-o eu acum câteva zile. A uitat.

Am fost și ieri cu lumea tristă.

Pînză de Drussa

Gherdan – colier, șirag, lanț de aur

Neftiu – de culoare verde-închis

Olmaz – diamant (?)

Proza care se ocupă de epoci mai puțin luate în vedere de istorie trebuie să fie mai aproape de adevăr decît cealaltă, care are drept punct de pornire epoci bine reprezentate în istoriografie. Despre anii 1945-1960 mai bine nu scrii decît să nu vorbești despre prezența vie și cuceritoare a consilierului rus.

O întreagă literatură (cu o priză dubioasă la public) este și va rămîne un imens fals întrucît scoate din ecuație cel puțin una din cele mai importante componente ale puterii. Căci este important să-l urmărești pe cel prin care se exercită puterea, dar și mai important să nu-l omiți pe cel ce o dă (sau o dirijează, ceea ce e totuna!). F.N. bunăoară. Ce convenabilă carte a scris, deși lumea este gata să creadă că ține în mîină o bombă. Oamenii de la răsărit ar trebui să fie fericiți că în România a înflorit o astfel de proză politică, care-i scoate din culpa distrugerii țărănimii și intelectualității (ca să nu mai vorbim de culpa pervertirii clasei muncitorești.)

1 octombrie (1332. T. Virgolici.)*

Ieri, din ușă – scurt dialog cu ... Prea bătrîn să nu aibă mereu ultimul cuvînt. Or, eu nu sunt pregătit niciodată pentru un asemenea mod de a dialoga, eu încerc să mă apropiez de-o opinie nu neapărat conformă firii mele, mai degrabă satisfăcătoare pentru înțelegerea celuilalt (numai să putem tăcea în liniște, după aceea).

Datorii.

Încerc să-mi aduc aminte gîndul pierdut despre care notam în 29 octombrie (sic!) – și nu izbutesc.

Dincolo de orice lege, eu citesc împlinirea (sau suma de împliniri identice) care a obligat la pronunțarea legii cu pricina. E drept că mai puțin

* Numărul este interiorul la care răspundea redactorul șef al editurii Minerva, din Casa Scînteii.

în textul unei legi noi. Textul legii vechi este parcă mai apropiat de fapta ce-a emanat-o, păstrează încă urmele propriei faceri, aş spune că materia intră într-o proporție conservatoare în chiar formularea legii. Aşa se întâmplă că legea sună: „Dacă un om ridică mâna asupra tatălui său etc.” – iar eu citesc: „Un om a ridicat mâna asupra tatălui său” – adică un început de poveste.

Ungaretti:
Totul am pierdut din ce-i al copilăriei
Şi n-am să mai pot niciodată
Să-mi uit de mine-ntr-un ţipăt.

Copilăria am înmormântat-o
În adâncul nopţilor
Şi acuma, spadă invizibilă,
Ea mă desparte de toate.

Mi-aduc aminte de mine
Tresărind de bucurie iubindu-te
Şi iată-mă pierdut
În infinitul nopţilor.

Disperarea ce-ntruna sporeşte
Viaţa nu îmi mai este
Poticnită în fundul gîtlejului
Decît o stîncă de ţipete.

2 octombrie
(N.V.)

Cineva, o persoană bolnavă psihic, îmi spunea că întâlnirea cu pagina de capodoperă îi provoacă rău fizic.

Nici pentru omul sănătos, frumuseţea, care e mai aproape de veşnicie, nu e uşor de suportat. Căci îţi inculcă gîndul perisabilităţii, de care, între cele perisabile, izbuteşti să te lepezi cu uşurinţă (şi uneori de durată).

Că n-are ochiul minţii. Consecinţele catastrofale ale acestei deficienţe.

Zi lungă de lucru (fireşte, nu pentru mine) – agitată întru totul. Lipsuri: oamenii mei – nemulţumiţi de mine; eu – nemulţumit de ei. Prăpastia cu mărunţişuri! (Cum s-o numesc altfel?) Gînduri care se pierd.

În legătură cu prezenţa „cuceritoare” a consilierului. Va trebui să mă ocup de el în *Addenda*.

Preot și profet.

Rodica remarcă asemănarea lui H.G. cu unul dintre personajele lui Mayerink. Gînduri despre Logofeteasa – spre seară.

O întîlnire și confuză dar și instructivă cu un domn Grădinaru . Îmi aduce un articol despre poezia din *Marele scrib*, intitulat: „Poezia ca panaceu”.

Fusesem pregătit, cîndva să scriu *Metafora de la Delphi*, pregătit pînă în ultimele amănunte. Era, însă, prin 72-74 – cînd ne lăsam prinși de Istorie – și *Istoriile* mi-au „mîncat” și această carte. Poate că într-o bună zi o voi recupera.

Utopia săracului.

„Murise acum – scrie Augustin – tinerețea mea cea rea și ticăloasă și mergeam spre o tinerețe mai matură...” etc. Zilele fericite ale copilăriei și ale tinereții se pare că nu pot fi evocate cu nostalgie (și, ca la Gogol, cu sfîșiere de suflet) decît în regim laic. În regim religios, tinerețea este asimilată cu timpul cel mai prielnic păcatului – asupra căruia, nu-i așa, este aruncată anatema. (Eu nu-mi aduc aminte de copilărie decît ca de o zonă trecută prin foc, unde nu mai poate crește nimic și pentru care dorința de-a o revedea nu se trezește nici măcar la viața simplă a melancoliei.)

3 octombrie

A contempla posibilitățile cuvîntului.

Praf de la fereastră, pînă departe – un strat de praf care nu mai apucă să se lase la pămînt. Intersecțiile sunt de nestrăbătut, în stațiile de transport – oamenii abia respirînd. Ca și cum o turmă de animale demonice, ar trece neconținut pe lîngă noi, stîrnind marile, nesfîrșitele depozite de praf ale secetei.

Lectură din Negrici (manuscris). Încă nu sunt luminat cu privire la intenția din adînc – cea nemărturisită – a acestei cărți cu aparență de „îndreptar” (rețetar) liric. Mă tem că E.N. își închipuie că toată așa-numita „știință a literaturii” pe care au migălit-o de-a lungul vremii dascălii de retorică a fost însușită perfect de poeți tocmai pentru a-i trage pe sfoară pe dascălii de retorică (sau pe cititor). „Aha, pare să spună E.N, dintr-o dată vigilent. Voi vindeți castraveți grădinarului. Păi să vă învăț eu, grădinarul, nu numai cum se vinde, ci și cum se cultivă castravetele.” Neîncrederea lui funciară în artă îl împiedică să vadă dincolo de lucruri. El vede doar tehnici de construcție. Nu-și dă seama însă, că poetul (ziditorul) nu face nici o deosebire între o cărămidă, bunăoară, și unealta cu care o ridică de la

pământ. Sau, mai precis: el vede mecanica poemului. Eu, care mă slujesc de ea, o respect și o socotesc miraculoasă (ba despre ea îmi închipui să poate să-mi scape!) ca pe însăși materia *în (din)* care e construit poemul.

„...Liberul-arbitru al voinței este cauza pentru care făceau rău, iar judecata Ta dreaptă este cauza pentru care suferim.” Augustin (151)

„culoarea pătlăginie”

Culoarea vinetei coapte, dar nu de tot, cu vine de-un verde întunecat de-a lungul

5 octombrie

(...)

Te laud în deșert. Te pierd, adică – pe digul unde stai, bătut de frig.

Minciuna.

Mi se povestește despre X.: „E mitomană, fără doar și poate. Îmi dă întâlnire. Întîrzie – telefonează apoi că va veni, totuși, că are o urgență pe care n-o poate lăsa baltă. Aștept – pînă la urmă îmi dau seama că nu va veni (ora vizitelor firești trecuse de mult). Oricum, îmi stricasem ziua și, pe deasupra, gîndul că i s-a întîmplat ceva grav. După două zile – îi aud glasul la telefon. Îmi povestește că a stat la capătîiul unui copil bolnav și că, deși a făcut tot ce se cuvine (ba și imposibilul), copilul a murit. Tresar. Aud mai departe că și ea a avut un copil care-a murit la șapte ani. Nu știu ce să fac pentru a o face să înțeleagă că nu sunt supărat pentru timpul pe care l-am pierdut așteptînd-o, acum cîteva zile. La urma urmei, îmi spune, cît de puțin prețuiește orgoliul meu pe lîngă nefericirea (acum stîrnită în adînc!) a bietei ființe. (Pentru ca peste cîteva zile să aflu că doctorița cu pricina, amica mea, n-a ieșit din casa ei în seara aceea. Că n-a avut niciodată nici un copil. Și toate acestea în locul unei scuze banale? Nu. Dar nici nu știu încă de ce!)” Relatarea este aproximativ aproape de adevărul cel mai curat. Eu știu de ce a mințit personajul. Și acum îmi pare rău că n-am avut la îndemîină și la timp) acest exemplu pentru nevoile **Martoriilor** (subsoluri).

Leon Pascal

Intuițiile țărănilor cu privire la mentalitatea sărbătorească. Dar sărbătorile noastre sunt din ce în ce mai puține, iar cele care ne-au mai rămas s-au rupt de caracterul lor sacru. (Ca și *interesul pentru poezie*. Noi, care o practicăm, ne închipuim că toată lumea se interesează de ea – întocmai ca locuitorul într-o cetate aglomerată căruia i se năzare că în curînd nu va mai fi loc pe lume nici cît s-arunci un ac – și cînd acolo, dincolo de zidurile orașului: lunci, pârloage, coclauri, locuri deșerte cît vezi cu ochii!)

6 octombrie

Ștefan Dima

Opiniile noastre. Și adevărul care nu ține seama nici de opinii, nici de nuanțele noastre.

„Ungaretti,/ om al nevoii/ ți-e destul o iluzie/ ca să-ți faci curaj”. (*Viață de om*)

Să nu uiți că ai fost bănuțit (lovit, judecat etc.) pe nedrept; că ai flămânzit cu ochii la masa bogatului; să nu uiți că însuși tatăl tău te-a urât; să nu uiți că ți s-au aruncat cuvinte umilitoare în fața prietenilor tăi cei mai buni, care te prețuiau și că n-ai știut să te aperi; să nu uiți că prietenii te-au pus la îndoială, când nu te-au trădat de-a dreptul; să nu uiți că în fiecare zi ești tot mai singur, că ți-a rămas mai puțin aer decât ieri, că mâine s-ar putea ca toate cele de mai sus să ți se împlină iarăși și toate deodată, să nu uiți nimic – sau uită-le și mănâncă pământul tău zilnic. (O notă de-acum foarte mulți ani, pentru un personaj pe care l-am abandonat, care notă a fost găsită prin casă și pusă pe seama mea – ceea ce, Doamne, dovedește o atât de puțină cunoaștere a ființei mele!

N-am înțeles de ce italienii l-au socotit pe Ungaretti ermetic. Doar pentru că nu e mîncător? Pentru că nu dă din mâini și picioare ca toată retorica? Pentru că vorbește puțin și la locul lui (discret)?

MIRCEA CIOBANU

proză de ION VIANU

NECREDINCIOSUL

Rezumat: Daniel ascultă mărturisirile lui Joseph, și le împărtășește propriei lui iubite, africana Hélène. Pe de altă parte, Joseph urmează o cură cu psihanalistul Dobrowolsky.

Era o avalanșă de pietre și de noroi, o alunecare de teren cu față omenească. Joseph era sub semnul lui Neptun. Octava superioară a lui Venus. Erosul îi era cosmic, în fiecare ființă pe care o dorea regăsea universul. Comunica cu marele Tot, pe căi de neînțeles. Asta-i spusese psihiatrul, într-una din crizele de ezoterism care-l exasperau pe amicul meu.

În lunile care au urmat mi-a povestit nu știu câte aventuri, m-a inundat cu amintirea unor „cuceriri“ feminine, ca un nou Don Juan. Mi-a deschis povestirea vieții lui, ca pe o carte cu poze. Eu devenisem *voyeur*. Nu-i răspundeam mare lucru, dar cel puțin, spre deosebire de doctor, îl priveam în față, nu stăteam cu nasul în caietul de notițe. Uneori dădeam semne de surpriză, alteori îmi ascundeam neîndemânatic dezaprobarea. El rătăcea printre amănunturile nerușinate, ba umflându-se în pene, ba zdrobit de umilință. Oscila neîncetat între rușine și orgoliu.

În ciuda amănuntelor deșucheate, scenariul urma aceeași schemă. Întâlnirile cu femeile erau întâmplătoare, improbabile. Le dorea violent. Năvălea peste victimă, la limita violului. Iubea, avea impresia că descoperă, prin sex, ceva, principiul suprem, unirea cu Universul (era chinuit de simțământul că aceste simțiri metafizice erau autosugestie și escrocherie, nu cădea chiar complet în iluzia creată de el). Criza dura câteva luni. Excesele erau din ce în ce mai mari. Nu arareori cruzimea (și mintală și fizică), își făcea loc între amanți. Femeia, departe de-a da înapoi, ar fi vrut să se căsătorească. O legătură veșnică. Atunci prietenul meu dădea înapoi – și, de obicei, primea o palmă mare și usturătoare pe obraz. În semn de adio.

Ca mulți neptunieni, comentase Dobro, căuta adăpost în alcool și orgie. În acel nepenthes pe care Paris îl dăduse Elenei răpite pentru a-și uita regatul și pe Menelaos. În altă versiune, poțiunea cerșită de poet de la corb pentru a o uita pe Lenore (în termeniiăștia-i vorbise doctorul în unul din accesele-i de limbuție savantă).

(În mine evocarea lui „nepenthes“ trezea lucruri pe care nu la mai simțisem, vinovății ascunse, o tulburare, mă scotea din indiferența atât de scump dobândită).

Mă resemnez să așez în ordine ce mi-a spus Joseph de-avalma, aproape incoerent: se născuse într-un sat din W, cunoscut pentru crescătoriile de porci. Tatăl lui se întorsese din Rusia, unde fusese prizonier zece ani. Se căsătorise cu o fată din sat ce-i era și verișoară. Deschiseseră o băcănie. Supraviețuiau. Joseph era al doilea copil; avea o soră puțin mai mare, Monika. Despre copilăria lui povestea cu avânt și scârbă. Înainte de toate, își amintea putoarea. Acid, aerul greu ce aducea mirosul de porc avea un soi de viață proprie, agresivă, culoarea verde-cadavru i s-ar fi potrivit, dacă ar fi fost să-i atribuim o culoare. Era un miros permanent și totuși nu te obișnuiai cu el. Când bătea vântul dinspre cocini miasmele deveneau terifiante. Dar nu era voie să vorbești despre asta, ar fi însemnat să scuipi pe ce mâncai. Duhoarea era secretul public, bine păzit, al frăției acelor oameni. Spre mirarea mea, oridecâteori îmi pomenea de coșmarul olfactiv al copilăriei, nările-i fremătau ca de plăcere (și totuși vorbea despre miasmele acelea cu scârbă). Muștele erau tovarășele tactile, vizibile, sonore, ale miasmei. Verzi, grele, aterizau pe masă, la bucătărie. Înserarea, vântul le aduceau mai vârtos în casă. Poate, povestea Joseph, foarte însuflețit (amintirea asta nu putea să-l lase nesimțitor), ar fi fost mai puține muște dacă mama Katharina ar fi ținut casa mai curată. Băcănia, însă, îi lua tot timpul.

Băcănia. Ocna. În mijlocul infernului porcesc băcănia era un loc de muncă silnică. Munceau douăzeci de ore din douăzeci și patru. Trebuia să-ți închipui, spunea Joseph, ce înseamnă să te trezești la cinci, ca să primești marfa, pe zarzavagiu, pe cârnățar ...să așezi totul în ordine, pe rafturi. La șapte veneau primii clienți. – „Doamnă Joseph, vă rog, un kil de zahăr, șase ouă, trei cârnați, ziarul...” erau și câte cinci clienți în același timp în prăvălia întunecoasă (vitrina era o simplă fereastră, spre strada îngustă, cu case gri). Trebuia să țină deschis toată ziua, din pricina concurenței supermarketului de la șosea. Închideau târziu, către nouă. După o cină tăcută, felul principal fiind cartofii, tatăl se închidea în micul birou din spate, făcea contabilitatea. Îl apuca miezul nopții.

Nu-și amintea să fi vorbit vreodată mai mult de cinci cuvinte la șir, cu tata și cu mama. Exista un singur subiect, la masa de seară: suntem săraci, dacă merge tot așa trebuie să închidem, vai de voi copii pentru că noi și așa o să murim. Monika și Franz urau această sporovăială jalnică și ipocrită, o mulțime de bani erau ascunși sub saltea, copiii știau de ei.

Duminică prăvălia era închisă. Familia mergea la biserică, ca mai toată lumea în satul acela catolic. Ascultau slujba de la început până la sfârșit, copiii n-aveau voie să privească pe pereți. Nici în jur, la alți băieți, alte fete.

Urma „marea trădare“ (așa vor boteza și repeta între ei doi, ca pe o parolă, ceea ce se întâmpla acasă, duminica la prânz, săptămână de săptămână): copiii erau lăsați acasă frumușel, cu supă de mazăre, o bucată de friptură de porc și mere de anul trecut. Iar părinții, gătiți nevoie mare, plecau la restaurant. La Blumensee. Aveau masă rezervată. Alături de domni și de doamne. Nu stăteau mult. Pe la trei se auzea mașina. Trebuia să fie liniște perfectă în casă: tata și mama făceau siesta. Din camera părinților răzbeau grohăituri ritmice, pe două voci.

(Mult mai târziu, când Franz-Walter primise carnetul de ziarist, iar Monika, o lesbiană autoritară, grasă și mustăcioasă, devenise secretară la Departamentul pentru apărarea Constituției, se întâlneau, cam o dată la doi ani, la Köln, unde lucra ea, numai și numai ca să scuipe împreună pe copilăria lor neagră.)

... Iar duminica nu se isprăvise. La cinci, dacă era lumină (nu iarna), în haine bune, toți patru mergeau la plimbare, până la chioșcul din parc. Nimeni nu vorbea. Trebuia să-i saluți pe vecini.

Pentru dl. Joseph-tatăl era limpede ce trebuia să facă Franz-Walter: școala de comerț din Fr. însemna capătul firesc al educației lui. Trebuia să se întoarcă în Saufurth (acesta era numele comunei). Să se însoare cu o fată de porcar. Să aibă doi copii și să continue băcănia.

Un mare noroc se ivi: doamna băcan muri într-o săptămână: cancer fulgerător. Domnul Joseph-tatăl se sinucise a doua zi, cu pistolul de iepuri. Își juraseră unul altuia să-și pună capăt zilelor, dacă celălalt moare. Preotul era jignit. Să se întâmple așa ceva cu niște enoriași de ai lui! Refuză să slujească la înmormântarea tatălui.

„N-ai să mă crezi, povesti Franz-Walter, în seara când ne-am întors de la incinerare, singuri (altă familie nu aveam, tata avusese un singur frate care murise în Rusia), am făcut un chef cu șampanie furată din pivniță.

Furată! Nici nu ne dădeam seama că acum e a noastră. Am mai deschis o sticlă. La urmă ne-am pupat pe gură ca amanții. Mai departe n-am mers“, adăugă cu o voce împăienjenită...

M-am foit pe scaun. „Uite, vezi, asta-mi place la tine, te emoționezi, poate chiar te exciți“ spuse pe un ton batjocoritor. Reușea să fie ironic, crud ironic; era un semn bun, de sănătate. „Când tu te fâțâi așa pe scaun, doctorul nici nu m-ar privi, remarcă, rece. Eu aș căuta ceva în ochii lui, dar aș vedea doar turnul primăriei lucind în sticlele ochelarilor. Nu m-aș putea lipsi de el cum nu mă pot nici de tine lipsi, adăugă. Am nevoie de nesimțirea lui, tot atât cât și de emoția ta“. „Am vândut băcănia, casa, cu o furie orgiastică, se însufleți Joseph (până acum nu înșirase decât lucruri cumplite, cu răceală). Cei mai mulți bani i-am obținut din pivnița de vinuri. Habar n-aveam că tata adunase acolo o avere... vinuri franțuzești. Rămâneau lucruri nevandabile, fotolii desfundate, mese șchioape. Fotografii de familie, cu noi copiii, rude din alte generații, femei cu o privire rea, bărbați cu favorite ce miroșiseră a ceapă și sudoare... cine erau, nu voiam să știm... În grădină, am făcut un maldăr mare, am aruncat toate gunoaiile astea, claie peste grămadă, le-am stropit cu benzină, le-am dat foc. Am dansat împrejur, ca niște sălbatici. Ne-au văzut vecinii. De atunci nu ne-a mai vorbit nimeni, în sat.“ Tonul devenise rece, aspru. „Am obținut o mică parte din suma de bani ce am fi putut-o realiza ... i-am împărțit. Fără să plângem, ne-am despărțit. Monika s-a înscris la o școală de secretare la München. Eu am plecat în Berlinul de Vest. Aveam din ce să-mi plătesc studiile. Și să mă distrez“.

Era ca în Șeherezada: povestirile-i se isprăveau brusc la o oră târzie a nopții. Picam de somn. Mi se păru că dispare ca prin farmec, de câteva ori. Își rezerva poanta pentru data viitoare. Aș fi avut de ce să mă plâng. Liniștea, acel soi de eternitate pe care o obținusem în viață încă fiind, timpul care trecea prin mine în loc să trec eu prin el, se dovedeau închipuiri, roade de doi bani ale fanteziei mele. Fusesse de ajuns să intre în viața mea acest om, târând după sine atâta pasiune neagră, atâta mâl de ură, ca să mă dea peste cap.

Pregetam să-i povestesc Hêlènei despre noua mea cunoștință. Voiam s-o păstrez în ascunzătoarea artificială pe care o făurisem cu osteneți și care, acum, se năruia. Nu am reușit. Duminica, la masă, mâncând rața cu portocale pregătită de ea, admirabil friptă, și bând un Bandol roșu, i-am mărturisit despre omul pătruns prin efracție în viața mea, Joseph. Ea m-a ascultat. La început atent, apoi a început să râdă, simpatice. Avea un soi de batjocură lipsită de răutate, râdea cu gura deschisă, i se vedeau dinții albi și cerul gurii roz. „Te pomenești că te-ai îndrăgostit de nenorocitul ăla“,

mi-a spus, ștergându-se la gură cu mâna. Ritualul obișnuit a continuat în pat, în ziua aceea mai violent, mai pasionat ca de obicei. Am căzut în nesimțire, ca niște pietroaie. Trebuie să fi dormit o mulțime, m-am trezit într-o lumină oblică, de seară. Hélène mă veghea în picioare, lângă pat. Când am deschis ochii, s-a oprit dintr-o bolboroseală africană. Nu i-am pus întrebări, dar mi-a fost frică. Ea părea cam supărată, că o oprisem din acțiune prin trezirea mea. Îmi făcea vrăji, să mă scape de neamț. Iar eu îi stricaseam farmecele.

... În anii aceia, Berlinul era cuprins de febra contestației revoluționare, își continuase Joseph relatarea (mă rog, totul era de-a valma, eu pun lucrurile în ordine cronologică). Joseph se apropie de mișcarea stângistă, îl cunosc pe Rudi Dutschke. Participă la manifestații, aruncă cu pietre în polițiști. Curând, avu loc atentatul contra liderului studenților: Dutschke primi un glonț în cap. Studenții acuzau presa burgheză a casei Springer de incitare la asasinat.

În partea asta a povestirii, Joseph se bâlbâia, roșea, ținea capul în jos. Povestind, descoperea lucruri pe care nu cutezase a și le mărturisi. Devenea confuz. Poate-i trădase pe tovarășii lui, lucrase pentru poliție ca informator, sau fusese doar ispitit s-o facă; era atât de încâlcit, de rușinat, încât nu am înțeles exact despre ce voia să vorbească.

A avut un mic accident, dacă-l pot numi așa. „Undeva, nu departe de Potsdammerplatz, povestea, un autobuz m-a atins, m-a lins; nici măcar nu m-a dezechilibrat. Șoferul n-a oprit, era clar că nu pățisem nimic. Traversasem fără să iau seama, nu era nici un mister în întâmplarea asta. Atunci am înnebunit prima oară (râdea, jenat, am observat ce dinți mari avea, de castor, disproporționați cu fața care părea și mai mică, între barba ce-l năpădea și ochelarii mari). Am fost convins că se pusese la cale un atentat împotriva mea. Mi s-a făcut frică, dintr-o dată. M-am depolitizat.“ Vocea îi suna a doliu, comenta o catastrofă. Nu-și suportase lașitatea, atunci. N-o suporta nici acum. „N-am mai dat pe la manifestații. Mă feream de tovarăși, de studenții socialiști“.

Terminase cu politica. „Au început curvăsăriile comenta, *la débauche*. Nenumărate (da, a accentuat, nenumărate) legături de o oră, o noapte, o săptămână. Cu prostituate, sau cu femei pe care le tratam în același chip ca pe curve. Preferam locurile neobișnuite, riscante pentru... Odată, am fost amendați, eram cu o femeie întâlnită într-o cafenea, pe care o posedasem pe taluzul lui Landwehrkanal. Povești din astea“. Adevărat, avea o colecție nemaipomenită de narațiuni erotice pe care le înșira, la rece. Mai ales despre acte sexuale în locuri publice, învingerea fricii de-a fi

văzuți, prinși. Despre „cucoane cu voaluri și mătasuri“ cărora le sucea capul, le aducea la situații imposibile, dezonorante.

Cunoscuse și răzbunări, cumplite și caraghioase. De pildă a soției unui industriaș de vază pe care aproape o violase pe treptele lui Bodemuseum („ce înseamnă consimțământul, comenta cu vădită rea credință, unde se termină acceptarea și începe violența?“). Această doamnă, îl chemase, câteva zile după întâmplare, în miez de noapte la unul din hotelurile cele mai elegante din Berlin. Îi telefonase cineva din personalul *Palace*-ului, alarmat: „Doamna e foarte rău, spune să veniți imediat, altfel se va sinucide“. Alergase acolo. O găsisse pe Ingeborg, deloc moartă dar culcată, cu ochii dați peste cap, cu ghiarele afară, ca o pisică înfuriată. Încercă să-i facă... Se prefăcu că se lasă, mai întâi... se smulse din brațele lui, chemă la telefon recepția. Joseph se pomeni zvârlit pe trotuar.

„Eram indignat, urmă Joseph. Cum se purta așa urât cu mine? Doar o iubisem! Nu descoperisem, adăuga, puterea hipnotică a bărbaților (în mintea mea numai femeile erau capabile să sucească minți). Nu numai că mă culcasem cu ea, promiscuu, pe treptele muzeului, dar îi călcasem în picioare, atunci, voința. Nu-mi dădeam seama, răzbunarea ei mi se părea perversă și de neînțeles. Și totuși nu ea fusese agresivă cea dintâi, ci eu“.

Tăcu câteva clipe. „Nu reușim să vrăjim femeile. Le intimidăm doar. Au, față de noi, sentimentul covârșitor a ceva ce le depășește. Ceva ce cade asupra-le, le rostogolește, ca o avalanșă. Dacă n-am avea mușchii mai puternici ne-ar sfâșia și înghiți, ca acea insectă, *mantis religiosa*, călugărița, care încorporează masculul, după împreunare. – Dar ce zice psihanalistul?“ (Nu știam cum să reacționez la teoriile astea). – Când i-am povestit exact ce ți-am spus ție acum, a avut un fel de horcăit agonic. Am crezut chiar că-și dă duhul. M-am uitat la el. Avea ochii închiși. Am tras concluzia că, de fapt, sforăia. Nici asta nu era adevărat. A repetat, (nu i se mai întâmplase, să repete povești întregi!) cuvânt cu cuvânt, povestirea mea, cu scena de la hotel. Dovadă că nu dormise. Apoi a scos din nou horcăitul acela vestitor de moarte. Nu mai înțelegeam. Apoi, am avut o revelație: mă invidia! El era bătrân, nu-și mai putea permite asemenea aventuri plăcute. Invidiindu-mă, îmi dădea o poliță în alb. Era ca și cum ar fi spus: nimic nu e deasupra plăcerii. Ralul agonic era un strigăt orgasmic degenerat, îndemnul la luptă al unui războinic căzut, către un altul, tânăr și puternic“.

Se trezise în mine o curiozitate de om de știință, de experimentator. Voiam să am părerea lui Hélène. Stăteam de vorbă cu ea în timp ce pregătea masa de duminică. Azi era o salată de fructe excepțională, cu

mango. „Voi bărbații, sunteți niște proști“, *tous des cons*, spuse cu simplitate. Poate să fie bărbatul și un limbric. N-are nimic de-a face cu mușchii... El e stăpânul semnificativului fundamental. Ai citit eseul *Semnificația falusului?* Asta-i tot“. Așa am aflat că iubita mea citea magazinul științific *Psychologies*, fiind la curent cu teoriile lui Lacan, care era explicat acolo pentru infirmierele psihiatrice.

...Fără bunul ei simț de femeie din savană, Lacan nu i-ar fi slujit la nimic.

În ciuda psihanalizei, lui Joseph nu-i mergea mai bine. Ba dimpotrivă: din zi în zi îmi părea mai tulburat. Acum venea la mine în fiecare seară, lipsindu-mă de plimbarea de la apus, și de vederea de pe cheiuri a *Mont Blanc-ului* trandafiriu în apus. Într-o seară nu mai veni deloc. Nu m-am îngrijorat prea tare. Dar trecu și a doua seară. M-am îngrijorat. Telefonul nu răspundea. M-a cuprins panica. Nu mă puteam despărți de cel care mă deranjase, mă făcuse să ies din marea și fericita mea insensibilitate. Nu în felul acesta. Îmi apăru, în închipuire, mort, cuprins de rigiditatea cadaverică, într-o poziție grotescă, ca un cal pe un câmp de bătaie, cu picioarele în sus și burta umflată, cu mirosul de putrefacție și un nor de muște în jurul lui.

Aș fi chemat poliția, să spargem ușa. Era totuși mai simplu să conving portăreasa, care avea o cheie, să o deschidem împreună. Am intrat, amândoi. Mirosea a țigări, groaznic, dar nu a cadavru. În camera de culcare, ușa fiind deschisă, am văzut că nu era nimeni. Am pătruns în birou. Amicul meu nu ridică fruntea când am intrat. Aproape nu i se vedea capul de uriașul teanc de ziare de pe masă. Alături era o sticlă de whisky, pe jumătate. Alte două, goale, ieșeau din coșul de hârtii.

Portăreasa ne-a lăsat singuri. Într-un târziu ridică ochii tulburi. „Nu, n-am murit, spuse cu limba împleticită, dar calm. Lucrez mult, pur și simplu. Trebuie să scriu ceva interesant. De o lună nu mi-au mai luat nici o corespondență pentru ziarele lor. Or să mă dea afară. Ar fi păcat, spuse, o slujbă așa de bună.“ Era o ironie sângeroasă, o vorbă lucidă care ieșea din aburii beției (ultimul lucru care își ia zborul din întunecata conștiință alcoolizată e autoironia). „Acum vezi cum lucrez, spuse după o pauză. Ziarele cu ziare se fac. Le citesc pe toate, le combin, iese o corespondență: *de la trimisul nostru special*. Bineînțeles, alcoolul face parte din formulă.“ Se ridică, se împleticea pe picioare, se duse să verse, la baie. Întremat, ieși, mă pofti, în sfârșit, să șed. Îmi oferi chiar un pahar. „Mi-a fost rușine de tine“. Acum avea o dicție mai bună, părea stăpân pe sine. „Nu am mai suportat să mă compătimesți“. Înțelegeam ce spune. „Dar la psihiatru

merg. Fac un efort uriaș să nu fiu beat când mă duc acolo. – “De el nu ți-e rușine? am întrebat, și am regretat imediat ironia. – „Ba da, groaznic. Dar pe el îl plătesc. El trebuie să suporte, înțelegi? Și, pe urmă, el tace. Nu vorbește, n-o să mă facă cu ouă și cu oțet. Și tu ești cumsecade, spuse după o pauză. Dar mi-e mereu frică de tine, fiindcă tu ai dreptul să mă judeci. Nu-mi iei bani, deci ai dreptul ăsta. Nu te supăra, adăugă. N-o să mai vin la tine și te rog să nu mă mai cauți. Lasă-mă dracului în mizeria mea. Nici la *Café* n-am să mai vin.“

Nu-mi rămânea nimic de spus. Și nici nu voiam. Hélène mă compătimi, nobil. „Te-a părăsit iubitul, spuse cu o ironie simpatică. Voi doi alcătuiți o pereche bună“.

fragment de roman

ION VIANU

poeme de IOAN RADU VĂCĂRESCU

O limbă în care nu s-a scris niciodată

era aproape bună dimineată când am plecat
un strat fraged de zăpadă ascundea
acoperișurile și pavajul
am citit pe casa aceea roșcată ca prin vis
casa luxemburg și ceva legat
de o limbă în care nu s-a scris niciodată
se făcuse aproape bună dimineată
și mă bătea gândul să mă întorc
prin fulgii rarissimi am zărit
cocoșul de fier rotit ușor de vânt
n-am reușit să descopăr ce punct cardinal
arăta săgeata din creștetul orătaniei
m-am gândit că odată plecat
plecat sunt
odată întors n-ar mai avea nici un farmec
peste acoperișul țuguat și alb
al unei clădiri pe care nu scria nimic
am zărit mult mai clar decât în vis
fâlfâind prin fulguiala cea bleagă
o ființă ce aducea a ființă omenească
plecat fiind în buna dimineată
plecat rămân m-am gândit
și am pășit mai departe prin zăpada subțire
ce-o fi fost chestia aia
m-am întrebat după câteva clipe de răgaz
în care s-aprind ultima țigare din pachet
cine-o fi fost acea ființă
poate un sinucigaș care se arunca din turnul
bisericii din spatele caselor cu obloanele trase
sau un tip cu parapanta
dornic de senzații matinale mai tari

plecat rămân m-am gândit
voi pleca până când o să uit unde
m-aș putea întoarce
până unde plecarea nu-i altceva
decât un cuvânt din limba aceea
în care nu s-a scris niciodată

Despre moarte

Urcam pe munte împreună
în umbrele scurte ale fagilor la amiază
murim cu fiecare respirație
mi-ai spus
și asta a sunat ca o lovitură puternică
într-un gong de plumb
cu ecoul reverberat până sus pe măgură

Murim cu fiecare respirație
îmi suna în urechile tot mai înfundate
cu fiecare pas
cu fiecare expirație
cu umbrele noastre scurte târâte după noi
în amiaza înaltă pe muntele fagilor

Murim cu fiecare respirație
totul are un sfârșit
chiar și această pădure va fi odată cărbune

Atunci m-am gândit
cât de simplu e totul
iubita mea e moartea
iubita mea e moartea morții mele
și această moarte mută a început să bată
în creierul meu înfundat lovitură puternică
după lovitură
ca-ntr-un ceasornic de aur
cu ecourile reverberate până sus
în cerurile de pe măgură

Sonet cu Doi colonei

„gleznele unei ființe – obsesia ta de demult”
Mircea Ivănescu

stăm la masă la bufetul *doi colonei*
și bem bere din pahare foarte înalte
regretăm vremea când o cumpăram cu doi lei
și suferim profund dar galant căci încalte

pe strada *luptei* unde facem cumul
în sus și-n jos zeițe preumbează și descarnă
glesne subțiri și tălpi ivorii ca fumul
din horn spre cerul cu lumină de iarnă

stăm la masa de tablă vopsită în verde
și bem vodcă din borcane de muștar
mușcăm din fiecare glesnă ce-apoi se pierde
în lumina fumurie din pahar

pe strada *luptei* ninge și se face târziu
ea e departe iar *doi colonei* e etern și pustiu

proză de FLORIN TOMA

PASIUNEA DOMNULUI JOUISSAC

Domnul Jouissac se irită puțin. Dar nu de căldură, căci se obișnuise cu aceste locuri. „Merde!” – zice și caută musca pe picior. Palma grea o ghicește din prima și o lasă acolo stârcită. „Pas d' problème!”, în cel mult două minute soarele o va usca și, la prima pală de vânt, va dispărea. Hopaa! Încă una pe brațul drept. „Putain!” – repetă domnul Jouissac, iritându-se tot așa, doar puțin. Și tuși până la capătul crizei. Nu e muscă, e o picătură de sudoare. „Raté!” – mormăie și își aduce aminte că de dimineață, trecând prin curtea sanatoriului, fusese cât pe-aci să se împotmolească într-o pereche de pantaloni de pijama plini cu scârnă. Pijama bleu cu dungi negre. Probabil că pentru unul din pacienți, timpul n-a mai avut paciență. „Iată un gând care trebuie pus la locul lui, în rastel!” – își spusese. Se ferise în ultima clipă, dar, făcând un pas în lateral, simțise cum calcă iarăși pe ceva moale. Era laba din față a cățelușei Framboise, nici pe ea n-o mai ajutau sfincterele. Mâncase dis de dimineață o porție de zacuscă de la cantină. „Iată altul!...și când tocmai mi-era teamă că nu mai găsesc! Nu există, dom' le, trebuie să întâlnești un gând la fiecare pas. Ce naiba, doar nu suntem în pustiu!”.

Își dădu jos de pe cap pălăria de explorator și o puse pe scaunul din dreapta lui. Scoase batista mare ca un cearceaf din buzunarul pantalonilor și își șterse fruntea. Apoi o fâlfâi prin dreptul feței, ca să se mai răcorească un pic. Băgă batista la loc în buzunar și întinse mâna, bâjbâind, după pălărie. Îi pipăi cu degetele borul, dar când fu gata să o apuce, simți lângă ea ceva rece, metalic, greu. Lăsă naibii pălăria și se concentră asupra descoperirii, trasând încet, cu o curiozitate crescândă, conturul obiectului. „Ei drăcie, ce să caute aici? Cine l-o fi pus?... Hmmm!”.

Și izbucni într-un râs așa de tare, că pe loc auzi cum papagalii adăpostiți din pricina căldurii sub streășină se încruntă. Și își dau coate: „Hait! Bătrânul râde!... Ne-am dat dracu'! Dacă-ți spun io că s-a întors lumea cu fundu-n sus! Mai ales acum, cu câte o să se-ntâmples!”.

Apoi, își luară amândoi zborul, fâlfâind policolor. Și încremeniră așa, cu aripile desfăcute, cu penajul lor

superb, într-un poster numai bun de afișat în vitrina unei agenții de voiaj. „Auzi, binoclu pentru un orb!...Ca să vadă ce? Ha! Ha! Ha!...Cine a mai pomenit?!”

Dar, pe dată redeveni serios, îl trase de curea până spre genunchi, apoi o trecu grav peste gât. Îl simțea masiv și rece pe pântec. Își puse la loc pe cap pălăria și se închipui cu ochii minții cum, de acolo, de pe terasa cabanei, scrutează depărtările, precum un căpitan de navă furtuna ce va să vie.

Ieri fusese o zi îngrozitoare, căci se ciondănisese cu Titine. Ea o ținea una și bună că aici nu se găsesc, pentru că oamenii locului n-au așa ceva. „*Impos-și-ble!* – urlase în silabe domnul Jouissac la fiica sa. *Înțeleg, mi-a luat Dumnezeu vederea, dar mințile nu. Să fie clar, da?!*”

„*Eiii, drăcia dracului!... Oh, mon Dieu, tineretul din ziua de azi, niciun gând nu e în stare să-ți mai aducă!*” – zise el acum cu glas tare. Și își așeză mai bine cocoașa în căușul special al fotoliului. Apoi ațipi, pentru a auzi mai bine cum se prelinge briza printre frunzele groase ale cocotierilor. Și, bineînțeles, ca să viseze acele două lucruri.

Albertine lăsase atunci rușinoasă privirea în jos, acoperind cu pleoapele albicioase minunea de ochi albaștri cu care venise pe lume direct din uitătura unui strămoș tuareg. Și se dusese să pregătească ceaiul. „*În plus, Titine, ma biche, tu știi că eu am o misie dificilă, dar pe care trebuie s-o duc până la capăt. E singura mea dorință înainte de a închide ochii!... Mă rog, un fel de-a spune!*” – gândindu-se că era orb din naștere. Și cocoșat. Cu două ore înainte de fericitul eveniment, doamna Jouissac înghițise un flacon de „*Hypnotène*”, ca să preîntâmpine durerile cauzate de ieșirea dolofanului. „*Și, cu toate astea, varză m-ai făcut atunci, măi mamă!*” – îi reproșase glumind doamna Jouissac fiului ei mai târziu, pe stradă, în timp ce-l târa de mână spre *Grande École de Braille et de Bonnes Manières* din cadrul Așezămintelor „*Frații Lumières*”.

Ieri, la ora aceasta de amiază, Albertine făcea plajă. Stătea pe spate, expunându-și sânii mari, ca doi turkeșteni elastici și lătăreți, pe care mai devreme îi frecase bine cu cremă, ca să strălucească. Își strânsese fuiorul de păr roșu într-un coc la spate, eliberându-și astfel ceafa, în adâncitura căreia îi plăcea la nebunie să o sărute toți iubii pe care nu i-a avut. Când și când, ridica ușor capul de pe rucsac, ca să privească atentă la câte o picătură de sudoare ce-i cobora leneșă pe abdomen în jos. O urmărea cum ocolește ombilicul, se strecoară apoi pe sub slip și alunecă perversă mai departe, gâdilând-o. Până când, în fine, dispărea, rătăcindu-se printre perișorii roșcovani de pe pubis. Era plăcerea ei secretă, mai ales vara, care, după cântatul la pian, îi provoca cea mai mare satisfacție.

În chip de concluzie sau de gata! s-a terminat cu joaca, trase de elasticul slipului. Acesta scânci de durere, era totuși un chin să te întindă cineva pe arșița asta. Apoi reveni, se destinse ușurat și pocni cu un pic de răutate, lăsând pe burta fetei o dungă roșietică. Limita, bariera, capătul, de aici încolo nu se trece!

Gata! *au boulot, ma biche!* Pe prosopul portocaliu, lângă ea, scosese carnețelul și alături, pixul. Trebuia să recunoască însă nu numai că nu prea avea chef, dar era și de pomană. De trei zile stătea ca o proastă pe plajă, așteptând să vină oamenii, locuitorii de acolo. O să-i explice diseară tatălui ei, domnul Jouissac, că nu se poate. N-a ales bine locul. Aici nu e nimeni. De unde să-i facă rost de material?! E pustiu. Doar pescărușii care trec planat pe deasupra ei, dar ce gânduri să descoperi într-un căpșor turtit de pasăre?! Decât dorința hulpavă de a o pândi când își scoate sandviciul și de a i-l înșfăca instantaneu, cât ai zice pește. Căci nici pești nu se prea găseau prin zona aceea. Poate numai câte o baracadă amărâtă, și aia, vai de mama ei...

Aaaa! Ba nu! Trecuse de dimineață un pescar famelic, cu traista goală și cu undița pe umăr, morfolind în gura știrbă o coajă de pâine. Dinspre istm venise până în dreptul ei și își așezase umbra pofticioasă peste trupul tânăr. Nerăbdător, aștepta să deschidă ochii. Albertine s-a ridicat brusc, și-a încrucișat mâinile acoperindu-și sânii și a țipat, normal. „*Ce dorești, cine ești, să știi că chem jandarmul de plajă!*” – a bâiguit ea, uitându-se îngrozită, nevenindu-i să creadă, la arătarea neagră, bărboasă și mizerabilă care acum deja rânjea prin toți feromonii. „*Duduiță, aveți idee unde s-a mutat pensiunea Brotăcelul? Fincă ieri era acilea, ce dracu'! Da' cu schimbările-astea, nici nu mai știi. Mai ales acum, cu câte o să sentâmples! Parcă-au înnebunit cu toții, au întors lumea cu fundu-n sus!*”. Apoi, a pivotat și într-o clipă a dispărut. Imediat, ca să nu-l piardă, Albertine răsfoi înfrigurată foile carnețelului și scrise fără să gândească. După care, citi îngrozită: „*Uite-așa, cu curu-n sus aș pune-o pe căteaua asta, fir-ar mama ei a dracu' de pârtoțină! Și Doamne ce-aș mai trage-o de țâțele alea mari și m-aș mai deșerta și io! Că de când n-am mai văzut femeie, mi-a venit acru!*”. Albertine își trecu mâna pe fruntea fierbinte și strânse în palmă transpirația, care făcea deja valuri. Într-o clipă, din cauza vipiei, rămase doar un strat fin de sare albă. „*Oh, mon Dieu, ce comoție am suferit!*” – și-a zis fata, privind în zare, spre a se convinge cu ochii ei de peruzea că pericolul trecuse.

Mai târziu, Albertine alese drumul ocolit spre casă, ca să se lămurească, fiindcă o podidiră îndoielile. „*Dar parcă prea repede, nu știu, a dispărut monstrul ăla! Ca o nălucă!*”. Sus, pe dună, se mai uită încolo și-ncoace,

poate doar-doar. Nimeni. Nici măcar o umbră. Nimic. Nici măcar vreo fărâmbă de gând, vreun rest, ceva acolo.

Se opri la gogoșeria „*Mal à droite*”. Vanzătoarea dormea învelită pe partea stângă cu o pilotă transparentă de ulei rânced. Visa. Albertine scoase repede din rucsac bloc-notesul și scrise automat: „*Ce bine era anul trecut când am fost cu 'Mbarrassé la ski, în Alpii bavardezi! Cum m-a iubit el acolo pe mine, fix pe zăpada moale și pufoasă ca aluatul, taman acolo, chiar la poalele bradului!...și cum cădea de sus peste noi pulberea albă și fină ca zahărul pudră și râdeam, și râdeam!...*”. Scârbită, închise carnetul. Își drese vocea, ca să-i curme aceleia chinul. Metisa se trezi cu sudoarea șiroind pe frunte, pe piept, pe spinare, până dincolo de noadă, între buci. „*Ce e?... Ce e?... Arde?*”. „*Nu vă supărați, mă iertați, știți cumva pe aici vreo pensiune, Brotăcelul parcă îi zice?*”. „*Ce-ți veni, mamzel, cu Brotăcelul? A fost într-adevăr, uite-acolo, o bodegă, ce pensiune, era o dărăpănătură nenorocită. Da' nu mai e de vreo douăj' de ani, cam așa, a luat-o vântul într-o noapte. A venit o furtună groaznică și gata! a doua zi nu mai era. Nici urmă n-a mai rămas din ea. A luat-o vijelia cu tot ce-avea înăuntru. Și cu monstru'-ăla, nespălatu'-ăla de Franc-en-soi. Asta-i șozul cu Brotăcelu'!...*”. „*Mulțumesc!*” – îi zise Albertine și plecă. Scrise din mers, ca să nu piardă nimic: „*Auzi, măi păpușă, da' tu n-ai treabă? Cumperi gogoșa-nfuriată, bine! Nu, la revedere. Ura și la gară! Deranjezi oamenii cu căcaturi d-astea. Mai ales acum, cu câte o să se-ntâmples! Și auzi tu, în ce moment? Tocmai când mi-o pusesem și io cu 'Mbarrassé!...*”. Albertine își așeză la loc rucsacul în spinare. „*Când îți spun că a înnebunit lumea!*” – o auzi pe metisă mormăind, în timp ce-și trăgea la loc pe ea pilota transparentă de ulei ars.

Se așeză ostenită pe o bancă. Cât privea cu ochii ei peruzini, locul era pustiu. Ici-colo, vântul mai răscolea câte o pungă de plastic sau o pagină de mica publicitate a ziarului local. Pe neașteptate, simți cum o palmă duioasă de răcoare i se așază pe ceafă, în adâncitura căreia îi plăcea la nebunie să o sărute toți iubiții pe care nu-i avusese. Parcă se simțea ceva mai bine. Își puse rucsacul pe genunchi, scoase dintr-unul din buzunarele laterale sandviciul cu brânză de Tilsit, iar din celălalt, carnetelul și cu pixul. Puse alături pachetelul și trase fermoarul la loc. Apoi, luă în mână bloc-notesul. Însă în clipa în care dădu să-l deschidă, un pescăruș se lansă din înaltul cerului, ca o torpilă argintie, și înșfăcă pachetelul de pe bancă. Pe loc îl înghiți, fără fasoane, cu tot cu foița de staniol în care era învelit. Mai adăstă o clipă la capătul băncii, râgâi mulțumit, apoi își luă zborul, fâlfâind din greu în contra gravitației. Curentul de aer răsfoi paginile până la jumătate. Toate erau albe. Albertine se întoarse la prima filă și reciti ceea ce scrisese.

Cum era să se ducă la tatăl său cu prostiile astea? Că era gata-gata să fie violată de o creatură păroasă sau ce era bazaconia aia cu pensiunea, în fine, bodega „*Brotăcelul*”? Sau, mă rog, cu chestia aia cu vânzătoarea metisă și cu 'Mbarrassé al ei în Alpii bavardezi...Slabă recoltă pe ziua de azi! Drept pentru care, smulse cele două file, le mototoli în palmă și le aruncă în coșul de gunoi. Gol. Impecabil. Curat. Proaspăt vopsit. Strălucitor. La rândul lui, carnețelul era, și el, tot ca nou. Neînceput.

Se așeză mai bine pe bancă, își ridică fustița și întinse picioarele în față, desfăcându-le încet, cu migala cu care mitocosești clipa cea mult așteptată. Apoi, coborându-și amândouă mâinile, solemn ca un artist în fața unei săli pline de oameni singuri și închipuindu-și, ca de fiecare dată, că mângâie cu degetele claviatura unui pian răsturnat, se lăsă pătrunsă de plăcere. Pe sub tricou, își simțea sfârcurile sânilor cum deja se întăresc. Sărutul prelungit al brizei pe ceafă, în adâncitura căreia i se culcușeau toți iubii pe care nu-i avusese, o făcu să frisoneze și mai tare. Corpul începu să-i tremure, dârdâind de extaz.

Într-un târziu, poate adormise, poate leșinase, nu știa, își scoase la lumină ochii de peruzea. O trezise liniștea pustietății. Aceași. Neschimbată. Ca un monolit de răceală. Soarele trecuse dincolo, înroșindu-se de nervi că trebuia s-o ia de la capăt, în partea cealaltă a lumii. Toți îl așteptau și-l voiau curat, proaspăt și puternic. „*Papà va s' inquiéter, quand même !*”. Și Albertine o porni cu pași mari spre cabana în care locuiau.

După ce-și făcuse plimbarea de amiază, adulmecând miasmele de iod și varză acră din jurul bungaloului, pe același drum pe care acum, după câteva zile, îl învățase la perfecție, domnul Jouissac se întorsese pe prispă și se așezase pe fotoliu. Cu bastonul alb agățat de spătar. Își fixase bine cocoșa în căușul special construit și începuse să pună ordine în rastel, cum îi plăcea să spună.

Domnul Jouissac era scriitor. Sau un fel de... Mai exact, se considera, cu falsă modestie, un colecționar de gânduri.

Încă de mic, învățase la *Grande École de Braille et de Bonnes Manières* din cadrul Așezămintelor „*Frații Lumières*”, unde-l înscriesese mama lui, ambițioasa doamnă Jouissac, că, indiferent de cum e construită lumea, într-o parte mai prost, în alta mai bine, mai scârțâind pe la încheieturi sau dimpotrivă, plictisindu-se în perfecțiune, ea trăiește prin gânduri. Iar gândurile se află ascunse în oameni. Citise pe nerăsuflăte, în Braille, din tinerețe și până la maturitate, toate operele lui Bertrand de Racaille, teoreticianul filozofiei panseiste, de la „*La pensée – rien de plus simple*”, până la „*Introduction dans l'épistémologie du penséisme*”. Și

aflase că realitatea, așa ticăloasă sau mirobolantă cum pare, nu este nimic altceva decât extrapolarea în plan cosmic a unui gând. Ce fel de gând, nu mai conta. Oricum, Bertrand de Racaille murise înainte de a răspunde la această întrebare.

În mod paradoxal, prostia pe care o făcuse doamna Jouissac înainte de a-l naște și care-l pricopsise cu cele două handicapuri, cel al nevederii, precum și cocoșa crescută între omoplați, îi adusesse cu ea și un lucru bun. Dorința de a depăși gândurile funeste ce-l bântuiau din cauza cecității și a *bossuetudinii*. Iluminarea că dincolo de aceste belele, care constituiau singurele preocupări ale minții sale, exista în afara sa un univers infinit. Cel al gândurilor pe care le poartă oamenii cu care venea în contact. Căci, în spatele fiecărui gând, se ascundea un altul, iar dincolo de el, altul, care, la rândul lui, și el camufla un gând. Și tot așa, până când, departe de tot, în spate, se găsea singurul gând. Unicul, gândul lumii, pe care maestrul său nu mai apucase să-l deslușească. Și că, dacă, printr-un efort titanice, el ar fi în stare să pună pe hârtie toată această oglindă a sutelor de mii și milioanele de gânduri, de idei, el ar putea deveni autorul unei opere uriașe. Prin care, cine știe, odată, cândva, la finele ei, aflat în fața Ideii Universale, va ajunge să-și recapete vederea. Fiindcă ce însemna oare la latini și greci, *idea* sau *idein*, decât *a vedea*? A vedea și el, în sfârșit, cu propriii lui ochi realitatea. În felul acesta, lumea – cu oamenii ei, cu gândurile ei, cu ideile ei, cu proiecțiile ei, cu judecățile ei, cu convingerile ei, cu opiniile ei, cu părerile ei – ar fi fost creația lui. A lui și numai a lui. Iar ce îi mai rămânea domnului Jouissac nu era decât să adune aceste gânduri succesive și să le așeze în rastel, cum îi plăcea să spună.

Corect, intenția era foarte bună, chiar lăudabilă, proiectul era magnific, deși obositor, numai că în toată treaba asta exista un inconvenient. Unul singur. Nu putea. Pur și simplu nu avea calitățile extrasenzoriale de a capta gândurile oamenilor. Și atunci cu ce rămânea? Cu buza umflată, ca un caraghios? Cu proiectul nici măcar început, ca un ratat?

Și într-o zi i-a venit o idee. De fapt nu lui, ci tot doamnei Jouissac, mama sa, un monument de ingeniozitate și de abilitate. „*Ascultă, dragă, mon bijou – i-a spus într-o zi, cu puțin timp înainte de a se prăpădi în urma unui cancer de col uterin – știi ce m-am gândit eu, că văd că te tot chinui? De ce nu cauți tu prin orfelinat un copil, că și-așa trăiești ca un pustnic? Mai ales acum, cu câte o să se-ntâmp!...Da' nu unul bleg sau adipos, doar ca să-l înfiez și să moștenească apartamentul nostru, ci un copil dezghețat, spirt, ca mine așa. Și care să fie dăruit de la Dumnezeu cu puterea asta de a ghici gândurile oamenilor. Îl iei de mic, îl crești, uite-aici banii pentru bonă și guvernantă, și gata, nene! Pune-te pe lucru, dacă tot ți s-a fixat ideea asta-n cap!... Acum, însă te rog să mă lași, că am*

puțină treabă!". Și doamna Jouissac a murit, fără să mai apuce să facă ultima ședință de chimioterapie.

Trei ani bătută pe muchie a bătut domnul Jouissac, însoțit de un consilier social, casele de copii, orfelinatele, taberele, adăposturile, spitalele de pediatrie și maternitățile. Totul a fost în zadar. Parcă intraseră toți în pământ.

„Să nu mai găsești tu pe lumea asta o minte mai sprintară care să poată citi gândurile oamenilor, nu se poate, dom'le. E inadmisibil!” – se gândea el într-o seară rece de toamnă, aproape târându-se de oboeală pe rue de Copée, după încă o zi epuizantă de peregrinări. *„Ba da, nenea!”* – auzi lângă el o voce plăpândă de copil, în timp ce scotea din buzunar cheile de la intrare. Se aplecă, bâjbâi cumva și culese de pe jos legătura de chei pe care o scăpase de uimire. Panicat, se învârti în jurul său, ținând în mână întinsă bastonul. *„Ceee, am înnebunit?”*

Nu. Nu-și pierduse mințile. Chircită într-un colț, cu spatele rezemat de ușa de lemn masiv dată cu lac galben, stătea o copilă de câțiva anișori. Uscățivă, pricăjită, murdară ca vai de ea și cu o hălăciugă de păr roșu ca focul, ședea pe vine, cu mâinile între piciorușe, strecurate pe sub rochița de stambă făcută ferfeniță. *„Ce-ai zis?”* – scutură din cap domnul Jouissac, nevenindu-i să creadă și pipăindu-i conturul cu bastonul alb. *„Am zis că se poate, asta am zis. Uitați, ca să vă demonstrez, vă pot spune pe loc că dumneavoastră stați să cumpăniți acum dacă nu cumva sunt vreo escroacă și că vreau să vă fur cheile, să intru în apartamentul de la etajul întâi și să caut în scrinul ce a aparținut mamei dumneavoastră, răposata doamnă Jouissac, trecută în lumea celor drepti la etatea de 72 de ani și opt luni în urma unui sarcom uterin, să scotocesc sub stiva de fețe de masă spălate, apretate și călcate frumos de femeia din casă, Célestine, care, dar rămâne între noi asta, vă mai servește câteodată și în alte scopuri, mai intime, însă vă repet, e secretul nostru, și să iau de acolo caseta de jad în care se găsesc, în ordine, meșa de la botezul dumneavoastră, cinci dinți de aur de 24 de carate ai răposatei doamne Jouissac, inelul cu piatră de onix ce a aparținut bunicii dumneavoastră, o poză alb-negru cu dumneavoastră la prima comuniune, o sută de bancnote de o mie și o așchie din tocul cu care Bertrand de Racaille și-a scris întreaga operă. Ori, în schimb, ce s-o mai lungim, că pur și simplu v-a ieșit norocu-n cale, adică moi, ca atunci când întâlnești coșarul. Oricum, eu zic că trei ani cât ați alergat după mine, e destul, ce mama naibii!... Mai ales acum, cu câte o să se-ntâmpale!”*

De-abia peste un an domnul Jouissac a putut ieși din starea de prostrație. Și nu oricum, empiric sau prin masaj, ci după un tratament

serios la un cabinet de „psi”, de pe rue du Malsain. De unde însă se alesese și cu o tuse sâcâitoare, care-l necăjea și acum. Dar ce mai conta!

În câțiva ani, copila sfrijită se transformase uluitor. Devenise domnișoara Albertine Jouissac, fiica lui, unica lui urmașă, „trésor”-ul său neprețuit, dar cu cine seamănă așa roșcată?, n-are a face, derapaje genetice, mon cher, astea-s vremurile, chiar așa, are părul roșu?, nu știam, dar unde a fost până acum?, la țară, un’ să fie, la o mătușă. Era răsfățata tuturor, alintată Titine, răzgâiată Titi, era eleva eminentă, căci nimeni nu știa secretul minții sale, era diavolul alb cu capul roșu, pentru care tinerilor le crăpau plămâni de atâta fugă după ea, era bibeloul de adorație al bărbaților maturi, era imaginea gândurilor porcine ale înăcriților însurați de decenii și subiectul poluțiilor nocturne al adolescenților din cartier. Era terapia contra acneii școlare. Era arzoaica pentru care o crimă ar fi fost aidoma unei palme. Era promisiunea solemnă de face-i-aș și drege-i-aș. Era visul mărturisit doar vintrelor pline ochi. Era perla coroanei de pe capul nimănui, mai clar de-atât nu se poate! Era absolut tot ce-și putea imagina din prima clipă orice mascul atunci când o vedea.

Însă numai pentru domnul Jouissac nu era nimic din toate acestea.

„Vreau gânduri, donșoară, dă-o dracu’ de treabă, gânduri, înțelegi?” – a izbucnit el în sinea sa, într-un miez de noapte, auzind-o cum urca scările în ritm de dans și fredonând o bossanova la modă.

A așteptat-o să intre, apoi, din fotoliu, a pironit-o de ușă cu privirea sa mată, curbată adânc înăuntru. „Nu prostii frivole, nu vise erotice, nu flirturi cu volănașe, mâini scăpate pe cine știe unde sau alte damblale d-astea de adolescentă calorică...Cum ești îmbrăcată?”. Așa crucificată, Albertine s-a apucat să se descrie pe sine, fără orgolii, fără zorzoane și fără prejudecăți. „Știu, am înțeles. E foarte frumos că te îngrijești. E foarte bine că ești frumoasă, de întorc după tine capul, sunt convins, toți bărbații. Sunt mândru de asta. E cât se poate de normal, dar ți-am spus, pricepe odată că eu vreau gânduri, idei, judecăți, convingeri, teorii, mizerii, scorneli, frânturi de nebunie, fiindcă pur și simplu nu mai am timp. Și-așa mi-am irosit viața punându-mă la punct cu teoria amărâtului ăla de Racaille și n-am de gând să aștept până la calendele grecești ca răsfățata domnișoară Albertine, după care am umblat ca un disperat s-o gădesc și să-i dăruiesc o nouă existență, să catadicsească să-mi fie de ajutor. Ca să-mi termin și eu opera, ce mare șmecherie!...”. Obosise. Tuși doar scurt de astă dată. Și se opri să mai gândească. „Știu, papă, nu trebuie să-mi spui!”. „Știu că tu știi, Titine! Tocmai de-aia nici nu-ți spun, ci doar gândesc toate astea!”. „Dar crede-mă, fac și eu ce pot!”. „Nu faci nimic

din ceea ce ești în stare cu adevărat!” – a tunat el, după care, și-a adunat bastonul și i-a întors spatele.

Mai târziu, a intrat în dormitorul ei, s-a apropiat de pat și i-a căutat capul. I se păru că perna era udă. „*Oare îți cer prea mult?...Titine, ma biche, hai, nu fi supărată!*” – a gândit el. „*O să te ajut, papà, îți promit că voi face tot ceea ce e bine pentru tine!... O să vezi... că o să vezi!*” – i-a șoptit ea, sărutându-i palma.

Vreme de câțiva ani, Albertine s-a ținut de cuvânt. Îndepărta cu violență pe oricine s-ar fi apropiat de ea mai mult de un centimetru. Era năvălășă ca o iapă care nu știe ce-i șaua. Era ca o sălbăticiune pentru care atingerea era sinonimă cu lanțul. Se împlinise. Crescuse. Pistruii îi dispăruseră, fața îi era mai albă, mai curată, contrastând izbitor cu vâlvătaia de păr creț ce o încadra și-i zburătăcea până înspre umeri. Corpul ei elastic căpătase forme promițătoare. Șoldurile se *crupizaseră* cu o hotărâre ce ascundea între ele secrete năvalnice. Sâniile ieșiseră involți din strânsoarea indeciziei adolescente și pe zi ce trecea cucereau văzduhul cu tot mai multă cutezanță. Iar coapsele erau mai tari și mai ferme decât ale unei statui. Sau și mai clar: se îmbolnăviseră superb de o frumusețe incurabilă.

Însă toată această ființă era dăruită nimănui altcuiva, decât tatălui ei.

În timp, domnul Jouissac începuse să arate ca un savant. Își lăsase părul să crească, fața îi era acoperită de o barbă deasă, înspicată, pe care, în clipele de reflecție, și-o pieptăna cu degetele răsfirate. „*Ce e, papà, de ce nu e bine?*” – îl întreba ea câteodată, citindu-i pe loc îndoiala dintre circumvoluțiuni. Apoi, venea lângă el, îi lua mașina de scris de pe stativul pe care-l instalase pe fotoliu, sprijinit pe brațele acestuia, ca să-i fie mai ușor. Și îl mângâia cu dragoste și recunoștință. „*Gata, ajunge, domnule savant!*”. După care, îl conducea cu duioșie către dormitorul de la etajul doi, în care, cândva, cu multă vreme în urmă se născuse el, iar mai târziu se săvârșise din viață cea care-l adusese pe lume. Atunci, domnul Jouissac se simțea fericit și ușor ca un fulg. Sau ca un fir de praf din tot colbul acestei lumi. Dar un fir de praf fericit. Pentru că avea sentimentul că în sfârșit este și el util.

Adunaseră mii de gânduri, pentru că ea venea acasă seara încărcată de carnețele, caiete, foi împăturite-n patru, colțuri de hârtie, șervețele sau pur și simplu bilete de autobuz, pe care notase întreaga zi cu conștiinciozitate toate ideile și gândurile pe care le întâlnea și cu care intra în contact peste tot. Pe stradă, în parc, la colegiu, în sala de cursuri, în magazine, la toaletă, în metrou sau atunci când în jurul ei roiau cârduri de admiratori înfocați, ce se topeau rapid în pârjolul adorației, ca niște lumânări contrafăcute. Cum ajungea, mâncau ceva pregătit de Célestine și treceau la lucru. Ea dicta, iar el scria cu o repeziciune formidabilă la mașina de scris în Braille.

Și, încet-încet, munca lor se materializa în tomuri groase, al căror număr creștea într-un ritm amețitor în rafturile bibliotecii de la etajul unu.

„Gata! Mâine, pauză! – strigase domnul Jouissac într-o seară. *Domnișoara mea împlinește douăzeci de ani!*” – și bătu cu bastonul în parchet exact de douăzeci de ori, ca un șambelan când anunță invitații la Curte. Célestine băgă speriată capul pe ușă, dar fu concediată imediat. Făcuse el socoteala mai demult, la puțin timp de când o descoperise în ușa casei sale, consultase și un medic pe chestia asta, și ajunsese să afle cu aproximație vârsta copilei. „*Poți să-ți inviți toți adoratorii, fiindcă facem chef, nu glumă!*” – și îi mărturisise că Célestine se pregătea de o săptămână pentru fericitul eveniment.

Mițise cu eleganță că face pauză. În vreme ce toată reședința din rue de Copée duduia de muzică, se auzeau efluvii sonore de pian, probabil Titine îi ardea o „*Nocturnă*”, de glasuri, de cântece, de râsete și de clinchete de pahare – erau adunate acolo aproape o sută de persoane – domnul Jouissac ședea singur, pe întuneric, în biroul său și își punea ordine în rastel, cum îi plăcea lui să spună. „*Ce păcat că nu-și poate face treaba și în seara asta! Ar fi avut material, nu glumă!*” – gândi el, înveselit brusc de paharul de Sangria pe care și-l așezase pe stativul din fața fotoliului, în locul mașinii de scris. „*Hai, măi Titine, că am glumit!*” – zise el cu voce tare, ca și cum dincolo, în salon sau pe unde se preumbla ea acum ciocnind paharul cu invitații, Albertine i-ar fi auzit gândul. Oricum, era trecut bine de miezul nopții, iar ea îl credea deja adormit în camera lui de la etajul doi.

Nu știa când ațipise. Îl trezi însă brusc fâșâitul ușii pe mochetă. Ca un șuierat perfid de șarpe. Apoi, clanța repusă ușor la loc. Respirând ușor, ca să nu-i paraziteze auzul, domnul Jouissac își încordă atenția și sesiză o serie de sunete pe care nu le mai auzise niciodată. Fiindcă memoria lui nu le înregistrase. Se amestecau ca într-un turbion nebun șoapte fierbinți, răsuflări întretăiate, scurte plescăituri ca niște ventuze lipite și dezlipite la intervale de timp scurte, adieri de pânză șifonată, boțită și, peste toate, un parfum ciudat de femeie în călduri, așa cum aflase de la Célestine. De sex gălgâind abundent în umezeală. Deodată, însă se lăsă o liniște mormântală. Ca o pândă. Nu-și dădu seama cât a durat această suspendare a timpului, dar în clipa următoare, a auzit o șoaptă guturală îngrozită de surpriză și durere. Apoi, imediat, același șuierat de șarpe și, numaidecât, clanța repusă la loc. „*Espèce de putasse!*” – horcăise ruginit atunci, fără puteri, domnul Jouissac, răsturnând în același timp cu un gest violent stativul din fața fotoliului. Auzi paharul gol rostogolindu-se înfundat pe mochetă. „*Ordure!*” – strigă el de astă dată cu glas tare și aruncă bastonul alb în față. Îl auzi cum se izbește sec de lemnul ușii. Dar zgomotul se topi

imediat în vacarmul de dincolo. Voci ridicate, clipocit de pian, versuri cântate la unison, răsete, clinchet de pahare, adică, în general, cam tot calabalâcul sonor ce însoțește o sărbătoare a tinerilor. Se ridică anevoie, își caută bastonul și ieși pe scara de serviciu, urcând încet treptele de lemn, vechi de mai bine de o sută de ani, ce-l duceau cu o lentoare letală spre dormitor. Simți atunci dorința să se stingă puțin.

Din noaptea aceea, mirosul acela greu de sex înecat în scurgeri de femeie în rut puse definitiv stăpânire pe încăpere, învăluind încet toate documentele, șirurile de volume legate în piele, rânduie frumos în bibliotecă, obiectele, tablourile, biroul masiv cu toate cele aflate pe el. Ba, mai mult, tapetul de mătase de pe pereți, fiecare carte, fiecare lucru, fiecare pânză se pătrunsese de acel iz pervers, ca și cum paginile, cartoanele, copertile, foile de hârtie, totul se umezise de acele sucuri ignobile. Degeaba i-a ordonat după aceea Célestinei să aerisească, să pulverizeze parfumuri din cele mai diverse esențe. Mirosul acela infam stăruia și se încăpățâna să se întindă peste tot, ca o pecingine olfactivă, ca o ciupercă izuală.

De atunci, n-a mai intrat deloc în bibliotecă. Dar nici n-a simțit nevoia să explice cuiva de ce.

A doua zi, domnul Jouissac renunță la toată opera strânsă până atunci și luă hotărârea de a vinde reședința din rue de Copée, pretextând că în lume circulă mult mai multe gânduri decât acolo, într-un singur loc. „și ar fi bine să le înregistrăm pe toate! Dacă vrei să mergi cu mine, e-n regulă. Dacă nu, mă voi strădui eu singur, căci conviețuirea noastră, metabolismul nostru comun, cred că m-au ajutat să preiau și eu, de la tine, câteva din calitățile tale excepționale!” – îi gândise el Albertinei, care ghici imediat tristețea minții lui mohorâte. „În plus, călătoria știi că are în ea, dintotdeauna, un côté inițiativ, nu-i așa, ma biche?!” – adăugă el, fără să-și poată camufla mâhnirea.

Astfel, ajuns la vârsta venerabilă la care se stinsese maestrul său, Bertrand de Racaille, domnul Jouissac era convins că o poate lua de la început.

„Știi ce spunea Lucretius, draga mea?...Că atâta vreme cât obiectul dorințelor noastre rămâne îndepărtat, el ni se pare superior tuturor celorlalte lucruri; îndată însă ce-l obținem, dorim altceva. Și uite-așa, aceeași sete de viață ne ține pururi treji!” – îi spuse el Albertinei, mai târziu. Fata rămase pe gânduri, privind prin hublou. „Nu-i așa că ești hotărâtă să îți mizești mintea asta?!”. Ea își descreți fruntea și izbucni în râs: „Dar cum de știi?”. „Nu ți-am spus că am început să preiau un pic din tezaurul tău?”. „Atunci înseamnă că nu mai ai nevoie de mine!”. „Nu fi prostuță, Titine!”.

Și iată că acum, după mai bine de zece ani de peregrinări prin lume, opera domnului Jouissac depășea cu mult dimensiunile celei pe care o părăsise în rue de Copée.

Îi auzi pașii mărunți pe alee. „*Ce faci, Titine, ma biche?* – întrebă el cu falsă modestie și își țuguie buzele, ca fiica lui să vină să se aplece și să-l sărute. *Ai avut o zi bună?*”. „*Am avut pe dracu'! Nimic, crede-mă!*”...

Și apoi s-au ciondănit. „*Im-pos-si-ble!* – și-a ieșit din fire domnul Jouissac. *Înțeleg, mi-a luat Dumnezeu vederea, dar mințile nu. Să fie clar, da?!*”. Albertine lăsase rușinoasă privirea în jos, acoperind cu pleoapele albicioase minunea de ochi albaștri cu care venise pe lume direct din uitătura în deșert a strămoșului tuareg. „*În plus, Titine, ma biche, tu știi că eu am o misie dificilă, dar pe care trebuie s-o duc până la capăt. E singura mea dorință înainte de a închide ochii!... Mă rog, un fel de-a spune!*”

Au adormit într-un târziu, după ce au băut fiecare în tăcere cana sa cu ceai de mango. „*Știi ce gândești acum, domnu' savant!*” – îi zise Albertine din patul ei. „*Și eu bănui ce gândești tu acum, domnișoara Titine!*” – chicoti domnul Jouissac din patul său, dincolo de perdeaua ce-i apăra de țăntări. „*Înseamnă că ești pe drumul cel bun!*” – mai mormăi fiica sa. Dar bătrânul n-o mai auzi, pentru că deja căzuse într-un somn adânc, în care visa mereu și mereu aceleași două lucruri. Că ochii lui puteau să vadă și că îi dispăruse cocoașa dintre omoplați.

Era deja dincolo de amiază. Știa asta nu atât pentru că pleoapele îl ardeau, întotdeauna înspre asfințit pleoapele parcă îl frigeau, cât din pricina faptului că simțea în suflet o apăsare caldă, ca înaintea unei stări iminente de vomă. Să fi fost pantalonii de pijama plini de rahat peste care fusese gata-gata să calce azi dimineață, trecând prin curtea sanatoriului? Sau se simțea cumva vinovat că-i strivise laba din față cățelușei Framboise? Pe de altă parte, nu-și dădea seama de ce i se năzare tocmai acum un sentiment de pierdere. Deși atunci, de dimineață, cele două mici întâmplări i se păruseră anecdotice, chiar hazlii. Acum, însă era confuz. Și plin pe dinăuntru, ca după o masă exagerat de copioasă, la care s-au servit numai feluri grele. Doar că greutatea o simțea în tot trupul. Din cap până în vârful picioarelor.

După ce își aduse de pe masă câteva cutii de carton, domnul Jouissac ieși din nou pe terasă. Se așeză mai bine pe fotoliu, fixându-și cocoașa în căușul special construit și continuă să sorteze fișele strânse în ultimele trei luni. „*Așadar, să facem ordine-n rastel!*” – se mobiliză el voinicește.

Dar senzația de disconfort stăruia. În plus, cu toate că plaja nu era mai departe de o sută de metri de cabană, iar parfumul sărat al oceanului sosea cu promptitudine de fiecare dată, acum sesiză în aer un puternic miros de

pește. Aerul începuse să se miște, auzea fremătând cocotierii ce încadrau bungaloul, iar vântul aducea, pe lângă obișnuitele izuri de iod și varză acră, și o curios de tare mireasmă de mare crudă. Parcă despicată.

Simți o mâncărime și mai tare pe pleoape și ochii începură să-i lăcrimeze. „*Ce-o fi?! Vreun fir de praf, vreo blestemată d-asta de insectă?*”. Se frecă temeinic cu dosul ambelor palme, apoi clipi des, ca ele să se zbicească. Și rămase cu ele deschise. De emoție, se ridică brusc în picioare și răsturnă cutiile cu fișe. Le auzi cum se împrăștiu fâșâind pe dușumea, ca niște cărți de joc la o partidă de poker. Quintă royală sau cacealma? O lumină mai întâi difuză, apoi din ce în ce mai clară, îi cotropi vijelioasă corpul vitros al ochilor. Parcă lovit de o durere virtuală, căci n-o simțea defel, trase din nou de pleoape în jos și ele se lipiră instantaneu. Întuneric. *Comme d'habitude!* Peste o clipă le redeschise, dar de astă dată încet, cu grijă, ca și cum ar fi filat cele cinci cărți. Quintă royală sau cacealma? Era adevărat, *oh, mon Dieu, quel miracle!*, lumina îi topea petele de albeață de pe cristalin, le auzea chiar și cum sfârâie, și îi pătrundea în ochi. Nu mai era nicio îndoială. Își întinse mâna în față și o văzu. Constată cu uimire că era pătată ici-colo de vitiligo, putea observa încrângătura de vene din ce în ce mai albastre ieșind prin pielea subțire, pergamentoasă, apoi unghiile, pe care Titine i le tăia o dată la două săptămâni, galbene, uscate, parcă ceruite.

Rămase așa, în picioare, de teamă, imobil, mișcându-și doar capul, când într-o parte, când în cealaltă. Vedea. Dar nu numai că vedea. Putea privi. Imaginea devenea din ce în ce mai clară, ca și cum un sistem de lentile s-ar fi reglat singur.

„*Uite, aici în dreapta cocotierii, ce înalți sunt, Doamne, niciodată n-am știut că sunt așa de înalți! Ia uite-i și pe pârlitii ăia de papagali mereu cârtitori, uite fișele împrăștiate pe jos, acum nu le pot călca, pentru că le văd...dreptunghiuri de carton de toate culorile, așa cum am stabilit, galbene pentru mizerii scabroase, bleu pentru filozofie, roz pentru casnice, albe pentru toate sentimentele, inclusiv iubire, verzi pentru cosmologie și astronomie, roșii pentru carieră și politică, lilas pentru arhitectură, case și interioare, oranj pentru geografie și călătorii... în fine!*”.

Se întoarse încet, cu grijă, parcă să nu i se spargă ceva. Poate chiar globii ochilor sau pleoapele să nu cadă la loc, precum niște obloane și să rămână așa înțepenite încă o viață de acum încolo. „*Și ce caraghios e fotoliul, cu umflătura aia a lui de piele în spate, făcută exact cât să-mi încapă cocoașa!... Doamne, ce hidos!*”. Apoi îl ocoli și intră în cabană. „*Ce frumos a decorat-o Titine a mea!... Acolo, cu policioarele pe care stau statuetele acelea de abanos, nici n-am știut că abanosul e negru, dincolo*

cu paturile acoperite cu velințele multicolore, tiiii! ce de mai culori!, și masa, nu mi-am închipuit că este galbenă, și dulapul cu vase tot așa, vopsite în toate nuanțele posibile... Daaa! – conchise el mulțumit – nu știam că locuiesc în paradis!”.

Dădu la o parte pânza contra fânțarilor și ajunse la patul său. La fel de îngrijit, cu cearceaful perfect întocmit și perna umflată bine, așa cum îi plăcea lui încă din copilărie. Deasupra, pe întregul perete erau rafturile pe care se aflau înșirate toate volumele scrise până acum, de când călătorea prin lume cu Albertine. „Câtă muncă! Ce istovire!...”. Gândul îi fu întrerupt de cârâitul de afară al celor doi papagali rămași imortalizați în posterul agenției de turism: „Taci că bătrânul și-a recăpătat vederea!... Ce belea! Acuma să vezi ce-o să stea cu ochii pe noi!... Adio libertate! Mai ales acum, cu câte o să se-ntâmpne!”.

„Panaramelor!” – mormăi domnul Jouissac, zâmbind cu îngăduință veselă.

Apoi, își reluă cercetarea. În dreptul tăbliei patului, deasupra, zări o gravură ce-l reprezenta pe maestrul său, Bertrand de Racaille. O frunte îngustă, plete albe, strânse în coc la spate, ochi mici de viezure, nas lung, osos și ascuțit, un zâmbet sarcastic așezat între buzele subțiri, barba tăiată scurt, modern, gâtul lung și viguros, ca de lebădoi castrat și, peste toate, o atitudine plină de aroganța ostentativă a unui învingător fără contestații la Curtea de Arbitraj. Dacă ar fi câștigat bătălia de la Thermopile, în mod sigur Leonidas ar fi avut aceeași mină. „E de când avea 56 de ani și fusese decorat cu Legiunea de Onoare! Ia uite la el ce mândru mi-era!... O-lalaaa, uite-o și pe mama, draga de ea, dacă ar mai fi trăit să mă vadă acum, sigur mi-ar fi zis: Mon chou, nici n-am știut că ai ochii verzi, unde, Doamne, iartă-mă, te-ai aruncat?! ”.

Doamna Jouissac trona pe mica noptieră din stânga patului, într-o postură nefiresc de serioasă și de gravă. Fotografia fusese făcută, la dorința ei expresă, la ieșirea de la ultima ședință de chimioterapie. Lângă ea se mai aflau cutiuța cu dopuri de ceară pentru urechi, căci domnul Jouissac nu suporta zgomotele nopții în sălbăticie, un tub de „Hémorzobien”, paharul cu apă pentru placă și trei carcalaci uriași. Așezați, cum altfel decât metamorfotic, cu burta-n sus. „Puahhh!” – făcu el cu scârbă existențială și mătură cu palma scârbavnicile insecte.

Pe celălalt perete, cel de deasupra patului Titinei, zări două tablouri. Se apropie curios și descoperi în primul, uimit, imaginea în sepia a casei sale din rue de Copée, văzută de pe trotuarul celălalt, un pic în perspectivă, într-un unghi de fugă. Întinse mâna tremurând și mângâie cu degetele fotografia, în timp ce-i permise cu deplină larghețe unei lacrimi să-și facă loc și să coboare printre riduri. Iar alături, intrigat, zări chipul tânăr al unui adolescent, păr negru buclat, fața ușor *basanée*, ochi ca smoala,

pătrunzători, și fruntea înaltă, de poet sau pianist. Sau chiar jucător la cursele de cai. Avea o atitudine foarte relaxată, un pic insolentă, dar era un tupeu condescendent, nuanțat de răceală, aproape cordial. Rămase mult timp în fața acestei fotografii, fără a-și da seama exact ce gândește. Chiar nu-și putea ghici propriile gânduri. Totuși, avu brusc un sentiment de panică. Dar foarte scurt, ca și cum s-ar fi curentat la o baterie. De aceea, ca să compenseze, tuși. Doar o singură dată.

Obosise. Simțea că se sufocă. Se așeză pe pat. Dar simți ceva moale sub el și se ridică speriat de moarte. Instantaneu. Se aplecă și văzu acolo costumul de baie al Titinei, împăturit frumos, mai întâi slipul, iar deasupra sutienul. Le luă pe amândouă în mână, le ținu atârând în fața ochilor, în lumină, le studie curios și apoi le lăsă să cadă la loc pe pat, lângă pernă. „*Poate că are mai multe, habar n-am, fiindcă...*” – dar nu mai reuși să-și termine gândul. Căci privirea îi fu atrasă de ceva strălucitor, ca o hârtie împăturită ce fusese așezată cu grijă pe pernă. Din cauza albului imaculat al pernei – își explică febril domnul Jouissac – nu distinsese până acum prezența acelei coli de hârtie. Crezuse că era doar o pată pe fața de pernă.

Tremura. Despături cu dificultate coala și, pentru prima oară văzu scrisul Albertinei. Caligrafiat frumos, *colegial* și cu literele aplecate grațios spre dreapta. Toate textele înregistrate până atunci fuseseră doar imaginea glasului ei, pe care el o transpunea sârguincios în Braille. De aceea, în sinea lui, regretase de multe ori că nu-i fusese dat să vadă cum arată scrisul ei.

Iată însă că acum îl avea sub ochi.

„*Cher papà, îți mai aduci aminte ce ți-am promis odată, când ai intrat în dormitorul meu și m-ai găsit plângând? ți-am spus: O să te ajut, papà, îți promit că voi face tot ceea ce e bine pentru tine!...O să vezi... că o să vezi! Ți-am lăsat pe scaunul de lângă fotoliu binoclul de care o să ai nevoie!... Mulțumesc că m-ai adus în lume! Bisous!...P.S. M-am înțeles bine cu Lucretius. Ta Titine*”.

Își reveni cu greutate. Și, chiar dacă în astfel de ocazii – altminteri, situația a devenit demult un clișeu – oamenii în vârstă suportă cu dificultate șocurile emoționale de acest gen, din care cauză ei se mișcă anevoios, abia târându-și picioarele, căci în ele se lasă toată nefericirea, ca niște bocanci de scafandru, domnul Jouissac țâșni pur și simplu ca un arc și ieși pe verandă. Căută cu febrilitate pe scaunul de lângă fotoliu binoclul, dar își aduse aminte că-l avea atârnat de gât. Și îl puse la ochi cu stângăcie. Reuși până la urmă să-l regleze cât de cât.

Trecu peste emoția stupefiantă ce însoțește, de regulă, vederea unui astfel de splendid peisaj, copiat parcă dintr-un pliant turistic cu oferte pentru Paradis, all inclusive. Plaja absolut pustie se întindea în față până

într-un golf larg, acolo unde apa era mai întâi de un smarald limpede, transparent, apoi se rafina din ce în ce mai mult înspre nuanța turcoaz, până când, foarte departe, în larg, devenea de un bleu închis. Mătură înfrigurat cu privirea lentilelor întinderea de nisip de un alb strălucitor. Mai întâi în dreapta, unde câțiva cocotieri se aplecau parcă să se adape din apa sărată. Apoi, culisă încet, răvășitor de lent, spre stânga, lăsându-și să dospească lacrima pe stopul inimii. Binoclul se opri singur, parcă ar fi știut locul. Se fixă, într-adevăr, pe prosopul portocaliu al Albertinei, apoi, reglându-și singur imaginea, o apropie și mai tare, pentru ca domnul Jouissac să poată vedea limpede rucsacul, ochelarii de soare, carnețelul și, lângă el, pixul. O briză ușoară răsfogia curioasă filele. Toate erau albe.

Cu groaza în suflet, se mută cu privirea mai departe, în zona în care apa strălucea în irizații de turcoaz, brăzdată de spuma albă a valurilor domoale. Și acolo o zări pe Titine a lui. Înota încet, liniștit, cu mișcări calculate, îi sesiza cu claritate unduirile trupului ei de sireună albă pe sub pelicula transparentă de apă. Iar deasupra, era imposibil să se înșele, plutea, ca o pâlălaie de foc aprins, nimbul ei inconfundabil de păr roșu. „*Dar ce face? Unde înoată așa ca o nebună?*” – mușcă nervos domnul Jouissac din scoarțele buzelor.

Ridică un pic mai sus binoclul, în zona ambiguă unde oceanul se întuneca puternic în bleumarin și se vărsa în cer. Acolo reuși să zărească, așa, ca o umbră, plutind pe apă sau în aer, nu-și dădea bine seama, o ambarcațiune. Un vas. O navă.

Era un crucișător al Marinei Imperiale ce patrula pe coastele insulei.

1-2 august 2007

FLORIN TOMA

poeme de FLORINA ZAHARIA

*

sunt florina acestei lumi.
deși locul din care trebuia să cresc se confundă cu burta unei gropi.
sunt florina întunericului din care am încercat să ies.
sunt florina întunericului în care am rămas.
sunt florina acestei pagini.
pot să fiu doar acest scris...
ființa lui invizibilă adevărul acestei ființe
care roade ușor din toate colțurile pielii, ale inimii, ale lumii.
sunt florina acestor priviri de pe partea cealaltă a scrisului,
dintr-o altă structură a ființelor, a cuvintelor.
sunt florina acestor nepotriviri
într-o continuă încleștare pufoasă și caldă ca o casă,
sunt trupul acestei case.
sunt florina acestei lumi închise.
sunt numai ceea ce mă doare.

*

m-am așezat liniștită
deasupra acestei pături negre

sunt florina acestei nopți

s-au topit în mine copacii
s-au aprins ca lumânările cerșetorilor
în fața bisericii
zgârii întruna pământul
poate vii
sunt florina acestei zgârieturi.
te simt

*

cu tine am învelit lumina
pupilele lumii în sărbătoare

rotirea încetinită a unei priviri de copil
știi mirosul palmelor împreunate în întuneric
sau placenta lipită de cerul gurii
aproape cerneală de scris

hm! nu se șterg niciodată din minte

florina te simte
căsuța ei cu inimi
poartă pereți din carnea ta.

*

privirile bărbaților sunt privirile tale...
ele rătăcesc pe strada domnească...
în parcări...
în botul tuturor autobuzelor...
le adun ca pe jucării...
mi-am făcut din ele un buzunar mare și cald...

fuga

eu care fug dar nu știu să fug
sunt plină de lumină
și lumina e o băltoacă la semafor
răstorn drumul pe care umbli
ca să te-aștept la capătul celălalt
carnea mea nu atinge trupul
decât într-un chiot vesel de așternut negru

nu mă umplu nu mă încap
înlocuiesc sângele cu o după-amiază eternă
mă las peste cuvinte și simt cerul și zmeul înălțat
de copiii din curte
eu care fug dar nu știu când fug
și mă strivesc de roțile sângelui

știu că nu ești aici...
dar strada e plină de tine...
mă ud cu sângele meu ca să cresc
să mă umplu
să-mi crească și mie inima
până la umărul tău măcar

proză de Leo BUTNARU

FURNICILE

Dramaturgul (Oc)Tavi(an) Dreptu își luase prima pauză din ziua în curs. Se sculase pe la ora 7 – câteva mișcări de înviorare, dușul, cafeaua, după care – masa de scris, doar dreptunghiul ei care, uneori, i se părea, are legătură directă cu toate continentele globului... Acum însă, după ce scrisese cam la 2,5 pagini de dialog, Tavi Dreptu stătea în fața televizorului și privea știrile: temperaturi aproape de 40 de grade, secetă în Dobrogea, inundații devastatoare în SUA, Franța și China, a erupt din nou vulcanul Etna... „Poate fi chiar prologul Apocalipsei”, își zise, a nenumărata oară, în gândul său dramaturgul. „În acest caz, la ce mama dracului mai scriem noi, mai sculpează ăia, pictează ceilalți, dacă se vor face praf și Michelangelo, și Brâncuși, și?...” Știri dramatice, gânduri grele...

– Tăticu, tăticu! se auzi din biroul său strigătul fiului de 5 anișori Traian. Tăticu, tăticu, furnicile, furnicile! mai strigă parcă nefiresc, a uimire, copilul pe care Dreptu îl găsi înmărmurit: fiul stătea cu mâna întinsă spre masa de scris.

Apropiindu-se și privind spre ce arăta piciul, dramaturgul înmărmuri și el: vreo 10-15 furnici devorau literă cu literă caligrafia lui din manuscrisul la care lucrase încă acum 15-20 de minute! Himenopterele lichidau literele cu tot cu porțiunea îngustă de hârtie pe care fusese trasate acestea, astfel că fila de manuscris arăta potricălită ciudat – un contur al golului, o caligrafie a... nimicului! Unde fusese rândul scris – deja șerpuia subțirica pistă întortocheată lăsată în hârtia devorată cu tot cu pasta de pix!...

După ceva timp, revenindu-și din buimăceală, Dreptu prinse a plesni cu palmele peste furnicile ce-i devastau (manu)scrisul, însă acestea nu păreau receptive la lovituri, – parcă ar fi fost de plastic, nu alta, – nici o deformațiune la agresiune! Mai dând de câteva ori cu palma, puternic, dar văzând că rezultatul e același, adică – nul, dramaturgul puse degetul mare al mâinii drepte pe una din furnicile devoratoare de dialog, apăsându-l și răsucindu-l pe minuscula agresoare. Gata! Parcă o lichidase! În disperatul

entuziasm al primei victorii, Dreptu își trecu degetul pe altă furnică (mai curând – cariu!), procedând ca și în cazul precedentei insecte.

...Dar, la a cincea sau a șasea furnică, pe care o apăsă în purcoiul de hârtie pe care se afla fila de manuscris cu literele devorate deja mai mult de jumătate, dramaturgul simți că i s-ar întâmpla ceva neobișnuit cu organismul: de cum răsuțește, apăsător, degetul, el, Dreptu, parcă ar scădea... în statură! Așa, precum ai apăsa butonul vreunei prese hidraulice care, la rândul ei, acționează, prin forță, cine știe ce obiect, aplatizându-l încetul cu încetul, turtindu-l, împuținându-l în înălțimea lui. Dreptu apăsă din nou degetul pe insectă și – Doamne ferește! – într-adevăr, ca și cum scăzu iar în statura sa de om; se tupilă, forțat, cu un centimetru-două, dacă nu chiar trei. Atât i-ar mai trebui! – să fie poreclit: Tuchilatu! Se repezi spre oglinda mare din hol, privind-se înfrigurat în ea – să fi pierdut din cele 176 de centimetri în înălțime?!... Doamne milostive! – într-adevăr, parcă ar fi fost mai jos de stat, ajungând, dramatic, la nu mai mult de cele 160 de centimetri ai soției sale!

Se repezi în debaraua din hol, căută ruleta, o găsi, reveni în apartament, scoase o parte din panglica măsurătorii, strigând:

– Trăienică, Trăienică, vino la tata!

De cum apăru, fiul se uită cu ochi holbați la părintele său, fără să priceapă ce se întâmplase! De fapt, se petrecuse ceva foarte grav, copilul nedumerindu-se ce și cum. Tavi îi băgă ruleta în mâini, după care se întinse pe dușumea!

– Trăienică, tati, ia măsoară-l pe tata de la creștet la tălpi! zise bălmăjit, de frică, Dreptu.

Și mai mut de uimire, decât la șocul pe care-l avu când văzuse furnicile ce devorau manuscrisul, copilul prinse a tremura...

– Nu te teme, tati, măsoară, măsoară...

...După vânzoleală, nesiguranță și confuzii, cu forțe comune, cei doi reușiră să determine înălțimea dramaturgului.

– O sută șaiszeci și trei! constată prosternat Tavi Dreptu...

Lume, lume, ce-i de făcut?! Cum, ce, unde trebuie să apese el, pentru a reveni la cei 176 de centimetri-statură?!

Dramaturgul intră derutat în cabinet, apropiindu-se de birou – furnicile mai forfecau ceva litere, însă nu cu zelul inițial. Dreptu nu mai îndrăzni să le lovească sau să încerce a le strivi... Ce să facă?... Să se roage de ele, insectele, să-l ierte, ca să poată reveni la înălțimea-i de bărbat pe care o mai avea acum un sfert de oră?... Ce să spună, cum să vrăjească, ce să apese, Doamne Dumnezeule?! Să apese fel de fel de butoane de prin casă – ale aparatelor electrice – televizor, combină muzicală, aspirator de praf, foehnul soției, mașina sa de tuns, mașina de spălat?... Să apese tastele computerului fiului său Trăienică?! De ce n-ar fi trecut și el cu scrisul la

computer, de ce se încăpățânase să rămână la „nobila stare a literaturii”, întruchipată de „eternul manuscris”, precum îi plăcea lui să spună? De trecea, nu i s-ar fi întâmplat tragedia cu furnicile-terminator...

Așadar, prinse a apăsa tot ce i se părea buton prin spațiul apartamentului. Dar – zadarnic! Statura nu-i revenea la normal, ci, se părea, parcă ar mai fi pierdut și din cei 163 de centimetri cu care rămăsese! Dramatică și instabilă situație...

Chemă salvarea! Povesti ce și cum medicilor. Aceștia prinseră a-l privi destul de suspicios, însă fără a-i spune că nu cred o iotă din câte auziseră. În fine, superiorul dintre cei doi doctori conchise:

– Bine, vedem noi... Să mergem, stimate domn, zise, luându-l pe Dreptu de după omoplați cu brațul său lung ca cel al unei antene parabolice.

Când deschiseră ușa de la intrare, curentul suflă parcă a presimțire rea, a catastrofă, însă nu era sigur că ar putea fi chiar așa...

Dreptu urcă în ambulanță, după care aceasta demară în trombă.

– Nu la urgență, ci la ospiciu... la nebuni, zise medicul ce urcase în față, alături de șofer.

Din nefericire, fiind în salonul ambulanței, Dreptu nu auzise indicația. Dar chiar dacă o auzea, oricum nu mai era nimic de făcut: adresa ar fi rămas neschimbată.

Deja dialogul avea să se poarte între ospiciu și starea civilă, de unde trebuia să vină confirmarea fermă că, până la cazul cu furnicile, Dreptu măsura într-adevăr 176 centimetri înălțime. În fine, situația s-ar fi putut ameliora cumva (cu toate că nimeni nu poate garanta, nici chiar președintele țării, că experimentatul personal al ospiciului îi va crede pe cei de la starea civilă!), însă manuscrisul distrus – în vecii vecilor nu va mai putea fi recuperat...

Și dacă fusese o capodoperă?...

MIROS DE PORTOCALĂ

Să nu intrăm în nuanțe: prea multe date despre personajul acestei nuvelete ar fi inutile – domniile voastre îl cunoașteți dintr-o altă proză extrem de scurtă, aproape anecdotică, dar deloc banc, în subtextul ei plin de poezie și filozofie, poate că triste, ambele, poate că doar una din ele, dar mai curând pilduitoare în ingeniozitatea lor.

Așadar (*așa dar!*) este vorba anume de orbul care, spunea cea narațiune din patru-cinci fraze, umbla cu felinarul aprins.

– De ce nu te desparți de această unealtă inutilă nevederii tale? fusese întrebat orbul, la care răspunse:

– Ca să nu dea alții peste mine. Atât. Însă, rogu-vă, mai zise, explicați-mi și mie cum arată ea, lumina, pentru că, pe câți i-am întrebat, de la nimeni nu am înțeles prea bine, nu m-am dumerit în așa fel, încât să mi se pară că, iată, chiar îmi imaginez că văd cu adevărat lumina.

– Ar fi greu să vă descriu cum arată lumina, zise marele scriitor, deoarece cu el anume se întâmplase să dialogheze nevăzătorul ce ducea în mână felinarul aprins.

– Fiind un mare scriitor, nu puteți descrie cum arată lumina?

– Aș putea... Prin comparație...

– Adică?

– E ca mirosul de portocală, spuse scriitorul.

– Ca mirosul de portocală? întreabă, șovăitor, nevăzătorul. Dar cum e, după dumneata, mirosul de portocală?

– Exact ca lumina.

– Cum, adică, exact ca lumina?

– De nedescris.

– Domnule scriitor, am impresia că aveți o spuză de ironie în voce.

– Deloc. Drept dovadă, îți pot da și alte repere de comparație.

– Care anume?

– Să zicem, lumina e ca întunericul.

– Dar cum arată întunericul.

– Nu arată deloc, precum în intimitatea dumitale... Vezi că nu vezi... Că nu arată. Întunericul e negru. Deci, ceea ce vezi tu în intimitatea conștiinței tale e negru. Așadar, lumina ar fi exact contrariul negrului, întunericului – ea nu se vede, ci lasă să se vadă tot ce nimerește în aura ei, ca și cum – în suflul ei încremenit.

– Mă iertați, mi-i greu să înțeleg...

S-o luăm de la început, adică – de la ce am spus acum câteva clipe: lumina e ca întunericul. Cum ca întunericul? Fără formă. În sinea dumitale, în negrul care o domină, nu poți vedea nici chiar forma întunericului. Pentru că întunericul nu are formă.

– Fără formă... ca infinitul? întreabă orbul cu felinarul aprins în mână.

Pentru câteva clipe scriitorul fu de-a dreptul descumpănit, după care se interesă la rândul său:

– Dumneata știi cum arată... infinitul?...

Știi exact ce știi și dumneata. Fără formă, fără lumină, fără întuneric, exact cum apare, dominator, în sinea mea. Sau, precum ați spus, infinitul poate fi ca mirosul de portocală.

„Nu e de ajuns că e orb, ci e și cam sărit de pe fix”, mai să-și zică în firea sa scriitorul, zâmbind la gândul că, de fapt, toată viața scrisului său e un anume oarecare sărit de pe fix...

...În fine, dacă vi se întâmplă și domniilor voastre să fiți întrebați despre ceva care nu poate fi (de)scris, spuneți că seamănă exact cu mirosul de portocală...

RULETA ROMÂNEASCĂ

La un moment dat, chiar în adâncă depresie sufletească și turbulență de conștiință în care se afla, Tom își zise: „Stop!... De ce, anume – sau numai – ruleta rusească?... Dar, pentru cel care nu are un pistol cu butoiaș, încărcat doar cu un glonț în cele șase sau șapte cuiburi, – cum, pentru unul ca mine care nu are un atare pistol – materialicește vorbind, o atare posibilitate – sub aspect spiritual constatând, – adică, unuia ca mine îi este inaccesibilă ruleta?... Nu obligatoriu cea rusească, ci, în genere, o ruletă cu raportul de 1/5 sau 1/6 dintre fatalitate și șansă...

Adică, de ce nu și una... românească?... Da, o ruleta românească!

Nu, nu sunt un naționalist, un protocronist, un setos de glorie..., își spunea Tom. Unuia ca mine, în situația în care se află... poate că doar la câteva minute distanță de ultimul click al vieții... i-i în cot de toate astea – naționalism, protocronism, glorie...

Și totuși, din cu totul alte rațiuni, eu voi inventa ruleta... românească!... Nu credeți?... Zadarnic... Pentru că am și inventat-o!... Chiar fără a o breveta, o pot oferi tuturor celor care, în atâtea ocazii existențiale și subiecte de proză sau poeme, au tot făcut caz de antrenanta, înfiorătoarea, groaznica, fatala sau – salvatoarea ruletă rusească... Tensiune, uneori – până la ieșirea din minți...

Așadar, vă propun – atenție! – ruleta românească. Fiți meticuloși și executați întocmai tehnologia-ritual pe care v-o propun.

Să-i dăm drumul: ia, tu, el, celălalt, luați, deci, șapte flaconașe de aceeași formă, pe care le înfășurați atent, frumușel, în foiță de staniol, să zicem, ca să nu se vadă ceea ce veți turna în ele. Bu-u-un... Apoi, unul din flaconașe umpleți-l cu acid cianhidric – lichid incolor, foarte toxic, cu miros de migdale amare... Pentru că și viața e amară. Uneori – până peste poate. De aia și este nevoie de ruleta românească...

Prin urmare, ați umplut unul din flaconașe cu acidul cianhidric, incolor, toxic de mama dracului... La dracu și te va duce, dacă... Bu-u-un... După

aia, în celelalte cinci sau șase flaconașe de aceeași formă, ca și cel cu acid, învelite meticolos cu hârtie de aceeași culoare, în foiță de staniol, poate, turnați, toarnă pur și simplu apă... Apă chioară...

Uite, acum îmi dau seama că precauția cu operațiunea de camuflaj – învelirea flaconașelor – ar fi inutilă... Pentru că și acidul cianhidric și apa sunt incolori, încât sută la sută poate fi confundat un flaconaș cu otravă cu altul cu apă potabilă, adică – apa vieții... Încă...

În fine, în unul din cele șase sau șapte (șapte – o șansă în plus, întru supraviețuire, cum ar veni) flaconașe ai turnat acid, în celelalte – pur și simplu apă... Plată... Chioară... Flaconașele arată la fel, ceea ce înseamnă că ruleta românească e gata pentru a fi pusă în acțiune. Cum?... Simplu. Simplisim, așa zice. Amesteci așa, pe neve, flaconașele înde ele, le sucești, răsucești între palmele tale, faci fel de fel de rocade cu ele, pentru ca, la momentul oportun, la momentul fatal sau, poate, la cel al șansei, iei unul din flaconașe, oricare – în aceasta și constă imprevizibilitatea, hazardul ruletei românești, care nu e deloc mai altfel, sub raportul șansă – neșansă, decât cea rusească, – iei flaconașul, îi scoți dopul și – i-ai și dat de dușcă conținutul!.. A fost cel cu – acidul?... Amin!... Ce să mai vorbim, n-ai avut noroc... Ai luat unul din cele cu apă plată, chioară?!... Să trăiești! Mulți ani înainte!... Te-ai născut în cămașă!... Exact ca la ruleta rusească – la originala ruletă românească: glonte și flaconașul, unul din șase. Sau din șapte. Depinde de numărul cuiburilor pe care le-ar avea butoiașul pistolului sau câte flaconașe sunt folosite. Un cuib – cu glonț, un flaconaș – cu otravă. Astea sunt ruletele. Plus faptul că ruleta românească e mult mai simplă – nu ți se cere drept de port-armă, nu trebuie să cumperi un pistol, cartușe...”

...Ajunși aici, vreau să-i atrag cititorului atenția la un aspect al discursului: a se constata că, dacă în stare depresivă, de adânc afect, de turbulență a conștiinței, Tom cugeta atât de logic, să ne închipuim ce randament de logică dă el în situații de normalitate existențială. Pentru că Tom avu acea șansă de unul din șase, sau din șapte, – când se lăsase în voia ruletei românești, rămânând în viață!

Da, așa putea spune că iubea foarte mult viața! În draci. Peste poate!... De aia, probabil, și avu șansa de a nu lua flaconașul cu otravă.

Trăia în forță, parcă, dens, setos. Dar avu și motiv serios de a se supune testului cu ruleta... Românească... Sau – sau... Și a fost – *saul* șansei... A supraviețuit. Și a plecat la dracu', undeva... În Spania... Sau, poate, Italia... Din vreme în vreme, prin „Western Union”, ne expediază bani. Mie și celor doi copii ai noștri... Ce să mai zic?... Dacă nu avea norocu' și lua flaconașul neșansei, cine ne expedia nouă bani?... Ce, să fi patentat noi, după moartea lui, ruleta românească?... Să fim serioși... Din câte se spune, nici chiar Kalașnikov nu are patent pentru automatul pe care l-a inventat...

Dar noi, colea, cu șase sau șapte flaconașe... Ceea ce, însă, nu înseamnă că ruleta românească nu e valabilă, aplicabilă, utilizabilă... Exact, sută la sută, ca și cea rusească... Randamentul... Nici mai mult, nici mai puțin. Unul din șase. Sau – din șapte.

TĂIND CUVINTE

E greu să-ți imaginezi ce ar însemna un scriitor genial... Se spune că e genial, dar probe „concrete” nu se prea găsesc – scrisul lui e oarecum mai altfel decât al celor mulți, inclusiv – decât al scriitorilor mari și foarte mari, însă – nedeclarați geniali, cu toate că unii dintre aceștia ar merita cu vârf și îndesat să fie numiți și ei geniali. De n-ar fi căzut într-un con de subiectivitate și neșansă, de care nu avură nenoroc cei declarați geniali etc.

Însă scriitorul despre care va fi vorba e cu adevărat incomparabil. Dacă vă imaginați, totuși, ce înseamnă un scriitor genial, autorul spre care vă conduc cu aceste fraze ar fi de zece, de o sută de ori peste el, ca forță de creație, ca plasticitate a operei, ca... Nici Superscriitor nu i s-ar potrivi să i se spună – ar fi puțin. Poate că doar să fie asociat unui dumnezeu al literaturii contemporane și celei dintotdeauna, asta ar mai putea sugera un oarecare contur de hiperpersonalitate creatoare.

Dar, pentru ca să vă închipuiți cu o mai mare evidență ce e cu scriitorul nostru, dacă el, să zicem, scrie pe fila de hârtie: *plouă* – afară chiar prinde a ploua!... De taie cuvântul *plouă*, ploaia (de afară) încetează imediat. Scrie, pe filă, *ninge* – și în lume prind a se cerne fulgii de zăpadă!... Taie cuvântul *ninge*, și alba cernere de nea încetează deîndată.

Însă cea mai periculoasă decizie, am putea spune iresponsabilă, o luă într-un miez de noapte când în lume bântuia o furtună vuitoare, care îl împiedica să adoarmă. Astfel că scriitorul-dumnezeu-printre-scriitori scrise, apoi tăie cuvântul ~~vânt~~. Vuietul enervant se opri îndată și scriitorul reuși să adoarmă...

Acum imaginați-vă, domniile voastre, ce se întâmplă în acea lume vreo opt ore cu vântul deconectat, anulat completamente!... Brusc, se opriră din rotire elicele elicopterelor!... Din avioanele turboreactoare se salvară doar cele care reușiră să treacă din lumea paralelă în lumea noastră!... Flăcările aragazurilor stăteau ca niște mici frunze galbene-albăstrui țepene, nemișcate, solide, ca bucățelele de tinichea... Uriășele trene de fum ce se ridicau din coșurile uzinelor încremeniră-trâmbe în înaltul cerului cu norii nemișcați și ei...

Un prieten îi telefonă altui prieten, spunându-i că, în orașul lor, s-a decretat stare excepțională în lupta cu fumătorii care lăsau prin cele mai nepotrivite locuri perdele solidificate de fum, ceea ce ducea la diverse accidente, traume, derute, rătăcirii, abateri de la cursul normal al vieții etc. În consiliul municipal se înaintase propunerea ca, pentru o țigară fumată, să se aplice chiar pedeapsa capitală! Însă hotărârea finală nu a putut fi luată din cauza trâmbelor de fum, solidificate, ca niște fuioare din oțel fin-aerian, prin care nu se puteau ridica mâinile la vot.

Mașinile gunoierilor încărcau smogul ca pe o țărână densă ce încremenise în văzduh, prin care buldozerele croiau adevărate tuneluri. Odată cu anularea, prin tăiere, a vântului, încremenirea șuvițelor de aer din pernele cu oxigen și nu mai ajungeau în plămâni bolnavilor!

Despre păsări nici nu vă mai spun! – vă puteți imagina fără efort ce s-a întâmplat cu vulturii ce se roteau sus, peste crestele munților, peste prăpăstii, peste mări... – ca să vă dau doar o primă sugestie, de la care puteți trece la porumbei, ciocârlii etc.

În toate, se întâmpla, parcă, un para-Schopenhauer, să zic așa, cel de genul „Nouă ne este caracteristică fireasca înclinație de a explica fiecare fenomen natural sub aspect *mecanic* etc.” – ca, în această stare de urgență, să nu mai dau întregul pasaj din „Lumea ca voință și reprezentare”, în cazul nostru, mai bine zis al lor, fiind vorba de o lume paralelă, și ea cu mecanica ei inexplicabilă până la capăt, dar destul de clară, în principiu...

De la un moment încolo, văzând că nu mai poate zări Pământul său drag din cauza cataclismelor întâmplate în urma anulării vântului, Dumnezeu își spuse: „Să vezi, dom'le, nu se astâmpără și gata scribul ăla orgolios!” și îi strigă acestuia, scriitorului-dumnezeu-printre-scriitori – îi strigă în conștiință: „Scoală, nenorocitele, și nu mai nenoroci lumea!”

Scriitorul sări ca ars, își dădu seama de tragica eroare pe care o comisese la miezul nopții și îndată reabilită cuvântul *vânt*, despovărându-l de vergeaua tăieturii fatale, încât acesta deveni, pur și simplu și obișnuit: VÂNT, pus pe adiere, pe suflat, pe bătut, spre a reanima lumea, ca un fel de respirație artificială universală acolo, în lumea paralelă, – a scrisului, a literaturii în care, când e cuprins de crize de creație, scriitorul-dumnezeu-printre-ai-săi se așază la birou, ia o filă de hârtie și scrie pe ea: *eu scriu*. După care chiar începe a scrie, până în momentul în care Domnul Dumnezeu din ceruri nu-i taie verbul la persoana întâi singular ~~*eu scriu*~~...

din volumul în curs de pregătire Ruleta românească

proză de NICOLAE POPA

IUBITA MEA ȘI IUDA MEA, AGNEȘA

Așadar, clipa prăbușirii definitive în realitate a bătut zece minute mai târziu. Conferința era în plină desfășurare. Agneșa aproape că mă mușca de ureche, acesta fiind felul ei de a-mi șopti vreo noutate mai importantă. Îmi spunea că la parter totul e pregătit pentru ca eu, Mihai Loghin, să fiu arestat.

Am privit-o în ochi. Ba nu, am privit-o mai întâi într-un singur ochi, apoi în celălalt, ea fiind prea aproape ca să-i pot prinde ambii ochi dintr-o privire. I-am trecut ușurel cu degetele peste părul castaniu, făcând-o să-și închidă ochii, dar în loc să-i dau asigurări că, în ce privește arestarea mea, e o nedumirire la mijloc, că cineva făcuse o glumă proastă, mi-am exprimat uimirea că ce, aveau de gând să mă aresteze într-o împrejurare ca asta? Arestat în direct, cu filmări, ca la revoluția română? Păi, dacă a pus cineva la cale așa ceva, a făcut-o din prostie.

Oricum am înțeles că cineva ostenise din greu la un scenariu cu dejucări de acte teroriste în capitala noastră de pe malul Bîcului. Îmi dădeam seama că la prima mea mișcare mai suspectă puteau să-mi sară-n cârcă cel puțin doi băitânași pe care îi și dezghiocasem dintr-o ochire: fâlcosul nebărbierit – ce mai camuflare! – aterizat în ultimul moment de cealaltă parte a Agneșei și albinosul în pulover negru de lîngă peretele din stînga, plus bodyguardii din preajma mesei încărcate de microfoane. Mă și vedeam imobilizat, cu mărul lui Adam proptit de piciorul unui scaun. Dar, culmea! Agneșa începu să-mi dea sfaturi, că cică să stau cuminte pe scaun. Bine, dar pînă acum cum șezusem? Nu cuminte?! Unde mai pui că eram curios să ascult și eu pînă la capăt vrăjeala discursului ținut de către șeful statului, bucuros să văd cu ochii mei cum se pun în mișcare roțițele dințate ale politicii moldovenești. Agneșa însă părea să-și trăiască drama ei. Alta decît a mea. Îmi strivea șoldul cu coapsa, îmi hașura palma cu unghiile.

Căutam să-mi păstrez calmul, impunîndu-mi o ținută demnă de anturajul în care nimerisem. Îmi și imaginam ce mai gorile fuseseră plasate pe la etaj. Alertă maximă, ce mai! Însă îmi venea și să izbucnesc

în rîs cînd mă gîndeam ce prostie putuse să facă Virgilică atunci cînd m-a îndemnat să o însoțesc pe Agnesa înăuntru. Anume lui i se datora faptul că un individ periculos, suspectat de omor, nu? ajunsese să participe la o conferință de presă unde șeful statului cuvînta la numai cîțiva pași de pumnii lui. Un simplu salt înainte, fie și cu mîinile goale, m-ar fi propulsat pe toate canalele Radio-TV din lume!

Sala era tixită cu jurnaliști de peste tot, inclusiv din provincie, sau mai ales din provincie, dar și de la „BBC”, „TV5”, „Europa Liberă”, „PRO TV” după cum se putea citi și de pe microfoane. Mi-a tremurat pielea de emoție reușind să mă scutur cu greu de coșmarul ce-mi venise. Iar ca să mă iau cu alte gînduri, m-am întreat ce căuta, de fapt, acolo Agnesa? Bănuiam că punctul ei de atracție era domnul Davărog. Adevărul e că de la o vreme fusese pusă în situația să-l cam vîneze. Protectorul ei nu-i mai răspundea la telefoane. Băgasem de seamă că după polemica din seara de Revelion dintre Davărog și tatăl Agnesei, cînd ea și-a permis să dispară cu „ofensatul” pentru a sărbători în altă parte, de unde însă s-a întors în zori și mai distrusă, Davărog nu o mai sunase niciodată. Și acum Agnesa aflase „din surse sigure” – Virgilică? – precum că la această conferință va fi prezent și el, așa că venise în speranța că vor reuși să schimbe cîteva vorbe.

Între altele, Davărog, odată intrat în sală, de cum a zărit-o, deși făcea parte din suita șefului statului, a binevoit să facă doi pași în direcția Agnesei, strîngîndu-i mîna din mers, ca apoi să mai revină de cîteva ori, tiptil. A revenit cînd eu deja știam ce mă așteaptă și intuiau că dînsul știa și mai bine care e situația. Nu întîmplător își rupea agitat degetele, făcîndu-le să trosnească în liniștea lăsată de cuvîntarea șefului statului, acesta vorbind despre nu mai știu ce soi de Mare Adunare Națională a moldovenilor aflați la Moscova după cîștig. Le spunea jurnaliștilor niște chestii haioase de tot: cică pantofii celor ce urcaseră în prezidiul acelei Adunări de la Moscova erau... Și pentru că nu găsea cuvinte să descrie cît de scumpi și de luxoși erau pantofii celor plecați de acasă din cauza sărăciei, dar ajunseseră la Moscova direct în prezidiu, Președintele s-a uitat pe sub scaune, cercetînd încălțăminte jurnaliștilor prezenți, și deodată l-a întreat pe un domn cu fruntea chinuită de gînduri și cu ochelari mici pe nasul ascuțit (despre care cineva a șoptit că ar fi de la „Europa Liberă”), l-a întreat simplu-moldov'nește:

– Ia spune, cît îs pantofii tăi, Vasîli?

Întrebare la mintea cocoșului, firește. Căci pantofii lui „Vasîli”, precum îi vedea și Președintele republicii de la masa cu microfoane, și cum îi vedeam și eu dintr-o parte, arătau ca niște jerpelituri – evident, în comparație cu încălțăminte care trebuie să fi fost neapărat lăcuită a *gasterbaiților* noștri ajunși în ditamai prezidiu la Moscova. De unde și

concluzia că cei din respectivul prezidiu nu aveau cum să fie *gasterbaiți*. Nu se potriveau după încălțăminte. Căci de-ar fi fost ei *gasterbaiți* în toată legea, ar fi umblat prin Moscova în șoșoni sau în te miri ce, ca Vasîli prin Casa Presei.

Agnesa tremura de-a binelea.

– Mihai, spune-mi că nu-i adevărat!

– Ce să nu fie adevărat?

– Că arestarea ta nu-i pentru ce-mi închipuisem eu....

– Și cam pentru ce-ți închipuieși tu că era cazul să fiu arestat?

– Numai nu pentru omor. Mai știi? Poate pentru fondurile bisericești...

Facturi, hîrțoage, mărunțișuri de contabilitate...

Acum Președintele ne privea din țarcul microfoanelor pe toți cei din sală cu fruntea în poziție de împungere. Acum nu mai glumea deloc. Vorbea răspicat despre mii și mii de dolari cheltuiți de emigranții moldoveni pentru procurarea unei case în capitala rusă. Ca să vezi, o casă în capitala rusă! intrai eu la idee. O casă! Acolo! Mai la deal sau mai la vale de Kremlin! Și la ce le-or fi trebuind, mă rog, moldovenilor casă în inima Rusiei, unde s-a ars, prin degerare, chiar și Napoleon? Mai înțeleg, undeva în Siberia, dincolo de cercul polar, chemați, poate, de oasele rudelor deportate. Dar în capitală? Nu vedeam nici pic de logică. Însă de unde logică la ai noștri cînd se pomenesc în pantofi lăcuiți?

După datele puse la bătaie de șeful statului, emigranții moldoveni, plecați acolo din cauza sărăciei de pe la noi – așa-zisa „sărăcie lucie” – au cheltuit la Moscova grămezi de bani doar pentru chestiuni organizatorice. Vă-nchipuiți? Organizatorice! Și cînd, mă rog, au mai cheltuit moldovenii bani pentru chestiuni organizatorice? Cînd s-au mai organizat ei vreodată cu de la sine putere?

– Nici vorbă, i-am șoptit eu Agnesei, asta aduce a „Unire, moldoveni!” în capitala rusă! Te pomenești că transformă Piața Roșie în Piața Marii Adunări Naționale! Brrr!

– Te rog, Mihai, încetează! Nu-ți dai seama că ești cu mîinile pătate de sînge, omule? Cum ai putut să nu-mi mărturisești un păcat așa de mare, cînd eu ți-am deschis sufletul și ți-am...

– Lasă-mă cu prostiile, m-am enervat eu un pic. Max a dispărut de la serviciu astă toamnă, în septembrie. De unde-au luat-o că anume eu l-am ucis? Mai bine fii atentă la ce spune Președintele! Auzi, ai noștri au cheltuit toți banii acolo. I-au tocat departe de casă, departe de sărăcia satelor și orașelor noastre. Morala? Morala ți-o spun eu. Nu-i deloc patriotic să cheltuiești atîta bănărit acolo unde îi și cîștigi. Valuta, iubii compatrioți, trebuie să fie trimisă numaidecît acasă, în Patrie. Fiecare rublișoară și fiecare dolăraș să treacă frumușel prin „Exchange”-urile Patriei, astfel încît guvernarea comunistă să-și poată colecta “procentul”

necesar pentru pensii și salarii în vederea viitoarei campanii electorale. Iaca cum îi, Vasîli!

– Liniște-te, bre! mă îmboldi cineva din spate. Cu pixul, probabil. Poate vreun ziarist cam surd, sau, dimpotrivă, unul cu urechi hipersensibile. M-am răsucit și am dat de ochii sfredelitori de contabil ai lui Virgilică. Și n-a tăbărit nimeni pe mine. Doar cîteva camere de luat vederi, mai curioase, s-au răsucit în direcția mea. În rest, transpira fiecare pe cont propriu. Ziaristul de la Europa Liberă, bietul Vasile, își cerceta pantofii. Avea aerul că nu-i mai plăcea propria încălțăminte. Și de bună seamă! Ce întrebare faină îi pusese Președintele: „Cît îs pantofii tăi, Vasîli?” Întrebarea suna ca o dulce ispită.

Dar care șef de stat ar avea interes să adune ziařiștii la o conferință de presă ca să-i încalțe? De încălțat vin ei gata încălțați. Aici sînt invitați să li se fluture broboada, iar mai apoi, în condiții ceva mai intime, *tete-à-tete*, aceeași broboadă să li se înnoade frumușel sub barbă. Simplu și nedureros!

Or, a urmat imediat și partea cu broboada. Președintele și-a amintit cum era „pe timpul democrațiilor”, cum s-a desfășurat campania electorală în anul 2001. E-he! pe-atunci la televizor puteai vedea dezbateri electorale! Candidații se contrau și se cotonogeau de față cu tot norodul! Numai generalul Alexei cîta bucurie aducea în pieptul comuniștilor cînd mi ți-i măturau pe democrați din calea secerei și ciocanului! Așa că Președintele, măcinat de amintiri, s-a apucat să le promită jurnaliștilor că, gata, pînă în seară va da dispozițiile necesare să li se ofere concurenților electorali ceva timpi de antenă.

Promisiunea aducea a ordin militar. Davărog a devenit numai ochi și urechi. Democratizarea televiziunii era domeniul său. Dînsul era cel cu șurubul – ba mai cu strînsul, ba mai cu slăbitul – și în loc să roșească în fața frunților transpirate ale jurnaliștilor, el a schițat un surîs moale de om priceput, în sensul că aluzia fusese perfect pe-nțeleșul neînțelegerilor ce au declanșat în ultima vreme ghiorăitul de mațe în corturile protestatarilor secerați de greva foamei în Dealul Minciunii cu turn de televiziune în vîrf. Gata, greviștii puteau să-și pregătească străchinile și lingurile! Vic-to-ri-e! mai că-mi venea să strig ca prin ‘91, descoperind în jurul meu atîția jurnaliști îmbujorați de fericire, de-ai fi zis că s-au trezit din nou în plină *perestroikă*.

Asta se întîmpla în după-amiaza unei zile calde de început de martie a anului 2005, iar în seara aceleiași zile cu jurnaliști îmbătați de promisiunile unui dezgheț la radio-televiziune, eu atîrnam „pus în cuier” pe un perete. Era un cuier înalt, iar peretele era zgrunțuros și stropit puțin de sînge. Un cuier ca toate cuierile, atîta doar că în cuierul acela atîrnam eu, legat de degete. Adevărat, mă sprijineam cît puteam pe vîrfuri, ca pe

poante. În cuierul acela am și aflat că moartea e de culoare liliachie. Și am mai aflat că o poți întîlni într-o simplă pungă de plastic trasă pe cap mai ușor decît toate puloverele ce le-ai tras pe tine la viața ta.

Și toate astea după ce cu doar cîteva ore în urmă mă lăsasem arestat cu o cumițenie de mielușel. Nici unul din ziaristii aflați atunci pe coridoarele Casei Presei nu a observat cătușele ascunse sub trenciul nu mai știu cui cu care îmi acoperiseră mîinile. Trebuie să recunosc totuși că anchetarea cazului meu a început cu zîmbete și ochi frumoși, însă a continuat cu lovituri neașteptate aplicate cu un recipient de *Coca-Cola* plin cu apă de la robinet, care apă și care recipient îmi îmbrăcau într-o fracțiune de secundă creierul ca într-o carapace de broască țestoasă. În rest, recipientul cu apă stătea absolut inofensiv pe masa anchetatorului. Care-i problema? Ți-a crescut cumva vreun cucui? Nu. Atunci? A, că inculpatul Loghin umblă așa pe cur prin ungere, ce să-i faci? poate că încă nu s-o trezit după Revelion! Și de-amu sîntem în martie!

Anchetatorul îmi cerea – mîngîios, s-ar zice – să-mi țin mîinile pe masă. Și a venit păianjenul cu epoleți care a început a-mi împerechea degetul arătător cu cel mijlociu, legîndu-le cu un capăt de funie subțire, repetînd apoi procedura cu degetele altei mîini, în jurul cărora înnodea celălalt capăt al aceleiași funii, încît mă și miram că de ce, la o adică, trebuia neapărat să mi le lege, dacă tot aveam cătușe la încheieturi? În loc de răspuns, am fost rugat să mă apropii de peretele de sub cuier. Acolo l-am simțit pe același păianjen cu epoleți forțîndu-mă să mă lipesc cît mai mult cu spatele de perete și să ridic „oleacă” mîinile, moment în care m-a și săltat în sus, agățînd funia și împleticind-o măiestrit pe după cîrligele argintii ale cuierului, ca imediat după aceea, odată slobozindu-mă din strînsoarea cu care mă ținuse ridicat, să mă lase în jos și să descopăr că mă puteam sprijini de linoleum doar cu vîrfurile picioarelor, în timp ce degetele mîinilor îmi amorțeau strînse în laț deasupra capului.

Și pentru că oricum nu aveam ce să le spun, s-au decis să-mi arate de ce culoare e moartea mea. Astfel am aflat, cum spuneam, că moartea mea e de culoare liliachie, fiindcă mi-au tras pe cap o pungă liliachie, foarte foșnitoare. Mi-au tras-o pe cap, mi-au legat-o la barbă și au plecat cu treburi pe undeva. Așa că așteptam în plin liliachiu să-mi șoptească o voce interioară ceva de genul „Da, Mihai, da! ai ucis!” și să pot repeta, anume la insistența acelei voci interioare, și nu la insistența păianjenului cu epoleți, această expresie salvatoare pentru viața mea, nu și pentru aflarea adevărului: „Da, am ucis!”

Și să sfîrșească odată toate! Să mă coboare din cui și să mă bage direct în pușcărie. Auzeam venind de undeva, amplificate parcă de membrana sacoșei, noutățile de la „știrile serii”. Crainicul (același crainic cu voce metalică, fața căruia o memorizasem pentru trăsăturile ei de om

însăpăimîntător de îmbătrînit pentru vîrsta pe care știam că o are) împărțea la stînga și la dreapta minute tuturor concurenților electorali. Însă nu cu mult mai multe decît durată „Poveștii de seară”. Speram să pot uita de mine cel din cui, cum uiți de o haină atîrnată în cui, deși mă dureau cumplit degetele, simțindu-le ca și cum mi-ar fi fost smulse tocmai de pe la coate. Crainicul continua să se topească de generozitate, pretinzînd că de dragul democratizării procesului electoral, conducerea Radio-Televiziunii, la indicația conducerii de vîrf a Republicii Moldova, este gata să meargă și mai departe, adică să suprimă și „Poveștea de seară” – poftim, domnilor democrați, luați, săturați-vă! Sigur că da, mi-am zis eu, mai ales că „Poveștea de seară”, așa cum o prezentați voi, îi împiedică pe cei mici să se bucure de spoturile publicitare!

Crainicul mai susținea că reprezentantul CEC a precizat că timpul de antenă se adaugă în conformitate cu decizia comisiilor convocate la nivel de guvern sub conducerea domnului N. (pentru mine domnul Davărog). Și cînd oare a reușit Davărog să convoace atîtea comisii dacă pe la 16.30 dînsul abia ieșea din Casa Presei, avînd grijă să o însoțească pe Agnesa – pînă unde totuși? – extrem de binevoitor, sigur că da, ca nu cumva aceasta să facă un scandal monstru de față cu toată presa aflată acolo de față, cerînd eliberarea mea. Deși, la drept vorbind, nici nu s-a pus problema.

Încă din Sala de conferințe am observat că Agnesa nu numai că nu-mi mai căuta mîinile în stilul ei aproape evlavios, parcă mereu pornită să mi le sărute, ci s-a retras păstrînd prevăzătoare distanța, încît a început să-mi fugă parchetul de sub picioare. Și parcă toate etajele Casei Presei începuseră să se surpe de jur împrejur, eu rămînînd singur printre ruine.

A fost și momentul cînd am descoperit că ea, cea mereu predispusă să-mi acopere trupul cu lacrimi și săruturi, acum avea grijă ca nu cumva s-o ating. Ah, iubita mea și Iuda mea, Agnesa! Se temea ca nu cumva mîinile mele (pe care le vedea, bineînțeles, doldora de cheaguri de sînge) să-i păteze mîneca puloverului alb ori să-i murdărească pînza foșnitoare a fustei, o fustă care îi învăluia coapsa în alte și alte taine, tot mai de neînțeles pentru unul ca mine, rămas cu mîinile șiroid de sînge printre dărîmăturile Casei Presei...

*fragment din romanul **Avionul mirosea a pește**,
în curs de apariție la Editura ARC*

proză de OLEG CARP

MĂTURA

Cu un minut înainte să ies din casă, m-am spălat la rezeală la subsuori cu apă rece de la robinet și am zbugit-o afară. Am zărit pe fereastră o fetișcană nurlie, care semăna uluitor cu Pati și nu puteam să nu dau fuga după ea. Nici nu am apucat să-mi pun ceva în picioare. Așa am ieșit, cum m-a prins vremea. În tricou și cu blugii boțiți, desculț am dat buzna pe ușă. Pe scările întunecoase și reci aveam să cobor iute două etaje cu mâinile în părți și cu părul vîlvoi. Săream ca prin străchini de pe o scară pe alta, bucuros și aplecat înainte asemeni avionului sortit, din clipă în clipă, să se prăbușească. Noroc că nimeni nu mi-a ieșit atunci în cale. Fiindcă, pe ultima scară, când să ajung la parter, m-a întâmpinat nemilos și amețitor muchia peretelui de la ieșire.

Soarele era încă sus ca un copil orfan. Îl vedeam printre gene cum se clatină năuc deasupra clădirilor, de parcă mă amenința să nu trec pragul. Am mai stat un timp locului, cît să-mi trag sufletul și să-mi dau seama ce s-a întîmplat. Apoi, încet și orbecăind, abia mi-au ajuns puteri să urc scările înapoi. Ajuns în camera mea, încă buimac, m-am îndreptat spre dulap să scot la nimereală o rufă-compresă. Am sfîșiat materia în mai multe fișii și m-am trîntit în pat, răpus. Cu fața în sus și cu ochii pe jumătate închiși, am încercat zadarnic să întorc timpul înapoi pentru a-mi aduce aminte acel moment cînd m-am contopit cu peretele.

Cînd m-am trezit, Patricia mai dormea îmbrăcată lîngă mine și plîngea în somn. Îmi părea rău să o trezesc ca să o întreb. Voiam să aflu cît timp am de cînd dorm și mai voiam să știu dacă nu cumva acum, cînd o întreb despre asta, încă dorm. Stăteam lungit în pat și mă uitam pe pereți. Din pod atîrnă becul. Din zăpăceală, aruncam și cîte o privire pe fereastra deschisă. Vîntul umfla perdeaua. Se auzea trenul. Tăcută, Patricia spală rufe aplecată peste lighean. Cu mînecele flaneli suflecate și cu părul

răsfirat acum se reazămă de perete. Probabil toată ziua a spălat, iar spre seară a luat-o cu ametele. Ca să sparg tăcerea, am întrebat-o cât mai are, căci mi se făcuse iarăși somn. A ezitat puțin, apoi fără să se întoarcă a arătat cu săpunul în mână maldărul de rochii ce zăcea la picioarele mele. Am observat cu coada ochiului cum luna plină se lăsa tot mai grea pe umărul Patriciei.

– Și nu cumva ai de gând să speli tot muntele ăsta acum, în astă noapte? am întrebat-o.

În loc de răspuns a icnit și s-a pus pe plîns. M-am ridicat să pornesc aparatul de radio ca să ascult noutățile zilei. Bineînțeles că nu-mi era mie atunci de noutăți. Însă pe moment nu mi-a trecut prin cap o altă modalitate ca să o distrag din sughituri. O clipă mai târziu, Pati a făcut doi pași în urmă și a smuls cablul din priză fără a se opri din spălat. Spatele ei tăcut și încovoiat, cu luna pe umăr, și părul ei încîlcit care aproape că se atinge de podea m-au luat cu tremur. Vorbea în șoaptă, abia deslușit, ca la un ritual de sacrificiu. Sîsîia de parcă ținea în dinți un nasture. Cum sedeam pe scaun în colțul încăperii, nu îmi era prea clar ce rostea. De aceea, oarecum înfricoșat, mi-am luat inima în dinți și am intonat:

– Pati, tu ești? Nu mi-a dat absolut nici o atenție. Părea că nici nu m-a auzit. Cu mâinile în lighean, șoptea înainte:

– Sînt absolut sigură că nu îți mai este de mine. De aceea pînă a-mi pune capăt zilelor, cum ți-am promis, de altfel, încă de ieri dimineața, mă văd nevoită să-ți comunic ceva care fără îndoială o să-ți răstoarne viitorul de-a cracii. Nu prea știi dacă e bine ce fac sau nu. Dar sînt aproape convinsă că o fac pentru binele amîndurora. În orice caz, cred că nu fac pasul ăsta din simplă răzbunare. Cred că nu. Mai degrabă o fac din autoconsolare, sau poate că dintr-un narcisism bolnav. În fine. Nu tu oare m-ai făcut să devin așa cum sînt? Uită-te numai puțin în ce hal am ajuns să arăt. Am numai două rochii la viața mea, una mai jerpelită decît alta. Și una din ele, asta care frec la ea acum, plină de sînge, ce ai făcut din ea? Ce te-a apucat ieri dimineață de ți-ai bătut joc de rochie? Ferfeniță ai făcut-o. Unica haină a mea, cea chipurile de ieșit în lume. Halal de viața asta! Te-ai gândit măcar o singură dată că sînt femeie? Că nu dorm nopțile flămîndă pentru tine? Ani în șir m-ai dresat ca pe un animal, pînă cînd m-ai făcut să uit cu desăvîrșire de mine însămi. Pînă și cipicii am ajuns să ți-i aduc în dinți cînd te dădeai jos din pat. Dar în ciuda la toate, am răbdat pînă în clipa asta. Îmi vine cam greu să-ți spun, dar trebuie să știi că sînt de mult moartă.

Mi-aduc aminte de minunata zi, chiar dacă era ploioasă și rece, în care, Pati și cu mine, ne-am mutat cu traiul aici, în cămăruța de la periferie, departe de gălăgia și dezmațul din oraș. Deși încăperea nu oferea destul spațiu pentru carul nostru de bagaje, Pati a contribuit ca de obicei cu fantezia sa și le-a aranjat pe toate cum nu se poate mai bine. Încît, lucru ciudat, a rămas loc și pentru nedespărțitul meu fotoliu din piele, care bineînțeles că de la bun început era pus sub semnul întrebării. Și în acea zi, țin bine minte, primul lucru pe care l-a făcut Pati a fost că mi-a promis că-mi face un copil. Probabil că nu știa nici ea că e sterilă cînd a făcut promisiunea. În tot cazul, așa am crezut pînă în clipa de față și la fel vreau să cred și de acum înainte. Nu vreau să răvășesc trecutul. Cu atît mai mult cu cît, era atît de senină și luminată la chip cînd a rostit cu degetele ei subțiri și albe cuvîntul copil.

M-a trezit scîrțîitul patului. Preocupată, parcă abătută, cu mișcări încete ca de mamă uitată, Pati uda florile de pe pervaz. Doar pe cîteva clipe mi-am săltat capul de pe pernă și-am întredeschis ochii ca să văd ce face, fără să-i dau de înțeles că m-am deșteptat. Măsura din priviri minuțios, cum face ea în fiecare dimineață, fiecare frunzuliță nouă ivită să trăiască și surîdea. Apoi rupea frunzele de la tulpină înnegrite de prea multă apă și lipsite de soare. Fredona încet, abia auzit, ceva din Led Zeppelin, pentru a nu-mi tulbura somnul. Dezamăgit de golul de sub pleoape, m-am întins să ajung ceasul de pe noptieră. Aveam sentimentul că nu mai are nici un rost să mă mai ridic din pat. Era trecut de zece dimineața. Pe cînd trebuia să fiu prezent la radio cu cel puțin două ore mai devreme. Senzație de delăsare totală. Mă simțeam ca o minge spartă. Pungi grele sub ochi. I-am închis ca să recuperez ce am visat cîteva clipe mai devreme. Dincolo de ușă se aude un zgomot de pași grăbiți însoțită de văicăreli de copii. Înseamnă că liftul nu lucrează din nou. Afară plouă iarăși. Nu văd, aud. Copacii sînt negri. Prea mult somn și nici un vis.

Peste noapte mi-au înghețat genunchii. Pesemne, cît m-am foit în timpul nopții, pătura a alunecat pe jos. Cerul violet. Parcă supărat pe însăși mohoreala sa. Arăta ca improșcat cu cerneală. Un sîmbure de soare. Mai degrabă, o pilulă diformă ușor strălucitoare, care se ivea din cînd în cînd printre negreața consistentă a norilor deșești. Iar dedesubt apă curgătoare. Era liniște. Afară de vuietul continuu al fluviului. Trebuia să-l trec înot împreună cu încă două fete. Și l-am trecut fără să ne dăm seama cînd. Pomeniți pe celălalt mal, ambele trăgeau de mine, întrebîndu-mă pe care dintre ele o iubesc. Pe cît se pare, înainte de a traversa apa le-am promis că mă voi hotărî. Am ridicat din umeri pentru a mai trage de timp. Le-am făcut semn să tacă. Apa se revărsa pe sub tălpile noastre. Părul lor era una cu cerul. Am descoperit surprins că sînt gol. N-am stat mult pe gînduri și-am sărit în apa asurzitoare. Era limpede și rece. Pati a aruncat cu o

scoică în urma mea și a tulburat apa. Am nimerit deodată într-un canal mlăștinos.

Și tot așa, dintr-un vis în altul, în dimineața aceea am pus de cafea. Fără să vreau, m-am uitat sub chiuveță la pachetul plin ochi de gunoi. Aștept nerăbdător în picioare să fiarbă apa în ibric. Bazinul de clătire de la closet e defect, apa curge continuu. De ani de zile tot curge așa. Ca o prelungire a visului. De când m-am mutat aici, nu am investit nimic bani pentru reparații. Torn cafea în ceașcă. Cum o fi afară? Nici n-am apucat să privesc pe fereastră când m-am ridicat din pat. Cred că e o vreme rea. În orice caz, presimt că nu-i vreme de ieșit. Și nici nu doresc să mă uit. Poate după ce îmi beau cafeaua. N-aș vrea să mă dezamăgesc din nou. Sîntem pe la mijlocul lui decembrie și nici pomeneală de zăpadă. Plouă fără încetare. Ce vis tîmpit! Atîta apă și soare deloc. Peste tot este întuneric și umed. Mă întreb, unde am mai văzut așa ceva. Mi se pare că în pîntecele ei. Sau poate în alt vis asemănător cu ăsta.

Mă cutremur la gîndul că mîine mă așteaptă o săpuneală de zile mari de la șef. Parcă-l văd în clipa asta cum străbate furios redacția dintr-un colț în altul, blestemînd în glas ora când mi-a întins contractul pentru a-mi depune semnătura. Sînt un pic de partea lui, fiindcă nu e pentru prima și nici pentru ultima oară când lipsesc fără ca să-l anunț. Și ce e mai al dracului, că nu mă poate suna. Am deconectat telefonul încă din zori, când m-am dus să fac pipi. Cum s-ar mai răcori el acum pe mine dacă m-ar găsi la telefon. De fapt, astfel ar mai scădea și din ușurarea mea dacă m-aș gîndi la ziua de mîine. Dar prefer să spun nu. Azi e azi, mîine e mîine. Din cîte știu, ăsta e sloganul susținut de mai toți știriștii buni din țară și din afară. I-am explicat șefului că ieri, începînd de draga dimineață, m-au apucat niște crampe stomacale de nu vedeam lumea cu ochii. Iar el s-a arătat profund mirat:

– Cum te-a durut?

O fi crezînd, broscoiul, că am chef de glume, fiindcă imediat după ce a aruncat un cocoloș de hîrtie la coș a adăugat pe un ton oarecum batjocoritor, privindu-mă fix:

– Păi, mîine, dragă prietene, ai să mi te plîngi că ți s-a umflat gîtul, poimîine ai să spui că te doare capul! Și atunci eu ce să fac cu golul din emisie?! Să fi fost cine să te înlocuiască, de mult era să-ți dau un șut în fund, ți-o spun de la inimă. Cred că ai să fii de acord cu mine: tu însuți mi-ai dat să înțeleg că de la tine mă pot aștepta la orice! A făcut o scurtă pauză pentru a-și trage aer în piept, apoi cu pixul argintiu ce-l ținea în mîna ca pe un cuțit gata pentru atac a început să țicănească în birou atîta timp cît avea să-și continue perorația. În caz, dacă nu vii la serviciu, previne-mă cumva! Dacă ți-e stricat telefonul, asta nu înseamnă că aici s-a terminat lumea. La urma urmei, trimite-mi vorbă prin vreun coleg de-al tău că nu

poți veni, ori scrie' mi pe e-mailul redacției sau naiba știe! găsește și tu o modalitate oarecare să-mi comunici. Tu care ești jurnalist, merită să-ți țin lecții despre cum să mă înștiințezi? Rușine să-ți fie! Ține minte, e pentru ultima oară când ți-o iert și pe asta, iar dacă se mai repetă, te dau afară cu prima ocazie!

Cei care o să mă asculte mâine citind noutățile nici prin cap nu o să le treacă ce-am avut de tras dis-de-dimineață înainte să ies în emisie. Dar nu-i pe asta. Alaltăieri am lansat o știre care m-a impresionat nițel. Evenimentul a avut loc în plină zi. Un octogenar, rămas pe lume de unul singur, după ce și-a luat tradiționalul prânz, a deschis larg fereastra, probabil să lase în urma lui încăperea aerisită, și a sărit cu capul în vid de la etajul cinci al imobilului. O mamă cu un copil de mână, care tocmai își făceau promenada de după-amiază pe alee, sau mai precis micuțul, a observat printre crengi că ceva o să le cadă în cap. În orice caz, așa declara mama, ștergându-și nasul cu o batistă plină de muci. Poliția nu a găsit în apartament mai nimic suspect ce ar fi putut să-l împingă pe moș la această faptă. Nici măcar un bilețel care să confirme suicidul. Afară numai de duhoare și de un motan mort cu tîmplele turtite sub pat. Cu știrea asta trăsnet am încheiat atunci „jurnalul” de miercuri.

Am rîs cu poftă mai ales cînd, după ce mi-am luat rămas-bun de la ascultători, un domn cam de vîrsta celui mort, am constatat după vocea lui hîrcîită, m-a întrebat consternat în emisie directă dacă nu cumva noutatea a fost falsă, susținînd în continuare că știrea cu defunctul este învechită, dat fiind că asta s-a întîmplat ieri, nu azi, și m-a rugat să nu mai induc lumea în eroare fiindcă și așa-i zăpăcită de-a binelea. Pe la mijlocul declarației, am îndrăznit să intervin, susținînd că mortul de azi e altul, nu e cel de ieri. Cel puțin, am ridicat tonul ca să-l acopăr. I-am zis că e unul nou, proaspăt. L-am lăsat să se tînguiască pînă la capăt, i-am mulțumit pentru telefon și în final l-am invitat cordial să asculte și jurnalul zilei de mâine. Cine naiba știe, poate o fi priceput încotro am bătut. Însă nu a avut timp de gîndire, fiindcă imediat după aceea am umplut eterul pînă la refuz cu nemuritorii The Doors.

Îmi amintesc că pe la sfîrșitul lui septembrie, anul trecut, tot așa, către orele serii, ne-a parvenit la redacție o scrisoare anonimă. Ne-a adus-o portarul. Scrisoarea era vîrîtă îngrijit într-un plic roz pe care era indicată numai adresa redacției noastre și „Despre ei”, rubrica solicitantului. Foaia de hîrtie conținea mărturisirea unei sinucigașe care, după toate probabilitățile, încă nu părea să fi depășit patru decenii. Pînă la urmă, nimeni din colectiv, nici chiar Eleonora, atotștiutoarea redacției, nu a reușit să înțeleagă enigma, cui anume se confesa defuncta? Că iubitului ei, că amantului, că naiba știe cui. Sau poate își destăinuia sieși toate lucrurile acelea. În fine, ne-a lăsat în aer cu răspunsul. Tot atunci, cum procedez de

obicei, am smuls-o din mîna portarului cu tot cu plic ca să fac și pentru mine o copie a scrisorii, pe care de ani în șir le adun și le păstrez acasă într-o mapă aparte ce plesnește deja de istorisiri dintr-astea.

– Mai ții minte cum a început toată zăpăceala? De la nimic.

De cînd te știi, mă tot sîcîi cu una și aceeași întrebare: pe unde umblu ziua întregă? Că de ce nu mă găsești acasă cînd te întorci de unde te întorci? O ții morțiș că mereu sînt plecată undeva. Da, cum se crapă de ziuă, ies. Ador plimbările la aer curat. Mă întorc noaptea. Iar cîteodată se întîmplă să nu mă mai întorc deloc, uit. La urma urmei, ca orice om sănătos, nu le pot ține minte pe toate cele.

Însă îmi aduc aminte ca prin vis și cu lux de amănunte că într-o zi n-am ieșit deloc din casă. Într-o primăvară, copacii încă nu înverziseră, erau negri. Abia se iveau unde și unde cîte un mugur bont și slut. Să fi fost trecut de patru dimineața cînd m-a trezit brusc răpăitul ploii. Nu-mi rămînea decît să mă întorc pe o parte și să adorm din nou. Cînd însă dau să închid ochii, simt că se mișcă ceva străin între pulpele mele. Am ridicat numaidecît pătura și am descoperit speriată că era o păpușă. Am smucit pătura de pe mine ca să mă dezgolesc detot. Nu era o păpușă. Avea blana de culoarea păturii. Un iepure viu mare cît patul. Stătea tolănit alături de mine cu o labă după ceafă, iar cealaltă și-o înfipsese între genunchii mei slăbiți. Părea mulțumit ca un muncitor de la căile ferate după ce și-a făcut plăcerea. Odată descoperit, jur că și-a dat seama, jigodia, că o să-l iau la întrebări. De aceea nu s-a lăsat rugat și a început singur să mă uluiască cu darea sa de seamă.

fragment din romanul Mătura

OLEG CARP

OLEG CARP. Născut în Chișinău, la 19 decembrie 1976. În 2003, publică Drumul de plastilină, carte de proză susținută de Fundația Soros-Moldova (premiul Uniunii Scriitorilor din Republica Moldova). Romanul Mătura, definitivat, e în căutarea unei edituri.

debut

poeme de CAROL DANIEL

La 27 de ani, **Carol Daniel** se recomandă student „în an terminal” la teologie, autor de poeme pe care le scrie la computer și le lansează în spațiul virtual, fără să fi avut, cel puțin până în clipa de față, interesul sau curiozitatea să le vadă publicate în vreo revistă de hârtie sau în volum. Până aici, s-ar zice, nimic neobișnuit.

Frapant, la o primă lectură, dar și, mai ales, la a doua sau la a noua, e discursul de o finețe „iezuită”, intens spiritualizat, cu breșe mistic iluminative operate („savant”, ar zice Rimbaud) într-un limbaj precis, fără stridente neologisme, conectat la real prin termeni preluați cu un aer cât se poate de firesc – cel puțin după gustul meu –, din imediatetea cea mai reavănă. Cucerește, cred, o anume disponibilitate ludică abia ținută în frâu de înclinația (naturală? cultivată?) spre acele “chestii serioase” cum, complet dezinhibat, le spune acest poet fundamental religios celor „înalte”, metafizice. Profetul din versurile lui Carol Daniel, amintind de avva din *Epifania* unui alt Daniel (Turcea), se susține la o lectură atentă ca “figură” curat memorabilă.

Pe scurt, un lyric exersat și cine știe, deplin format, demn de a fi, de pe-acum, citit și – neapărat, altfel chiar că n-am făcut nimic – recitat. (*M.D.*)

discreție

îi mulțumesc lui Dumnezeu că mă așteaptă până voi muri
mă uit la ceas șapte și ceva ceaiul verde radioul închis
mă plictisesc mă uit iar la ceas
într-o țară mică moartea n-ar fi o problemă
dacă asta nu ți-ar intra la cap de mic
îi mulțumesc lui Dumnezeu pentru asta

pe urmă stau
stau
staaaau și stau

din când în când trece un cal cărând
de o discreție naturală
o viață

mă uit la ceas

hai să ne ținem de mână
ca și cum am opri
calul

de metal

unele uși dădeau direct într-o cameră
pereții erau acolo de veghe
ca niște dinți
banda subțire de metal traversa felul de a fi lângă lucruri
lacoste ceaiuri veioza cărți toate acolo
genunchi de om toate gata acolo pentru mine

eu nu pot să trec așa mai departe
am nevoie de apă pentru planele astea/ și mai ales de plane

în cameră pe cerul gurii urca lumina până la crucifix
mâinile în mine de o parte și de alta ca niște râuri de munte
curgeau într-o veselie

până acum am înlăturat o tonă de metal din mâini și picioare
și încă ele sunt mai adânci

2,5l

în atp se găsesc poeme care se scriu destul de greu
cu mine cu tine cu sau fără cu
sau fără sau / sau fără cu
sau fără de-ți vine la un moment dat să te oprești
și să plângi și să plângi și ce să mai plângi
totul e aer în jurul tău
aer
și totuși spre surprinderea tuturor plângi
cu atâta aer în jurul tău

și-ți vine să cânti la trompetă

cu mult aer în jurul tău

m-am întors să-ți povestesc
despre moartea unui sfânt și despre că e bine
să nu ajungi cu viața în tie breack
c-ai să arăți ca un prost cântând la trompetă cu mult aer în jurul tău

cu mustăți și două vieți de piele pe tine
și despre tine în jurul lumii cu cine mai știe cine

despre profunzime și alte chestii serioase

să mă mângâi în palmă
până îmi țâșnește sângele
și să miroasă intens
a duh sfințitor
să mângâi mai departe cu spatele tot cerul
până va țâșni dintr-odată dumnezeu răzând cu gura până la urechi
ca dintr-o procesiune
și tu să continui cu toate lucrurile triste ale lumii

va să zică 21 de grame
în împărăția cerurilor
acolo tot singuri dormind pe zăpadă
cu plase de prins onafimi
dintre mai multe tristeți împărtășite nemereu

video

profetul respiră în timp ce respiră aerul său intim
el este o mașină de respirat de 25 de ani
care se încolățește noaptea înăuntrul păsărilor
el respiră din toate câte puțin
din rădăcina dureroasă a zborului
din încheieturile ploilor și din față și departe
deși nu poate merge chiar oriunde
cu asta

el vrea să meargă acasă unde nu e nimeni
aerul de acasă e mereu la fel de proaspăt
ca două nume de pasăre
el vrea înapoi într-un cuib de carne
să respire mărunț toată viața

profetul respiră adânc în timp ce
stă ghemuit cu niște brațe de sârmă
aproape de o inimă mare
mare de tot

tacos

profetul mănâncă tacos afară unde este și el
mănâncă tacos pentru că așa se poate
apăra mai ușor de pietre
de fuste
și de interioare
când termină de mâncat moare
deși, vorba lui
nu e lucru tocmai ușor

afară luna e totuna cu luna
mai puțin amară
unde profetul a văzut bine și de-a lungul și bine și de-a latul
drumul care se deschide și se închide
și pe unde vorba lui nu e lucru tocmai ușor să apari și să dispari
cu tine și fără tine la fel

profetul după moarte nu se mai întoarce la viață
cel puțin nu aici pe pământ
vorba lui

odihnă

cămașa lui e atât de aspră că nici nu există
realmente
o spală senin într-un râu secăt bine
îngenunchiat

ziua
sârma care trece prin carnea lui
e
mereu o minune
aproape de finalizare
mereu se ridică pe șira spinării
undeva

oricum poporul
ca o piele de care nu știe
crapă
ca o sursă
așa că vrea undeva unde să existe
un loc de care să nu știe
o casă

pe unde orice trece necunoscut să fie
o pasăre
un pește înotând înapoi
anapoda

e mai senin acum
când doarme lângă ceva ascuțit

el +

variantă
profetul e aici
printre noi
și e mort dar ca orice mort mai are ceva de zis
în acest timp toate erau la locul lor
și el care mai are ceva de zis
până la urmă n-a scos o vorbă
și asta a fost de-ajuns

membrana din gâtul ticsit cu vată și spirt
amintea de ultimele lui vorbe
mereu captivante și
vii ca niște cifre
7 0 3
nimic nu a mai fost așa trist și surâzător
în ochii lui ca acea bandă subțire
7 0 3
de care cuvintele se țineau cu dinții albi

el ar fi
solemn
nu țipă
de fapt nu face nimic
nu mușcă
dar din când în când uită lumea din care pleacă
și asta ar fi ce-l așteaptă
ezită puțin
după care chiar nu mai face absolut nimic
ca și cum ar face imposibilul

CAROL DANIEL

viața literară în scrisori

DUMITRU ȚEPENEAG

PRIETENII MEI CEI MAI VECHI

Am avut norocul să fiu prieten din copilărie și coleg de clasă cu doi dintre cei mai de seamă intelectuali români : Sorin Mărculescu și Sorin Alexandrescu. Cu cel dintâi încă din școala primară. În afară de sora mea, el e persoana pe care o cunosc de cel mai mult timp: 63 de ani. Cu celălalt Sorin am fost coleg la liceu. Cu amândoi am păstrat o relație de prietenie până când, după răsturnarea regimului, împrejurări nefericite potențate, zic eu, de libertatea care ne-a amețit puțin pe toți, ne-au despărțit: cu brutalitate în cazul lui Mărculescu, nu se știe de ce în cazul celuilalt. Și-acum îmbătrânim, așa, prostește și neprieteni...

Exilul, surghiunirea mea în Occident n-a făcut decât să întrerupă relațiile dintre noi. Când Sorin Mărculescu a reușit să obțină o bursă la Heidelberg, mi-a scris de cum a ajuns în Germania, și i-a scris și lui Sorin Alexandrescu, aflat în Olanda. Era dornic să ne revedem.

Iată cele două cărți poștale:

Dragă Puiule,

29. XI 84

Adineauri ți-am aflat adresa de la Sorin A. Sînt zece ani de când n-am mai comunicat direct și câțiva ani buni de când ne-am văzut cu Mona în Buc. În dec. 1982, ți-am trimis prin Florin, de la Madrid, cartea mea și cartea lui Daniel Turcea, dar cred că nu le-ai primit, adresa, luată de la socrii tăi, nu știu dacă a fost bună. Îți scriu pe fugă acum, ca să restabilim contactul. Eu stau aici până pe 6-7 II 85. Am venit greu și chinuit. Pe 24 XI s-a prăpădit bietul Tata, era inevitabil, dar nu ne așteptam să se precipite așa. Încerc să mă dezmeticesc, ca să pot vîna cai verzi pe pereți. La Paris nu pot veni din cauza dificultăților vizei franceze, dar poate tot vom reuși să ne vedem. Ce fac Mona și Cristina ? Mi-e dor de voi și vă sărut, Sorin
Ți-a apărut o carte?

Adresa mea: Hölderlinweg, 2
6900- Heidelberg
Sunt aici din 10 XI cu o bursă DAAD

Dragii mei, (data ștampilei poștale:26.12.84)

Vă doresc Sărbători fericite și La mulți ani, sănătate și liniște, vouă, Cristinei și restului familiei. Ce imagine mai potrivită era să găsec în Babilonia asta ordonată în care mă aflu, alta decât obiectul vechilor noastre meditații onirice? (Disidenții fie rămân, fie revin în același punct, la catul afaziei extatice...) Dragă Puiule, vom reuși oare să ne vedem, măcar pe fugă? I-am scris și atotștiutorului Sorin A. Înțelegeți-vă între voi și spuneți-mi din timp când ați putea veni la Heidelberg (ar fi bine până în 15 I, pe urmă nu mai sunt sigur pe programul meu. Nu mi-ai răspuns dacă ți-au parvenit sau nu, în 1982, cartea mea și a lui Turcea. Cât sunt aici, mai pot face copii.

Aștept vești, te sărut, vă sărut, Sorin

*Pentru că nu ne mai manifestăm ca niște prieteni ezit să le cer o copie a scrisorilor mele pe care poate că nici nu le-au păstrat. Iar eu nu țin decât rareori ciornele. Iată totuși una, adresată lui Sorin Alexandrescu, profesor în perioada aceea la Amsterdam, din care reiese că ne-am văzut toți trei la Heidelberg: un poet român în călătorie "de studii", un exilat deznaționalizat și un altul care tot nu prea avea ce face cu naționalitatea lui chit că era dublă. Cu vreun an înainte publicasem **Le mot sablier** și mă hotărâsem să nu mai scriu literatură decât în franceză. Sorin Alexandrescu scria și în franceză și în olandeză. Iar celălalt Sorin traducea în română cam din toate limbile europene. Eram cum s-ar spune poligloți...*

Dragă Sorine,

Te-ai legat la cap fără să te doară !

Când mi-ai spus că ar fi bine – ca să nu mor fraier – să-mi consemnez undeva amintirile legate de viața literară românească, poate că ai spus-o într-o doară. Numai că eu am luat-o în serios, întrevăzând în asta posibilitatea de-a ieși cât de cât, fie și accentuându-l, din delirul de persecuție în care mă zbat de câțva timp. Din păcate, eu nu pot să scriu „amintiri” și nici „jurnal” (retrospectiv). Și atunci, săracul de tine, mi-a venit ideea să scriu treaba asta în epistole (gen străvechi), dar epistole autentice, deci adresate cuiva în același timp destul de apropiat și de îndepărtat, destul de critic și de indulgent, încrezător dar și vigilent, român și în cele din urmă olandez, adică ție.

Poate că de fapt vreau pur și simplu să-mi las o poartă deschisă spre limba română la care nu-mi vine să renunț cu una cu două. – Nisiparnița o poți întoarce și într-un sens și-n celălalt, mi-ai spus tu (citez din memorie!...), dar eu nu sunt chiar atât de sigur. Și așteptând să mi se limpezească mintea de ce nu m-aș îndeletnici cu compunerea acestor texte care n-au nevoie să aștepte anul 2000 pentru a se afla sub nasul unui cititor. Iar dacă am nevoie de un lector imediat nu e numai pentru că nu cred în posteritate, dar și pentru că privirea acestuia mă obligă la o anumită rigoare suplimentară, îmi impune un efort îndoit de rememorare, îmi interzice într-o mai mare măsură decât o simplă evocare memorialistică aproximarea și năduful, reveria și polemica, îmi stimulează un anume ton care, dacă nu e perfect obiectiv, e măcar potențat de umor. Marea primejdie pentru asemenea „suveneruri” e să te iei prea în serios. Un „jurnal” e un loc de desfătare narcisică, e un gen prin excelență nombrilist.

Dar mai e ceva. Și ți-o spun cu toată sinceritatea: forma asta epistolară e și un transfer de responsabilitate. Îți trec ție răspunderea față de „manuscris” și evit tentația de a-l distruge, cum mi s-a mai întâmplat cu „jurnale” sporadice, „carnete de note” ori alte diverse pagini manuscrise. Poate din cauza asta și continui să public: nu pot să am o privire calmă și eventual nepăsătoare asupra manuscriselor păstrate în sertar; nici măcar asupra acelor care reprezintă „obiecte cu coerență estetică”...

Am acum o pornire, rezultatul unei excitații intelectuale prilejuite de întâlnirea noastră la Heidelberg. Am citit traducerea lui Sorin M. din Cervantes și m-a apucat regretul după limba pe care m-am hotărât s-o abandonez. O să treacă excitația, sunt sigur, și atunci îmi zic că trebuie să mă grăbesc și să profit așa cum un poet profită de ceea ce se cheamă inspirație: se lasă în voia ei. Dar nu pot să profit în mod serios și profund, dacă nu mă angajez, dacă nu mă așez în fața unui martor și judecător. Mă cunosc prea bine ca să nu știu că, în câteva săptămâni, voi fi cuprins de atîta lehamite că voi lăsa totul baltă. Și voi distruge ce voi fi deja scris...

Și-atunci, bietul de tine, iată-te într-o situație în care nu ai altă vină decât că nu ți-ai înghițit câteva vorbe, în loc să le lași să cadă în urechile mele rănite și jupuite cum îmi erau genunchii pe vremea când purtam pantaloni scurți.

P.S. Nu uita să-mi trimiți paginile din articolul tău jupuite la fotocopiere nemicșorată.

Nu găsesc scrisoarea de răspuns a lui Sorin Alexandrescu, în schimb am păstrat într-un dosar anume mai multe scrisori primite în această perioadă de dinainte de „răsturnare”, așadar între 1985 și 1989, de la Sorin Mărculescu. Știu că două din scrisorile mele au fost confiscate de

Securitate, înainte să le primească Sorin. Le-am văzut în dosarul lui, când am putut să cercetez diferite dosare la CNSAS. Atunci nu știam că aș putea să le și fotocopiez. Sper să fie tot acolo. Arhiva Securității e un tezaur pe care încă nu știm să-l prețuim cum se cuvine, o sursă unică pentru istoricii și cercetătorii istoriei literaturii române.

Dragă Puiule,

Buc. 19 dec. 1985

Iată-mă ieșind dintr-o tăcere care nu se datorează decât nefericitei mele inerții epistolare. Sper însă că între timp ai primit cartea mea, via Sorin A. Vei regăsi acolo ceva din atmosfera unui Heidelberg în care mi s-a concentrat parcă o viață întreagă, în care am visat mai mult ca oricând și, culmea, mi-am și notat visele! (Unele se regăsesc în carte). Deși nu am comunicat, am fost împreună, am citit cu încântare *Le mot sablier*, acest obiect verbal de produs vise lucrat cu atâta finețe, încât tragicul se convertește în spectacolul unui mecanism impecabil cu roțițe deznădăjduite... Scrisul tău s-a modificat mult față de primele volume de povestiri, ți-ai „înghețat” facultatea poetică de care vorbeam atât de des, dându-i voie să se manifeste doar mediat, prin perfecta funcționare a mașinării textuale. Aștept cu nerăbdare să-ți citesc celelalte cărți, rod al perioadei tale prolifică!

Acasă m-am întors cu bine, zecile de kilograme de bibliografie nu așteaptă acum decât să fie puse la contribuție. După ce-am scris *Fluviul...*, mă simt iarăși disponibil pentru traduceri. Îl reiau pe Gracian într-o ediție amplă și mă apuc de o ediție similară Cervantes, pe care o voi începe cu romanul pastoral *La Galatea*. Mărturisesc însă că mă despart cu strângere de inimă de cei doi ani în care, neconstrâns de nici o obligație, m-am simțit descătușat și am scris cu cel puțin la fel de mare plăcere ca prin anii 1959-60, când ne citeam compunerile în pauzele de la Bibl. Academiei, sau ca în Mecet, sau în subsolul meu din Mihai Bravu... Mă simt năpădit de nostalgii ca un moșneag, nu destul de bătrîn însă încât să nu mai simtă sau să nu mai creadă în reversibilitatea timpului. Spuneai de eventualitatea unei traduceri: ești liber să faci cum crezi de cuviință, ideal fiind dacă ai putea realiza o reducere la scară a *Cărții singure* (inclusiv *Fluviul întâmplător*) – textele îți stau la dispoziție!

Dragă Puiule, e greu să mă absolv acum într-o scrisoare de tăcerea unui an întreg. Multe evenimente deosebite nici nu s-au întâmplat însă, afară de moartea a încă unui om de bine, Marius Robescu, de care cred că ai auzit... În martie, l-am vizitat pe Dimov și-am stat îndelung la povești: are o barbă care-i ajunge pînă la burtă și este extaziat de postura lui de bunic. Pe 11 ianuarie împlinește 60 de ani, Dumnezeule cum a trecut timpul! De atunci nu ne-am mai văzut, voi încerca să-i mai caut acum, de Sărbători.

Lui Furi i-am dat cartea de șah, dar a devenit intratabil și infrecventabil, e o mare tristețe să-l vezi cufundându-se în obsesiile lui și supraviețuindu-și.

Toți ai mei sunt bine, copiii cresc, cu Smaranda, cea mare, am ajuns în clasa a VII-a. Raluca e în a V-a, iar Andrei în a III-a. Le-am povestit delicioasa aventură cu legumele a Marie-Christinei voastre, s-au amuzat copios.

Ce faceți voi, ce face Mona, cum îi merge fetiței voastre ? Întrebări care, vezi cu câtă obrăznicie, cer un răspuns. Aș vrea să știu ce mai scrii, dacă ți-a mai apărut ceva și cum îți sunt primite cărțile.

În altă ordine de idei, am încercat să-ți procur câteva cărți de șah. Lipsit de ajutorul unui specialist (Furi s-a arătat inițial dispus să mă ajute, dar bizareriile lui ulterioare m-au făcut să mă feresc a-i mai cere sprijinul), am rămas la discreția ofertelor din librărie. Cărțile rusești sunt destul de rare, dispar imediat. Mai ușor se găsesc cărți din R.D.G., majoritatea traduceri din rusește. Într-un pachet separat îți trimit câteva, așteptând să-mi spui dacă-ți sînt de folos și dacă să-ți mai trimit pe măsură ce apar.

Sărind de la una la alta, uitam să-ți spun că de curând am primit confirmarea acceptării mele ca membru al Asociacion Internacional de Hispanistas. Mare folos nu am deocamdată din asta, decât sentimentul de relativă mulțumire că lista mea de lucrări a produs bună impresie. Altfel, sînt invitat la al IX-lea Congres din Berlinul Occidental (18-23 aug. 1986), neoferindu-mi-se însă și subsidii. Așa ceva ar fi o mare ocazie de a stabili bune legături cu specialiști de prestigiu, în vederea completării golurilor bibliografice, despre care știam că, după isprăvirea documentării de la Heidelberg, mi se vor căsca și mai mari!

Dragă Puiule, câteva rînduri de la tine mi-ar face o mare plăcere și m-ar ajuta să nu mă cufund din nou într-o tăcere deprimantă. În așteptare, vă îmbrățișez, împreună cu ai mei, pe toți, vă dorim Sărbători fericite și La mulți ani 1986 ! Știu că scrisoarea pusă atât de tîrziu, vă va parveni poate și după 1 ianuarie, dar dragostea cu care v-o trimit rămîne nealterată de capriciile poștei și de lenea expeditorului!

Te îmbrățișez cu toată dragostea, Sorin

P.S. Dacă Mona poate copia Henry d'Allemagne, *Le noble jeu de l'oie en France*, mi-ar face o mare bucurie trimițându-mi această carte (dar recomandat!)

Cu drag, același
Sorin

Tot căutând am mai dat de niște ciorne pe care însă ezit să le dau publicității: nu sunt deloc sigur că „pe curat” n-am schimbat pe ici pe colo

*și chiar în părți socotite esențiale. Iată totuși una care pare să vină nu la foarte mult timp după scrisoarea lui Sorin Mărculescu din decembrie 1985. E o adevărată ciornă: nedată, plină de ștersături, adăugiri și care se încheie brusc. Sper totuși să fi constituit cel puțin nucleul unei scrisori. Iar această scrisoare să fi ajuns măcar până la Securitate. Atrag atenția că fiind o scrisoare adresată cuiva din România, nu spun tot adevărul legat de izolarea mea din anii aceia; dau vina **numai** pe francezi, pe literatura franceză și nu pomenesc de conflictul meu cu exilul românesc, cu capii exilului parizian (Goma, Virgil Ierunca și Monica Lovinescu, etc.), căci nu vroiam să ofer satisfacția asta Securității pe unde oricum urma să treacă scrisoarea. Asta însă nu înseamnă că izolarea mea literară nu era autentică și nu putea fi explicată, măcar în parte, în felul în care o explic.*

Dragă Sorine,

Încerc să răspund la o întrebare pe care mi-ai pus-o într-o scrisoare mai demult, acum câteva luni și mai bine. Mă întrebai, cred că după lectura „Nisiparniței”, cum sunt primite cărțile mele aici. Nu ți-am răspuns imediat: nu numai pentru că aveam altele să-ți spun, dar și pentru că nu vroiam să dau un răspuns în doi peri și nu aveam timp să aprofundez și, mai ales, să largesc problema asta dincolo de situația mea particulară care nici nu ar putea fi înțeleasă fără context. Iar acum, dacă m-am hotărât să-ți scriu despre asta, căci simt nevoia unei clarificări pentru mine însumi, nu pot s-o fac decât cu șovăială și ocoluri.

Pe vremuri, la Mogoșoaia, am cunoscut un scriitor grec, fost comunist ilegalist, care se refugiase în România. I se publicau cărțile în traducere românească și cred că începuse chiar să scrie în românește. De vorbit, vorbea curent, fără poticneală; cu un accent, bineînțeles, faimosul acțent grec caricaturizat din belșug în sec. XIX. În orice caz, izolarea relativă în care era ținut de noiăștilalți, scriitori de baștină, nu venea din nu știu ce dificultăți de comunicare între el și noi. Și nici măcar nu era vorba de izolare materială, căci nimeni nu-l ocolea; mai ales că scriitorii români, palavragii din naștere, ar fi acceptat orice fel de intelocutor, urechi și gură să aibă. Dar discuțiile cu el erau neutre, distante, chiar dacă păhărelul de alcool totdeauna prezent avea după cum se cuvine o influență binefăcătoare. Dovada cea mai clară că grecul nu era acceptat de scriitorimea română era că nimeni nu-l bârfea. Un semn care nu înșală, în societatea românească: dacă nu ești bârfit, nu ești.

Ei bine, eu, în Franța, am început la un moment dat să mă gândesc la grecul de la Mogoșoaia. Din nenorocire, nu de la început, nu în primii ani: când nu eram interesat decât de ce se întâmpla în România. O presbitie culturală care m-a costat destul de mult. O agitație isterică și de fapt

ineficace la care mă gândesc ca la un coșmar. Ce-a fost a fost... și în orice caz, nu despre asta vroiam să vorbesc. Fapt e că m-am trezit cam târziu... Când m-am privit în oglindă: eram deja greul de la Mogoșoaia!

Puteam oare să evit să ajung la senzația asta ? La amăreala asta care mă împiedică să-mi depășesc subiectivitatea în pofida reculului suficient, câțiva ani buni...

Prin 77/78, am scris un eseu care a fost publicat undeva prin Germania: despre condiția scriitorului în exil. Comparam acolo scriitorul exilat cu „artistul foamei” descris de Kafka într-o scurtă nuvelă pe care cred că ai citit-o (*Ein Hungerkünstler*). Și vorbeam de tanathoterapie, salutară de altfel, pretindeam eu. E mai complicat! Căci trădam scriind toate astea o concepție teatralizantă (dacă nu isterizantă) asupra scriitorului care trebuie să știe să arate și să *se* arate pentru a exista. Gracian nu m-ar fi contrazis și nici societatea mondenă a cultivatorilor de litere din Paris: pentru a fi lizibil, trebuie să fii vizibil.

Iar eu n-am fost vizibil: nici în anii 70 (obsedat cum eram de România), nici după aceea: supărat ca văcarul pe satul Paris. Aș fi putut oare să joc rolul unui Kundera și lumea să continue să se oprească în fața cuștii „artistului” și să-i acorde tot atâta atenție cât frumoasei pantere din cușca de alături ? Inutil, căci dacă-i dăm crezare lui Kafka: interesul pentru un muribund care supraviețuiește indefinit nu poate în nici un caz dura.

De ce m-am supărat ca văcarul pe sat? De ce am ținut supărarea? Adevărul e că între timp, poate chiar scriind eseu în care mai păstram diverse iluzii (între altele: patria mea e limba română), mă întorsesem la pesimismul meu profund din prima tinerețe dinainte de „ieșirea în piață”, dinainte de „bâlci”. Și-atunci m-am pus să joc șah ignorând complet viața literară franceză, nescriind, nepublicând, ani de zile. În felul ăsta evitam de fapt și să mă simt greul de la Mogoșoaia, refuzam rolul de „artist al foamei”. Deci nu evoluasem de ajuns, nu eram încă „vânătorul Gracchus”. Dar cine e în carne și-n oase vânătorul Gracchus, această metaforă a senzației de non-existență care nu poate fi permanentă ?

Greul era Gracchus?

Nu, căci senzația de non-existență, pentru a fi autentică trebuie să se producă *acasă*; altfel nu e decât o paranteză, un vis urât, aștepti să te deștepti, să te reîntorci, suspendat între maluri. Vânătorul Gracchus nu așteaptă decât să moară....

VICTOR IVANOVICI

SCRISOARE DIN GRECIA

Atena, 6 februarie 2008

Dragă Nicolae Prelipceanu,

N-am avut niciodată o mare aplecăciune pentru corespondență, nici în viața „civilă” nici în cea literară (deși recunosc că, aici, convenția epistolară poate fi deosebit de performantă). Pe lângă lenea funciară de a compune scrisori „de-adevăratelea” (noroc cu miraculoasa invenție a e-mailului care, în ultimii douăzeci de ani, ne acoperă necesitățile sau măcar urgențele de comunicare), e vorba mai ales de lipsa de tragere de inimă a unuia, în a cărui existență scrisul deține o pondere covârșitoare, de a-i face loc și acolo unde nu e musai să intre. Din același motiv mă abțin de regulă să răspund la criticile, fie chiar nedrepte, fie chiar răuvoitoare, legate de latura „publică” a vieții mele (adică tot de scris).

Dacă m-am decis a mă deroga de la această deprindere (a-i zice principiu ar fi o exagerațiune), e pentru că hazardul face să fi primit acum câteva zile numărul 12 pe anul trecut al *Vieții Românești* unde, la rubrica „Viața literară în scrisori”, Dumitru Țepeneag se dedă la un foarte amuzant – ai zice borgesian (sau „pastenague-ian”?) – joc cu timpul: în A.D. 2007 dă la iveală o epistolă din 1993, adresată de D-sa lui Cezar Baltag, în care este vorba de alta (aceasta din urmă reprodusă în facsimil), trimisă de mine D-sale în 1991. Alte date ale problemei scot faptul empiric cu pricina din proza cotidiană, proiectându-l în cea de ficțiune. De pildă construcția simetrică a intrigii: în ambele cazuri lanțul corespondenței s-a rupt după prima verigă; nici Țepeneag n-a primit vreun răspuns de la Baltag – altminteri l-ar fi publicat, nu-i așa? –, nici eu de la Țepeneag: dacă mi l-a expediat, așa cum susține, țin să-l asigur că nu mi-a parvenit niciodată. Altă situație romanescă e triumphiul mediației, curat ca la Girard, doar că în cazul de față figura triunghiulară închide între laturile ei nu „dorința după al treilea” ci, ca să zic așa, „certarea printr-un al treilea”.

În speță, Țepeneag mă probozește *par le truchement de* Baltag, mutat între timp în eternitate, iar eu încerc să-i plătesc cu aceeași monedă luându-te drept „adrisant” mediator pe tine, ce ocupi, instituțional vorbind, locul răposatului.

Prilej cu care nădăjduiesc să cobor anteriorul triumghi „celest” la un nivel mai... terestru. Pentru început, rog să fiu crezut că episodul respectiv îmi ieșise cu desăvârșire din minte, și doar lectura epistolei din revistă îmi aduce aminte că aș fi dorit și încercat vreodată să colaborez la *Nouveaux Cahiers de l'Est*. De fapt „îmi aduce aminte” e un mod de a vorbi, dar n-am motive să mă îndoiesc de spusa lui Țepeneag, cu atât mai mult cu cât, în sprijinul ei, pac! la *Viața Românească* cu propria-mi misivă (fie și după... 16 ani). Amnezia mea totală, dacă nu e simptom de bătrânețe, dovedește un singur lucru: cât de puțin am pus la inimă nematerializarea colaborării. Bănuiesc că, după ce am așteptat o vreme, am trimis la București textul neagreat la Paris, în ideea că orice editor are dreptul firesc de a publica sau nu orice material, din orice motive, nefiind câtuși de puțin obligat să dea orice explicații autorului. Iar dacă la aceasta adăugăm și faptul că la vremea respectivă ignoram – cum de fapt continui să ignor – răspunsul destinatarului, ce mai rămâne din grandiosul scenariu de persecuție și conspirație imaginat de Țepeneag? Necunoscându-i refuzul, cum să mă fi „supărat” pe el, și încă într-atâta încât să-l „pedepsesc” prin *damnatio memoriae*, cum „am învățat de la Hitler, de la Stalin, de la Ceaușescu”?

Însă chiar de mi-ar fi parvenit la timp răspunsul respectiv, tot nu încăpea aici vreo supărare. M-aș fi înclinat deferent (și indiferent) în fața verdictului că textul meu ar fi „teoretic vorbind destul de confuz și injust”, impresie care, măcar că eronată după mine, îl îndreptățește pe editor să-i refuze publicarea. Iar dacă mi-ar fi comunicat direct mie, și nu prin intermediar (bătând așadar șua ca să priceapă iapa), nemulțumirea sa de a-l fi trecut sub tăcere în calitate de animator al oniricilor, i-aș fi explicat că miza acelu text era construcția unui model retoric al visului, și nu descrierea contextului istorico-literar al „onirismului”. Acolo unde referința la acest context se potrivea cât de cât (într-un alt eseu despre Mazilescu, din cartea mea *Repere în zigzag*, București 2000), firește că numele i-a fost pomenit, deși economia lucrării nu mi-a permis s-o fac decât într-o notă de subsol. Țepeneag s-ar fi mulțumit și cu atâta: o declarație ritos în epistola către Cezar. Eu nu. Iată de ce, în paragraful final al scrisorii mele, îi ceream ajutorul ca „să mai adâncesc chestiunea, și pe o bază mai solidă”. O merită și oniricii (de care am fost destul de apropiat), și o merită și Țepeneag, atât ca scriitor cât și ca om de curaj, a cărui bărbăție din acea epocă atroce răscumpără lașitățile noastre, ale celorlalți bieți „rezistenți prin cultură”.

Până la urmă, vei zice, dragă Nae – iar eu voi cădea de acord cu tine –, ce atâta tărașoi pentru o simplă neînțelegere – e drept că reflectată în oglinda măritoare de care, precum se știe, *genus irritabile vatum* a făcut dintotdeauna uz și mai ales abuz.

Ceea ce cu adevărat mă întristează e sarcasmul iritat cu care directorului *Vieții Românești* de acum mai bine de un deceniu i se cere în final socoteală că nu mi-a cenzurat punctul de vedere neagreat de parizianul *vates*. Simpla prezumție că ar fi putut-o face e o mare nedreptate față de memoria omului de mare delicatețe și de fermă rectitudine care a fost Cezar Baltag. Și tot nedrept este, față de propria-i istorie, ca luptătorul de ieri pentru libertate să pretindă astăzi restrângerea libertății de exprimare pentru opiniile care nu-i convin.

E poate nevoie ca Țepeneag să fie apărat de Țepeneag.

Cu prietenie,
Victor Ivanovici

cronica edițiilor

CONSTANTIN PRICOP

EDIȚIA ION VINEA

Ediția *Operele* lui Ion Vinea realizată de Elena Zaharia-Filipaș a ajuns la volumul al șaptelea. Tomul continuă tipărirea publicisticii autorului *Florilor de lampă*, cuprinzând textele risipite de poetul-jurnalist în periodicele anilor 1927-1928. Prezentarea gazetăriei lui Vinea în întregul ei, așa cum actuala colecție intenționează, constituie, fără îndoială, un câștig de netăgăduit. *Operele* de față devin, în felul acesta, culegerea „de bază” a scrierilor autorului. Realizare editorială remarcabilă, seria prezintă totalitatea textelor scriitorului, dar și, cum ne-au obișnuit volumele de *Opere* de la fosta editură Minerva, principalele opinii critice despre acestea. O ediție care să urmărească atent mutațiile și fracturile din scrisul autorului nostru, în paralel cu restabilirea contextului critic era, de altfel, strict necesară. Dar iată care este situația exactă a acestei serii. Volumul 1, conținând poezia, a apărut în 1984, la Minerva, ediția fiind continuată cu proza scurtă (vol. 2, 1995) și cu romanul *Lunatecii* (volumul al treilea, 1997). Cu vol. 4 (2001) începe tipărirea publicisticii autorului – parte a scrisului lui Vinea mai puțin accesibilă pînă la această inițiativă. Între 2003 și 2006 au apărut volumele 5, 6 și 7. De la volumul 4 și pînă la ultimul apărut, 7, ediția este scoasă de Academia Română, Fundația Națională pentru Știință și Artă, Institutul de Istorie și Teorie Literară “G. Călinescu”.

Lăsînd la o parte publicistica (la dimensiunile volumelor tipărite pînă acum vor urma, probabil, alte 5 sau 6), s-ar putea să mai fie repartizat un volum pentru ceea ce a rămas în șantier (mă gîndesc în primul rînd la *Venin de mai*) și, eventual, un altul pentru publicarea traducerilor și corespondenței, cîtă se va fi păstrat. Oricum, prin ceea ce a apărut deja colecția pune la dispoziția celor interesați întreaga creație beletristică a scriitorului.

Cu opera literară a lui Ion Vinea în față, cititorul contemporan încearcă un sentiment de incertitudine. Numele autorului are, desigur, o incontestabilă rezonanță în spațiul nostru literar. Antologiile dedicate avangardei românești îl invocă neobosit. Totuși, o idee precisă privind locul său într-un context literar – și chiar precizarea contextului în care el s-ar putea defini – nu se prezintă cu promptitudine. Or, specificarea poziției unui poet sau prozator *în contextul său* ne vorbește cel mai bine despre identitatea autorului. Imaginea publică a scriitorului Ion Vinea s-a coagulat în jurul condiției sale de poet implicat în mișcarea de avangardă. Cu toate acestea imaginea poetului e vagă – cum nu e foarte clară, de altfel, nici silueta sa de prozator. La modul general, puțini sînt cei care nu ar fi de acord că Ion Vinea se numără printre scriitorii importanți ai generației sale. Dar, încă o dată, atunci cînd trebuie să se menționeze în ce constă importanța scrisului său, lucrurile devin aproximative.

La nașterea indeciziei va fi contribuit și atitudinea autorului față de propriile-i scrieri. De-a lungul vieții a lăsat de mai multe ori să cadă în gol anunțuri privind iminenta apariție a unui volum cu propriile-i texte. Poet cunoscut, aflat la un moment dat în centrul unor tendințe artistice în desfășurare, a publicat o singură culegere de versuri, și ea dată tiparului la insistențele celor apropiați (povestește Henriette Yvonne Stahl – apud Elena Zaharia-Filipaș).

Culegerea a apărut doar cu cîteva ore înaintea morții autorului... Aceeași scriitoare, care și-a împletit destinul cu al lui Vinea, încerca să-și explice atitudinea beletristului față de propria sa poezie. Motivul amînării perpetue a apariției așteptatului volum era pus de Henriette Yvonne Stahl fie pe seama unei imense modestii, fie pe seama unui uriaș orgoliu. Probabil că amîndouă s-au combinat într-o mixtură inoportună. Poetul a refuzat să se confrunte cu cititorii, cu propria sa condiție de scriitor, iar consecințele nu puteau fi evitate. Dacă, publicată la timp, poezia pe care o scria l-ar fi plasat pe locul convenit talentului și inteligenței sale, ne spune autoarea rememorărilor, scoasă între coperti la cincizeci de ani de la data la care fusese scrisă și tipărită în reviste, autorul risca „...să fie socotit scriitorul unei actualități depășite cu 50 de ani, deci demodat, desuet”. Asta după ce, „...la 17 ani, adică în 1912, a dat în reviste primele lui poezii, marcînd o sensibilitate și o exprimare – cu totul nouă”. „Sabotarea” epocii căreia îi aparții, sabotarea *istoriei*, cum se... practica în perioada interbelică, poate fi văzută ca o formă extremă de orgoliu. Refuzul încadrării în promoția de poeți din care făcea parte ar putea trăda o umilință. Scriitorii interbelicii au avut, pentru un moment, senzația că li se vor deschide în față orizonturi nesfîrșite și aceasta a alimentat o serie întregă de risipiri și renunțări senine, ce s-au dovedit, mai tîrziu, în unele

cazuri, irecuperabile. Neacceptând „fixarea” prin volum, care cere clarificări, raportări la un context și făcând din amânare o regulă, Vinea a ieșit, treptat, din istoria literaturii române, în al cărei centru agitat se situase la un moment dat, menținându-se într-un nor de promisiuni și anticipări. Așa cum se întâmplă, poezia și-a însușit îndrăznelile sale de o clipă dar l-a uitat pe autorul lor. Cît de departe e mai pragmaticul său prieten Tristan Tzara, scriitor care și-a creat și și-a fructificat magistral oportunitățile...! Vinea a fost un risipitor. A lăsat poezia română să treacă pe lângă el – iar poezia, la rîndul ei, și-a întors privirea către alții.

În consistentul studiu cu care se deschide ediția Elenei Zaharia-Filipaș, editoarea explică de ce Vinea a „ratat” ocazia redimensionării sale în anii '60, cînd generația cu acest nume a „ridicat” o nouă scară de valori, în care mulți dintre autorii micșorați mai înainte din voința puterii își regăseau dimensiunile. Dar *Ora fîntînilor*, ediția apărută la foarte puțin timp înaintea dispariției poetului nu conținea textele curajoase, riscante, ale tinereții avangardiste. Iar criticii momentului erau prea tineri pentru a recunoaște în Vinea pe unul dintre cei ai generației lor. Ce descopereau cititorii acestui volum apărut după o prea lungă tăcere? „Un poet elegiac, cu acorduri de romanță sentimentală, ușor crispat, ușor vetust, sub nivelul lui real – acesta este Ion Vinea din *Ora fîntînilor*.” Încă o dată, împrejurările îl trădează și-i blochează întâlnirea cu generația cea mai generoasă în recuperarea valorilor – generația '60.

Problema identității literare a lui Vinea ține pînă la urmă de relația sa cu epoca, de relația cu structurile mediului literar. Poate că autorul și-o fi spus, la un moment dat, că a îndeplinit ceea ce avea de îndeplinit, retrăgîndu-se într-o izolare de unde nu mai avea cum să-și alimenteze actualitatea. Aceasta, după ce în tinerețe fusese un militant convins pentru noua literatură. Inițial se apropiase, ca și alții din generația sa, de simbolisți. Împreună cu pictorul Marcel Iancu și cu Tristan Tzara scosese, în 1912, revista „Simbolul”. Cei doi rămîn tovarășii săi de drum pentru o lungă perioadă de acțiuni modernist/avangardiste. Publică versuri și proză în numeroase reviste, construindu-și rapid o glorie nevalidată prin cărți. E prezent în „Noua revistă română”, „Rampa”, „Seara”. În „Facla” îi apar schițe, la „Cronica” lui Arghezi colaborează ceva mai mult timp, dar acolo „...mi s-au tăiat bucățile cele mai libere...” (interviul cu F. Aderca). În 1915 scoate, cu Tristan Tzara, revista „Chemarea”. După primul război mondial va scrie la „Cugetul românesc” și „Gîndirea”. Sigur că revista de care s-a atașat rămîne „Contimporanul” – care rezistă, cu ritmuri de apariție inegale, timp de un deceniu (1922 – 1932).

Plasat de cei mai mulți dintre istoricii literari în rîndurile avangardiștilor, constatăm, după parcurgerea acestei culegeri complete a

scrierilor sale literare, că avangardismul lui Vinea a fost sporadic și prea puțin convingător. Antologiile avangardei românești îl citează consecvent, aminteam, și îi reproduc la fel de consecvent cele câteva poezii cu aer avangardist. Un rol important în stabilirea acestei afiliere va fi jucat *Manifestul activist către tinerime* și revista *Contimporanul*, loc de întâlnire al unor curajoase inițiative artistice. În articole, Vinea a susținut consecvent noul – cu precădere în poezie și în artele plastice. (Secțiunea de publicistică a *Operele* oferă probe concludente în acest sens.) Dar în propria sa creație insurecția nu depășește o atitudine mai degrabă reținută, de expectativă. Dacă la începuturi experimentele erau ceva mai numeroase, iar apropierea dintre poezia lui Vinea și cea a lui Tzara, de pildă, ulterior devine evident că obiectivele estetice ale celor doi prieteni poeți îi îndepărtează. Semnificativ mi se pare a fi mai ales faptul că, o dată consumate încercările avangardiste de tinerete, Vinea scrie un gen de poezie care nu are mare lucru în comun cu avangarda. S-a vorbit despre formula sa ca despre aceea a unei avangarde... temperate. A spune însă „avangardă temperată” atunci când este vorba de avangarda istorică – nihilistă și distructivă înainte de orice – înseamnă a formula un grav reproș. Avangardă a anilor '20, '30 cu... surdină e un nonsens ...

Dificultatea situației lui Vinea rămîne, în fond, una ținînd de confuzii teoretice și terminologice. Incoerențele în domeniul teoretic afectează și statutul său literar. Avangarda istorică a fost, spuneam, radicală, violentă, demolatoare. Avangarda din acea epocă însemna contestație, negare, distrugere. Ezitățile în cazul lui Vinea se trag din confuzia dintre avangardă și modernism. Multă vreme avangardele și modernismul au fost discutate independent, ca realități autonome. Au fost aduse în dezbateri multe – și inutile, în mare parte – subtilități pe marginea acestei disocieri. În această împrejurare Vinea era perceput mai degrabă ca avangardist. În ultimul timp, ca urmare a impunerii postmodernismului, s-a renunțat la vechea distincție. Logica nemărturisită care a determinat o asemenea volte-face e aceea după care, dacă avem un postmodernism, „normal” ar fi ca acesta să fie precedat de o mișcare compactă, „clară”, lipsită de complicații: modernismul. Altfel ieșeau în evidență contradicțiile dintre postmodernism și postavangardism, dintre experimentalism și postmodernism ș. a. m. d. Într-o recentă lucrare de popularizare care își, propune tocmai clarificarea conceptelor prin care sînt descrise artele (artele vizuale, dar problema rămîne aceeași) se susține că „modernismul a fost mișcarea artistică de largă anvergură incluzînd toate curentele de avangardă din prima jumătate a secolului 20.” (Stephen Little, ...*isme. Să înțelegem arta*, p. 98) Cam la fel sînt explicate lucrurile în *Dicționarul Enciclopedic* (2001). Se pune pur și simplu semnul egal între avangarda istorică și modernism. Important e ca înainte de

postmodernism să apară un modernism simplificat, otova. O asemenea egalitate nesocotește însă realități mai mult decât evidente. Dacă a despărți net avangardele de modernism, cum se făcea în urmă cu două, trei decenii, era un exces de zel, a pune semnul egalității între avangardism și modernism înseamnă a înlocui o prostie cu altă prostie. „Ideea”, lansată undeva în spațiile culturale în care postmodernismul a jucat un rol real, începe să facă prozești și în mediul românesc. Iar Ion Vinea, altădată ostracizat de dihotomia avangarde/modernism se vede acum persecutat de confuzia dintre avangarde și modernism... Vinea este un modernist, cu o criză avangardistă de tinerețe. Dar nici măcar în opera sa avangardismul și modernismul nu se confundă. O discuție în legătură cu acești termeni devine necesară. Există, fără îndoială, puncte comune între avangardism și modernism. Și o mișcare și cealaltă exprimă nemulțumirea față de arta tradițională. Și una și cealaltă căutau noi modalități de expresie. Ambele priveau trecutul artelor ca pe o epocă obsoletă, ce trebuia părăsită. Ambele semnalau insuficiența vechilor mijloace de expresie... Punctele de plecare erau comune – cu toate acestea între ele există o deosebire capitală. Modernismul este urmarea unei conștientizări, a unei reflecții, a unei decizii raționale, luată „la rece”, în urma evidențierii unor argumente... Artiștii care îl ilustrează constată că arta de pînă în acel moment nu mai este satisfăcătoare, că e nevoie de altceva. Ca urmare caută soluții: deschid experiențele estetice spre cotidian, spre citadin, spre condiția traumatizantă a eului individului reificat, spre analiza psihologică ș. a. m. d. Ceea ce sociologia, psihosociologia ș. a. m. d. prezintă ca stare de criză se dovedește a fi un semnal și pentru moderniști. Este, de pildă, programul lui E. Lovinescu, pentru a lua un exemplu la îndemînă.

La avangardiști, aceleași premise trezesc, cum bine se știe, un impuls anarhic; refuzul vine înaintea „motivației” sale și e mai important decât argumentele. Accentul cade pe anularea limitării prin distrugere, prin nesupunere violentă la regulile artei vechi, prin disprețuirea culturii stabile. Ideea directoare e fractura cu orice preț, detașarea radicală și zgomotoasă, revoluția – în artă și nu numai. Spre deosebire de modernism – care își propunea să înnoiască, să caute, să găsească, să realizeze, lucid, rațional evoluția necesară. Deosebirea dintre cele două atitudini e aceea dintre evoluție și revoluție. Sînt concepte care devin coordonatele secolului 20. Cum vor fi negociate acestea cu postmodernismul, rămîne de văzut – în nici un caz prin reduceri simpliste. Vinea se încadrează în modernism – pe care l-a depășit, în tinerețe, pentru avangardism. Nu intru în detalii. În viziunea sa, importantă e nu distrugerea, ci elaborarea unor „obiecte” expresive, valabile, neuzate. În intervențiile sale folosește argumente, nu ripostează prin programe intratabile. Apelează la logică, nu

la acțiuni belicoase. În interviul cu Aderca explică limpede ceea ce aveau de făcut cei de la *Contimporanul*, care era situația momentului ș. a. m. d. Se situează, clarifică, susține. În ce privește mișcarea alimentată de revistă, programul său apare cu claritate. Nu vroia programe energice în slujba unor mișcări anemice – cum rămâneau multe din mișcările de avangardă. Modernismul românesc avea a lucra, la acea dată, pentru sincronizarea cu arta din Europa. „Pentru întâia oară mișcarea literară și artistică românească a fost pusă pe același plan cu o mișcare analogă universală și integrată în această mișcare.” Astăzi repetăm de zor asemenea adevăruri privind mișcarea modernistă și avangardistă din România interbelică. Trebuie să constatăm însă că nu e vorba de o realitate descoperită post festum, de o concluzie a criticilor și istoricilor literari, ci de un punct din programul modernismului și avangardismului acelor ani aplicat în chiar momentul desfășurării sale. Necesitatea sincronizării reprezenta o nevoie vitală. Până atunci „artistul și literatul român”, nefiind decât „o dependență a artistului european”, avînd „sentimentul inferiorității” sale, se știa „papașul care vrea să imite pe european”, pe care îl „intimida lipsa de tradiție culturală”. Surprinzător de prezentă, pînă astăzi, această obsesie, în psihologia autorului român.

Viziunea generală asupra literaturii este, la Vinea, de o impresionantă claritate, rezultatul unui spirit care construiește pe argumente, țintind spre viitor. *Contimporanul* urma, din perspectiva mentorului revistei, evoluția „corectă” a mișcării literare din România, altfel nu se explica, crede, persistența sa în timp, în vreme ce publicațiile simboliste, ca „Insula”, dispăruseră imediat după ieșirea lor pe piață. În jurul „Contimporanului” se grupează nu doar autori, ci și reviste de aceeași orientare; în plus, Tzara și Marcel Iancu, colaboratorii cei mai apropiați ai lui Vinea, se numără printre cei care au înființat dadaismul. Mișcarea e corectă nu doar pentru literatura română, ci pentru ceea ce se întîmpla, la acea dată, în întreaga Europă. Aceasta era poziția teoretică a lui Ion Vinea. În propriile poezii e însă liric, „elegiac”, spune G. Călinescu, dependent în bună măsură de „instrumentele” poeziei tradiționale – de imagine, de poezia de atmosferă. Ca inovație – pentru că va introduce și aici inovații – e de semnalat mai ales o asimilare particulară a prozei cotidianului, precizia notației, capacitatea de a însufleți și de a da coerență peisajelor insignifiante ș. a. m. d. – elemente care nu conduc, totuși, spre avangardă.

După cum vedem, în privința teoriei Vinea și cei din preajma lui, primii noștri avangardiști, trăiau deja obsesia legăturilor noastre cu Europa culturală, erau preocupați de locul pe care-l ocupăm în cadrul acesteia. La începutul secolului 20 o parte dintre scriitorii români deveneau conștienți că era, pentru prima dată, posibilă și necesară o sincronizare cu

evenimentele culturale continentale. La modul general avangardiștii au fost fermi în ceea ce privește înlăturarea simbolismului. Dar aici demn de reținut este altceva: Vinea considera că simbolismul nu putea fi dat la o parte, la noi, decât de modernism. El era pe deplin conștient, în 1927, că „revista *Contimporanul* – și nu atacurile și tăcerile poporanismului, impresionismului sau criticismului universitar – a îngropat simbolismul literar și impresionismul pictural”. (Aderca) În privința tradiției Vinea pleca de la o altă idee decât aceea care ne animă astăzi – arătând, la mai puțin de un secol de literatură română, că viziunea epocii asupra începuturilor acestei literaturi era alta decât aceea pe care o întreținem noi astăzi. Alta era perspectiva asupra relației tradiție/modernitate. Tradiția era inconsistentă și ineficientă, ca atare evoluțiile în literatura noastră nu puteau fi gestionate decât de scriitorii moderni – singurii în măsură să aibă inițiative literare. Nu tradiția putea regla dinamica literaturii române, ci publicații precum *Contimporanul*. Ele regularizau viitorul acestei literaturi – dar și trecutul, care... lipsea. De-a lungul timpului ni s-a consolidat ideea unei tradiții, pe care însă Vinea și tovarășii săi n-o aveau. Această înțelegere apare în articolele sale și o cunoaștem grație publicisticii – reprodusă, parțial deocamdată, în această ediție. Publicistica autorului *Orei fântânilor* este, e adevărat, și o formă de literatură, așa cum arată realizatoarea colecției; e cultivat pamfletul, înrudit, se știe, cu poezia. La Vinea pamfletul este marcat de luciditate – așa cum ni se spune în consistentul studiu introductiv. Dar articolele lui Vinea aduc deseori și reale clarificări teoretice. Autorul are întotdeauna un punct de vedere. Și, pentru a nu ne menține la afirmații generale, să revenim la discuția despre tradiție. Iată un fragment din *Modernism și tradiție*, reprodus în vol. 5 al seriei scoase de Elena Zaharia-Filipaș. Și în acea epocă a încercărilor de sincronizare cu literatura europeană li se reproșază că aduc în țară o literatură „de import”. Vinea respinge acuzația și încearcă să clarifice lucrurile în legătură cu *tradiția*. „Una din învinuirile cele mai radicale aduse literaturii și artei de azi e cuprinsă în calificarea: literatură de import. Mai întâi, ideea în sine, a unei literaturi române, e un pur și simplu import. Începuturile noastre literare n-au fost o dezvoltare firească a folclorului, ci o desprindere gentilă a primilor bonjuriști. Romantismul lui Eliade și al lui Alexandrescu e de import. Toată literatura secolului nostru trecut e de import, și uneori de import brut, cu modificări în iscălitură. Țărănismul *Vieții Românești* și ‚simbolismul’ de la 1908 sînt de import. Coșbuc, singur, e o floare autentică a solului. Firește că s-au scris, totuși, opere de valoare. Dar tocmai aceasta degradează argumentul «importului»”.

„Tradiția” a fost „importată” în aceeași măsură în care sînt importate tendințele noi...

Luciditatea caustică dă valoarea articolelor lui Vinea, cele literare, alternând cu cele politice în această reproducere cronologică arătând în egală măsură preocuparea pentru acuratețe expresivă. Judecându-l pe Vinea doar după opera sa, spune Elena Zaharia-Filipaș, „puțină și nu totdeauna finisată”, rămânem cu o imagine parțială a autorului *Lunatecilor*. „Însă gazetarul Ion Vinea, cu chipul său mînios și dur, e la fel de interesant ca artistul selenar care oficia cu grație tainele poeziei pure.”

Scrisul gazetăresc al lui Vinea ni-l arată, preocupat în anumite perioade, exclusiv de politică, în altele alternând obligațiile de jurnalist la diferitele cotidiene cu expunerea unor idei de scriitor. Textele politice ating o sferă largă de probleme, interesante în cvasi totalitatea lor: Vinea nu era un publicist care să scrie doar pentru a umple coloane de ziar: de fiecare dată se implică, mărturisește o deplină responsabilitate expresivă – aceasta interesînd, de altfel, în cazul scriitorului.

De mai mult noroc în ceea ce privește integrarea ei în literatura căreia îi aparținea pare să fi avut nevoie proza lui Ion Vinea. Aceasta e însă doar situația prozelor scurte, de tinerețe, publicate în 1925 (*Descîntecul* și *Flori de lampă*), respectiv 1930 (*Paradisul suspinelor*). Formula narativă a acestora mai mult schița niște direcții decît obținea rezultate definitive. Romanul *Lunatecii*, operă de maturitate, a alimentat mult timp o legendă a vieții literare, legendă care vorbea despre prețioasele romane pe care Ion Vinea le păstra în mape și care, o dată publicate, îl vor situa neîntîrziat în fruntea romancierilor noștri. În cele din urmă s-a dovedit că romanele erau, de fapt, unul singur, tipărit doar în 1965, la un an după dispariția scriitorului. *Venin de mai*, alt „roman” rămas în manuscris, publicat postum, în 1971, la editura Dacia, este, după autoarea ediției de față, „un bruion, foarte interesant în general, conținînd premiza unui roman remarcabil, dar nu o operă finită”. La tipărirea *Lunatecilor* s-a observat că, deși elaborarea romanului fusese dusă pînă la capăt, titlurile capitolelor nu erau fixate decît pentru primele 13 secțiuni... Să se fi datorat acest lucru unuia din episoadele care au alcătuit „cazul” Vinea relatat de Pavel Țugui? S-au făcut speculații în legătură cu unele „preluări” din romanul lui Vinea în *Cronică de familie*. Legăturile Henriettei Yvonne Stahl cu mai tînărul Petru Dumitriu, după cele cu Ion Vinea au jucat în această poveste, fără îndoială, un rol greu de cîntărit astăzi. Să mai punem la socoteală „fuga” în Occident a pînă atunci obedientului Petru Dumitriu și dorința statului comunist de a-l compromite. Cît privește episodul în cauză, după Pavel Țugui ar fi fost vorba nu de preluarea unor texte, ci a unor informații, a unui material documentar, de construcție – care l-ar fi

obligat totuși pe Vinea, în cele din urmă, la o remaniere a romanului său. Cîtă credibilitate pot avea aceste „sugestii”? Ce se poate verifica, în schimb, e faptul că Petru Dumitriu publică sub semnătura sa, chiar atunci cînd ar fi putut să îndrepte lucrurile, o traducere din Shakespeare (*Hamlet*, dacă nu greșesc) realizată de autorul *Lunatecilor* și „împrumutată” semnatarului cărții *Drum fără pulbere* în perioada în care Vinea nu avea drept de semnătură (a se vedea Pavel Țugui, *Scriitori și compozitori în luptă cu cenzura*, Ed. Albatros, 2006). Dacă partea privind împrumutul românesc e vagă, cea despre traducere e verificabilă pe edițiile din Shakespeare.

Lunatecii nu revoluționează proza românească. Este un roman de factură tradițională, cu personaje recognoscibile, lucrate după natură. Căutările din *Descîntecul* și *Flori de lampă* sau *Paradisul suspinelor* au rămas undeva în urmă. „Elegiacul” din poezii poate fi regăsit în acest roman de maturitate. Ion Vinea a fost un modernist, mai consecvent cu aspirațiile sale înnăscute de artist decît cu ideile programelor pe care, în mod rațional, le susținea. Excelenta ediție a Elenei Zaharia-Filipaș este esențială pentru clarificarea imaginii operei unui scriitor, operă din care, descoperim astăzi, anumite porțiuni s-au estompat o dată cu trecerea timpului, dar care ne dezvăluie acum altele (publicistica înainte de toate), pline de interes, mai puțin cunoscute cititorilor lui Ion Vinea.

CONSTANTIN PRICOP

cronica ideilor

CIPRIAN VOICILĂ

LA CE BUN ADEVĂRUL ÎNTR-O LUME A UTILITĂȚII?

Carterea *La ce bun adevărul?*, apărută la Editura Art în 2007 în colecția *Demonul teoriei* și lansată la Târgul de Carte Gaudeamus, se înscrie în seria cărților care mizează pe „ciocnirea” a două perspective mai mult sau mai puțin antagonice, încarnate de persoanele angajate în dialog: Krishnamurti și David Böhm dezbat despre timp (*Sfârșitul timpului*, Herald, 2000), Daniel Goleman și Dalai Lama stabilesc originile și remediile psihologice și religioase ale emoțiilor distructive (Daniel Goleman – *Emoțiile distructive; Convorbiri cu Dalai Lama*, Curtea Veche, 2005), Jean-François Revel și Matthiew Ricard, tată și fiu, se înfruntă de pe pozițiile filosofiei occidentale vs. misticii buddhiste (*Călugărul și filosoful*, Irecson, 2005).

Farmecul unei asemenea cărți este dat de principiul liberal care stă ca fundament la construcția ei: nu îți impune o perspectivă unică, autoritară, asupra temei tratate. Nu pretinde că încapsulează un adevăr absolut pe care ni-l transmite fără drept de apel. Fiecare abordare dintre cele enumerate este, în sine, o pledoarie pentru perspectivism¹.

La ce bun adevărul? aduce față în față doi reprezentanți ai aceleiași comunități științifice: doi filosofi. Pascal Engel (n.1954) este specialist în filosofia logicii, filosofia limbajului și epistemologie, profesor de filosofie la Sorbona și Geneva, editor al revistei *Dialectica*. Printre cele mai importante titluri pe care le-a publicat Pascal Engel se numără: *La norme du vrai* (1989), *Introduction à la philosophie de l'esprit* (1994), *Truth* (2002), *Va savoir! De la connaissance en général* (2007).

¹ Perspectivism – “punctul de vedere potrivit căruia lumea exterioară este interpretată întotdeauna prin prisma unor sisteme alternative de concepte și credințe și că nu există nici un criteriu independent și cu autoritate în raport cu care să se poată spune că unul din aceste sisteme este mai valabil decât un altul”; cf. Antony Flew– *Dicționar de filozofie și logică*, Editura Humanitas, 1996, p.259.

Richard Rorty (1931-2007) era un descendent al filosofiei analitice și al pragmatismului, interesat în egală măsură de filosofia continentală (Heidegger, Foucault, Derrida). Pascal Engel venea dintr-o tradiție insensibilă, dacă nu ostilă, manierei analitice de tratare a problemelor filosofice, ceea ce nu îl împiedica să se angajeze „în totalitate într-un travaliu de profunzime asupra tematicilor și operelor filosofiei analitice și pornind de la metodele acesteia” (cf. *La ce bun adevărul?*, Editura Art, 2007, p.6).

Din *Cuvântul înainte* semnat de Patrick Savidan aflăm că *La ce bun adevărul?* este rezultatul unei discuții purtate la Sorbona în noiembrie 2002 la inițiativa *Colegiului de filosofie*. Pentru a releva importanța discuției, la începutul ei, Pascal Engel lansează o constatare factuală: „pe de o parte, n-a existat niciodată o mai mare suspiciune, atât în cercurile intelectuale cele mai avansate, cât și în media și în societate, cu privire la valoarea raționalității, a progresului științific, a adevărului și a obiectivității. Pe de altă parte, nici impresia că suntem trași pe sfoară de puterile (politice, științifice) presupuse a garanta aceste valori, dar nici nevoia de încredere n-au fost, nici ele, vreodată mai mari”(ed.cit, p.11).

Dilema lui Pascal este cât se poate de întemeiată: „de ce, dacă nu mai credem în adevăr, dăm dovadă totuși de atâta sete de adevăr? (ibid., pp.11-12).” „Pe vremea când îl audiam pe Michel Foucault, în anii '70, la Collège de France, întotdeauna mă surprindea să-l aud explicându-ne că noțiunea de adevăr nu este altceva decât un instrument al puterii și că, orice putere fiind rea, adevărul nu poate să fie decât expresia unei voințe maligne, pentru ca apoi să-l regăsim în mijlocul a tot felul de manifestații de stradă, purtând banderole ce proclamau „Adevăr și dreptate” (ibid, p.12).

Dilema lui Pascal Engel – cum se face că deși nu mai credem în valoarea adevărului, nu încetăm să ni-l dorim – își găsește rezolvarea distingând între adevărul înțeles ca ideal abstract, normativ și adevărul conceput ca valoare instrumentală, adevărul utilitar: „poate că oamenii se feresc de adevărul înțeles ca ideal abstract, ca instanța în numele căreia foarte multe puteri pretind a-și exercita influența, dar aspiră la adevăr în viața de zi cu zi. Poate nu mai cred în adevăr ca valoare intrinsecă, ca scop ultim, însă continuă să creadă în el ca valoare instrumentală, aflată în slujba unui alt scop – fericirea sau libertatea.” Întrebarea ultimă care se pune este aceea dacă ambele tipuri de adevăr trebuie eliminate sau păstrate sau numai unul dintre ele trebuie eliminat, iar celălalt păstrat și, dacă este așa, care anume? (ibid.p13).

Filosoful francez trasează și o topografie intelectuală a pozițiilor generale față de adevăr. Am avea, după el, o tabără a postmodernilor și a relativiştilor, a *verifobilor*, care afirmă că adevărul este „un cuvânt gol”, și

altă tabără, a apărătorilor Adevărului ca ideal, a raționalității și obiectivității.

Din prima categorie face parte și Rorty care „a căpătat, la un moment dat, alura filosofului oficial al verifobiei (ilustrând în filosofie axioma lui Alfred Hitchcock referitoare la cinema: „cu cât este mai bun personajul cel rău, cu atât mai bun este filmul”)” (ibid, p.15). Originalitatea răspunsurilor lui Rorty și-ar afla, potrivit lui Pascal Engel, rădăcinile în pozițiile filosofice afirmate de o serie de filosofi analitici precum Quine, Davidson, Sellars, pe care Rorty îi interpretează într-o manieră proprie, precum și în pragmatismul lui William James².

Provocat de Pascal Engel, printr-o serie de întrebări punctuale, să își definească propria concepție despre adevăr, Rorty o va face într-un stil elegant, clar, pe înțelesul oricui.

Viziunea asupra adevărului susținută de Rorty pornește de la limbaj și de la raportul acestuia cu realitatea. Spre deosebire de gânditorii esențialiști, Rorty afirmă că toate esențele au același statut ontologic. „Consider că toate expresiile lingvistice desemnează proprietăți. (...) După părerea mea, este total inutil să ne întrebăm care sunt adjectivele care au funcție pur descriptivă și care sunt cele care desemnează proprietăți. Este total inutil să ne întrebăm care proprietăți sunt substanțiale. Toate proprietățile au, după mine, același statut ontologic. Se poate, de asemenea, susține – și tocmai aceasta este opțiunea pe care eu o prefer – că trebuie să renunțăm și la o expresie precum „statut ontologic” Pragmatistii nu folosesc astfel de expresii” (*La ce bun adevărul?*, ed. cit., pp.56-57).

În privința statutului ontologic comun pe care l-ar avea toate proprietățile am anumite rețineri. În cazul omului, proprietatea „ființă rațională” este definitorie (deci esențială) în comparație cu alte proprietăți (ființă bipedă, ființă care amână, ființă care râde, *homo faber*, *zoon politikon* etc.). Pragmatistul nu stabilește ierarhii ontologice pentru că un asemenea demers i se pare inutil. În realitate, expresia „drepturile naturale ale omului” ar deveni una goală de sens dacă nu aș presupune că am o natură specifică din care derivă drepturile și obligațiile mele. În consecință, distincțiile ontologice, în practică, sunt nu numai utile, dar uneori absolut necesare.

Pentru pragmatism, scopul unei dezbateri este utilitatea ei practică: „Problema care contează pentru noi, pragmatistii, nu este aceea de a ști dacă o discuție are sau nu sens, dacă trimite la niște probleme reale sau nu, ci aceea de a determina dacă rezolvarea respectivei discuții va avea vreun efect în practică, dacă va fi utilă. Întrebarea pe care ne-o punem noi este dacă vocabularul prin intermediul căruia se exprimă respectiva discuție

² Pragmatistul definește adevărul ca utilitate. William James: “Ideile devin adevărate exact în măsura în care ne ajută să stabilim relații satisfăcătoare cu alte părți ale experienței noastre” (*Pragmatism*, apud Antony Flew, op.cit., p.276).

este susceptibil de a avea o valoare practică, știind că teza pragmatismului este următoarea: dacă discuția cu pricina nu are o incidență *practică*, atunci ea nu trebuie să aibă nici o incidență *filosofică*, conform formulării lui William James”(*ibid.*, p.59).

William James a stabilit drept criteriu al adevărului utilitatea. Un enunț este adevărat dacă adevărul lui îmi este util. Un pragmatist ar susține că propoziția „Omul este un miriapod” este adevărată pentru că având mai multe picioare parcurgi mult mai repede distanțele. Utilitatea practică a unei dezbateri sau a unei definiții ne spune ceva despre cel care o poartă sau cel care o dă: este o persoană *interesată*, care urmărește un câștig de pe urma ei. Care va să zică, s-a terminat cu căutarea dezinteresată a adevărului.

Criteriul utilității are o consecință inexorabilă asupra atitudinii față de problematica metafizică: problemele metafizice sunt eliminate pe ușa din dos a filosofiei. Pragmatistul, în cazul de față Rorty, intră, vrând nevrând, în tradiția curentelor filosofice antimetafizice reprezentată în ordine cronologică de Nietzsche, Moritz Schlick, Rudolf Carnap, Wittgenstein II. Pentru Schlick și Carnap noțiunile cu care operează metafizicienii („Ființă în sine”, „lucru în sine”, „principiu”, „spirit obiectiv”) sunt non-sensuri întrucât ele nu se referă la lucruri observabile, empirice. „Pretinsele propoziții metafizice, care conțin asemenea cuvinte nu au nici un sens, nu spun nimic, sunt simple pseudo-propoziții”³. Wittgenstein II (autorul *Cercetărilor filosofice*) consideră că problemele metafizice apar ca urmare a proastei folosiri a limbajului și nu fac decât să ne provoace crampe mentale. Rorty aruncă la coș problematica metafizică nu pentru că noțiunile metafizicienilor ar fi lipsite de sens, nu pentru că nu își poate afla rezolvarea, ci pentru că este inutilă. Nu are consecințe practice. În exemplul pe care l-am dat, referitor la drepturile naturale ale omului, am demonstrat că metafizica este prezentă în viața noastră și are un grad ridicat de utilitate deși este difuză și subînțeleasă.

Dizolvarea distincțiilor fondatoare pentru filosofia tradițională (ființă-existență, noumen-fenomen, realitate-aparență etc.) și, implicit, a ierarhiilor axiologice pe care le facem plecând de la ele constituie miza gândirii lui Rorty, care se integrează într-un adevărat *trend*. Referindu-se la membrii aceleiași familii de spirite, el spune: „După părerea mea, ceea ce-i unește pe filosofii așa-zis „postmoderni”, pe ultimul Wittgenstein, pe Davidson și pe Brandom, este un refuz comun de a considera că există o parte a culturii care s-ar afla într-un contact mai intim cu lumea, care ar fi, altfel spus, mai bine ajustată la lume (*fitting the world*) decât toate celelalte discursuri” (*ibid.*, p.61). Din punct de vedere sociologic,

³ Cf. Rudolf Carnap – *Depășirea metafizicii prin analiza logică a limbajului*, în *Filosofie contemporană*, Editura Garamond, p.198.

antropologic, această perspectivă a dus la dispariția distincției dintre „cultură” și „subcultură” (cultură populară). Shakespeare (*Hamlet*, să zicem) și Anthony Burgess (*Portocala mecanică*) sunt la egalitate. Două graffitiuri destul de des întâlnite pe străzile Bucureștilor exprimă exemplar dispariția ierarhiilor. Un desen care imită fotografia lui Eminescu, omniprezentă în manualele de limba și literatura română de dinainte de 1989, are scris sub ea: EMINEM. Un altul ne-o arată pe Gioconda care este în același timp ciocănitorea Woody. Depinde cum privești și ce vrei să vezi. Ești liber să îți alegi propria perspectivă asupra realității.

Potrivit lui Rorty, „dacă un discurs are capacitatea de a reprezenta lumea, atunci toate discursurile au această capacitate. Dacă unul e „ajustat” la lume, atunci toate sunt”(ibid.). Un principiu al reprezentării foarte democratic. Un deziderat. Poate că nu este întâmplător faptul că Nietzsche, Wittgenstein II, Foucault, Rorty sunt atât de prizați acum, când am devenit obsedați de „egalitatea șanselor”. Nu doar oamenii ar trebui să beneficieze de șanse egale, ci și reprezentările despre lume. În știință aceeași poziție a fost susținută de P.K.Feyerabend, care milita în *Against Method (Împotriva metodei)* pentru decăderea din drepturi a metodelor științifice: știința este o tradiție comparabilă cu oricare altă tradiție, ea nu deține nici o metodă specială, nici nu conduce la rezultate speciale. Ar trebui să construim o societate în care „toate tradițiile să aibă acces egal la putere și educație”, inclusiv tradiții ca astrologia, vrăjitoria, medicina tradițională⁴. Situația ar fi extraordinară, dacă nu ar fi cu totul utopică: să visezi un Rai în care tradițiile conviețuiesc, fără să se devoreze unele pe altele!

Din opera lui Rorty în limba română s-a tradus puțin: *Contingență, ironie și solidaritate (Contingency, Irony and Solidarity, 1988)*, *Obiectivitate, relativism și adevăr. Eseuri filosofice I (Objectivity, Relativism and Truth. Philosophical Papers I, 1991)*, *Pragmatism și filosofie post-nietzscheană. Eseuri filosofice II (Essays on Heidegger and Others. Philosophical Papers II, 1991)*, *Adevăr și progres (Truth and Progress. Philosophical Papers III, 1998)*.

La noi filosofia analitică pătrunde greu și când trece pragul culturii române nimeni nu o întâmpină „cu pâine și sare”. Sau îi iese înaintea numai cu sare. Am căutat în zadar o cronică la cartea *La ce bun adevărul?* și nu am găsit.

CIPRIAN VOICILĂ

⁴ Cf.W.H.Newton-Smith – Raționalitatea științei, Editura științifică, București, 1994, p.159.

MARA MAGDA MAFTEI

URA CA FORMĂ DE EXISTENȚĂ

Nu e foarte greu să scrii *despre ură*, sentimentul cel mai spontan cu putință. Cu prilejul unei conferințe Microsoft, vorbește *despre ură* Gabriel Liiceanu, după care așterne pe hârtie și publică în același an, 2007, la Humanitas pledoaria cu același titlu pentru și împotriva prezenței urii la oameni. Ființele umane se urăsc pentru că au valori la care se raportează în permanență, urăsc motivat, ca protest față de durerea provocată de alții, urăsc pentru că așa i-a educat sistemul, urăsc ideologic, sau ca *modus vivendi*. Adevăratul creștin iartă. Trebuie să fii foarte înțelept sau foarte nebun ca să poți ierta în acest secol, sau poate prea conștient de propria-ți valoare și nepăsător la negura trecătoare. Cel care urăște, călăul, pierde în final, iată morala creștină. Gabriel Liiceanu discernе între „ura de pornire”, originară și „ura de reacție”, mai puțin diabolică, deoarece apare ca un răspuns firesc la durere. Totodată, ura crește alături de iubire, pasiuni negative și pozitive, ambele izvorâte din pornirea inconștientă de a ne compara cu ceilalți: „tot timpul vieții, fie că știm sau nu, ne comparăm cu ceilalți”. Are dreptate Gabriel Liiceanu, dar o facem mai ales încercând să ieșim din mulțime, să ne deosebim, evident unii căutând diferența cu obstinație, prin creație, alții încercând doar să își asigure un trai zilnic mai bun. Mai remarcă Gabriel Liiceanu ceea ce s-a spus dintotdeauna în popor, și anume că nu ești invidiat decât atunci când ești socotit superior, dar îl citează pe Nietzsche ca fiind cel care a surprins cel mai bine acest aspect: „nu poți urî câtă vreme nu dai doi bani pe cineva”. Ca să-l urăști, trebuie să-l consideri egal cu tine sau mai presus de tine”, cu alte cuvinte o amenințare. Totodată ura este un motiv existențial, dacă urăști exiști, iar dacă ești urât simți din ce în ce mai mult intensitatea fiecărei trăiri pentru că lupți ca să scapi de ura celorlalți. Ura dă sens vieții. Ura devine chiar sinonim al fericirii, scrie Gabriel Liiceanu; dacă devii capabil să stârnești ură, înseamnă că ești valoros, așadar poți fi fericit. „Din acest punct de vedere în România se trăiește bine”. Ura este o instituție. Ne antrenăm zi de zi să urâm, suntem forțați să urâm pentru a ne dovedi unii altora că existăm. Triumful unuia înseamnă și mai multă

ură acumulată în noi, iar dacă suntem loviți, ura originală este dublată de cea de reacție. Nimic mai plăcut decât să urăști, ura creează un nou sens vieții. Ura cu scop, evident cu rezultat final destructiv chiar și față de propria persoană deoarece ura consumă, chinuiește.

Tot ceea ce își poate dori un om într-o viață a mai fost deja avut. Și atunci începe comparația. Dacă omul ales ca raportor trăiește încă, competiția e mai dureroasă, dacă a murit, suferindul are certitudinea că orice ar face nu-l mai poate ajunge. Rămâne dorința. A dori cu ardoare poate duce la blocaj, căderea deodată în neputință.

În studiul său închinat urii, Gabriel Liiceanu pornește de la ura spontană, de la modelul biblic, cel al lui Cain și Abel. Toți cei care urăsc nu reușesc totuși să fie fericiți. Se schimonosesc în fața atâtor resentimente, iar dacă ne gândim la ura care se termină cu crimă, o întregă literatură internațională a creat personaje torturate ulterior de remușcare, vină, teama de pedeapsa divină. Dar ura aceasta haotică, fără direcție, bezmetică, poate fi organizată, încadrată ideologic. A demonstrat-o Marx. „Organizarea intelectuală” a urii, „ura de clasă, ura de rasă și ura națională”. Ura națională nu a devenit posibilă decât în momentul în care masele au început să-și conștientizeze poziția. Totodată, în mulțime, ura s-a pierdut, a devenit impersonală, nu mai este perceptibilă ura individuală și nici măcar utilă. Secol după secol ura colectivă se fortifică odată cu civilizația. În secolul postmodernității, individul își pierde identitatea și „nu se mai urăște de unul singur, ci se urăște în grup”. Naționalismele au inițiat această formă a urii cu motivație comună, pasiunea omogenă în care totul se petrece cu intensitatea unui crez comun. Democrațiile, și ele atât de perimate astăzi, continuă acest fenomen al abrutizării individului în societate cu ajutorul unor instrumente comune precum ura împotriva statului, a altor instituții, împotriva neputinței acestor instituții de a răspunde unor idealuri de obicei materiale. Ura a ajuns să se practice în scopuri politice sau sociale imediate. Astăzi oamenii urăsc alți oameni pentru că aparțin unei anumite categorii sociale sau profesionale, au uitat să urască individul, căci identitatea acelui individ care trebuie urât e greu a fi cunoscută și recunoscută, oarecum codificată și canalizată spre întreținerea ideologiei „ca mijloc intelectual de organizare a urii”. Ura ideologică poartă cu ea următorul mesaj: fericirea unei clase sociale depinde de exterminarea alteia. Nimic mai simplu. Numai că în interiorul acestei clase sociale apar noi stratificări, apar cei care trebuie să conducă, și mai ales, trebuie să conducă mereu, cei care ocupă o poziție și se înverșunează să rămână în ea până la moarte, cei care își identifică personalitatea cu deținerea puterii. Lupta de clasă în comunism, ura față de sistem, ura față de o economie controlată de către stat este alimentată de către proprietatea privată. Prezența sau absența acesteia, semnul

avuției, indiferent de ideologie sau clasă, generează atât ura de reacție, cât și cea de pornire. Marx cel murdar și violent a găsit în burghezie sursa răului, căci aceasta deținea proprietatea privată. În capitalism, nimeni nu recunoaște că-i place să urască, nimeni nu a identificat vreo clasă socială ca fiind responsabilă pentru nefericirea altelei, dar fiecare urăște liber pe cine vrea. Cauza: acumularea proprietății private. Obiectul urii nu mai este o clasă socială anume, ci lipsa șanselor egale în obținerea acestei proprietăți. Egalitatea, oricât de utopică ar putea părea, aduce în suflete liniștea pe care capitalismul nu o poate garanta; ura de clasă din comunism devine ura personală care pustiește suflete din neputință de a avea în plus. Oricând, indiferent de ideologie și sistem apare întrebarea: de ce unii merită mai mult decât alții?

Românii știu ce înseamnă ura ideologică. De ce au trebuit ei să sufere de pe urma unor mase revoltate într-o țară terorizată de foame, Rusia? În România lupta de clasă nu exista până la venirea comunismului. Românii nu au avut pasiuni politice foarte mari. Garda de Fier, pe fondul creșterii extremismelor europene, câștigase teren în rândul tinerilor deposedați de privilegii care aparțineau în genere „bătrânilor”. O mișcare universitară, nicidecum una de clasă, Garda de Fier a fost un fenomen și nimic mai mult. Se poate spune că în România înainte de comunism nu se ura organizat, ci doar fracționat, în funcție de opțiunea politică. La instalarea totalitarismului, unii intelectuali români au luat drumul exilului, unii au murit în închisori, alții au învățat soluția compromisului, dar toți urând în tăcere. A început să se acumuleze ura împotriva sistemului, s-a perpetuat chiar și după căderea comunismului. Culmea este că poporul român continuă astăzi să fie extrem de mutilat. După experiența primului război mondial a urmat cea a unirii, a apropierei unor provincii extrem de diverse și de sărăcite, apoi a perioadei interbelice cu tulburări politice extremiste, a celui de-al doilea război mondial, a plăgii pe care a creat-o comunismul, a acestui capitalism pe care suntem forțați să îl învățăm în grabă. Experiențe care au adunat multă ură, împotriva instituțiilor, a indivizilor, împotriva lucrurilor impuse. „Sub teroarea istoriei” au trăit românii mai totdeauna, astfel încât ura instituționalizată, perpetuată, frica deposedării de putere, căci numai ea poate asigura un gen de supraștie în lipsa proprietății private, nu ne mai creează stupefacție în fața acumulării urii ce a devenit bagaj nativ. „Teroarea istoriei” vine din afară dar și dinăuntru, căci oamenii sunt cei care o perpetuează de dragul unor poziții superioare în cadrul sistemului. Ura transfigurează. La adăpostul sistemului oamenii pot deveni animale urând din instinctul de apărare.

Pentru cei născuți și educați în comunism, răul a devenit parte a normalității, dar mai grav, nu se pot debarasa nici astăzi, la ani după ieșirea de sub un sistem restrictiv, de metehnele comuniste: perpetuarea

urii față de celălalt pentru că totdeauna acesta e privit ca un posibil concurent care vrea să îi ocupe poziția, teama de nou, rigiditatea în fața concurenței, cultivarea non-valorii căci ea nu reprezintă o amenințare. Comunismul a împărțit istoria României în două segmente: înainte și după. Unii nu mai pot ieși din „înainte”, iar alții nu cunosc decât „după”. Economie planificată și economie de piață pe același segment de timp în experiența și bagajul educațional a două generații forțate să coexiste. Diferite sindroame de ură. „Bătrânii” urăsc că pierd din poziții, „tinerii” urăsc pentru că nu sunt lăsați să câștige, iar între toate aceste forme ale urii stă viața fiecăruia, pe care o resimte puternic și care doare pentru că este doar a celui în cauză, imposibil de împărțit.

Dintre cei care au cunoscut realitatea interbelică puțini mai trăiesc astăzi pentru a face o comparație cu cele trei mari perioade din istoria României: ante, post-comunism și comunismul propriu-zis. Societatea patriarhală românească a fost înlocuită odată cu mizeria legionarismului și apoi cea a comunismului, cu o instruire în vederea proliferării urii. Și astăzi păstrăm cu sfințenie moștenirea urii, instituționalizată istoric.

Gabriel Liiceanu vorbește despre imposibilitatea cultivării libertății la români. Ori urăști, ori ești liber. Dacă ești liber nu poți urî personal, nu poți urî în sistem, te descătușezi de mizeriile mediocrității. Români vor să trăiască liber, dar votează oameni dresați să urască, să urască ca mod de viață. Totalitarismul există încă în România căci „propunându-și să construiască o lume liberă cu aceiași oameni care făcuseră să funcționeze totalitarismul, România a reușit două lucruri: pe de o parte, a continuat să tragă după ea, ca pe o trenă a neputinței și a imaturității sale, capitalul de ură acumulat vreme de cinci decenii. Rămânerea la putere a lichelelor (....) după căderea comunismului a reușit să mai despice o dată, prin ură, populația țării”. După 1948 ura a devenit „principiu de guvernare”. Din păcate continuă și astăzi pentru că structurile persistă. Sunt oameni care se simt împliniți urând, iar oamenii care urăsc nu pot dărui, nu pot ieși din confuzie. O altă plagă a societății românești e confuzia, remarcă Gabriel Liiceanu. Oamenii sunt debusolați și eșuează în meandrele urii pentru a supraviețui. Nu viața îi învață pe oameni sentimente bune sau rele, nu viața în general, ci sistemul în care își trăiesc viața. Sistemul îi instruieste pe români să urască pentru că unii sunt bogați, dar mai ales urându-i pentru cauzele nedrepte ale îmbogățirii lor, pentru că sunt mai inteligenți, sau pentru că le-au făcut rău în mod direct. Într-un cuvânt să urască și să fie deconcertați, incapabili să-și stăpânească propriul destin.

Orice om știe un lucru atât de simplu precum a urî. „Nu știu să urăsc de moarte”, scrie Gabriel Liiceanu, admitând că poate urî, în general, ca fiecare din noi, motivat sau nu. A scris despre ură pentru că ea există și ea există mai mult în sistemele centralizate, căci cineva veghează ca ura să

fie inoculată. A scris despre ură „dintr-un sentiment de afecțiune pentru lumea în care trăiesc. Soarta ei nu are cum să-mi fie indiferentă”, din moment ce orice deviație în jurul nostru are repercusiuni asupra noastră. Fiecare știe și poate să urască. Nu este greu. Însă un individ dispune de limitele în care alege să urască, devine pacient sau medic pentru propria durere, la care răspunde cu ură de reacție sau de pornire.

Discursul relaxat al lui Gabriel Liiceanu nu are pretenția de a pune ura în sistem filozofic. Surprinde doar, prin comparații, cauze și motivații ale urii, dar, mai ales, Gabriel Liiceanu scrie despre ura cu conotație istorică, despre poporul român care a fost învățat să urască și nu se poate debarasa de această imperfecțiune. Culmea este că intelectualii urăsc mai aprig decât ceilalți, își găsesc o întemeiere a urii, ura dă sens vieții, și mai mult, este un simptom al reușitei. Dacă nu urăști, înseamnă că nu te-ai adaptat suficient de bine și prin urmare nu poți învinge în lupta cu sistemul. Cam așa arată viața cotidiană în România, iar Gabriel Liiceanu are meritul de a fi sesizat că ura e agreată și prezervată, că politic și social ura e instrument de manipulare și înavuțire.

MARA MAGDA MAFTEI

cronica literară

cartea de proză

ȘTEFAN BORBÉLY

ORBITOR (*Aripa dreaptă*)

Inegal, manifestând un interes precumpănitor pentru grotescul politic și pentru extrapolarea sensurilor narative într-o direcție simbolică, *Aripa dreaptă*, al treilea volum din ciclul *Orbitor* scris de către Mircea Cărtărescu (Humanitas, 2007), se dovedește a fi mai puțin pregnant în forța de construcție a detaliului concret de cum fuse *Aripa stângă*, primul volum al ciclului, și mai puțin imaginativ decât *Corpul*, secțiunea mediană a trilogiei, însă lucrurile stau așa, probabil, nu din cauza faptului că efervescența supradozării imaginare s-ar fi estompat la Mircea Cărtărescu odată cu obligația ducerii la extrem a unui stil romanesc cu îndeajuns de multe redundanțe, ci pe motivul că *Aripa dreaptă* (destul de ciudat: frumoasa copertă a Humanitasului reproduce o aripă...stângă!) își propune să fie, din capul locului, un roman concluziv, în care simbolurile, percepțiile și modalitățile narative ale celorlalte volume sunt strânse mănunchi într-un sens final, demonstrativ. Consecința e că *Aripa dreaptă* insistă pe viziuni eschatologice, împrumutate cu precădere din iudaism, sugerând atât ideea că, indiferent în ce direcție ar curge, istoria rămâne o epifanie divagantă a Vechiului Testament, cât și faptul că spațiul infinit dintre naștere și moarte – dintre Creație și Apocalipsă, pentru a rămâne în termenii modelului... – se rostuește eschatologic sub forma unor simetrii. Completitudinea – sugerează de mai multe ori autorul – ni se prezintă de regulă sub forma unei simetrii eschatologice, reprezentările sale cele mai pregnante din roman fiind, evident, fluturele, asociat la rândul său literei H, cu care începe numele profetului mântuirii din roman, Herman (ortografiat, intenționat, cu un singur n!), ipostază iudaică a lui *Hermes psychopompos*, călăuza sufletelor moarte din mitologia greacă. Diferența constă în faptul că în vreme ce Hermes duce sufletele stinse, țipătoare spre câmpiile întunecate ale lui

Hades, *Herman*-ul lui Cărtărescu, cunoscut în copilărie, propovăduiește mântuirea necesară prin înălțare și depășirea existenței larvare, de „omizi târâtoare”, pe care o stipulează atât *Corpul*, cât și câteva dintre pasajele esențiale din *Aripa dreaptă*.

„*Simetria* – spune în repetate rânduri *raisonneur*-ul din *Aripa dreaptă* – rămânea cea mai tulburătoare iluzie de pe lume, vrăjitoria cea mai adâncă a minții noastre. Ea crea pretutindeni fluturi, fluturi cu aripi identice și neasemănătoare. Orice oglindă era un fluture, muchia ei de sticlă era corpul, iar cele două lumi, fiecare virtuală pentru cealaltă, căci realitatea nu e datul cel mai simplu, ci constructul cel mai complex al minții – aripile întinse multicolor, de-a curmezișul lumii.” Din perspectiva acestui simbol eschatologic binar, devine necesară, evident, reconsiderarea multor stereotipii entuziaste care s-au spus despre primele două volume ale ciclului, întrucât critica a insistat cu precădere pe derapajele textuale, ghidate anarhic de către imaginație, din scrisul lui Mircea Cărtărescu, în timp ce din *Aripa dreaptă* se vede bine că majoritatea „aventurilor” textuale din volumele anterioare ale ciclului trebuie subsumate unei logici binare, marcate de simetrii eschatologice. „...*sunteți* – spune același protagonist – *ca două mânuși, identice și totuși imposibil de pus pe aceeași mână. [...] ați putea deveni identici doar dacă unul dintre voi, înălțat deodată de Duhul Sfânt, s-ar putea ridica perpendicular pe spațiul și timpul lumii sale și s-ar roti în a patra dimensiune.*”

Pentru a salva simbolizările spiritualizante ale sistemului său narativ, Mircea Cărtărescu a renunțat, în *Aripa dreaptă*, la mai toată forța de transsubstanțiere imaginativă pe care i-a atribuit-o prozei sale în volumele precedente, multe dintre paginile *Aripii drepte* fiind oarecum estompate, obosite în comparație cu fabuloasa vigoare aventuroasă a secțiunilor precedente, însă acest lucru se explică prin intenția diferită a acestui ultim volum concludiv, care simte nevoia articulării explicite a simbolurilor și motivelor structurante, dorește cu tot dinadinsul să le ofere cititorilor „cheia” definitivă a lecturii întregului, pe care ei nu au apucat încă să o depisteze. Sub aspect intelectual, pregnanța *Aripii drepte* e superioară volumelor precedente, în care, însă, spontaneitatea controlată a narației e mai atent lucrată. Astfel, acest ultim volum se datorează cu precădere teoreticianului care își închide sistemul și mai puțin practicianului care se lasă dus de valul propriei sale fascinații narative, însă e de remarcat și faptul – indispensabil pentru înțelegerea de ansamblu a întregului – că abia această distanțare teoretică cu intenționalitate sintetică face ca totul să se rostuiască în cadrele sale firești, de *sistem narativ* atent premeditat, recursul la Vechiul Testament, care apare foarte des în secțiunea finală a trilogiei, funcționând, între altele, și ca analogie demiurgică: iată,

sugerează autorul, orice text complet nu poate fi decât un text eschatologic, așa cum nașterea prin intermediul căreia ne ivim pe lume conține deja, în ea însăși, moartea.

Cu riscul de a extrapola într-o direcție exegetică pe care am cercetat-o într-una dintre cărțile noastre anterioare, aș spune că, în subsidiar, metafora eschatologică a fluturului, cu care operează Cărtărescu, readuce în discuție, prin raportarea sa inevitabilă la existența larvară a viermelui, a „vieții târâtoare”, mai vechea metaforă a izbăvirii gnostice prin verticalizare. „*Suntem omizi – se spune în mod explicit la pagina 211 – și vom deveni fluturi, iată întreaga noastră poveste, tot sensul nostru în lume, într-o singură imagine providențială, pe care o poate-nțelege oricine, cu mintea, cu inima sau cu labirintul său visceral. Suntem ființe cu metamorfoză, deja construite pentru mântuire. Știm că mâine soarele va răsări, și asta-nseamnă că ni s-au deschis deja, înmugurite timid, organele de simț pentru viitor, căci altfel cum am îndrăzni să credem asta? Când frunza migdalului se frăgezește, înțelegem că primăvara-i aproape. Când vedem un nor la apus, ne spunem «Mâine va ploua». Sunt primele mărci ale naturii noastre vizionare. Vom fi întregi doar când vom vedea viitorul la fel de limpede ca trecutul și când vom înțelege că ele sunt una, când, în fiecare clipă, ne vom înălța deasupra realității fâlfâind maiestuos din cele două aripi, la fel de pline de nervuri și imagini aprinse, trecutul și viitorul. Atunci vom fi ceea ce am fost întotdeauna, Vestitori, Văzători și Martori ai minunii ce nu se arată în lume, ai miracolului, doar, că lumea există...*”

Putem citi cu sentimente împărțite aceste propoziții năvalnice, augurale, reproșându-le naivitatea prometeică sau doar verbozitatea, însă ele indică ceva esențial în privința programului narativ al **Orbitorului** luat în integralitatea sa: și anume faptul că percepția lumii ca eschatologie simetrică, pe care o propune întreg ciclul, presupune deconstrucția timpului ca procesualitate, ca istorie liniară, progresivă, și asumarea sa ca simultaneitate, adânc înrădăcinată în biologie. Astfel, prezentul ca epifanie viscerală, biologică explică majoritatea volutelor imaginare ale **Orbitorului**: timpul iese direct din corp, așa cum sentimentele sunt prelungiri ale visceralității, el se închide apoi la loc în corp, pe motivul că celulele noastre sunt cele mai pregnante expresii ale morții care lucrează insidios în interiorul nostru sub forma timpului care ne devoră. „Mântuirea” propovăduită de către Herman reprezintă, în consecință, nu transgresarea ca atare a limitelor fetide ale corpului și perisabilității, ci înălțarea spre cer a visceralității însăși: pornind din iudaism, soluția e, metaforic vorbind, cât se poate de creștină...

Citatul lung pe care l-am reprodus anterior are și darul de a sugera un sens suplimentar, care m-a luat, recunosc, prin surprindere: sugerând că

„metamorfoza” viermelui transformat în fluture are pregnanța inechivocă a unei teleologii cosmice, lumea fiind rostuită în așa fel încât să determine structural ca „viermele” să devină „fluture”, Mircea Cărtărescu ajunge să privilegieze *un sistem simbolic închis* în detrimentul unuia deschis, imprevizibil. Parcurgând volumele anterioare ale ciclului, nutrisem convingerea – în mod eronat, îmi dau seama acum – că „aventura” narativă din ele, realizată prin „fractalizarea” necuantificabilă a imaginarului visceral subcutanat, ar viza intenția artistică primă a autorului, preocupat să-i confere cititorului – și să-și confere sieși – infinite spații de fugă din fața unui real banal, desemantizat. Adevărul este, însă, de-a dreptul invers, fiindcă *Orbitorul* propune, pe ansamblul său, un fenomen de supraordonare eschatologică a realului, fluturele devenind, abia prin reunirea celor două aripi ale sale, un simbol al vieții care se întregește prin moarte.

La nivel empiric, construcția e ilustrată de extrapolarea romanescă a Revoluției din decembrie 1989, care intarsiază corpul *Aripii drepte*. Sub aspect narativ, acesta se dovedește a fi un risc în mod deliberat asumat, fiindcă majoritatea percepțiilor lui Cărtărescu nu adaugă nimic platitudinilor ambigue cu care suntem obișnuiți de la producerea evenimentului încoace. Nici considerațiile grotești despre ceaușism, sau cele supraseducate despre comunismul purpuriu, avântat anterior nu au darul de a mișca munții din loc (uneori: chiar dimpotrivă...), însă ideea istoriei ca „mântuire” eschatologică a omului obișnuit doar s-o suporte în calitate sa de instanță larvară merită un bob zăbavă, cu atât mai mult cu cât mulți protagoniști mărunți ai existenței trec din viață în moarte fără să fi simțit vreodată că istoria le oferă ceva autentic.

Mircea Cărtărescu aparține ca formare – ca și autorul rândurilor pe care le citiți, de altfel – unei istorii personale molcome, neevenimentiale, ale cărei recurențe, compensate prin mărunte incidente biografice hipertrofiate oniric, sunt de găsit peste tot în *Orbitor*. Surmontarea prin imaginație a larvarului în care te-a aruncat destinul se impune, astfel, de la sine, autorul *Orbitorului* o și face recurgând la scris ca la un mecanism de redimensionare ontologică, dar *Aripa dreaptă* demonstrează că supraordonarea speculativă, intelectualizantă a evenimentului funcționează ca un drog la optzeciști, chiar și-n cazul celui mai genial dintre reprezentanții săi. Apariția *Aripii drepte* ne obligă să rearticulăm simbolistica întregului ciclu cu un ochi mai atent la detaliile de convergență de cum am făcut-o până acum, întrucât voința de sistem a autorului nu se vedește niciunde mai pregnant decât în acoladele concluzive ale acestui volum ușor artificializat.

BOGDAN CREȚU

ORCHESTRAREA FRICII

Destinul Oanei Orlea, pe numele ei adevărat Maria-Ioana Cantacuzino, nepoată a lui George Enescu, părea să îi fi retezat încă din fragedă tinerețe șansa unei vieți normale, căci autoarea a devenit, încă din adolescență, “dușman al poporului”, cunoscând teribila experiență a închisorii la o vârstă la care unii nici nu se dumiresc ce e cu ei. Cartea-interviu regizată de Mariana Marin, *Ia-ți boarfele și mișcă*, confirmă încă o dată oroarea căreia comunismul i-a dat naștere aici și aiurea. Dacă citim astfel de mărturii crude, traversate de un frig al istoriei deloc îndulcit prin detașarea temporală a confesiunii, ne dăm seama că ficțiunea unor antiutopii cum ar fi *Darkness at Noon* a lui Koestler este de un realism aproape reportericesc. Autoarea noastră este arestată în 1952, pe când era elevă în clasa a X-a și, sub acuzația de complot și acțiune subversivă împotriva statului, e condamnată la 4 ani închisoare, pe care îi petrece la Văcărești, Jilava, Ploiești etc. Ulterior, șansele îi sunt retezate, fiind nevoită, ca și Paul Goma, să practice tot felul de meserii, care de care mai umilitoare: e, pe rând, ajutor de sudor pe un șantier din București, taxatoare, șamponeră.¹⁴ Cariera ulterioară nu a excelat, chiar dacă ea se sprijină pe nu mai puțin de 7 cărți apărute înaintea exilului în Franța, survenit în 1980.

Cartea ei cea mai importantă avea să o dea scriitoarea, ca un fel de răscumpărare, abia după ce se stabilește la Paris: *Un sosie en cavale* a văzut lumina tiparului la celebra editură Seuil, în 1986. Lucru explicabil, căci, se va vedea, în pofida convențiilor ficționale ale onomasticii și ale locului în care trama epică este amplasată, totul amintește în roman de România anilor '80. În 1991, Cartea Românească făcea gestul recuperator și publica, în traducerea, revizuită de autoare, a Ioanei Triculescu, cartea sub titlul potrivit *Perimetrul Zero*. Dacă discut acest text printre antiutopiile românești o fac mai întâi pentru că ultima versiune a suportat, din câte se poate înțelege, corecturile scriitoarei și, la fel de important, pentru că avem de a face cu o carte scrisă pentru cititorul român, mult mai în măsură să deslușească, printre faldurile ficțiunii, semnele unei realități de tristă amintire.

Romanul Oanei Orlea se rupe de tradiția antiutopiilor clasice, care, preocupate să obțină un impact cât mai puternic în rândul cititorilor, se concentrau în special asupra ridicării cu mihală, cărămidă pe cărămidă, a

lunii ficționale închise, sumbre. Pentru achiziția acestui efect este nevoie de o perspectivă cât mai credibilă, fie ea cea a unui narator omniscient (ca în *Brave New World* ori *1984*), fie a protagonistului (ca în amintita carte a lui Koestler). Autoarea româncă încalcă regulile și țese o intrigă din urzile diferitelor instanțe narative, *puzzle*-ul rezultat având menirea de a da în vileag un univers concentraționar din unghiuri cât se poate de diferite, care, conform unei orchestrații atent dirijate, se întâlnesc în puncte esențiale. Fie că perspectiva îi aparține protagonistei, fie că ea e atribuită diverselor personaje cu care ea intră în contact, dintr-o tabără sau alta (Actrița, Instructorul de înot, Maestrul de Ceremonii), centrul de interes cade nu atât asupra unei intrigi încheiate după formula romanului clasic, cât asupra unor bruioane de existență exemplare pentru lumea în care personajul se străduiește să supraviețuiască. În plus, există o ramă care încadrează acea lume aflată sub auspiciile unei voințe tiranice fără discernământ: normalitatea occidentală, în care eroina a reușit să se exileze nu face decât să se opună realității întunecate, lipsite de speranțe, din patria de baștină, aflată sub controlul unui cuplu nebun, motor al unui sistem aberant care confiscă speranța.

Scopul Oanei Orlea a fost unul mai curând justițiar decât unul strict estetic. De altfel, sunt nevoit să constat că, atunci când intenționăm să evaluăm asemenea scrieri subversive, esteticul nu mai este un criteriu dominant, ci el se amestecă cu alte ingrediente obligatorii, dintre care cel etic, moral nu este cel din urmă; de fapt, valoarea unor astfel de construcții românești nu mai reiese din strategiile specifice ale discursului epic, care devin simple mijloace, ci din tensiunea ivită din impunerea unui caz de acută încărcătură etică, din tragedia pe care istoria care încapă pe mâna unui tiran o poate genera, înlocuind rolul destinului din ecuația clasică a genului. Acestea fiind precizate, voi purcede, cu răbdare, la vizitarea *Perimetrului Zero*, care nu e decât în mică măsură o ficțiune.

Leontina, personajul care se trezește angrenată într-o intrigă de care nu e deloc responsabilă, este, inițial, o biată dactilografă, cheiță neimportantă a unui sistem birocratic care slujește, evident, regimul. Nimic ieșit din comun, pentru început. Dar prin intermediul ei aruncăm primele ocheade către lumea sumbră care a trecut cu bine, aflăm, peste „Epoca Marii Terori”. Nu întâmplător doar Leontinei i se încredințează sarcina narativă de a da în vileag câteva dintre tarele acestei lumi închise. Există însă un întreg aparat de observație, Andrei, iubitul femeii, bănuiește că ar fi montate microfoane în casă; de altfel, suntem avertizați de la bun început, „Kuty e la curent cu totul”. Sub patronimul de proveniență argheziană se ascunde dictatorul acestui stat; alături de el e mereu prezentă Mult-Iubita. Iată deja configurată, în liniile ei esențiale, o realitate mai mult decât evidentă a anilor '70-'80 din România. Sărăcie, frică, foame, suspiciune, abuz – acestea sunt tușele unui tablou întru totul plauzibil.

Dar îi este dat Leontinei să ajungă chiar în inima răului. Din cauza unei frapante asemănări cu Mult-Iubita, ea este aleasă de cei puternici pentru a deveni sosia acesteia. Prin urmare, își părăsește viața banală, își părăsește apartamentul auster, își părăsește iubitul și devine un locatar al Perimetrului Zero. Pătrunde, altfel spus, chiar în inima sistemului. Ceea ce o mai leagă de vechea ei existență este, pentru o vreme, fiul Marc. În rest, este instruită, dresată, de fapt, să se îndepărteze de sine însăși, să devină... Mult-Iubita. O întreagă echipă se ocupă de ea, începând cu Actrița și sfârșind cu regizorul principal, Maestrul de Ceremonii. Prin urmare, două sunt direcțiile în care narațiunea se îndreaptă: destinul Leontinei, al sosiei și, prin intermediul acesteia, deconspirarea unui sistem totalitar, a mecanismului său. Cum acesta din urmă reprezintă de regulă fundalul oricărei antiutopii, voi adăsta mai întâi asupra sa.

Nu mai e cazul să glosez aici pe marginea particularităților concrete ale totalitarismului, căci ele nu diferă esențial de la o antiutopie la alta. Mai interesant este cum anume se impune acest regim, cum își asigură puterea continuitatea, cum utopia devine teroare programatică. Maestrul de Ceremonii oferă răspunsul cel mai la îndemână: prin exercitarea profesionistă a fricii. El face o teorie stratificată a fricii, una care depășește în cinism variantele pe care le adopta în alte ficțiuni. „Curajul, afirmă el, nu este decât o ficțiune literară. Realitatea înseamnă Frică. E adevărat, există fricoși care nu ne îngăduie să le bănuim frica, o acumulează, o rafinează până când o transformă în nitroglicerină. (...) Izolați, nu sunt deloc periculoși, chiar acțiunile lor îi elimină. În masă, ar putea fi periculoși, dar, în cel mai rău caz, ei nu vor reuși să formeze decât grupulețe la fel de izolate ca un singur individ”. Prima treaptă e, prin urmare, aceea a fricii ținute sub control, care poate răbufni din când în când. Urmează o a doua treaptă: „frica defensivă”. Aceasta „este o frică echilibrată. O poate regla după nevoie, deci îi lasă o totală libertate în limitele pe care și le-a stabilit singură. E frica cea mai obișnuită. Are avantajul de a fi individualizată. (...) Acest gen de frică cronică impune un minimum de supraveghere. Un pericol: obișnuința. O astfel de frică își pierde rolul stimulant și, cu timpul, devine confortabilă, protectoare”. Prin urmare, e vorba de un fel de autocenzură, de un exces de prudență, de resimțirea permanentă a muștei pe căciulă. Dar lucrurile se complică, iar sistemul se vede nevoit să inventeze replieri rafinate împotriva unor nedeciși: „Mai există și șovăielnici, cei care nu știu să-și aleagă ei înșiși frica și sunt accesibili oricăreia. Asta nu e sănătos. Trebuie impusă o frică dominantă. Idem pentru cele care se încapățânează să refuze frica de gradul unu și de gradul doi, pe care și-ar putea-o procura singuri, lăsându-se în voia reflexelor dobândite prin dresajul nostru permanent”. Prin urmare, îndoctrinarea, fabricarea omului-mutant, a omului nou continuă cu frica de gradul trei, „aceea a vânatului mereu luat în cătarea puștii”. În cazuri extreme, se recurge la frica de gradul patru, suprema: „cea

a vânatului conștient că nu mai are nici o șansă”. Întreaga esență a sistemului totalitar stă în această perversă orchestrare a fricii. Nu mai există nici un efort irosit pentru salvarea aparențelor, căci cei de sus, oligarhii, nu mai au chef să întrețină aparențele. Pur și simplu nu mai au nevoie de acest lucru. În afara Perimetrului Zero, aflăm, cu toții urăsc din rărunchi demonicul Cuplu, căci acolo „a urî nu te angaja cu nimic sau doar cu foarte puțin. Întreg poporul își corcolea ura, o ducea să facă pipi și caca, buna și drăguța ură care spunea «mama», care spunea «tata» și pe care o adormeau ca să poți supraviețui”. Prin urmare, în pofida terorii, în ciuda dresării permanente, oamenii de afară își conservă totuși libertatea de a avea sentimente, de a-și păstra intactă personalitatea. Ei au dreptul de a fi ei înșiși măcar în cochilia intimității lor.

Acest lux nu mai este posibil în interiorul Perimetrului Zero. Abia când ajunge aici Leontina începe să se teamă cu adevărat pentru sine însăși. Cum, necum, înainte se descurcase, își cocoloșise timid valorile în care credea, își crescuse copilul, cu prețul unor umilinte pasabile și mersese înainte. De acum însă realizează că adevăratul prizonierat e cel din miezul Perimetrului: „Odată intrată înăuntru, Leontina își mistuise ura, stânjenitoare și periculoasă. În golul rămas, gerul îngheța orice sentimente. Era... aproape plăcut”. Da, plăcut, dar alarmant, căci omul începe să nu mai conteze în această ecuație din care sistemul este singura certitudine.

Paradoxal este că înșiși tiranii devin victime ale acestui angrenaj al falsului, al terorii: ei interpretează un rol prestabilit, folosesc un limbaj anchilozat, *ready made*, lemnos, fac mereu ceea ce trebuie făcut – totul pentru fortificarea sistemului. Tocmai de aceea persoana propriu-zisă nu e deloc importantă, de vreme ce ea poate fi foarte simplu înlocuită cu o sosie; ceea ce contează este rolul. Într-un loc se spune că Mult-Iubita este „titulară pe post de două decenii deja, deci perfect rodată”. Prin urmare, nimic nu ține de persoana dictatorilor, ci chiar și ei sunt simple cheițe ale unui angrenaj care trebuie să funcționeze indiferent de rocadele care se fac. Mai mult decât atât, tiranii sunt ei înșiși victime ale regimului instituit nici nu se mai știe când. Puterea nu este un privilegiu, ci un șir de obligații care îl transformă pe cel care o exercită în sclavul său absolut. Se inversează, astfel, cunoscuta formulă a terorii din **1984**: Big Brother nu mai este cel care supraveghează orice mișcare și controlează totul, ci devine un supravegheat care își înțelege rolul și își deplânge condiția în sinea sa: în timp ce Mult-Iubita suferă o operație foarte dificilă „oamenii așteptau răbdători sfârșitul acestei operațiuni de pedepsire, atribuindu-i o reacție cerească. Se adunau iarăși în jurul televizorului, până mai ieri abandonat. Pândeau aparițiile sau absențele Mult-Iubitei. Nu se vede, înseamnă că nu se mai poate arăta. Kuty își înmulțea discursurile, decretule, interdicțiile. Țara îl supraveghea prin micul ecran. Priviți-l, e înnebunit de spaimă”. E limpede că tiranii nu sunt decât niște biete marionete care interpretează un rol dat: Mult-Iubita e de fapt un

șir de sosii, Kutu așijderea, de vreme ce uneori chiar și locul lui este suplinat de o sosie. Utopia inițială a dat naștere unui sistem care acum își devorează nu doar protagoniștii, ci și arhitecții.

Cum se justifică totuși rezistența unui sistem atât de fragil, în care supușii se tem de conducători, dar aceștia din urmă nu sunt scutiți de teamă? În primul rând prin indolența celor mulți, printr-un anumit apetit pentru obediență. Cei mulți au mereu nevoie de cineva de care să se teamă: asta le ordonează viața, le simplifică, chiar dacă le sărăcește existența. Maestrul de Ceremonii știe bine că „puterea noastră reală este insuficientă în raport cu cererea” și că „oamenii doresc să-și justifice supunerea, acordându-ne un supliment de putere scos din imaginar”. Atenție, e vorba despre *cererea* de putere exercitată cu mijloacele tiraniei. Aceasta se sprijină, prin urmare, pe lașitatea celor mulți, pe complicitatea tacită a acestora. Lașitatea își inventează mereu un alibi, pojghița aparențelor trebuie întreținută, dând astfel naștere unui nesfârșit lanț de compromisuri. Este exact rețeta complicității prin pasivitate, pe care o acuza Matei Vișniec într-un memorabil poem, intitulat *Corabia*. Cum morala parabolei sale este perfect potrivită în context, nu mă rușinez să fac un șpagat până la volumul din 1984, *Înțeleptul la ora de ceai*. Reproduc, poate abuziv, textul cu pricina:

*Corabia se scufunda încet noi ziceam/ și ce dacă se scufundă corabia
și mai/ziceam orice corabie se scufundă/
într-o zi și ne strângeam mâinile/ne luam rămas bun*

*dar corabia se scufunda atât de încet/încât după zece zile noi cei
care/ne-am dat mâinile încă ne priveam/rușinați și ziceam nu-i nimeni
asta-i/o corabie care se scufundă mai încet/dar până la urmă se
scufundă iat-o*

*dar corabia se scufunda atât de încet/încât după un an încă ne era
rușine/nouă celor care ne-am dat mâinile și/în fiecare dimineață ieșeam
unul câte unul/măsuram apa hm nu mai e mult se/scufundă încet dar sigur*

*dar corabia se scufunda atât de încet/încât după o viață de om
încă/mai ieșeam unul câte unul și priveam/
cerul și măsuram apa și scrâșneam din dinți/și spuneam asta nu e o
corabie/asta e o...
asta e o...*

Este sugerată în text, prin mijloacele succesiunii graduale a episoadelor, ipoteza sumbră că individul (să-i spunem mai bine „omul nou”) preferă izbăvirea prin moarte decât acțiunea, ba chiar, rușinat de propria lașitate, își

dorește eșecul unanim, amăgindu-se că astfel demnitatea sa va fi salvată. Nimic mai convenabil pentru cei din vârful piramidei.

Ciudat, Leontina înțelege toate aceste lucruri. Are ea un antidot împotriva fricii, nu se lasă cu ușurință mutilată sufletește. Are procese de conștiință, înțelege că marele pericol este să se predea, să-și piardă personalitatea. Nici măcar nu e greu, de vreme ce toți ceilalți încearcă să o dreseze, să îi injecteze ideea că „o sosie nu are dreptul la propria sa mânie, ci doar la aceea a modelului”. Ușor-ușor începe ea însăși să se vadă așa cum o percepe ceilalți: „o eboșă a Mult-Iubitei”. Lucrurile se agravează abia atunci când propriul fiu începe să o perceapă astfel: îi spune, la un moment că, dacă vrea, poate deveni fiul Mult-Iubitei. Și, evident, chiar își dorește acest lucru. Marc intuiește, de fapt, ajutat de îndoctrinarea permanentă pusă la cale de Maestrul de Ceremonii prin tot felul de metode, că până la urmă ceea ce în trecut părea firesc nu fusese decât un alt rol al Leontinei. Că sistemul cultivă în așa măsură falsul, încât a mai crede în evidențe este doar un mod de a-ți fura singur căciula: realitatea se lasă modificată după cum o cer interesele regimului. Astfel, în tot acest joc de dubluri ale dublurilor, Leontina „*este* Mult-Iubita, pentru simplul motiv că Mult-Iubita însăși este o succesiune de sosii”. Atunci când Marc, fiul său, ajunge să o renege ca mamă, ba chiar să o supravegheze, devenind un delator cinic, Leontina înțelege că unica sa șansă de a-și păstra personalitatea este să fugă. „A fugi! Verbul acesta fluid străbătea gândurile și se scurgea printre ele, purtând deșeurile unui vis disperat. Țara se visa în altă parte”.

Numai că, spre deosebire de cei mulți și apatici, care se mulțumesc să își răscumpere lașitatea prin ură, Leontina chiar evadează, știind că acest gest echivalează cu o sinucidere. Ajunsă dincolo, unde libertatea nu e doar o lozincă, ea înțelege foarte bine că „brațul lung” al regimului o va ajunge. Știe oricum prea multe, iar asta nu poate rămâne nepedepsit. Ceea ce a câștigat nu e, prin urmare, decât o „frică liberă”. Bună și ea, pentru că acolo, în Perimetrul Zero, s-ar fi înstrăinat cu totul de sine însăși. Așa cum o făcuse fiul său, așa cum o făcuseră cu toții. Pentru că acolo dizolvarea personalității este condiția supraviețuirii. Leontina nu câștigă decât un incert răgaz de a-și face ordine în conștiință. Primul rând al cărții sună, deloc întâmplător, foarte categoric: „știu că vor sfârși prin a mă ucide. Nu am nici o idee în ce moment se vor hotărî să o facă”. Dar această permanentă incertitudine este preferabilă confortului abrutizant de dincolo. Leontina alege libertatea, pentru că acasă aceasta nu mai e posibilă.

Pentru că acasă nu mai e permis să rămâi om.

cartea de istorie literară

GRAȚIELA BENGA

DESPRE ISTORIA LITERATURII, ALTFEL

Fiecare dintre noi s-a obișnuit cu ritmul în care Cornel Ungureanu își scrie și tipărește cărțile. Rămâne mai puțin obișnuit, probabil, modul în care volumele încheie uneori stranii alianțe și permit infiltrarea unei picături de savuroase arome ficționale. Compoziția acestor arome diferă: în jurnale (sau, de fapt, anti-jurnale), cum sunt *A muri în Tibet* și *Despre regi, saltimbanci și maimuțe*, găseam un parfum încărcat de voluptatea imaginației, în timp ce *Geografia literară*, de pildă, cultiva un condiment abia decelabil, dar un răsfăț rafinat pentru nările celui care adulmecă volumul.

Spre deosebire de atâtea alte volume de istorie literară, cărțile lui Cornel Ungureanu refuză să stea cuminți în bibliotecă, așteptând atenția specialistului. Publicată spre sfârșitul lui 2007 la Editura Aula, *Istoria secretă a literaturii române* nu este un insectar livresc, cu autori și opere atent țintuite, prăfuindu-se în imobilism. Configurația *Istoriei secrete...* e organică, parfumul ei – pătrunzător iar conținutul suportă cele mai neașteptate modificări genetice, care scriu și de-scriu aventura literaturii. Fiindcă aceasta este literatura văzută de Cornel Ungureanu: o mare, spectaculoasă aventură – pe cât de provocatoare și diversă, pe atât de revelatoare și de serioasă. Așa cum nici o aventură nu e completă fără pătrunderea în Camera secretelor, *Istoria...* pe care o avem astăzi în față ascunde însăși cheia de care aveam nevoie. Acolo, în Camera secretelor, înțelegem că istoria literaturii nu este, în fond, o *istorie* : ea trăiește, se frământă, arde, se mistuie, se dezlănțuie. Iar cartea care îndrăznește să o cuprindă tresaltă pe raft și se lipește de mână.

Politicul (cel care ne agresează zilnic de pe ecranul televizorului) este unul dintre elementele care, de această dată, compun adezivul: vâscozitatea lui captivează, fără să dea dependență, stârnește, fără să trezească reacții umorale. Spune Cornel Ungureanu, în *Prefață* : „Aparența la o mișcare politică importantă atrage simpatia sau antipatiile cititorului. Dar apartenența la o mișcare malignă sau plină de

noi înțelesuri ne îndeamnă să citim altfel cele două procese pe care le trăiește/suportă cititorul : cel al europenizării și cel al globalizării. Cu alte cuvinte, istoria literaturii trebuie să-și asigure o alianță, iubite cititorule: geografia literaturii. Ea, geografia literaturii, este CNSAS-ul care păstrează dosarele secrete și care poate da, dacă pofteste, certificatele de bună purtare.” Ce au de-a face politica și literatura, vă veți întreba. Ei bine, mai multe decât s-ar putea bănuși.

Și cum tot avem Camera secretelor la îndemână, putem întrezări, secțiune după secțiune, întreaga încrângătură de conexiuni. Chiar dacă lipsește bagheta magică a lui Harry Potter, dispunem de un cuvânt care, odată rostit, capătă valoarea unei formule miraculoase : geopolitica. Dacă geografia politică se concentrează asupra situației la un moment dat, oferind, așadar, numai un clișeu fotografic (fie el și reușit), geopolitica surprinde un proces în plină desfășurare, un film al cărui montaj captează devenirea. Dar, când se vorbește despre lucruri aflate în evoluție, trebuie luată în seamă teribila voință de falsificare. „Acțiunea de propagandă devine esențială, iar propagandistul, vârful de lance al acțiunii de modificare a frontierelor. Și cine sunt cei mai valoroși propagandiști, dacă nu aceia care stăpânesc arta cuvântului ? Dacă geografia politică este falsificată mai greu, imaginile « forțelor în desfășurare » ilustrează partizanatul celor care rectifică, prin personaje, versuri, istorii seducătoare, manualul de literatură, hărțile lumii.

De aceea, în preambulul faimosului său dicționar, Yves Lacoste va atrage atenția că « rolul ideilor – chiar și false – este capital în geopolitică, întrucât ele sunt cele care explică proiectele și care, asemenea cauzelor materiale, determină alegerea strategiilor.» Rolul ideilor – «chiar și false » – iată o cale deschisă recuperărilor.” Cu conceptul de *geopolitică* drept călăuză, orbecăirea prin Camera secretelor se transformă într-o suită de întâlniri esențiale, prin care literatura e coborâtă de pe soclu, îndemnată să facă o piruetă și apoi luată, delicat, la braț.

De la Inocențiu Micu Klein și Andrei Șaguna, de la Eminescu, Slavici, A. C. Popovici, Blaga, Vasile Voiculescu, Eliade, Cioran, Mihail Sebastian și Jeni Acterian până la Mihail Sadoveanu, Camil Petrescu, George Călinescu, Eugen Barbu, dar și Emil Brumaru, Luca Pițu sau Dan-Silviu Boerescu și mulți, mulți alții, autorii se convertesc în personaje iar episoadele biografiei lor literare se succed rând pe rând, pe fundalul (multă vreme) ignorat al echivalențelor, corespondențelor, paralelismelor și interstițiilor de tot felul. „Intrarea lui V. Voiculescu în cercul de la Antim era firească, după cum firească e participarea la Cenaclul lui Barbu Slătineanu. Aici se reuneau *exclusii* (s.a.). Voiculescu este, în aceste locuri, un supraviețuitor. A pierdut totul. Opera sa e pusă sub interdicție. Dar mai

poate să scrie, să-și facă exercițiile spirituale. Cei care îl zăresc pe stradă, în Cișmigiu, în plimbările-i zilnice au imaginea unei ființe inerte. E un bătrân retras în sine. E un om în exil interior. Lumea prin care trece e o lume care a fost. [...] Înainte de a exista romanul, a existat proiectul « unui final » : *În satul Cervoiului*. *În satul Cervoiului* se aseamănă, până la suprapunere, cu celelalte finaluri voiculesciene. E un soi de concluzie a unei literaturi consacrate eroilor credinței. În centrul ei e un Popa Tanda care își isprăvește misia, harurile, soluțiile. Oamenii care vin aparțin altui regn. În *Revolta dobitoacelor* omul era apărat de animalele agresoare de lumina sfântă ; el se afla într-o incintă sacră. Lumea în care intrăm acum e o lume desacralizată, arată prozele voiculesciene din deceniul al șaselea. Voiculescu nu se confesează prea des fiindcă nu vrea să ispitească tainele. Dar nu refuză dialogul privind trecutul său. Și va căuta mereu personajul în care să se proiecteze, Loctiitorul. Personajul său (mesagerul său) va trebui să exploreze lumea sa interioară, orizonturile necunoscute ale ființei. Orbirea devine, pentru el, o temă fundamentală. [...] În *Zahei Orbul* putem citi, ca în *Luntrea lui Caron*, un roman potențial. Cărțile reale și cărțile potențiale ale deceniului al șaselea merită o discuție aparte.”

În căutarea unui punct de echilibru, scriitorii indică direcții, mută frontiere și propun o nouă cartografiere a lumii. Că este vorba despre cele două ispite ale lui Nicolae Steinhardt, despre absența conștientizării eșecului și nevropatiile lui Miron Radu Paraschivescu sau despre Noul Ierusalim al Arnotenilor lui Mateiu Caragiale, așezarea și destrămarea hotarelor stau sub semnul Imaginii. În epoca sporturilor extreme, dar și a atitudinilor de acest tip, geopolitica și Imaginea generează/stimulează o *estetică extremă* – o estetică a limitei (in)acceptabile.

Prin aventura ei singulară (căci e lipsită de hazardul aventurilor comune), această istorie alternativă descoperă și reconstituie urmele șterse ale literaturii, în drumul său prin lume. Mai mult, dezvăluirile din *Istoria secretă...* par să plece de la premisa că persistența urmelor nu este dată de contururile lor elementare sau de cele corticale. În ambele cazuri, avem de-a face cu semne exterioare. Or, persistența reală se leagă de un detaliu problematic, de o pecete afectivă, de o Imagine profundă care se încăpățânează să rămână în mintea noastră. Cu alte cuvinte, *Istoria secretă...* scoate la lumină fidelitatea, dar și fragilitatea memoriei, consumând și realimentând *imaginea în timp*. Dincolo de creșterea sau descreșterea unei imagini, scriitorii români sunt puși într-un continuu dialog cu Europa lui Kafka, dar și cu Europa lui Gorki. A lui Joseph Roth, Dino Buzzatti, Ernst Jünger, Soljenițin, Vaclav Havel, Milan Kundera ș.a. La urma urmei, în celebrele *Scrisori* ale lui Ghica, se strecoară aceleași

melancolii care îl vor fi stăpânit pe Stefan Zweig când evoca „lumea de ieri”, *Die Welt von gestern*. „Judecata marelui scriitor german consemna un final, Ion Ghica, aflat într-un timp auroral, evocă un moment inaugural pe care l-a slujit cu devotament. Lumea de ieri a lui Ion Ghica e o lume nefericită, ai săi își trăiau condiția subalternă. România nu exista la începutul secolului al XIX-lea (imperiul era o lume paradisiacă în amintirile lui Stefan Zweig). Țara lui Ghica nu era nimic altceva decât o provincie supusă stăpânilor. [...] Nu-i simplu să despartți Muntenia de Moldova atunci când scrii despre Ion Ghica. Chiar *Scrisorile către Vasile Alecsandri* sunt o lungă descriere a « unirii », a regăsirii celor două mari regiuni. Centrul acțiunii sale e orașul București, este spațiul muntean, dar orice ieșire în afara acestui spațiu înseamnă o conștientizare a identității”, afirmă Cornel Ungureanu.

Într-un articol în care sintetizează aparițiile editoriale din 2007, Paul Cernat vede *Istoria secretă...* drept cartea anului la categoria căreia îi aparține. Nu e de mirare. Înainte de toate, meritul cărții lui Cornel Ungureanu este acela că poate fi oricând citită ca un roman senzațional, cu accent pe autenticitatea trăirii, fără a înceta vreo clipă să fie ceea ce este: o remarcabilă istorie literară.

GRAȚIELA BENGA

DIANA CÂMPAN

IDEOLOGIA *JUNIMII* – ÎNTRE TEORIE ȘI METODĂ

Cultura – privită ca un corpus de atitudini, teorii, sisteme, metode, proiecte și succesiuni de ierarhii valorice – împlinește, la nivelul fiecărei națiuni, funcțiile echilibratoare din interior, date fiind și curbele de evoluție a societății ce propun și dispun de elementele de tip oglindă, identificabile fie la nivelul individului, fie la nivel macrosocial. Ca produs al culturii, factorul numit *ideologie* definește nu doar un sistem de tensiuni ideatice, reacții, luări de poziție, fluctuații ale mentalităților, disensiuni și conexiuni între actanții culturii, ci însuși suportul evoluției fenomenului cultural în sine. Culturalul fără ideologic nu poate fi

identificat până la capăt, tot așa cum se condiționează reciproc eticul și esteticul, filozoficul și artisticul.

Pentru datele concrete ale culturii române, o discuție referitoare la ideologii și sisteme poate fi o incitantă capcană din perspectiva situării de o parte sau de alta a baricadelor perceptive. Mutațiile structurale, efervescenta culturală a secolelor XIX-XX, intrarea în rosturile unei culturi autentice, perfect racordate la expectațiile universalității și, cu precădere, ale Europei, fac din personalitatea culturii noastre o entitate viguroasă, predispusă la deschideri și dialoguri, perfect ancorată în tradiție și exersându-și necondiționat dreptul la originalitate nefisurată. Pe acest temei al nevoii imperative de a-și descoperi și, ulterior, de a-și păstra și primum personalitatea, s-au derulat cele mai multe dintre fenomenele culturale ale secolelor trecute. Nevoia de a propune Europei o imagine corectă și necosmetizată a inteligenței românești, ca și mecanismele intrinseci ale evoluției valorice a actului cultural în sine, au plasat cultura română în zona sistemelor cu dublu tăiș: pe de o parte, adaptabilitate și răspuns prompt la inițiativele celorlalte culturi, pe de altă parte o fascinantă tentație de a nu permite mutilarea datelor cutumiare interne, a spiritului și a discursului tradițional, matricial. Exercițiile acestea complementare de viețuire culturală au caracterizat, pe rând, diferite epoci, structuri, mecanisme și au permis activarea, din mijlocul sistemului, a unor coduri și metode culturale în măsură să armonizeze ori, din contră, să desolidarizeze diferite paliere, în sincronie și în diacronie.

Un exemplu grăitor pentru cele menționate anterior îl oferă și unul dintre cele mai fertile angrenaje culturale de la jumătatea secolului al XIX-lea, Societatea „Junimea”. S-a vorbit intens, adesea contradictoriu, despre rolul „Junimii” în peisajul culturii române, însă niciodată discuția nu poate fi ajunsă la un capăt câtă vreme produsele culturale ale junimiștilor nu beneficiază de o analiză aplicată deopotrivă contextului epocii și conținutului ideatic al lucrărilor. Tocmai în acest punct intervine și surpriza sfârșitului de an 2007, dată de apariția, la Editura Academiei Române, a unei impresionante antologii de texte junimiste, lucrare elaborată sub coordonarea profesorului universitar Mircea Braga și avându-i drept co-autori pe universitarii Gabriela Chiciudean și Alin Mihai Gherman (Mircea Braga – coord., Gabriela Chiciudean, Alin Mihai Gherman, *Ideologia „Junimii”*, Editura Academiei Române, 2007, 746 p.). Surprinzătoare ni s-a părut, din capul locului, aplecarea spre o astfel de muncă de cercetare a unui colectiv albaulian, însă, dată fiind specializarea coordonatorului și evidenta vocație de literați a

colaboratorilor, ca și atractivitatea unui proiect atipic pentru secvența de referință, se justifică demersul. Cu siguranță, trebuie pusă și problema existenței anterioare a unor proiecte de cercetare cu finalități apropiate, de tip antologie a operei junimiste sau lucrări orientate spre analiza fenomenului junimist (am aminti aici doar: *Antologia ideologiei junimiste* a lui E. Lovinescu – 1943, Zigu Ornea, cu lucrările sale de referință *Junimismul. Contribuții la studierea curentului* – 1966 și *Junimea și Junimismul* – 1978, ori volumele documentare ****Junimea. Amintiri, studii, scrisori, documente*, sub îngrijirea lui Cornel Regman – 1971 și ****Junimea și junimiștii. Scrisori și documente inedite* – 1973, dar și mult pomenita lucrare a lui I. E. Torouțiu, *Studii și documente literare* – 1932-1940 sau cartea lui Al. Zub, *Junimea. Implicații istoriografice* – 1976). S-ar putea ivi întrebarea *De ce o nouă antologie a „Junimii”*? Ca un prim răspuns, atragem atenția că prezenta lucrare nu este o simplă antologie ce reunește texte junimiste, ci este o încercare de a ordona și de a exemplifica un sistem ideologic, perceput adesea ca nevralgic și neomogen, alambicat și uneori nu tocmai performant, caracteristic unei culturi române care, la jumătatea secolului al XIX-lea, își trăia timpul identificării. O altă explicație pentru demersul cercetătorilor o oferă însuși coordonatorul volumului, Mircea Braga: „...ceea ce ne lipsește este tocmai o diagramă re-creată a spiritului «Junimii», o «poveste» despre procesele vii care au avut loc în organismele spiritualității (și nu numai) naționale într-un timp ce conținea germenul mutației” și, pe de altă parte, autorul remarcă faptul că „...presiunea specializării disciplinare a condus înspre o imagine a realității «Junimii» corectă ca atare, dar când limitativă, când dezechilibrată prin supralicitarea unor componente necesare uzului precis direcționat.” Nu vom evita să atragem atenția și asupra faptului că prezenta lucrare aduce aerul proaspăt al unei cercetări făcute cu instrumente moderne, cu parcurgerea unui impresionant fond de documente și cu o atentă colajare, transcriere și revizie a textelor incluse.

Interesantă ni s-a părut și opțiunea criticului și teoreticianului literar Mircea Braga de a-și prefața volumul atipic, nu printr-un studiu asupra fenomenului junimist ca atare (cum ne-am fi așteptat, potrivit uzanțelor), ci printr-un amplu și erudit studiu fundamentat pe problematica teoriei culturii în general, cu inserarea unor analize asupra filosofiei culturii și teoriei mentalităților, aduși fiind în discuție specialiști dintre cei notorii: de la George Steiner și Michel Foucault, până la Heidegger, Gadamer și până la discutarea unui concept în mare vogă astăzi, *New Historicism*. Intenția autorului este clară: preferă limpezirea proceselor culturale și a funcțiilor ideologice în evoluția social-istorică, tocmai pentru că acesta

– spune Mircea Braga – este punctul nevralgic în perceperea spiralată, fără emfaze și surogate, a *Junimii*: capacitatea ei de a fi fost, în epocă – de la mentorii ei până la trecătorii prin spațiul cultural al societății – inițiatoare sau, cel puțin, revigoratoare și ordonatoare de sistem. Accentele studiului care deschide antologia cad pe *istoricitatea* fenomenelor culturii, autorul concluzionând – prin cele câteva rânduri axate pe fenomenul junimist, la finele studiului – cu privire la validarea mentalității junimiștilor despre așezarea obligatorie a culturii române într-un sistem, în ordinea ideologiei mai largi a Europei: „Ne aflăm, evident, pe tărâmul mentalităților: junimiștii creează și largesc, treptat, un nou segment al realității românești, în spirit european, susținut prin «ideologie», adică printr-o concentrare a ideilor vizibilă în toate domeniile. Ținta lor nu este acaparată de «forme» (ceea ce au refuzat întotdeauna), ci de «fonduri», apelând permanent la un registru al ideilor pe care l-au dorit fertilizator în durată, punând în mișcare deopotrivă părțile și întregul. Dar nu este cazul unei coerențe imediate, formale (nici Titu Maiorescu însuși nu a avut vocație sistemică), ci al unei *deschideri tolerante*, acceptându-se diversitatea, întinderea partiturilor și nu izolarea în acord unic.”

Ordonarea textelor antologate se face după o schemă absolut pertinentă, sugerată de reperele culturale infuzate de ideologia junimistă, acoperindu-se, în linii generale, prin texte, luările de poziție ale junimiștilor cu privire la diferite aspecte socio-culturale, istorice sau economice care caracterizau climatul epocii: *Antecedente, constituire, climat, Activitate social-politică, Economia politică, Drept constituțional, Etnopsihologie, Filozofie, Teoria culturii, Istorie, Logică, Psihologie, Geografie, Învățământ. Pedagogie, Medicină socială, Filologie, Teorie, critică și istorie literară, Etnografie, folclor, Pamflete*. Sunt reunite multe dintre studiile și articolele de referință ale membrilor marcanți ai *Junimii*, în special acele texte care au furnizat, la vremea lor (dar și astăzi!) principii și sensuri, proiecte de receptare a fenomenelor culturale ale Europei în consens cu starea de fapt a societății românești a momentului, discursuri critice și atitudini ferme ale unor gânditori predestinați, prin formația lor, să emită judecăți de valoare și să propună atitudini demne, care să protejeze și să promoveze o cultură autohtonă în evidentă căutare de identitate (Titu Maiorescu, G. Panu, Th. Rosetti, Iacob Negruzzi, M. Eminescu, P.P.Carp, A.D.Xenopol, Petru Th. Missir, Vasile Conta, Simion Mehedinți, M. Pompiliu, Victor Babeș, N. Quintescu, A. Lambrior, Teodor T. Burada, Mozes Gaster ș.a.).

În mod firesc, lucrarea nu are pretenții exhaustive, autorii și-au propus o selecție riguroasă a acelor articole și studii care marchează problema *ideologiei* culturale a *Junimii*, așa încât se explică de ce, bunăoară, nu se regăsesc în volum studii de graniță precum Titu Maiorescu, *În contra direcției de astăzi în cultura română* sau *Literatura română și străinătatea*, M. Eminescu, *Naționalii și cosmopoliții* (un articol datând, probabil, de prin 1871, pe când se pregăteau serbările de la Putna și în care Eminescu încerca un gest de apărare a lui Maiorescu, învinuit de cosmopolitism), A.D.Xenopol, *Studii asupra stării noastre actuale* (apărute în „Convorbiri literare” în anii 1870-1871) sau numeroase pagini privitoare tocmai la ideologia junimiștilor, prezente în corespondența extrem de bogată și de interesantă dintre membrii *Junimii*, ori în numeroasele *Amintiri* (Titu Maiorescu, Iacob Negruzzi, G. Panu sau Ioan Slavici).

Articolele și studiile antologate au fost preluate fie direct din sursa inițială (prin consultarea fondului revistei „Convorbiri literare” și excerptarea materialelor necesare), fie din volumele de *opere* ale unor autori antologați (în special în cazul lui Titu Maiorescu), fie din antologiile anterior editate. Foarte util este modulul de *Note și comentarii*, plasat la finalul volumului, în care sunt indicate locul primei apariții pentru fiecare articol sau studiu, locul de unde antologatorii au preluat textul și eventuale explicații, acolo unde s-a considerat a fi necesare – după cum se precizează în *Nota asupra ediției*. În același context, este oferită o *Bibliografie critică selectivă* cu privire la problematica largă a activității junimiste în contextul cultural al epocii de referință.

Ne aflăm, prin urmare, în fața unei cărți-eveniment. Subscriem concluziei lui Mircea Braga potrivit căreia „Dincolo de acestea, de pe pragul documentar se cere a înțelege istoria «Junimii» și prin proiecțiile «adevărurilor» sale înspre un viitor care încă nu și-a trăit stingerea prin prezent.”

NICOLETA SĂLCUDEANU

ANACRONIA PROTOCRONIEI

Interesul tinerei generații de critici literari pentru istoria postbelică a culturii române pare destul de vag, dacă ținem seama cercetările materializate în volume publicate. Chiar și literatura perioadei 1945-1989 pare zăvorâtă într-un cub de pâclă, ca și cum nimic semnificativ nu s-ar fi produs în aproape o jumătate de veac. Există în tendințele noului sezon al criticii literare, cu meritorii excepții, un soi de dispreț față de întreaga literatură a acestei perioade, delimitată după criteriul regimului său politic drept „literatura în/sub comunism”; o anume suficiență „justițiară” și o închipuită superioritate ideologică determină ba o atitudine înfumurat-bătoasă, ba una de repulsie sau chiar de revanșă. Se poate vorbi de o formă de snobism civic postdecembrist, unul cu cât mai sofisticat, cu atât mai ignorant. Nu e de mirare că dezbaterile culturale au, și ele, un aer superficial, fandosit și provincial, chiar dacă sau mai ales când se revendică de la importante (recente sau vintage) magistrale de gândire. Dacă tinerii critici consideră mai *chic* perioada interbelică, cercetători proveniți din alte domenii socotesc însă perioada comunistă foarte atractivă ca domeniu de investigație, chiar inexplorată, cu mari resurse de inedit. Nici ei însă nu sunt scutiți de o altă formă de snobism, aceea, introiectivă, a metodologiei însușite la înaltele școli de dresaj ale anticomunismului militant. Cu instrumente și unități de măsură importate fără strop de spirit critic, rezultatul cercetării, deseori, nu e decât un splendid și uscăcios produs din prefabricate, absolut corespunzător clasificărilor I.S.I., dar prea puțin adecvat standardelor de onestitate și echilibru pe care numai lipsa de dogmatism, metodologic sau de orice fel, și-o poate da.

Departate de acest snobism și de la o distanță salubă față de „mentalitatea bursieră”, o tânără cercetătoare, ca și necunoscută până acum, absolventă a Facultății de Studii Europene a Universității “Babeș-Bolyai” din Cluj (1999), cu “experiență de muncă în sectorul privat”, cum aflăm din parcimonioasa prezentare a cărții (*O istorie “glorioasă”*. *Dosarul protocronismului românesc*, Cartea Românească, București, 2007), se încumetă să atace una din temele cele mai sensibile ale culturii

române din perioada comunistă, aceea a protocronismului; rezultatul – o carte remarcabilă și un strălucit debut; volumul ar putea fi considerat, fără nici o exagerare, debutul anului. O carte eveniment. Autoarea este Alexandra Tomiță, iar faptul că nu deține competențe literare reprezintă un avantaj și, în același timp – vom vedea, un dezavantaj pentru acuratețea lucrării. Abordarea se face din direcția istoriei ideilor, iar modelul asumat și mărturisit (cu toate bunele și relele sale) este acela al deconstruirii miturilor istorice în maniera Lucian Boia. Ipoteza de la care pornește cercetarea este că “protocronismul românesc poate fi privit ca un efort al național-comunismului de a valorifica maximal o constelație (*cluster*) de mituri de producție proprie, pentru a compensa ieftin și eficient lipsurile devenite endemice și criza societală”. Ar fi util aici un amendament, anume acela că e insuficientă considerarea mitologiei “de producție proprie” (autohtonismul, tradiționalismul, neoașismul, protocronismul) ca născocire sortită doar camuflării lipsurilor și crizelor de tot felul, devenirea, cadența și valența compensatorie a acestei născociri având o istorie mult mai contorsionată și mult mai îndelungată, resorturile ei fiind ceva mai complexe. Etnocentrismul este un reflex absolut firesc și nicidecum rar în culturile marginale. Protocroniile, așadar, au origini și cauze mult mai abstruse decât simpla terapie consolatorie, fie și doar ca metode panistorice de înfrângere a “conștiinței retardată”, postulată de Edgar Papu. Chiar dacă nu s-a numit așa, „protocronismul” are și manifestări maghiare, bulgărești, africane etc. Confiscarea, de către regimul comunist român, a acestei predispoziții culturale practic universale reprezintă însă un capitol semnificativ al istoriei noastre postbelice, care avea (și mai are încă) nevoie de elucidări obiective. Urmărind tocmai joncțiunea culturii cu politicul, autoarea reușește alcătuirea unui dosar exhaustiv, substanțial documentat, ce ne restituie un episod major al devenirii, precipitărilor și răspicărilor istoriei ideilor în comunism. Lipsită de competențe literare, Alexandra Tomiță se apropie de fenomen cu prospețimea neofitului, transformând în avantaj inocența și hărnicia informării, aducând un plus de luciditate și chiar necesară cruzime, *parti-pris*-urile nefiindu-i la îndemână. În partea neliterară, strict vocațională, interpretările sunt precise, ne hazardate, echilibrate, sursele sunt parcurse cu atenție și prudență. Sobrietatea expunerii, dispunerea ordonată și acuratețea argumentației vădesc seriozitate, bună măsură și pasiune, atribute ale cercetătorului ideal. Documentarea este completă, exhaustivă fără a fi încărcată. Capitolul bibliografic este exemplar și obligatoriu pentru cercetările ce-i vor urma. Lucrarea este de o onestitate fără cusur: nimic distorsionat, nimic îngroșat, nimic escamotat, nimic manipulat (tentații îndeobște greu de ocolit de către literați, fie și de dragul frumuseții și istețimii expunerii). Dezactivarea oricăror instrumente de

seducție extradocumentare lasă libertate faptelor nude, adevărilor lise, incomode adesea, deschide înțelegerii perspective limpezi. Avem un dosar complet al creșterii și descreșterii protocronismului românesc.

Mai puțin importante, dar tocmai de aceea perfectibile, vizibile totuși, sunt deficiențele iscate din educația nonfilologică a autoarei, dar și a îndrumătorilor ei. Sunt subtilități ce scapă în mod obișnuit cuiva din afara domeniului, antrenat mai degrabă, ca istoric al ideilor, în survolajul ager, dar omogenizant, al zborului păsării. Este scuzabil și deloc grav, pentru un nefilolog, să nu dețină instrumente de axiologie literară doar atunci când alegerea surselor este în afara oricărui reproș sau prezumții de necredibilitate. Credibilitatea surselor este însă mai greu de controlat, ca neofit. Bunăoară, nu se face gaură în cer dacă autori precum Alecsandri, C. Negruzzi, Hortensia Papadat-Bengescu, Heliade-Rădulescu, Mateiu Caragiale, Camil Petrescu, Dimitrie Cantemir sunt expediați, la grămadă, pe raftul doi sau chiar trei, alături de Mihail Sorbul, de exemplu [“Chiar și scriitorii așezați de critica literară în eșalonul al doilea sau al treilea ori lăsați pe seama exegezelor docte au fost revalorizați și aduși în Panteon (de către protocroniști, n.m., N.S.)” – urmează, lărgită, lista de mai sus – “sunt exemple de precursori (precizează autoarea) ale căror contribuții proiectează, prin trăsături cu totul surprinzătoare, literatura română în universalitate”], dar e grav că o asemenea enormitate este, cel puțin în aparență, parafată de o “critică literară” și de “exegeze docte” pe cât de fantomatice, pe atât de eronate. În această privință autoarea studiului comite greșeli pe de o parte naive, pernicioase pe de alta. Preia, și pe bună dreptate prin filtru critic, observațiile și constatările făcute de Katherine Verdery, adnotate cu exigență și rezerve de prudență, dar nu aceeași prudență o călăuzește în raport cu credibilitatea unei nu doar cercetătoare de o probitate discutabilă, dar și plagiatoare, așa cum s-a dovedit a fi Alexandra Laignel-Lavastine. Cât despre critica și exegeza nefantomatice, a lua drept reper judecățile umorale, grosiere, precum cele din cartea-trialog Grigurcu-Laszlo-Pecican, a lua în seamă exclusiv sursele rarefiate și agravationale de pe internet, când e vorba de autori pe cât de importanți, pe atât de credibili (cum e cazul interviului conjunctural al profesorului Mircea Martin), în locul lucrărilor lor de notorietate (în cazul nostru, *Complexele literaturii române* e un singur exemplu), a subevalua puncte de vedere adverse mult mai profesioniste și mai în cunoștință de cauză, cum cele ale lui C. Stănescu – rafinat cunoscător al istoriei literare recente, nicidecum “publicist zglobiu”, cum autoarea, deloc academic și prost sfătuită, se pripește a-l stigmatiza, nu sunt decât semne ale unei naivități documentare nu imposibil de remediat în viitor. Premisele inaugurate de această bună lucrare îndreptățesc astfel de utile reparații. Autoarea nu trebuie decât să se familiarizeze cu interioritatea literară a

fenomenului protocronist pentru a evita apelurile la surse inconsistente, de nu ridicole, cum în privința lui Laszlo Alexandru – intens vehiculat, personaj notoriu în lumea literară tocmai și numai pentru zgomotul și furia produse prin neprofesionalismul, urechismul și calibanismul “contribuțiilor” sale, câte și dacă or fi existând ele cu adevărat. Pentru a evita gafele de acest fel – slăbiciuni remediabile la urma urmei –, Alexandra Tomiță trebuie să apeleze nu la intermedii pseudoștiințifice, ci numai la surse verificate și omologate în domeniu. Subestimarea contribuției științifice și demonizarea lui Edgar Papu, dar nu doar a lui, este iarăși o simplificare abruptă, de nu chiar o distorsiune gogonată, lucru remediabil doar prin lărgirea, adâncirea și profesionalizarea lecturii documentare. Acreditarea ideii că Ovid S. Crohmălniceanu, Marin Mincu, Adrian Marino sau Mircea Zăciu ar fi aparținut unui “protocronism de periferie” (Crohmălniceanu este chiar socotit drept unul din corifeii, demisionați mai apoi, ai protocronismului, doar din cauza unor contribuții fulgurante și pentru faptul că participă la colocviul organizat de revista “Luceafărul”) este de o imprecizie corectabilă, prin aprofundarea și nuanțarea cercetării. Ar fi inutil să insistăm asupra redundanței și infantilității aceluia *Epilog* ce urmărește “traectoria socio-profesională” a “agenților de frunte ai protocronismului”. Nici traiectoria celor din “tabăra bună” nu e lipsită de surprize, însă reconstituirea ei nu servește cauzele științei, din capul locului. Apoi concluzia, coda lucrării, captează, dizgrațios-metaforic, în graba condeiului, un cogeamite neadevărul. Ea ar trebui drastic reformulată. Da, suntem de acord cu autoarea că “În baza faptelor examinate putem conchide, cu toată seninătatea, că protocronismul, chiar în faza sa doctrinară, matură, nu a fost niciodată mai mult decât o idee falsă care, aruncată pe un sol politic prielnic, a încolțit rapid și s-a dezvoltat haotic”. Dar nu!, este o enormitate strigătoare la cer aceea că “Ciulinii și măcăciunii săi au sugrumat calea regală a culturii române”. Din fericire tocmai “calea regală” a culturii române – dominantă – a făcut posibilă izolarea și extirparea perimetrului protocroniei sterpe. Sunt capcane și lacune nu imposibil de ocolit și de îndepărtat.

Toate aceste defecte, asupra cărora am zăbovit poate disproporționat, tocmai socotindu-le remediabile (în primul rând prin eliberarea de sub tutela militantă, pe cale de consecință mai puțin obiectivă și avizată), nu umbresc iscusința și buna credință a autoarei, nici noutatea și temeinicia lucrării, într-un teren până acum neinvestigat. Debutul Alexandrei Tomiță este unul surprinzător, sărbătoreț, strălucit, iar cartea – necesitând totuși revizuire și augmentări – va rămâne, oricum, una de referință. Este, de fapt, de pe acum.

cartea de poezie

EMANUELA ILIE

NO(DUR)ILE AVENTURI ALE POETULUI

Retractil față de tot ce mai poate însemna, astăzi, referentul prozaic pentru o poezie postmodernă aglutinând peste măsură rezultatele observației “realiste” într-o “dicțiune onestă”, “netrucată”, Cassian Maria Spiridon este unul dintre scriitorii care preferă convertirea banalității cotidiene într-o hipermaterie impregnată de simboluri mitologice și hierofanii, ce-și trimit rădăcinile puternice în toate straturile de existență textuală. Altfel spus, niciodată nu ai senzația, citindu-i poemele, că realitatea cotidiană ori cea direct biografică este materia lirică primă, trecută *tale quale* în textele încărcate, totuși, paradoxal, cu un coeficient sporit de subiectivitate. Poetul optează pentru un gen de confesiune biografică aparte, ce prelucrează în materie sensibilă doar detaliul semnificativ, experiența – aproape întotdeauna dramatică – ce dă sens atât biografiei reale, cât și celei poetice. Excelent ales, titlul ultimei sale antologii indică exact această situație *în pofida* unei poetici a prozaicului, a realismului biografic pe care l-au cultivat de la început majoritatea congenerilor: volumul *Noduri pe linia vieții* (*antologie de poezie 1985-2006*), col. Biblioteca Românească, Editura Paralela 45, Pitești, 2007, ar sugera, dimpotrivă, prin chiar primul element paratextual, conștiința lucidă a fragmentării, a ruperii, a selectării acelor experiențe biografico-lirice capitale, de răscruce. Opu antologic, scris, ca toate volumele autorului, cu „flacăra flămîndă” a sagacității, adună cu siguranță cele mai reprezentative texte în care este conținută una dintre aventurile cele mai dramatice ale poezității actuale, iar ideile de dramatism, de sfișiere ontologică (și poetică!) nu îi este deloc străină experiența-limită. Situația perpetuă într-un orizont al îndoielii de lume și de sine, scindarea între principii contrare – ca și, deloc împlător pentru un eseist specializat în *Aventurile tertului*, depășirea lor printr-un proces unificator care să le piardă, ci, dimpotrivă, să le potențeze – pare a fi de altfel starea poetică originară ce dă substanță unei scriituri tensionate, inconfundabile. Căci în „arsenalul pietros de cuvinte” al liricii actuale, Cassian Maria Spiridon pătrunde cu un gen de scriitură propriu, în care coexistă limbajul

apodictic și cel discursiv, minieseul sprintar, jucăuș și formula sobră, similiștiințifică, notele metafizice și extazele religioase, referințele livrești și exprimările apoftegmatice originale. Fundamentul livresc este, de altfel, suprapus peste cel biografic, scriitorului nelipsindu-i întemeiatul orgoliu de a se situa – mai ales prin citatele – motto - într-o familie a împătimișilor vieții în suferință, a căutătorilor statornici de sens scriptural (între care Dante, Wittgenstein, Aleixandre, Hölderlin, Eminescu, Rilke, T.S. Eliott), însă doar pentru a-și trasa, devoalându-și atari afinități electice, o coordonată spirituală *sine qua non*. Să mai adaug că subtila manieră de a-și asuma intertextul denotă o rară inteligență a contextualizării, vizibilă de pildă într-un poem precum *Din scorbură*, în care intertextul romantic ajunge în final simplu suport al conturării unei viziuni originale despre multiplele răsfrîngeri în oglinzile cunoașterii la care este supusă ființa poetică: „cu încredere vorbesc/ despre/ răsfrîngerea trupului în oglinzile cerului/ ca într-o rugăciune// în răcoarea dimineții/ stau/ cămașa flutură/ ca pînza corabiei/ ajunsă în port/ totdeauna singur/ am un cerc roșu/ desenat (acolo unde se află inima)”.

Parcurgînd volumul, chiar și un cititor nededit anterior plăcerilor lecturii prolificului scriitor își poate cu siguranță face mai mult decît o idee despre liniile de forță ale unui imaginar construit, încă de la început, pe primatul *rupturii* (exact ce spuneam înainte) din sine prin și întru poezie. Iată, în continuare, cîteva fragmente ilustrative din întiul *nod*, intitulat *Glăsuirea bufonului*, simultan istorie a orbecării – a trecerii halucinate prin spații fals ale vieții, echivalente în definitiv cu golul și moartea – și celebrare a întîlnirii cruciale cu sufletul nocturn, care capătă o corporalitate grea într-o celebră întrupare a alterității în romantism, umbra: “mă locuiesc oarecum cu indiferență/ îmi ocup trupul/ îmi ocup carnea/ trec prin spațiu/ fără adieri sau valuri de frig/.../ prin noapte vine cu pași ca de umbră sufletul/ poartă-n spinare capul palid cu păr de cenușă/ se mișcă prin camera goală/ abia răsuflînd/.../ îmi duc umbra bolnavă de rău/ furișată/ cu petele vineții/ tăiată de firele ierbii/ lovită cu pietre// îmi duc umbra bolnavă de rău/ de aer/ de vîntul plin de pulberea zilei/ de pulberea nopții/ bolnavă de gol”. Tot pe ideea de sfîșiere, de ruptură permanentă dintr-un sine căruia nu îi este străină alteritatea interioară, perceperea străinului ostil ce încearcă evadarea dintr-un sine multiplu, dar egal zbuciumat, este construit poemul *Non plus ultra*, selectat tot din primul volum de autor, *Pornind de la zero* (1985): „eu vin/ pornind de la zero/ desculț/ vin îmbrăcat simbolic// în coastele veacului/ însîngerat de un sfîrșit/ enigmatic//acesta-i cuvîntul/ strigătul verde/ oblic pe cer/ drept în Ocean/ pe obraz trăgînd linii sîngerînde/ neverosimile/ soarele ca o tîpsie încinsă pe creier/ nevoile fiziologice ale trupului/ în care... Doamne!/ mă satur de zbuciumul interior al fiecărui organ”.

Cum se poate observa în oricare dintre aceste fragmente unitare ca sens, impresia vizibilă pe care o lasă discursul liric – doar în aparență, așadar, rupt, sacadat – este că însuși timpul circumscris apare ca unul al suspendării, al ruperii de o realitate goală de sens; nu de puține ori, asistăm chiar la o suspendare a actantului liric, între timpuri – și timpi – ai continuei lupte, ai continuei dureri de a exista, de a se situa „gol/ singur// persuasiv ca textul/ filosofului de cucută”, într-o amărăciune a existentului. De aici, metafora centrală a *crucificării*, ce apare în diferite secvențe textuale pentru a puncta ideea de sacrificiu, desigur, dar de un sacrificiu trăit cu voluptate, în numele unui alt fel de mîntuire; de fapt, în suferință se ghicește, mai mult decît conștiința lucidă a durerii predestinate, intuiția imposibilității de a trăi *altfel* și implicit de a o schimba. Ca în cumplita suspendare a lui Iisus între cer și pămînt, între viață și moarte, poetul se dăruiește unui abis resimțit, întocmai ca *pharmakon*-ul grecesc, cînd ca un blestem, cînd ca o binecuvîntare, dar întotdeauna ca un dat necesar, ca o realitate imanentă ființei: „cuiel/ sîrma ghimpată sunt necesare”. Așa se explică și apetența pentru glisarea perpetuă între un *ieri* al suferinței epurate grație unei încrederi în sensul ei cathartic și un *azi* al dezechilibrului, al cumpenei (cîtă vreme timpul viitor rămîne de regulă unul al morții): „abia mă aflu/ printre degetele dureroase/ mușchii febrili/ ochii uscați/ abia mă descopăr/ alcătuire dureroasă de fibre și oase/ neliniștite/ întrebătoare/ formă fierbinte/ călătoare prin sahara/ – maternității – / văd viața/ în luneta antropofagă// zi incertă/ în care bobii nu-ți sunt hotărîți/ zi bolnavă/ de cumpănă/ mărunță ca viața// în centrul suferinței/ echilibrul/ cuielor din palmă” (*Scintilații*).

Nu cred, de aceea, că sursa majoră a suferinței emanate de scriitura lui Cassian Maria Spiridon este – într-o bună tradiție, recunoscută, de altfel, de poet, a romantismului structural – cea determinată de timpul perceput ca desfășurare de forțe organice, vii, urieșești, ca un principiu ordonator, în același timp matcă a toate cîte ființează. E adevărat totuși că, întocmai ca și romanticii secolului al XIX-lea, poetul are obsesia timpului devorator, visceral, ce-și hrănește substanța îngurgitînd, insașiabil, din carnea experiențelor umanului literalmente trăind sub tirania trecerii, văduvit în plus de virtualitatea eternității, sau măcar de certitudinea ei. Poetul este însă cu mult mai rănit de viziunea unui nivel de suprarrealitate, accesibil, desigur, doar celor apti a intui sensul real al lanțului de aventuri înscriind ființa într-un traiect simbolic; *nodurile pe linia vieții* sunt cele care transformă insul (oricum contorsionat, diferit, hărăzit cu dureroasa conștiință a singularității în suferință: “eu sunt un labirint/ un cuvînt sinucigaș”), într-un condamnat situat în permanență pe un cumplit *Drum spre eșafod*. La capătul căruia pare a se întrezări, în plus, golul total,

neantul însuși. Unicitatea ființei apare atunci amenințată de spectrul dispariției, al trecerii spre un *dincolo* perceput, de *dincoace*, ca unul al negării totale, al dizolvării. O certitudine subsecventă este moartea, prezența-absență; poetul știe, de bună seamă, că *mors certa, hora incerta*, situându-se în aceeași tradiție (postaugustiniană) ce consideră moartea imanentă vieții, însoțind-o încă de la naștere: „pentru a cunoaște moartea/ în toate ale sale mărunțisuri/ îmbătrânesc pîn’ la durere”.

Iată, în fond, într-o formă redusă la maximum, esențializată, sensul prim al trudei omului și poetului ce trebuie să îmblânzească, spre a cunoaște, realitatea în egală măsură primă și ultimă, percepută astfel încă de la începutul efortului de integrare poetică (fragmentul anterior de *Scintilații*, text-cheie ce ordonează principii și rigori formale, dar și ideatice de la care Cassian Maria Spiridon nu se va abate niciodată, a fost inclus mai întâi în *Zodia nopții*, volumul din 1994). Poezia însăși, la rîndul ei supusă vederii scindate, metamorfozei continue, ascultă de aceeași logică a asimilării dramatice a expierii, o etapă necesară în procesul devenirii ontologice avînd ca punct esențial exorcizarea ei. În acest sens trebuie privit și ultimul text antologic, *Cînd vine îngerul*, selectat din *Nimic nu tulbură ca viața*; frumoasă litanie a întîlnirii îndelung amînate, în fine așteptate, *Cînd vine îngerul* e nodul final, al definitivei pierderi de sine, al estropierii ce nu mai îngrozește, căci este simultan o re-întîlnire cu dătătoarea de viață, deci o binefăcătoare *regressus ad uterum*: “de ziua Mamei/ să vină Îngerul Durerii/ să-mi rupă deget după deget/ cum se frîng lemnele/ din raze/ ale tristeții/ să-mi apese ochiul/ dreptul/ stîngul/ cum se lasă peste umeri nostalgia/ cînd prin pustiul stepei/ se adună pașii/.../ de ziua celei care nu mai este/ scriu cartea desăvîrșitei tristeți./ cu inima frîntă și mîna-nghețată/ direct pe pielea întinsă a sufletului/ cu o peniță bine ascuțită/ înmuiată într-un sînge gîlgîitor/ ca izvorul cînd vine dimineața// de ziua Mamei a sosit Abadon”.

Să nu avem însă certitudinea că întreaga creație poetică inclusă în *Nodurile pe linia vieții* se construiește exclusiv ca un răspuns dat acestei chemări a neantului; deși poetul simte în permanență „chinuitoarea apăsare/ teascul vișiniu al pustietății”, el întoarce împotriva-i armele redutabile ale oricărui poet autentic, iar atenția lectorului este inteligent centrată pe acest gen de metafore-simbol ale rezistenței ori supraviețuirii. Din acest motiv putem descoperi, de pildă, frecvent în textele antologice imaginea-nucleu a poeziei vitale, plină de sălbăticie, aș spune aproape virilă, asigurînd prin forță o binemeritată *Victorie asupra viului* – deci asupra carnalului supus expierii – prin actul dublării lui în discursul liric, întors asupra propriei individualități. Pentru a intra în starea de grație propice intuirii miezului liric al lucrurilor, în starea beatitudinală a increatului mascat în poem și pentru convertirea lui în existent textual –

Starea a treia (potențialitatea) – scriitorul se pregătește, își pregătește, printr-o formă de ascetism fizic și de vizionarism oniric, accesarea într-un spațiu privilegiat, al libertății neagresate decât de vitalitatea unei naturi desfășurate atât pe orizontal, cât și pe vertical: „m-am prezentat/ dimineața/înalt/ încheiat la nasturi și copci/ în aerul rece// în fața plutonului/ după o noapte plină/de vise pregătitoare/ fără vin sau femeii// (o imagine mărită microscopic/ a unei molecule/cu bastonașe infuzori plasmă ocrotitoare// un ocean de libertate/ cât hăul/unei lacrimi// o imagine vie)// bucurie liniștită/ când pieptul ți-e liber în brizele mării/când sărată aripa vântului îți intră/ în nări/ când doar soarele lovește cu săgețile apei/ în ochi/ când doar glasul pescărușilor sfredelește-n/ urechi/ în rest... așteptarea”. Pe aceeași linie, apare câteodată imaginea simbolică a unei „încercări de atac la baionetă/luptă corp la corp”, resimțită deci visceral, organic de poetul-soldat (rămășițe ale lecturii stănesciene?) care nu poate decât să își distrugă poemul închistat, înregimentat între atâtea lejere/ poetici/ de o zi” – *Lăsarea la vatră*. Refuzul rigorii formale se adaugă altui refuz necesar: refuzul cuviinței în sensul de cumițenie; împlinzirea poeziei, capitularea ei nu înseamnă în nici un caz cumițirea, cedarea armiei, adică a mijlocului de a provoca. Căci o poezie bună, crede Cassian Maria Spiridon, trebuie să fie ofensivă, nu defensivă, să distrugă obișnuințe, nu să le menajeze: „ce rost are o poezie care/ nu înspăimîntă pe nimeni/ ce rost își au cuvintele adunate/ în rînduri solemne/ când de nicăieri nu va răsună/ focul de armă/ ce fior metafizic ar putea să se nască/ dintr-o înșiruire cuviincioasă de vorbe// nici calde nici reci ”(***)

Revenind la modalitățile de a se opune alunecării nedorite, resimțite cu un constant debut de angoasă (prefer aici termenul, deși îi putem identifica sursa, celui de neliniște ori de teroare), să observăm că poetul se îndreaptă și ne îndreaptă spre o altă sursă a poeziei de substanță (lectura *ad fontes* rămîne oricum singura admisă în subtextul poemelor construite, ele însele, ca o continuă ilustrare a substanțialului de un autor care mărturisește că „Absorbis/ zeul cel trist și însingurat/ mă trage în adîncuri”). Această sursă, immanentă oricum lirismului autentic, iubirea, este cea mai vizibilă dintre „săgețile de lumină/ înveninate de muzica mută a substanței”. Am spune, în termenii lui Al. Paleologu, că, exact ca la unii clasici, iubirea rămîne singurul antidot al morții, sau măcar singurul ei paliativ. Echilibru necesar, recuperare a inocenței primare, într-o reducere la unitatea indivizibilă în care rezidă însăși esența vieții, anulare implicită a morții ce terorizează, am văzut, ființa pînă la relevarea celor mai întunecate resorturi interioare: „zăpezi s-au adunat pe creștet/ imaculate suflete vor aburi// cu șoapte luminoase/ dimineața/ tu vei fi mereu mai depărtată/ cum stelele se-alungă în zborul lor/ atrase aprig de puteri ascunse/ ce țin în

echilibru și dau haosului sens/ supusă gravitației/ absorbită/ de gura fluctuantă/ iubirea își trimite/ în suflete/ atomii fără moarte”.

Iubirea ca rezistență, poetica unei clipe unice, splendoarea cuplului încremenit în atitudini hieratice, iată spre ce tinde în fond poetul în texte risipite în toate volumele, aflându-și expresia rotundă în *Podul din Clipa zboară c-un zîmbet ironic* (1999): „acum/ ne vom iubi încet și lung/ un mal e alb/ un mal e negru/ și frigul e pretutindeni// pentru noi/ iubirea mai rămîne/ să ne-nvețe cum se construiește/ cărămidă peste cărămidă// pilon după pilon/ și din arcadă în arcadă/ podul care leagă/ alb și negru”. Sau în *Atelierul de pictură*, aflat în miezul volumului *Dintr-o haltă părăsită* (2000), centrat pe o dramatică tentativă de a se refugia, cu o „sfială de aripi obosite”, la adăpostul unei întâmplări în doi ce-și refuză hazardul: „este un joc/ al dragostei/ sfîșietor/ suntem lumi/ atît de diferite/ zbuțumate// încarcerati în ramele tăcerii/ cu inimile copleșite/ pe umeri cu poveri neînțelese” etc.

Clipa transformată în mistică, religiozitatea clipei smulse alunecării spre moarte, accidentalul transformat în transcendental, iată, pînă la urmă, însuși sensul vieții în care crede, obstinat, poetul, și cu care își investește, lucid, și discursul liric, infuzat constant cu sintagme de gen, menite a așeza totul sub semnul sacralității. Ca *La un concert pascal*, întreaga poezie trebuie impregnată cu o astfel de conștiință a transpunerii într-un „requiem fără morminte/ fără cadavre/ cruci și/ sau oseminte”, căci *Sensul vieții*, căutat în absolut orice text al lui Cassian Maria Spiridon, rămîne fundamental religios:”(cu judecata înghețată/ cu o privire de-nceputuri/ încerc să aflu trupul firii)// e tristă clipa întrupării/ privesc deștept la ceasul vieții/ cum își desfiră limbile-n durere/ acolo ne așteaptă mîntuirea.”

Dacă poezia cuprinsă în antologia *Noduri pe linia vieții* este una a suferinței, a experienței torturante de a situa – doar pentru a transcende – un teritoriu al permanentei interogații asupra sensului acestei vieți reductibile, pînă la urmă, la o imagine chiromantică nelipsită de savoare, nu e mai puțin adevărat, cum am văzut, că scriitorul încearcă, pe tot parcursul ei, să găsească un ax, un punct de sprijin care să valorizeze altfel, să justifice și să convertească această suferință. Ostentația afișării unei forțe, a unei agresivități de „tigrul la bătrînețe” ori de „lup însingurat” nu ascunde altceva decît voința de a se recunoaște în-semnat cu această capacitate vizionară, care-l face a trăi continuu într-o singulară *Zodie a nopții*. De aici, poeticitatea de substanță a scriiturii lui Cassian Maria Spiridon, ce propune, în definitiv, o mistică a existentului trăit la modul total, cu o durere vie, pătimașă, cum rareori se mai scrie astăzi (în) poezie.

ION ZUBAȘCU

NAȘTEREA DIN NOU, ÎN PSALMII MARTEI PETREU

Carterea de psalmi *Scara lui Iacob* a Martei Petreu întoarce lirismul la timpurile arhetipale când primii pământeni se luptau cu Dumnezeu corp la corp, ea coboară poemul în acea zonă a puterilor cerești proaspete de la începuturile Genezei, fiind o voce singulară a poeziei noastre și, poate, a lumii din această clipă istorică. Și Dumnezeu e învins de fragila sa creație, ca în unele pasaje aproape scandaloase din Vechiul Testament, adevărate pietre de poticnire pentru canoanele osificate ale Bisericilor de azi. În poezia Martei Petreu, victoria e a fragilei revolte umane, divinitatea însăși se retrage mai adânc în sine și acceptă înfrângerea, doar pentru că numai recunoscând absoluta libertate și putere a făpturii create după chipul și asemănarea sa își poate afirma propria măreție, desăvârșirea propriei divinități. Stă mărturie a acestui adevăr ascuns enigmaticul Psalm 82 al lui David: „Eu am zis: Sunteți dumnezei, toți sunteți fii ai Celui Prea Înalt”, care își găsește o consonanță puternică în cea mai valoroasă parte a psalmilor din *Scara lui Iacob*.

Cred că problema centrală a poeziei Martei Petreu e geneza coruptă a lumii și Nașterea din Nou pentru umanitatea de mâine, din foc purificator și din Duh. Fiindu-i refuzată pe nedrept experiența maternității, cum mărturisește dureros în unele poeme, dar și a unei relații filiale suportabile cu autoritatea paternă, vocația irepresibilă de născătoare se transferă asupra unei noi geneze: nașterea din Duh, nu din trup, a viitorului mântuitor al lumii. Toată poezia Martei Petreu e gravidă de această nouă Facere, de durerile, spaimile morții, chinurile dumnezeiești ale Nașterii. Din carnea răvășită de toate coșmarurile, din beznele increate ale materiei, din furiile sale amenințătoare către întunecatele ceruri, se naște speranța unei noi înființări a lumii, sub semnul unui Dumnezeu post-apocaliptic, mai apropiat de fragilitatea umană, a unui Fiu zămislit din câmpurile de sens ale conștiinței, ca o lumină mai pură pe un pământ și sub un cer nou, ca o nesfârșită trezire.

Multipolaritatea lui Dumnezeu

În *Exodul*, Dumnezeu îi spune de zece ori lui Moise cum să-l înfricoșeze și să-l înduplece pe Faron, pentru a-i elibera pe evrei din robia Egiptului, dar tot Dumnezeu, același Dominus care îl învață pe Moise, este cel care îi împietrește și inima lui Faraon. Așadar, divinitatea este bipolară, lucrează la două capete, și cu binele și cu răul, însă – și mai exact – ar trebui să spunem că e multipolară, lucrând efectiv la toate capetele posibile și imaginabile, în toate planurile, reale și virtuale, pentru a-și desăvârși omiprezența și omnipotența. În lumina acestei revelații veterotestamentare, poezia Martei Petreu se înscrie într-unul din planurile polarității divine, orice contestare a lui Dumnezeu fiind opera divinității omnipotente, pentru a-și întări astfel slava și gloria finală, invincibilă, în planul atemporal al eternității, care lasă orice istorie posibilă în urmă.

În aceeași ordine a realității veterotestamentare, se revelează faptul că Dumnezeu uită anumite lucruri și când Moise, sau alți regi rugători ai Vechiului Testament îi aduc aminte, Domnul recunoaște, își schimbă hotărârea inițială, aparent inflexibilă, și își atenuează mânia și pedeapsa, sau o anulează cu totul. Așadar, Dumnezeului străvechi al lumii trebuia să i se aducă aminte, măcar din când în când, de legămintele încheiate cu oamenii. Ce altceva sunt cărțile Bibliei decât tot atâtea pietre de aducere aminte, atât pentru fiii lui Israel, dar – în egală măsură – pentru Domnul și legământul pe care l-a făcut cu Avraam, Isaac și Iacov. Exact în același sens și cărțile Martei Petreu, strigătele lor aparent desperate și contestatate, nu sunt decât somații la aducerea aminte a legământului pe care Domnul l-a făcut pe Muntele Genezei cu omul dintâi, scriind cu degetul său pe paginile de piatră ale tablelor legii, când Cer și Pământ vorbeau cu buze de om, gură la gură, față către față.

Născătoarea de Sine

Nașterea de Sine, nașterea universului ei lăuntric, abisal ca și cel dinafară, cu sori și stele lăuntrice, explozii și implozii astrale, materie psihică identică, prin natura ei poetică, virtuală, pură, cu materia cosmosului – aceasta pare să fie starea germinatoare de psalmi a Martei Petreu. Dar nu cred că sâmburele negru al poeziei Martei Petreu e mai întunecat – cum s-a scris de atâtea ori, până acum – decât interiorul unui foton. Înafara lui fotonul luminează, cum moartea pare întunecată și străină, privită dinafara ei, dinspre atât de trecătoarea noastră viață, când nu e în realitatea divină decât poarta întoarcerii sufletului spre lumina

ultimă de acasă. În același mod, poezia Martei Petreu, luată în ansamblu, se prezintă doar aparent ca un black-hole, cu o densitate a ororii, spaimei, durerii, negației și contestării lui Dumnezeu, care sfidează orice gravitație și legitate a perisabilului univers uman. Această materie poetică neagră din cărțile de până acum ale poetei, densă cu un nucleu atractiv de apocalipsă, atât de puternic încât nici o rază de lumină n-are șansa să răzbată înafară, reținută de forța interioară de absorbție a dezastrului absolut, e fisurată în psalmii mai noi din volumul "Scara lui Iacob": "era o lumină atât de intensă/ încât acoperindu-mi ochii cu mâna/ vedeam/ ca printr-un geam de cleștar/ prin falange".

Aceasta e, de fapt, substanța reală a doar aparent întunecatei poezii scrise de Marta Petreu, numai că această materie e atât de densă, prin repetatele distilări ale unei trăiri paroxistice, încât clipa ei de viață dobândește consistența miezului nuclear al atomului de întuneric: o lumină prea orbitoare, de-a dreptul ucigătoare pentru retinele slabe de înger.

Materia psihică a poemelor Martei Petreu trebuie cercetată cu instrumentar adecvat, similar cu al astronomilor care scrutează îndepărtații pulsari, sau al fizicienilor care cercetează particulele elementare, cărămizile de bază ale realului ultim, unde materia e atât de îndepărtată de legitățile geometriei euclidiene și atât de rarefiată încât întunericul și lumina sunt doar secvențe pulsatorii ale aceleiași raze: corpuscul și undă. La fel ca în cazul strălucirii fotonilor fără moarte, înăuntrul razei ce străbate spații de milioane de ani lumină e întuneric desăvârșit. Poate spune cineva că în infernul exploziilor solare, de puterea a milioane de Hiroșime, în miezul nuclear al Soarelui nostru e o lumină blândă, asemănătoare cu a zorilor de toamnă, sau a amurgurilor de primăvară?

Acolo, înăuntrul chimic al elementelor, în adâncul celei mai tainice apocalipse, unde spațiul și timpul, nimicul și totul, Raiul și Iadul sunt una și își fac respirație gură la gură, nu poate fi o materie decât asemănătoare cu cea din poemele Martei Petreu. Vede cineva strălucirea Pământului negru de sub picioarele sale, strălucirea mormintelor căscate în așteptarea celor ce vin la odihna de veci? Și, totuși, văzut de pe Lună, glodurosul nostru Pământ, înfricoșătoarea țărână care ne așteaptă pe toți are lumina astrală a oricărui corp ceresc. Astronauții care privesc Pământul de pe Lună văd toate mormintele lumii luminând ca stelele noaptea pe cer.

Lumina adevărată a psalmilor Martei Petreu o vom zări abia de la depărtare cosmică, poate din moarte, la următoarea Naștere din Nou.

cartea de memorii

MARIAN DRĂGHICI

ELOGIU VIOLENȚEI CUMSECADE

Spre 70 de ani ca mâine împliniți (ambii scriitori au văzut lumina zilei în fatidicul 1940), Ion Lazu și Ion Murgeanu publicară amiabil, în urmă cu doar câteva luni, un duplex memorialistic – *dialog epistolar* – structurat în nouă „caturi” tematice, sub titlul *Himera literaturii* (Curtea Veche, 2007, redactor de carte Doina Jela). Referința primă, la *Amintiri în dialog*, cunoscutul volum lansat cu ecouri durabile în deceniul trecut de tandemul Matei Călinescu–Ion Vianu, vine de la sine.

Opul de față, masiv, dacă stai să-l citești, apare din primele pagini atașant prin zelul povestirii (evident) și onestitatea mărturisirilor (câtă încapă). De la tinerețe până la bătrânețe, din anii primei școlarități, de imediat după război, până dincoace de vârsta pensionării, în zilele noastre, ni se deapănă, pe două voci, „povestea” a două personalități – cum se zice: distincte –, ale poeziei și prozei contemporane. Aflăte, ambele, în ceasul bilanțului.

Personalități distincte și distinse, treacă-meargă, va ricana *principlial* exclusivismul galonării literare, mereu de serviciu –, dar importante sunt? Ei bine, după ce-am citit cele 385 de pagini, la început (recunosc) cu pixul scepticului în mână, după ce-am reluat lectura unor capitole, cum se întâmplă, cruciș și curmeziș, să mă dumiresc pe cât se poate, impresia de final, a mea, e fără ezitare: da, sunt importante. Și Lazu, și Murgeanu, își con-sună talentul de scriitor, dând mărturii prezumat „crude și insolite” (Villier’s de l’Isle Adam, citat de Lazu) despre cum au trecut deceniile de dictatură, motivați esențialmente, fiecare în felul său, de aceeași *himeră* a scris-cititului-publicării cărților proprii. „Ceea ce i se oferă aici cititorului, într-un prim volum, este un «roman al literaturii» și-al unei generații care au învins teroarea comunistă, nu numai prin supraviețuire, ci mai ales prin refuzul de a colabora”, anunță într-un preambul autorii.

Aparent, misia celor doi memorialiști e simplă: a-și povesti sincer viața. Însă a o povesti atât de sincer, de tranșant, („crud și insolit”, nu?), încât să convingă fără rest cititorul că nu și-au prostituat cu nimic talentul – atât cât este –, aservindu-l, cum au făcut atâția, câștigului de „privilegii”. E mult, pentru un om al scrisului, să nu fi cântat în struna ideologiei comuniste, va

întreba, poate, lectorul cel mai recent –, e puțin? În acele condiții de mizerie cruntă, să mai spunem încă o dată, a da pas ispitei oficializate era *ceva*, sub aspectul demnității și al curajului; nu destul de mult, s-a dovedit – totuși mult. Nimic de zis, au și ieșit la lumină cu duiumul cedări și trădări, au căzut și tot cad măști sonore, destul ca o psihoză paranoidă să fie indusă la nivelul societății, astfel ca nimeni să nu mai aibă încredere în nimeni. Și totuși...

Rememorările lui Lazu și Murgeanu, chiar dacă nu sunt ale unora care și-au pus gâtul jos, sub dictatură, pentru litera lor, degajă în cele mai bune pagini impresia unei seriozități a asumării condiției de scriitor în linii mari liniștitoare. Au izbutit, și unul și celălalt, să-și vadă cărțile publicate nu altfel, ci rezistând prin umilinte șicanelor cenzurii, eludând cu o violență cumsecade oficialitatea. Brutal spus, dar exact: trăgând în piept regimul. Altă cale de a publica liber atunci, orice s-ar spune, nici că a existat. Fie și numai acest trist adevăr de ni l-ar restitui în felul ei subiectiv cartea de față, și merita să apară.

Capitolele de început evocă ce altceva decât baștina, matricea, edenul pierdut, sub numele de Zorleni, în vecinătatea Bârladului, la Ion Murgeanu, sau Cioburciu, în Basarabia, la Ion Lazu. Dacă Lazu este un prozator care după epopeea romanescă *Veneticii*, de respirație tolstoiană, greu se poate bate singur, ei bine, paginile de proză memorialistică ale poetului Ion Murgeanu constituie pentru mine, până la capitolul final (excedentar), și trecând cu vederea câteva „burți” repetitive, o surpriză. *Zorleni, Spun adio copilăriei, Troica, O, anotimpuri, o castele, Timpul lăsat în urmă...* sunt proze de atmosferă realistă infuzate nostalgic-sentimental, cu personaje interesante ca diversitate tipologică, decupate expresiv pe fundalul unei Istории fugoase, bântuite de miasmele crimei politice sub care a defilat cu „victoriile” cunoscute, aproape jumătate de secol, comunismul. Schema narativă trimite vagamente la cea din amintirile humuleșteanului. Creangă, când scria lung (nu e cazul *Amintirilor...*), se scuza că n-avusese timp să scrie scurt. Din convingeri de genul „Trăim în mit” sau „Eu am calea și nenorocul meu”, discursul lui Murgeanu este al unui dionisiac cu halou romantic, de ton irepresibil înalt, fără „bemolul” surdinei. Gesticulația lui ține de bravura timidului, are determinarea vocației timpurii, certe. Umoral, un (repede?) schimbător, totuși fixat/format pe mituri personale ireductibile („modelul fatal: Eminescu”, „bietul Labiș”, Arghezi, G. Călinescu, „prințul” A.E. Baconsky, „pasărea duminicii: Ana Blandiana”). În posturile față de scriitori e contradictoriu, se revizuieste abrupt, între evlavie și cinism (Nichita, Blandiana, Cezar Ivănescu, Petre Ghelmez), se încurcă-n sentimente, la limita penibilului (Dumitru Radu Popa) sau întreține convins, o viață, cultul prieteniei (Lucian Valea și, mai ales, Gheorghe Istrate). Ca practicant creștin, celor implicați în travaliul primenirii sale spirituale sincer

râvnite, memorialistul le păstrează imaginea îndatoritoare a unor psihopompi sadea, fie că e vorba de poetul Daniel Turcea, fie de duhovnici providențiali ca Sofian și Galeriu.

Să mai spunem că Murgeanu acuză, dacă ne luăm după litera acestor memorii, o „conștiință sfâșiată”, de răzvrătit „căzut” și smerit, ce tatonează răscumpărarea prin căință și credință, mergând efectiv la altar și scriind duminical, în replică la predicile părintelui Galeriu, o carte-unicat în literatura noastră: *Isus*. În „iconomia salvării sufletului” (Adrian Popescu) crucială i-a fost lui Murgeanu întâlnirea iluminatului duhovnic Sofian de la mănăstirea Antim, „cu aerul lui de holtei transcendent, dacă se poate spune așa ceva, cu starea lui de feciorie și de fericire-n fond, pe care-o răspândea în jurul său ...”.

Dintre mireni, un loc aparte între figurile ce intersectează destinul memorialistului ocupă Cezar Ivănescu, portretizat pe pagini întregi, cu iuți înnodări psihologice și intarsii behaviorist-prozastice. Ca și „arivista” Ana Blandiana sau „revoltatul” Ion Gheorghe. Nichita are parte de-o rafală de flashuri iconice mai degrabă demne de fixat în pridvor bisericesc, decât în stâlp de cârciumă. Reproduc „faza” aurorală a portretului „marelui hedonist”, mai departe scrie-n carte: „Când l-am cunoscut mai întâi, el era la *Gazeta literară* și unul ne-a spus: «Nu intrați, acolo la *Poezie* e un nebun». Cum să nu fi curios să vezi un nebun lăsat slobod într-o redacție!? Am intrat. Ce splendoare de om, ce frumusețe de bărbat! Am și scris de fapt de câteva ori că Nichita Stănescu a fost în tinerețea noastră cel mai frumos bărbat pe care l-am cunoscut: înalt, subțire, blond și cu ochii înotând în ceața unei dimineți albastre, cosmice; ochii lui nu atingeau pe-atunci cu privirile pământescul decât poate prin acea lacrimă cerească dizolvată într-un ocean de albastru ușor fumuriu...”.

Stilistic, la începuturi cel puțin, textul afișează orgoliul majusculei și pluralul majestății, și trebuie că sună, între degustătorii amici ascultând povestașul, fanat(ic) frumos. Dar trezirea din vis a „băietului” cu tatăl arestat politic se produce brutal, motorul istoriei intră duduind cu „binefacerea” industrializării forțate în valea copilăriei, curtea boierească din sat, cândva „în serviciul Majestății Sale Regele din capul țării”, e abandonată „de elită” și încape pe mâna argaților, „slugile servitorilor”. Așa cum râul cu lunca Bârladului, din fief idilic, decade rapid, prin „ciopârțire” și „decapitare”. Descrierea se scutură de tonul „imperial” și ia turnura realist-demitizantă a reportajului sec, scris direct, la „sursă”. Suntem cu aceste file nu numai la răspintia dintre două stiluri existențial-narative, cât la „crăcănarea” a două lumi, într-o falie de plâns a Istoriei. Capitolele maturității depline – ale iubirilor/tribulațiilor domiciliare/ scrierii-publicării cărților/ hărțuielii abscons-tenebroase și confruntării față în față, personalizate, cu „organele” sistemului opresor, secvențele „vizitei” la securitate, experiență soldată cu

semnarea unui angajament, ne asigură memorialistul, neonorat, rezumarea celor zece ani de publicistică la *Tribuna României*, relatare riscată a neînțelegerii cu „transfugul” coleg de redacție Dumitru Radu Popa, episod ce lasă impresia unei suspect-avântate subiectivități vindicative – pulsează, pagină de pagină, într-o pastă narativă destul de consistentă, fluidă, nu totdeauna perfect sustenabilă sub raportul „cruzimii și insolitului”, reușind totuși performanța, rară la un text ca dezvoltare despre sine, să nu plictisească, măcar că ici-acolo – destul de des – inflamarea egoului, antipatică, enervează.

Spirit apolinic, cum lesne se-ntrevește pentru cine-l cunoaște, sublimat prin pierdere și suferință în mesianic fervent, cum faptele lui, inclusiv cele cu miză obștesc-culturală, ni-l descriu, Ion Lazu practic scriitura de tip confesiv nu doar în aceste memorii imbricate, ci în toate prozele sale. Drama refugiului peste noapte, în primăvara lui 1944, (când avea patru ani), din Cioburciul unei Basarabii pe punctul de-a fi ocupată de sovietici, într-un sat de „pârliți”, oameni de strânsură, dintre Oltenia și Muntenia, îi va greva scriitorului întreaga viață. Mărturia lui Lazu, ca de altfel și literatura sa ficțională, se bazează pe documentare, însemnări-notații luate „pe teren”, în varii vârste și situații de viață. Satul nistorean Cioburciu, inexistent căci distrus complet de tunurile rusești, e minuțios reconstruit în mintea copilului-adolescentului Lazu, din povestirile detaliate ale părinților, dar și, mai apoi, din investigațiile, secrete cum altfel, ale tânărului absolvent de geologie. Însuși adultul Lazu, sau mai ales el, face o „detectivistică” gen Umberto Eco pentru a-și recupera mental, în amănunt, arborele genealogic și toposul matricial. „Basarabia sub ruși” e dominantă obsesivă a scrisului lui Lazu, cu expresie deplină în amplul roman *Veneticii*, carte de pus în manualele de liceu încă din anul apariției, cum recomanda Radu Voinescu – în vânt, firește –, în cronica sa de întâmpinare. Evocarea obsesivă a mamei – poate cel mai puternic, prin tragism, personaj descris de Ion Lazu –, susține fluxul memoriei acestui autor, e „inima” iradiantă a lumii sale. Creangă, al cărui spectru arhetipal bântuie parcă subconștientul celor doi memorialiști, ambii cu ascendență țărănesc-moldavă, îți sare în ochi și aici: ”Mama mea era de o hărnicie și de-o perseverență inepuizabile. Se culca ultima, oricât ar fi întârziat tata cu treburile, cosând la lampă, țesând preșuri, însăilând ciorapi. (...) Avea grijile ei mari și mici, oricum nesfârșite, nici gând să-și piardă timpul cu lelițele la șanț. Cu o ureche la noi, copiii, ieșiți la joacă, cu cealaltă la bătaia căruței de Brăila, cu care tata făcea drumurile lui de negustor la târg și în tot județul. În gospodăriile vecine existau vase curate și spurcate, ca în preistorie. La mama era pe primul plan săpunul, la mare cinste leșia, la îndemână cenușa, nisipul – vasele străluceau lună, după ce trecuseră prin «fabrica» mamei.”

Parcursul prozatorului, deopotrivă poet, de la liceul slătinean „Radu Greceanu”, la Cenaclul Labiș, prima însurătoare, timpurie, nimerită „sub influența magnetică a acelei femei de tot ciudate”, bătăliile editoriale tipice dauritei epoci, prietenia cu doi oameni atât de diferiți ca Mircea Ciobanu și Dumitru Alexandru, destăinuirile de șantier scriitoricesc, despre cum a elaborat/publicat *Rămășagul*, *Blana de viezure*, *Capcana de piatră*, *Sălbaticul*, *Veneticii*, toate se constituie în *bildungsroman* dar și, prin paginile despre – mai ales –, lumea literară a anilor 1960-'70, în piesă de istorie literară.

Capitolul despre Cenaclul Labiș, condus de Eugen Barbu în acei ani, are valoare documentară certă: „E foarte greu de explicat cuiva care nu a fost măcar o dată martorul acelor seri «fierbinți» în ce consta caracterul extraordinar al Cenaclului Labiș. Era o lume de-o tinerețe extremă, aproape sfidătoare în puritatea ei, de literați idealști, la prima lor întâlnire cu muza: liceeni emancipați de lecturi, studenți la filologie sau la alte facultăți «artiste».”

„Fapt este – conchide memorialistul, după pagini întregi, minuțios evocatoare – că la un moment dat Cenaclul Labiș atrăgea ca un imens magnet de-a lungul liniilor sale de forță mai toate energiile creatoare din câmpul literaturii tinere. A trebuit să înțeleg că nici un tânăr nu se considera lansat cu adevărat, fie că debutase între timp în reviste, fie că avea deja un volum tipărit, până nu citea în Cenaclul Labiș...”

Calmul, lucidul Ion Lazu se răzbună în justițiar, cu toate nuanțele unui spirit ahtiat de primatul adevărului, ce nu ezită să pună sub bătaia tastaturii un mit contemporan altminteri drag tuturor. Mă rog, *aproape* tuturor: „Nichita Stănescu, da! El a luat toate compromisurile la rând, de la poezia antirăzboinică trecând prin toate fazele poeziei militante, până la poezia naționalistă. Se pare că «nebunia» talentului cheamă la sine «nebunia» faimei. E ca o intoxicație alcoolică, în fapt paralelă și sincronă cu cealaltă, nu mai poți da înapoi. Nevoia de succes, de faimă, de exhibare. Imposibil să stabilești unde se termină prietenia, generozitatea și unde începe setea de a epata, de a acroșa, de a cuceri noi și noi fani, nemaținând cont cine sunt aceștia și care este calitatea lor intelectuală, morală etc. Totul la Nichita părea o punere în scenă, în vederea cuceririi de adepți, de admiratori ai persoanei și ai poeziei sale. Dar nu este situația oricărei vedete a zilelor noastre intoxicate de publicitate, de reclame mai mult sau mai puțin insinuante, insidioase? Între *Fiziologia poeziei*, ca să-l cităm chiar pe Nichita, și patologia omului de succes, sau mai blând spus alienarea sa, ne mișcăm stânjențiți, uimiți și triști, contrariați, cu inima strânsă. Ce vreau să spun? Acest preț imens, inuman în fapt, pe care îl plătește geniul: devastarea mentală, prăbușirea fizică și dezastrul vieții particulare, n-aș fi vrut să fiu

pus în situația de a-l plăti eu însumi, contra unei recompense oricât de mari, contra gloriei înseși. Am înțeles, destul de repede, că Dumnezeu poeziei este un Dumnezeu la fel de gelos, ba poate încă mai neînduplecat și mai neiertător decât Dumnezeul biblic – și nu am cutezat să stau înaintea lui.”

Cine l-a cunoscut cât-decât bine, nu neapărat în toată grația, pe poetul *Patimilor*, n-are cum să nu guste un portret ca acesta: „Om cu magnetism social, Mircea Ciobanu era atras copilărește de diverse chestiuni ezoterice. Odată mi-a făcut proba că obiectele de metal se lipesc de el. Altădată, turnându-ne niște palincă în pahare, încântat de tăria ei, i-a dat foc și i-am surprins un zâmbet de alchimist. Credea în magie, în pase, în biocurenți, în șamanism, în descânțece.(...) Îi plăcea să deseneze, cred că avea chiar talent, pe care i l-au moștenit cei doi fii ai lui, deveniți ambii artiști plastici. Paginile lui manuscrise sunt însoțite de desene uimitoare. Înclinația lui spre artele plastice reiese cu pregnanță din poezia lui, dar poate, încă mai evident, din proza sa poematică și vizionară. Apoi era înclinat spre arta meșteșugărească, ținută la mare cinste. (...) Grafica îl fascina cu adevărat. Un talent proteic, pluriform, o fire deschisă spre toate aspectele artei și ale cunoașterii, un renaștător, așa spune cu convingere. Era atras de artele vizuale, de cinematografie, îmi povestea cu fior scene din filme. Și avea o memorie teribilă, putea recita la nesfârșit din poezii preferați, Eminescu, Bacovia, Macedonski, Arghezi, dar și din Alecsandri. Am citat cândva primul vers dintr-un pastel de iarnă și apoi el a dus recitarea până la capăt. Atent la lume, la incidența razei luminoase, la sunete: se oprea, relua tonul, avea ceva muzical-pictural în tot ce făcea. Și avea un mers elastic, plutitor, de fachir indian.”

Revendicându-se ca titlu dar și, nu mai puțin, ca substanță și aspirație existențială (a celor doi autori) de la „visul cel chimeric” eminescian, *Himera literaturii* se constituie deopotrivă în „căutare identitară” și elogiul adus meseriei scrisului, aport la „mărturia unei generații” în „dosarul” privind viața românilor în țarcul roșu, spre final de secol XX. Dincolo de reproșul unor derapaje discursive care țin probabil de meteahna lăcomiei de text, a aglutinării detaliilor rebarbative – cumva explicabile pentru acest gen prozastic –, memorialul lui Lazu & Murgeanu lasă finalmente impresia unei cărți încheiate, epuizate în materia și spiritul ei. Dacă ar fi să-i pun un moto acestei *himeriade* scrise la două mâini, cel mai potrivit pare un vers din Alfred de Musset, citat de Murgeanu: „Mon verre n'est pas grand, mais je bois dans mon verre”.

cronica de teatru

NICOLAE PRELIPCEANU

DOI „DEPENDENȚI” ȘI-UN INDEPENDENT

Începutul anului ne-a fericit cu două premiere. Cea dintâi la Teatrul Bulandra, în sala de la Izvor, după o piesă din 1633, deci din epoca post-Shakespeare, semnată de John Ford, *Ce păcat că-i curvă*. Un spectacol de Alexandru Darie, cu Vlad Logigan, Emilia Bebu, în rolurile unui fel de Romeo și Julieta, incestuoși, căci sunt frați dar se iubesc nu ca atare, cu Romeo Pop în rolul nefericitului tată, cu Cornel Scripcaru într-un foarte credibil călugăr, Fratele Bonaventura, cu Claudiu Stănescu, într-un rol de personaj malefic, foarte nuanțat jucat. Ion Cocieru și Marius Chivu au făcut două roluri comice care mai întrerup tensiunea tragică a piesei, rescrisă de Oana Turbatu. În ciuda inactualității temei, spectacolul își prinde spectatorii și îi face să uite că e dintr-o altă lume și o altă morală, rămânând fixați pe eternul uman al dragostei nefericite. De altfel, autorul iese remarcabil din tiparele vremii, balansând cu multă acuratețe între condamnarea iubirii incestuoase și justificarea oricărei iubiri, prin pasaje din Biblie, adăugate în scriitura modernizată, e drept. Aș fi nedrept dacă n-aș cita-o și pe Oana Ștefănescu într-un foarte uman și nuanțat rol de doică, dar va trebui să fim atenți de acum înainte și la alte două actrițe care promet: Nicoleta Hâncu și Irina Ungureanu. De reținut scenografia lui Octavian Neculai. Alexandru Darie știe să pună poezie în spectacolul său, perechea de îndrăgostiți sortiți nenorocului parcă plutește deasupra unei pelicule de intrigi și interese meschine, deasupra atâtor bariere puse în calea fericirii și a realizării omului visător în această lume. Schimbarea culorilor înaltelor fâșii transparente care împart un prim fundal al scenei se petrece sincron cu sentimentele și stările lor, cu trăirile ieșite din zona comunului, iar regizorul știe să transpună toate acestea fără ostentație, cu o finețe proprie unui artist autentic și original. O mână de maestru a avut Alexandru Darie și în alegerea actorilor, astfel încât distribuția este

aproape aceea ideală, în orice caz avem actorul potrivit în rolul potrivit, în cele mai multe cazuri.

Cea de-a doua premieră vine chiar din timpul lui Shakespeare, *Eduard al III-lea*. Sala Mare a Teatrului Național din București a fost plină și entuziastă la spectacolul pus în scenă de Alexandru Tocilescu, în compania lui Dragoș Buhagiar, autorul unei scenografii și funcționale și frumoase, în jurul căreia regizorul a țesut o adevărată mreajă de imagini luminoase, filme de bătlie din secolul trecut sau din altele, turnate în sec. XX. Piesa este destul de lipsită de unitate, prin dilatarea, probabil, exagerată a episodului amorului regelui (Ion Caramitru) pentru contesa de Salisbury (Crina Mureșan), o piedică în calea proiectatului război împotriva regelui Franței, anunțat cu surle și trâmbițe la început. De altfel, între cele două părți se pierd și unele personaje. Cum e tatăl contesei, contele de Warwick, interpretat corect de Eusebiu Ștefănescu în prima parte, dar redus la figurație în a doua. Povestea însăși poate părea prea naționalistă, dar dacă am judeca lucrurile din sec. al XVII-lea sau dinainte cu măsurile de azi, ce ne-ar mai rămâne din marii artiști ai epocilor trecute? I-am mai remarcat în roluri expresive pe Constantin Dinulescu, Daniel Badale, Șerban Ionescu, Dragoș Stemate, Mircea Anca. Ion Caramitru face un remarcabil rol în prima parte, demonstrând calități nesperate de actor de comedie, în cea de-a doua fiind trecut la rolurile de conducător eroic și neîndurător nici cu propriul său fiu.

Piesa lui Shakespeare i-a fost „acordată” de exegeți și editori cu intermitențe. Cei care afirmă răspicat că abia în ultimii ani s-a dovedit că ea îi aparține Marelui Will se înșală, traducătorul ei, George Volceanov, un maestru al acestei profesii, reia, în studiul introductiv la ediția românească de la Paralela 45, toate avatarurile acestei piese din seria celor istorice și în care Shakespeare concentrează și siluiește datele istoriei după dramaticul său plac. Pe scurt, Eduard al III-lea este inițiatorul războiului de 100 de ani, cu bătlia de la Crécy, din 1346, orașul Calais cade un an mai târziu, iar Ioan al Franței, Jean de Valois, este capturat abia în bătlia de la Poitiers, în 1356. Or, în *Eduard al III-lea* le avem pe toate, și victoria englezilor la Crécy, și căderea orașului Calais imediat după asta, ba și capturarea lui Ioan al Franței, cu toate că prima bătlie nici n-a fost dată împotriva lui, ci împotriva lui Filip cel Frumos. Dar nu ne ducem la spectacolele cu piesele lui Shakespeare ca să învățăm istoria Angliei.

Un prieten, irlandez, era scandalizat de naționalismul subiectului, de felul în care sunt îngroșate figurile regelui Scoției și a însoțitorului său. E drept, iar cineva se întreba dacă s-ar putea juca azi o piesă despre luptele dintre români și unguri. De fapt, așa se judeca și în vremea lui Shakespeare, când, după moartea Elisabetei, a venit la tronul Angliei și al Scoției, unificate în mod pașnic, Iacob, un rege scoțian. Piesa a fost scoasă

de pe afiș, ca să zicem așa. Pe urmă, ea s-a jucat cu intermitențe, cu modificări importante. Așa era, câteva sute de ani mai târziu, și în comunism: cenzura veghea ca nu cumva, în vreo pagină literară, să fie jignit un „popor vecin și prieten”, adică din zona lagărului instituit de ruși.

Dincolo de toate aceste amănunte și date, care au fost de natură să strice viața unor scriitori și pe vremea lui Shakespeare și, mai încoace, pe vremea lui Stalin și Ceaușescu, spectacolul lui Tocilescu are mult umor, este construit cu imaginație, meciul de rugby între cavalerii regatului Angliei, arbitrat de rege, face o bună introducere într-o poveste care oscilează între parodie și dramă națională, în maniera de neegalat a acestui regizor inconfundabil. Chiar așa lipsit de unitate între partea întâi, tentativa eșuată a regelui de a o seduce pe contesa de Salisbury, și a doua, cea eroică, spectacolul este unul demn de atenție.

În afara acestor două premiere, am mai văzut un spectacol extrem de discret, cu *Tabloul* de Eugène Ionesco, în regia, scenografia și ilustrația muzicală a lui Dan Victor. Spectacolul se joacă din când în când, când se poate, la așa zisul teatru *La Scena*, deasupra unui fel de bar-restaurant. Dan Victor a convocat trei actori tineri, Mihai Baranga (în rolul Bărbatului cel Gras), Nicolae Nastasia (Pictorul) și Geta Marin (Alice) pentru un spectacol cu adevărat independent, din păcate independent și de public, pentru că prea puțină lume urcă până în podul de pe Călărași. Piesa lui Ionesco este urmată destul de fidel de regizor și de actori, dacă facem abstracție de faptul că s-a suprimat un personaj episodic, care i se va fi părut regizorului redundant. Piesa a fost subintitulată de autor „păpușăreală”, într-o foarte bună traducere, ca a întregului text, făcută de Vlad Zografi și de Vlad Russo. Dacă intrarea în „sala de spectacole” e tristă și abandonată, înăuntru spectatorul are revelația unui spectacol de bună factură, cu actori care-și asumă profund rolurile, făcând impresie asupra publicului, atâta cât este el.

cronica plastică

IOANA VLASIU

PETER JACOBI PEREGRIN PRIN TRANSILVANIA

Sculptorul Peter Jacobi se numără printre artiștii care au simțit nevoia să reia legătura cu România, întreruptă cu mulți ani în urmă, în 1967, când cu ocazia participării la Bienala de la Veneția decidea să emigreze. Revenirile lui în țară după căderea comunismului au cunoscut cel puțin două momente importante – expoziția din 1993 de la București, la Artexpo, itinerată în anul următor la muzeele de artă din Sibiu, Craiova, Brașov, Bistrița, apoi expoziția de anvergură din 2002 de la Muzeul Național de Artă din București. Instituțiile care le-au găzduit își au meritul lor, dar nu e mai puțin adevărat că lui Peter Jacobi publicul românesc nu i-a fost indiferent și cu atât mai puțin refacerea legăturilor, imposibil de întreținut în condițiile existenței cortinei de fier, cu mediul unde s-a născut și s-a format ca artist.

Poate că adevărata întoarcere acasă a lui Peter Jacobi o reprezintă campania de fotografiere a bisericilor din Transilvania, începută în 2004 și continuată în 2005, când timp de două luni colindă satele săsești cele mai îndepărtate, inventariind peste o sută de localități cu pasiunea și acribia unui cercetător dedicat subiectului său, dar și cu nostalgia fiului rătăcitor. Parte din miile de fotografii fac obiectul unei ample expoziții deschise în decembrie 2007 la Muzeul de istorie bucureștean. Originar din satul Streitfort (Mercheașa) prin tatăl și bunicii săi, Peter Jacobi se naște la Ploiești, avatarurile familiei sale în anii războiului și imediat următori ducându-l prin multe locuri ale României.

Bisericile fortificate ale sașilor din Transilvania, unele datând din sec. al XII-lea, formează un patrimoniu istoric și cultural excepțional, amenințat astăzi mai mult ca niciodată prin plecarea masivă a sașilor după al doilea război mondial care s-a accentuat după căderea comunismului până la limita dramatică a depopulării totale a unor sate. Bisericile nu își mai pot împlini rostul, credincioșii de care și pentru care fuseseră ridicate nu le mai pot purta de grijă. Singura șansă a conservării lor, dincolo de

obligățiile autorităților locale sau ale organismelor specializate în conservarea și restaurarea patrimoniului național mai mult sau mai puțin eficiente, rămâne interesul și efortul unor entuziaști care, ca Peter Jacobi, se dedică unei nobile (imposibile?) misiuni: salvarea monumentelor.

Munca lui Jacobi reunește datele și exigențele unei cercetări istorice și antropologice cu cele ale unui reportaj. Într-o primă fază, o selecție de fotografii a fost pusă pe Internet împreună cu un apel pentru salvarea monumentelor. Prima urgență era mobilizarea resurselor pentru a opri distrugerea în unele cazuri deja avansată a monumentelor. Fișele anexate fiecărui monument menționează starea lui generală și urgențele privind remedierea deteriorărilor. Sunt menționate furturile unor altare sau obiecte de preț, precum și deplasarea lor în alte locuri mai sigure. Existența unor restaurări mai vechi sau mai noi este de asemenea indicată. Casele parohiale sau diversele clădiri anexe fac și ele obiectul unor observații de detaliu. Se ajunge la un fel de succintă fișă clinică, uneori cu mențiunea numărului de sași încă prezent în localitate la acea dată. Interesante sunt cazurile, foarte rare de altfel, de preluare a unor biserici evanghelice de către ortodocși. Bisericile de la Dorolea (Kleinbistritz) sau Dumitrița sunt astfel de exemple de aculturație, pitorești ca spectacol vizual prin însuși eclectismul lor – elemente de cult ortodox și decor folcloric românesc suprapuse unui plan și unei structuri spațiale protestante. Iconostasul ia locul altarului, o zugrăveală veselă și pestriță și ștergare brodate cu flori roșii se adaogă arhitecturii existente, subminând austeritatea cultului reformat.

Dincolo de aspectul documentar și imediat practic, Peter Jacobi urmează o traiectorie afectivă, se adâncește în propriul trecut, face un pelerinaj la sursele civilizației transilvănene.

Emoționante sunt imaginile îngrijitorilor bisericilor, acolo unde mai există așa ceva, cu toții oameni trecuți de 70 de ani. Martin Werner din Meschendorf are 95 de ani. În sat mai sunt 5 sași. „Nici un urmaș pentru Martin Werner”, notează sec Peter Jacobi. Acești ultimi supraviețuitori par desprinși din „Deșertul tătarilor” al lui Dino Buzzati unde păzitorii ultimului avanpost de mult abandonat de la marginea regatului continuă să-și îndeplinească datoria, să trăiască după severe reguli militare și să vegheze cu ochii aținți în zare într-o așteptare fără sens.

În astfel de locuri, inscripțiile de pe pereți precum acel drastic „Roagă-te și muncește” („Bete und arbeite”), formează elementele unui cod moral care răsună astăzi în gol. Uneori ai impresia că ți s-ar adresa direct, ca un reproș pentru trecătorul grăbit și superficial care ești, precum acel patetic „Rămâi cu noi, se lasă seara” („Bleibe bei uns denn es will Abend werden”) din biserica de la Bunești. Un suflu al părăsirii, al extincției bântuie toate aceste imagini.

Deși spațiu familiar în care Peter Jacobi se regăsește prin origine și educație, este încă loc aici pentru aventură, o aventură artistică în primul rând. Sunt fotografiile care focalizează imagini aparent fără legătură cu monumentul și care, în lipsa identificării lor, ar fi greu localizabile. Insolitul țâșnește chiar din miezul familiarității. Devine vizibilă în aceste situații o întreagă cultură artistică contemporană în care fotografia e utilizată ca mijloc original de producere de imagini. Ascunzișurile bisericilor sau turnurilor, acele părți ale construcțiilor care nu sunt destinate uzului comun oferă privirii lui Peter Jacobi o materie primă foarte bogată. Podurile bisericilor sunt un fel de spații miraculoase. Bachelard credea că „podul atribuie unei case o înălțime specială, o face să participe la viața aeriană a cuiburilor”. („par le grenier la maison prend une singulière hauteur, elle participe à la vie aérienne des nids”.) Acoperișurile ciuruite din fotografiile lui Jacobi lasă să străbată lumina în întunecimea podului ca o boltă înstelată. Podul acesta e un loc al visării, al unei neașteptate deschideri cosmice. Și Brâncuși în fotografiile propriilor lucrări prin care încerca să impună privitorului o anume percepție și interpretare a operei, imprima fotografiei o funcție proiectivă, anticipatoare, totodată intens poetică.

Alteori podurile păstrează încă lăzile de depozitat alimente cu forme de sarcofag antic, de unde puternica sugestie de spațiu funerar. Privind aceste fotografii de la Henndorf (Brădeni) am avut o clipă impresia că mă aflu în British Museum în sala sarcofagelor egiptene. Obsesia thanatică traversează întreaga activitate artistică a lui Peter Jacobi de la un moment dat încolo. Buncărele, munții de moloz atât de stranii formați din dărâmăturile de după război, integrați, paradoxal de pașnic, în peisaj și botezate, cu resemnare și umor, Monte Scherbellino, mormintelor românilor și germanilor celebri, de la Emil Cioran, Mircea Eliade, Eugène Ionesco și Tristan Tzara la Paul Celan, de la Carl Fieltsch la Henri Nouveau, figurile încremenite ale doamnelor de altădată îmbrăcate în costum popular prin care efemerul se insinuează în durată, au format pe rând obiectul mai multor serii de fotografii cu intervenții digitale, lucrate în Germania începând de prin anii 80 încoace.

Noi serii tematice pornesc acum din experiența vizuală acumulată în contact cu monumentele transilvănene. Imaginarul lui Peter Jacobi reinvestește simbolic trecutul dezafectat, îl reabilitează în termenii propriei subiectivități. Interioarele turlor cu mecanismele lor primitive dar atât de perfecte ale orologiilor, pietre brute sau fasonate ca niște ovoide brâncușiene legate în plase de sfori, suspendate cu funii ele însele sugestive și spectaculoase, construcții simple, dar funcționale și eficiente, sunt mărturii elocvente ale mentalității de bricoleur despre care scria la un moment dat Levi Strauss. Ochiul lui Peter Jacobi vede aici situații plastice

inedite, instalații involuntare pe care le recuperează din perspectiva unei gândiri artistice actuale. Scheletul constructiv de lemn, șarpanta geometrică a bânelor multisekulare se revelează privirii sculptorului Jacobi ca sculptură conceptuală de cea mai riguroasă esență. Altarul acoperit cu o pâslă groasă trimite la situațiile plastice inventate de Beuys.

Înfruntarea dintre ordine și distrugere, dintre construcție și entropie este poate tema majoră căreia i se subsumează întreg acest capitol al activității lui Jacobi. Și, paradoxal, sensul distrugerii, al abandonului este mai acut acolo unde ruina nu și-a început încă lucrarea, unde totul este încă ordonat și bine întreținut, dar unde muzeificarea a luat locul vieții.

Setul de fotografii cu calitățile lor documentare și artistice nu epuizează intervenția lui Peter Jacobi. Întreaga peregrinare din sat în sat, de la o biserică la alta, se încarcă cu valoare simbolică. Peter Jacobi e un alt peregrin transilvan, la alt ceas al istoriei, cu alte motivații și obsesii, care ridică un monument efemer monumentelor transilvănene vechi de șapte secole. Nu e vorba aici de nostalgie resemnată, pentru că în cazul lui Peter Jacobi contemplația nu este o piedică în calea impulsului de a acționa, adică de a salva ce mai e de salvat.

cronica de film

CĂLIN STĂNCULESCU

2007 – UN AN CINEMATOGRAFIC BUN

Anul cinematografic 2007 a adus pe ecranele românești opt premiere, un număr normal pentru eforturile Centrului Național al Cinematografiei care finanțează între 50 și 80% din bugetele de lucru ale filmelor. În topul spectatorilor români s-au situat în frunte două titluri: *4 luni, 3 săptămâni, 2 zile* de Cristian Mungiu și *California dreamin'* de Cristian Nemescu (regretatul cineast decedat într-un accident, cu puțin timp înainte de a face montajul final). Cele două opere s-au situat și în centrul atenției la mari festivaluri internaționale, primul obținând pentru România primul Palme d'Or la categoria ficțiune la Cannes, dar și Premiul FIPRESCI și Premiul pentru educație, urmând alte importante distincții la San Sebastian, la premiile Academiei Europene de Film și, în sfârșit, o nominalizare la Globul de Aur (premiile Asociației criticilor străini de la Hollywood). Și filmul lui Cristian Nemescu a obținut mai multe distincții la competiții internaționale și, după opinia mea, merita mai mult, *California dreamin'* fiind o autentică revelație ce exprimă concis și cu mare forță dramatică trista viață “made in Romania” de azi.

Dacă regizorul Cristian Mungiu a optat pentru o poveste sordidă din Epoca de Aur, bine scrisă, atent construită, cu finețe elaborată, Cristian Nemescu are în opera sa atuurile unui analist profund al anilor prezentului, când valorile se confundă, principiile se degradează, relațiile umane sunt infestate de trivialitate și absurd, iar detaliile emblematice sar în ochii spectatorilor, fără metaforizări gratuite. Filmul lui Nemescu este aproape de virtuozitate în conducerea actorilor (cu Armand Assante și Răzvan Vasilescu în roluri de Oscar), nu are nimic din zdrăngănelele patriotismului de carton din alte filme românești, egal depărtat fiind și de parabolele felliniene cu care unii cinești români aflați la vârsta senectuții își ascund lipsa de inspirație autentică.

Deși a ratat Globul de Aur, regizorul Cristian Mungiu a adunat multe satisfacții meritate în 2007, recunoașteri anunțate însă și de calitățile precedentului său Film – *Occident*.

Spuneam că 2007 este doar un an bun. De ce n-ar fi un an excepțional? Marile premii și numărul de spectatori (70.953 pentru *4 luni...* și 20.967 pentru *California...*), două criterii de referință pentru evaluarea autorilor n-au mai fost generoase pentru restul de titluri și autori.

Ticăloșii de Șerban Marinescu, o ecranizare după un roman prost de Dinu Săraru, este departe de calitățile cineastului care a apelat la Camil Petrescu și Marin Preda pentru a-și construi filmografia.

Logodnicii din America de Nicolae Margineanu rămâne un film ce etalează probleme, dar nu le rezolvă la nivelul dramaturgiei; tezismul și uneori vulgaritatea fiind, se pare, încă o modă greu de acceptat în cinematografia românească.

La fel *Îngerul necesar*, semnat de un talentat autor, Gheorghe Preda, propune inovații stilistice, exploatarea originală a minimalismului fără însă a le însoți de o coerență epică, relații firești între personaje sau logică interioară a sentimentelor ce le animă.

Un talentat documentarist, care uneori a ratat mari subiecte (*Franzela exilului* sau *Marele jaf comunist*), Alexandru Solomon se prezintă cu un lungmetraj dedicat postului de radio Europa Liberă – *Război pe calea undelor*, unde inovează metodele clasice de investigație (spectaculos interviul cu Carlos Șacalul) potențând interesul spectatorilor pentru un subiect de mare greutate.

În 2007 o serie de cineaști nu au avut premiere, și mă refer, în special, la cei ce dăduseră tonul înnoirii în anii precedenți: Cristi Puiu, Cornel Porumboiu, Cătălin Mitulescu, Tudor Giurgiu. Este posibil ca succesele trecutului să atârne greu în opțiunile scenaristice ale prezentului.

În orice caz, anul 2008 se anunță a fi nu numai anul unor spectaculoase premiere: Radu Gabrea cu *Cocoșul decapitat* și *Călătoria lui Gruber*, Mircea Daneliuc cu *Legiunea străină*, ”debutantul” Horațiu Mălăele cu *Nunta mută* etc., dar și anul intrării în producție a unor filme declarate câștigătoare la Concursul de proiecte al Centrului Național al Cinematografiei (director: Eugen Șerbănescu).

Printre proiectele filmelor de lungmetraj ficțiune au fost aprobate *Concertul* de Radu Mihăileanu (o ambițioasă coproducție internațională), *Principii de viață*, regia Tică Popescu, *Caravana cinematografică*, regia Titus Muntean, *Trupul dușmanului tău*, regia Mircea Daneliuc și *Proiecte de trecut*, regia Stere Gulea, după o proză de Ana Blandiana.

Printre câștigătorii secției de debut în ficțiunea de lungmetraj se numără Răzvan Rădulescu și Melisa de Raf cu *Felicia, înainte de toate*, Andrei Zincă cu *Puzzle* și Cătălin Apostol cu *Umilința*.

În cadrul secțiunii scurtmetraj ficțiune au fost selecționate 6 proiecte semnate de Vladimir Anton și Augustin Cupșa (*Trenul către București pleacă de la linia 3*), Marian Crișan (*Tot ce vreau de ziua mea*), Iulia Rugină (*Captivi de Crăciun*), Tudor Giurgiu (*Nunta lui Oli*), Tudor Giurgiu (*Home alone*) și Adrian Sitaru (*Pechinezul*).

Este posibil ca dintre aceste nume să se aleagă marii câștigători ai premiilor naționale și internaționale ale anului viitor. De altfel este și firesc când schimbarea de generații continuă într-un ritm mai alert și uneori cu cele mai spectaculoase și benefice surprize.

THOMAS MOORE

Cel din urmă trandafir al verii

Cel din urmă trandafir al verii ce-a fost
Se leagănă singur, stingher, în grădina cu brumă;
Tot ce-a fost floare, culoare, e stins, scuturat la pământ,
Veșteji corole fac palid covor grădinii de toamnă.

Nu vei sta singur nici tu, uitat pe tulpină,
Trandafir al aromelor verii, al petalelor roz
Care-și dorm la pământ somnul de iarnă:
Vei fi ca și ele fărâmbă, fir de velință,
Ofilit trandafir așternut pe țărână.

Vine vremea când jarul din inimi se stinge,
Fiorul de ieri se preface în picuri de rouă:
Și inima plânge, ghimpele doare,
Trandafir de dor și alean – ultimă roză a verii.

*Thomas Moore (1779-1852), poetul național și bardul Irlandei. The Last Rose of Summer, din volumul **Irish Melodies**, a făcut carieră atât prin vers cât și ca o creație muzicală de răsunet. Versurile poemului au fost puse pe note inspirând compoziții ale unor maestri ai romantismului, ca Robert Schuman și Hector Berlioz, și ale unor moderni, ca Charles Ives.*

Traducere și prezentare de ANDREI BREZIANU

recenzii

Prima antologie de poezie religioasă românească

Pan M. Vizirescu, colaborator marcant al revistei *Gândirea* din perioada interbelică și unul dintre apropiații lui Nichifor Crainic – doctrinarul „gândirismului”, s-a născut în anul 1903, în satul Branet, comuna Bârza, județul Olt. Studiile primare le-a urmat în satul natal și în orașul Slatina, iar pe cele liceale la Slatina și Craiova. În 1925 se înscrie la Facultatea de Litere și Filozofie din București pe care o absolvă în 1929. Urmează o perioadă de aproximativ un deceniu, când este profesor secundar la Cernăuți și București. În 1938 obține doctoratul în litere și filozofie cu o teză despre *Poezia specificului național*, sub îndrumarea profesorului C. Rădulescu Motru. Din 1940 intră în activitatea politică și ziaristică, la Direcția Presei din Ministerul Propagandei din timpul guvernării antonesciene. Peste numai cinci ani, viața lui Pan M. Vizirescu se va transforma într-un lung șir de suferințe, căci în 1945 este condamnat la muncă silnică pe viață. Va scăpa de închisoarea comunistă într-un mod absolut curajos și original, pe care l-am întâlnit numai în romanul lui Augustin Buzura, *Fetele tăcerii*; adică va sta ascuns aproape un sfert de veac în casa părinților săi, la Slatina.

Pan M. Vizirescu a fost unul din cei mai longevivi scriitori români, măsurându-și vârsta cu secolul XX, pe care l-a trăit aproape integral. Când l-am văzut la televiziune, după 1990, într-o „convorbire literară” cu Ana Blandiana am avut sentimentul că răsfoiesc vechi pagini de istorie și presă literară românească. Un asemenea sentiment am trăit numai la întâlnirea cu Victor Eftimiu, care la Blaj, în 1967, vorbea despre Al. Macedonski, Caragiale, Titu Maiorescu, Coșbuc sau Iosif – poeți care pentru noi erau „nume” din istoria noastră literară, ca despre niște cunoscuți sau prieteni. Cred că a fost unul dintre puținii supraviețuitori, dacă nu singurul, din colaboratorii revistei *Gândirea*, care după 1990, își reia apariția într-o serie nouă, iar Pan M. Vizirescu devine directorul onorific al publicației, și un colaborator permanent al ei, publicând articole și poezii, evocând pe marii scriitori de la *Gândirea* sau recomandând spre publicare pagini exemplare din vechea serie a revistei. A trecut la cele veșnice în anul 2000, după ce o serie de edituri din Slatina și din Iași, îndeosebi, s-au arătat interesate de publicarea paginilor sale mai vechi sau inedite.

În dicționarul de literatură română, poezia lui Pan M. Vizirescu este prezentată cu exagerată exigență din perspectiva unor critici aparținând generației optzeciste, cu prea puțină înțelegere afectivă pentru lirica tradiționalistă a *Gândirii* interbelice. Dar în istoria literaturii române Pan M. Vizirescu are un merit de pionierat: este autorul primei antologii de poezie religioasă românească: *Poezia noastră religioasă*, editura Mitropoliei Ortodoxe, Cluj, 1943. Cartea constituie și debutul său editorial. Încă de când era profesor la Cernăuți, așa cum ne spune în paginile sale memorialistice, s-a simțit atras de ideologia și literatura *Gândirii*, îndrumată de Nichifor Crainic și nădăjduia cu emoție să devină unul dintre colaboratorii revistei. Apreciat de Nichifor Crainic va și deveni un nume frecvent în paginile publicației și teza sa de doctorat *Poezia specificului național* nu este străină de specificul revistei, de ideologia estetică a lui Nichifor Crainic, dar și de preocupările sale; iar idei din teza de doctorat vor constitui tot atâtea sugestii pentru alcătuirea unei antologii de poezie religioasă românească, peste cinci ani. Apariția ei are semnificația unui protest liric: apărută în 1943, când Transilvania de Nord era sfâșiată prin nedreptul Dictat de la Viena, antologia lui Pan M. Vizirescu, avea rostul unei afirmări perene a spiritualității românești, ca și antologia lui Emil Giurgiuca, *Transilvania în poezia românească*, apărută tot în 1943. Și tot în același an, 1943, la Oradea apare o altă antologie de poezie religioasă, cu un titlu atât de frumos, *Poeți în rugăciune*, alcătuită de preotul greco-catolic și canonicul Ioan Georgescu, pe care am și reeditat-o în urmă cu câțiva ani. Este un exemplu frumos și emoționant cum cele două strane ale Bisericii naționale, (ortodoxă și greco-catolică), găsesc într-un moment de cumpănă al istoriei noastre să ofere credincioșilor un reazim sufletesc și o nădejde în viitor prin aceste florilegii de poezie creștină. Antologia preotului canonic Ioan Georgescu este mai bogată înmănunchind în 258 de pagini poezii de inspirație religioasă de la Ion Heliade Rădulescu și până la I.M. Rașcu, adăugând la sfârșit pe lângă un indice de nume și „un indice de materii”, prin care această crestomație poate fi citită și tematic, în funcție de marile sărbători ale creștinătății, de figurile tutelare ale credinței, de servicii divine etc: Către Creator. Providență. Dumnezeire; Către Iisus în general; La nașterea lui Isus; Pentru Patimile, Moartea, Învierea Domnului; La Maica Domnului; La sfințiri de biserici; Pentru întâia cuminecare; Pentru serbări religioase și naționale; Îndemnuri la rugăciune etc.

Selecția lui Pan M. Vizirescu este mai exigentă. În 156 de pagini el publică poeziile de inspirație religioasă a 19 poeți – de la Grigore Alexandrescu la Donar Munteanu. Dintre cei 19 poeți – majoritatea sunt nume proeminente ale liricii românești: Gr. Alexandrescu, Eminescu, Coșbuc, Goga, Șt. O. Iosif, Nichifor Crainic, Mihail Codreanu, V. Voiculescu, Ion Pillat, Lucian Blaga – nume care vor fi reținute de toate antologiile de poezie religioasă de după 1990. Lipsesc, și nu chiar surprinzător numele lui Al. Macedonski, Arghezi, poeți pentru religiozitatea cărora Nichifor Crainic în cursul universitar, *Spiritualitatea poeziei românești* (și pe care desigur Vizirescu îl cunoștea!) manifesta serioase rezerve. Chiar despre Lucian Blaga – poet religios Crainic se exprimă reticent (suntem în anii de după 1940, când poetul *Nebănuitelor trepte* este atacat de profesori de la Teologia ortodoxă din Sibiu pentru poziția lui față de creștinism) și aceste

aprecieri reticente se vor simți și în prefața și în selecția lui Vizirescu. Deși îl menționează în studiul introductiv pe V. Alecsandri cu *Imn religios*, în antologie poetul *Pastelurilor* lipsește. Din majoritatea poezilor se reproduc 2-3 poezii; din Crainic – 13, pentru că este „poetul nostru creștin prin excelență” (așa cum avea să-l caracterizeze mai târziu profesorul și teologul Dumitru Stăniloae, așa cum este Rilke la germani și Claudel la francezi; urmează V. Voiculescu – din care selectează 10 poezii, Ion Pillat – cu 6 poezii și Coșbuc cu 4 poezii.

În dezvoltarea poeziei religioase românești, Pan M. Vizirescu distinge *trei momente caracteristice*, „din punctul de vedere al ideologiei și al preocupărilor pe care le prezintă: *momentul inițial* (neinspirată denumire!) *momentul Coșbuc-Goga* și *momentul gândirist*”.

Momentul inițial este reprezentat de doi poeți din perioada pașoptistă, Gr. Alexandrescu și V. Alecsandri, și de unul din perioada marilor clasici: Mihai Eminescu. Despre Gr. Alexandrescu (din care autorul reține *Rugăciunea*), Nichifor Crainic se exprima entuziast și superlativ: „Dacă autorul ei (al poeziei *Rugăciunea* n.n.), ar fi fost un imnolog din veacurile clasice, ea ar face parte astăzi din ritualul sacru al bisericii. Să ne măgulim cu gândul că cel care a plăsmuit-o e întâiul mare poet român, care cu gest de ctitor, își oferă sufletul pe palme ca templu al Duhului Sfânt”. În acest „moment” al poeziei religioase românești, ea e redusă cantitativ („pentru o întreagă epocă nu sunt decât 4-5 bucăți mai de seamă”); sub formă de imn și rugăciune, „predomina sentimentul de adorație față de Dumnezeu, conștiința nimicniciei omenești și adâncă resemnare în fața atotputerniciei divine”. Momentul acesta se caracterizează „printr-o tematică sumară și printr-un subiectivism în care se răsfrânge dogma creștină prin ceea ce are mai general și mai aproape de înțelegerea noastră”.

Al doilea moment, Coșbuc-Goga – introduce o viziune nouă. Coșbuc „a poetizat întreaga viață sufletească a poporului român”. În opinia lui Pan M. Vizirescu poezia care sintetizează întreaga lume și atmosferă a creațiilor sale este poezia *La Paști* – care se și bucură de comentariul cel mai generos. (Pentru C.D. Gherea în *Poetul țărănimii*, poezia-sinteză era *Noapte de vară*: „Nu știu dacă din întâmplare sau dinadins, Coșbuc a așezat în fruntea volumului *Balade și idile*, poezia *Noapte de vară*. Știu însă că locul ei este foarte potrivit, pentru că într-o oarecare măsură e reprezentativă pentru întreaga creație a poetului”). De la spiritul abstract și mărturisitor al *momentului inițial*, „ni se oferă acum poezia religioasă animată de elementul viu al cadrului etnic, cu înalte manifestări de viață”, o poezie în care este exprimată sincera participare a omului la rânduielile vieții creștine”. Și Octavian Goga aduce în poezia religioasă românească o notă nouă, și pe marginea profesiunii de credință din *Rugăciune*, arată această noutate de viziune: „Poetul se arată în fața lui Dumnezeu obosit de viață și de căutările zadarnice care-i deschid perspectiva rătăcirii pe drumuri prăpăstioase. Sufletul lui, însă, e pur și însetat de înălțimi. Nu cere nimic pentru sine. Dorește o totală eliberare din lumea ispitelor și a bucuriilor personale”.

Prin „momentul gândirist”, poezia religioasă intră într-o fază nouă: „poezia religioasă devine un adevărat curent literar căruia i se alătură și talentele reprezentative ale tinerei generații”.

Antologia reține, semnificativ, 11 poeți, toți colaboratori ai *Gândirii*, deci mai mult de jumătate din numărul poezilor antologați, pentru a ilustra această aserțiune. Alături de Nichifor Crainic, Ion Pillat, Vasile Voiculescu, Lucian Blaga – numele cele mai reprezentative, sunt prezenți și alți poeți pe care antologiile de poezie religioasă de mai târziu nu i-au ocolit. Unii dintre aceștia (cum este George Gregorian sau Dumitru Ciurezu, ca să dăm numai două exemple) se pare că sunt nedreptățiți în continuare, și o selecție reprezentativă din lirica lor religioasă ne-ar convinge de această injustiție literară.

În ultimii ani ai vieții, la Mănăstirea Rohia, N. Steinhardt – într-o convorbire cu Zaharia Sângeorzan, a fost întrebat și despre literatura religioasă românească pe care o cunoștea foarte bine. După ce enunța câteva *scrieri teologice* fundamentale, monahul de la Rohia, adaugă la această întrebare, *două volume utile*: 1) Ilarion V. Felea: *Dumnezeu și sufletul în poezia românească contemporană* (Cluj, 1937) și 2) Pan M. Vizirescu, *Poezia noastră religioasă*, (Cluj, 1943). Utilitatea despre care vorbea autorul *Jurnalului fericirii* s-a manifestat în câteva direcții: una de largă semnificație patriotică, națională, exprimând în 1943, an al durerii românești – sentimentul creștin al speranței în dreptate prin intermediul poeziei religioase. Toate acestea îndreptățesc o reeditare a ei.

ION BUZAȘI

Un zmeu ca toți oamenii

Conversiunea biografiei în istorie narativă. Gorjeanul Ion Cepoi, poet, prozator, cronicar dramatic, publicist, își asumă un anume risc, scriind un roman istoric, *Zmeul de hârtie* (Editura Centrului Județean al Creației Gorj, Târgu-Jiu, 2006), azi, când specia pare desuetă. Pe de altă parte, formula *retro* este cu siguranță mai utilizată ca oricând, mai ales atunci când, ca în cazul de față, i se acordă și coordonate autentice.

Recurgând la tehnica retrospectivității, autorul pune un octogenar, pe *dumnealui pitarul* Costache Stanciovici-Brănișteanu, să rememoreze momente semnificative ale propriei vieți, dar și povestea urbei în care își duce vâleatul. El este unul dintre venerabilii Târgu-Jiului, organizatorul zelos al învățământului public, promotorul mai tuturor evenimentelor culturale, spirit novator, insurgent, căuzaș pașoptist. Fostul profesor, înălțat la rangul boieresc de *pitar*, este o sursă inepuizabilă de informații pentru cei care vor să recupereze trecutul, cum ar fi Alexandru Ștefulescu, feciorul popii, hotărât să scrie o istorie cât mai autentică a Târgu-Jiului. De altfel, el și avocatul Franț Milescu, proprietarul primului teatru din oraș, răscolesc amintirile bătrânului, realizând un fel de *romanț* memorialistic al primei jumătăți a veacului al nouăsprezecelea, sprijinindu-se pe fapte și personalități reale de pe meleaguri gorjene. Printr-un discurs pitoresc arhaizat, autorul reconfigurează o atmosferă de epocă, recurgând la numeroase referințe livrești-istorice, culturale, sociale –, reînviind spiritul iluminist și reformator al

vremii, totul convertit într-o senină, agreabilă narațiune. Eroii sunt tinerii luminați ai timpului, care își asumă misiuni culturale și politice, înființarea școlii, a teatrului, ridicarea nivelului de trai și de civilizație al țăranilor, al târgoveților, idealuri cristalizate în programul mișcării pașoptiste. Frumusețea unui asemenea roman istoric nu constă, așa cum ne-am aștepta, în elanurile sale romantice, ci în trăsăturile lui clasice, într-o bună documentare, într-un limbaj echilibrat, puțin arhaizat, într-un ușor mesaj cultural și de pedagogie a trecutului, într-un realism livresc, folosindu-se frecvent citatul de epocă.

Obținându-se aspectul vechi al stampelor, este prezentată o călătorie cu căruța de poștă, la București, unde stolnicul Barbu Vișoreanu are *treburi politicești de regulat*, și participă chiar la o întrevedere cu contele Kiseleff, pentru a-i solicita deschiderea la Târgu-Jiu a unei *școale* în limba română. Autorul este un bun portretist, atent la detalii fizionomice și vestimentare, precum și un fin observator al caracteristicilor epocii de tranziție, al amestecului dintre tradiția fanariotă, încă prezentă, și noua modă evropenească: „în loc de antereu, feregea și caftan, ori de cizmulițe galbene de meșină, boierii mai tineri luaseră obiceiul să poarte frac despicat în spate ca o coadă de rândunică, o cârpă neagră la gât și pantaloni strâmți pe picior de sus până jos, legați cu elastic sub talpă și atât de sugrumați pe piele, de li se vedea – mai mare rușinea! – toate cele care nu trebuie văzute!” (p. 32). Scriitura pare a unui Sadoveanu muntean, având dulceața vorbirii, dar și o sobrietate cumpătată, o cumițenie a verbului. Cartea este de tipul, practicat epic, al istoriei unui oraș. Datele reale sunt translatate într-o bine organizată poveste, reconstituind epic o epocă, o culturalitate, reanimând personalitățile, îmbrăcându-le în haloul mentalităților, în entuziasmul social dintr-o perioadă aurorală, jalonată de luptele pandurilor, de suflul democratic pașoptist ori de eliberarea de sub turci.

Elementele în care scriitorul excelează sunt tablourile mari sociale, viața publică, privită în înfățișările ei diverse, scenele de grup, cum ar fi petrecerea negustorilor, de Paște, în curtea jupânului Neagoe Starîșin, cu risipă de bucate și băuturi, cu lăutari, după tipicul balcanic, agrementată cu danț, oftături, plâsete, *amestec pestriț de caftane și surtucuri, de iminei și ghetre, de işlice, șalvari sau pantaloni strânși pe piele* (p. 119), cu felinare aprinse în pari și lumânări pe mese.

Tot amintirile sunt cele care, datorate de această dată conului Franț Milescu, reconstituie viața teatrală a Târgu-Jiului, înfiripată și susținută de pasiunea avocatului pentru cultură și mai ales de atragerea unor mari actori și a unor trupe de teatru renumite, Millo, Aristizza Romanescu, Pascaly, Vlădiceanu. Inserarea în narațiune a numeroase documente autentice face deliciul cărții prin arhaicitatea și inocența stilului.

Pe lângă istoricul școlii din Târgu-Jiu și al extinderii acesteia în toate satele județului, pitarul Costache evocă o serie de personalități ale trecutului, printre care pe cea a lui Tudor Vladimirescu, ori face tabloul vizitei în urbea gorjeană a generalului Kiseleff. Narațiunea este plină de patos, autorul încărcând afectiv prezentarea societății de altădată, iubind deopotrivă tagma negustorilor, mai frustă, ori pe cea sofisticată a boierilor, admirând pornirile iluministe/culturale ale vremii, interesul obștii pentru școală, pentru reprezentațiile teatrale, pentru

civilizarea spațiului urban și cultivarea grădinii publice, preocupările pentru conservarea trecutului prin înființarea unui muzeu, organizarea de către Anița Culcer-Bălcescu de serate muzicale, apariția ziarelor locale.

Romanul face o călătorie în timp – octogenarul Costache Stancioviți o face în propriul trecut –, redescoperind un model/stadiu social, o mentalitate culturală, o fervoare autentică, un fel de copilărie a viitoarei României, aspecte contemplate cu seninătate, cu admirație și cu o anume înțelepciune. Apar personalități cu atestare istorică, devenite personaje vii, implicate direct în evenimente, generalul Gheorghe Magheru, stolnicul Barbu Vișoreanu, sameșul Moangă, Ianache Sâmboteanu. Răsfoind în propria arhivă, pitarul dă peste *Memoriul asupra întâmplărilor de la 1848*, prilej de a reînvia întâmplările dinamice, tensionate, pline de entuziasm ale revoluției pornite de pe meleaguri oltenesti, prin *proclamația* de la Islaz. Uneori cartea idealizează, exprimând o atitudine paseistă, simplificând, dar dramatismul, mesianismul epocii, voluptatea și știința construcției narative sunt indici axiologici. Caracteristica de bază este însă modalitatea insolită de a personaliza istoria, felul cum aceasta se transformă în destine, se trăiește. Concluzia care se impune este că viața omului este sufletul istoriei, un parcurs care trebuie să ducă întotdeauna undeva. Subtextual, povestea include o meditație filosofică asupra rostului existenței.

Cartea lui Ion Cepoi nu este spectaculoasă, nu se remarcă prin tehnici narative ori prin rafinamente analitice, virtutea ei constând în siguranța construcției, în priceperea de a crea dimensiunea epică a unui scenariu istoric, în poezia trecutului, în frumusețea limbii, realizând astfel un roman de tip parabolic, o mică epopee datorată ținutului natal.

PAUL ARETZU

miscellanea

Scurtă istorie a mărtişorului. Mărtişorul, obiect pe care mai ales noi, bărbații, îl achiziționăm și îl oferim în mod ritualic în fiecare an este nu numai o sursă de bucurii și un mijloc de exprimare a afecțiunii, ci și un fapt cultural care are o istorie îndelungată.

Într-o lucrare apărută în 1899, Simion Florea Marian, unul dintre părinții etnografiei românești, vorbește despre mărtişor cam așa: “În cele mai multe părți din Bucovina și mai cu seamă din Moldova, Muntenia și Dobrogea este datină ca părinții să lege de 1 Martie copiilor sei câte-o monedă de argint ori de aur la gât sau la mână. Moneda acesta, care e de regulă atârnată de o cordea roșie ori de un găitan compus din doue fire resucite de mătăasă roșie și albă, sau dintr-un fir de arnicu roșu și unul de bumbac alb sau și din mai multe fire de argint și de aur, se numesc *Mărtişor*, *Mărtiguș* și *Marț* (cf. S.F.Marian – *Sărbătorile la români*, vol II, Editura Institutului de Arte Grafice, Carol Göbl, 1899, p.137).

În societatea românească tradițională mărtişorul îndeplinea o funcție de protecție. Posesorul său era protejat împotriva bolilor și a nenorocului. Totul decurgea conform unor reguli stricte: “Punerea sau legarea Mărtişorului se întâmplă de regulă la 1 Martie des-de-dimineță, până nu răsare soarele. Tot odată e de observat că părinții, când îl

pun, se feresc ca să nu-i vadă vreo femeie însărcinată, căci atunci, zic ei, că se pătează copiii pe ochi. Unii copii portă mărtişorul 12 zile la gât, iar după aceea îl leagă de ramura unui pom tânăr. Și dacă în acel an pomului îi merge bine, se crede că și copilului încă îi va merge bine în viață. Alții îl țin la gât până ce văd primul pom înflorit, și atunci îl lasă pe rămurelele aceluia pom, anume ca să fie sănătoși și frumoși ca florile pomului respectiv” (ibid., p.138).

Prin Muntenia purtau mărtişor la gât sau la mână nu doar copiii mici ci și fetele mari sau nevestele tinere ca să nu fie arse de soare: “ Cine poartă mărtişoare/ Nu mai e pârlit de soare”.

M-am întrebat odată de ce mărtişorul este rezultatul întretăierii unui fir roșu și al altuia alb. Ce semnificație aveau roșul și albul pentru țărani noștri? Se zice că Baba Dochia avea o noră pe care nu o iubea deloc. Voia cu orice preț să scape de ea. Într-un an îi vine ideea de a o trimite pe 1 martie să spele la râu lâna până când din neagră ce era o va face albă. Fetei îi sare în ajutor un voinic. Acesta o învață să frece lâna cu o piatră. Fata îl ascultă și când bagă piatra în apă din ea iese o spumă roșie ca sângele și apa începe să clocotească.

A fost o vreme în care, prin unele locuri, mărtişorul se făcea dintr-un fir alb și altul negru. Se purta nu numai la mână, ci și la glezna piciorului.

La 1899, S.Fl.Marian constată că la sat obiceiul este pe cale de dispariție. “Acuma însă această datină strămoșească a început în cele mai multe părți, și cu deosebire în Moldova, a se perde, iar în Bucovina, care s-a ținut odinioară de Moldova, numai rar unde se mai aude de dânsa”. În căutarea unei explicații citează un fragment din *Încercările literare* ale lui N.Gane. “Astăzi, când societatea noastră, din românească ce era, s-a străinat în toate obiceiurile ei, încât a ajuns a nu mai scrie nici vorbi, nici gândi românește, când înșiși copiii din fașă nu mai învață a zice *tată și mamă*, ci *papa și maman*, când chiar și slugile de prin case se *monsuesc și mādămesc* în disprețul vechii frății românești, în această grozavă babilonie de limbi și moravuri, am uitat toate tradițiunile vechi cari împodobesc trecutul nostru. Așa, dacă am întreba astăzi pe oricine: ce este un *Mărțișor*, desigur ar da din umere, zicându-ne: *nu sciu!* Căci nu numai obiceiul, dar însăși amintirea lui, însuși înțelesul cuvântului s-a șters din memoria noastră. Românele din vremea trecută nu sciau să-și facă perul din negru alb și din alb negru, spre derâdere a vârstelor, nu cunoscneau crinolinelile și turnurile, puful și cocul, spre derâdere a formelor omenesci; ele se îmbrăcau cu altițe, își spălau fața cu apă de izvor și urmau datinelor și obiceiilor strămoșești; ele ciocniau oue roșii la Pasci, ascultau cântecele de stea la Crăciun, colindele la Anul nou și trimiteau *Mărțișori* la întâiu Martie” (ibid.,p.p.141-142).

Mărțișorul nu avea să dispară. El va fi preluat de oraș, unde va căpăta noi și noi forme. Pe la 1800 orașenii atârnă de șnur o monedă și scrijelesc pe una din fețele ei anul respectiv: 18... Mărțișorul se metamorfozează din nou și devine breloc din aur, argint sau doublé care poartă însemnele norocului: trifoi cu patru foi, coșari, purcei, zar, cărți de joc

ș.a.m.d. După care intră în orizontul amorului și devine obiect sentimental. Acum încep să apară inimile de diferite mărimi și texturi. Tinerii își dăruiesc în mod simbolic inima în fiecare an pe 1 martie. Comunismul din vremea lui Ceaușescu va scoate pe piață un nou tip de mărțișoare: cele fabricate la Fondul Plastic, ambalate în cutii transparente. Se remarcă prin anularea completă a conotațiilor sale magico-religioase inițiale. Imediat după revoluția din decembrie 1989, apare mărțișorul electoral, având pe el chipul oamenilor politici trendy la vremea respectivă: mărțișorul electoral Petre Roman.

În prezent se remarcă o varietate extraordinară a categoriilor de mărțișoare. Dispariția mărțișorului făcut la cooperative de stat a creat condițiile apariției mărțișorului puternic individualizat: laolaltă cu mărțișorul clasic coexistă inima enormă din pluș pe care scrie *I love you!*, diploma înrămată (prin care se atestă faptul că viitoarea ei posezoare este cea mai frumoasă, bună, minunată mamă, fiică, iubită sau nevastă), mărțișorul cu simboluri arhetipale sau New Age (crucea celtică, mărțișorul cu Yin-Yang) și multe altele pe care vă las să le descoperiți pe cont propriu. (C.V.)

Moartea unui patriarh. Născut în 1909, Barbu Brezianu era, cu siguranță, cel mai bătrân critic de artă, dar și scriitor, în viață. Din păcate, ceea ce noi, ceilalți, considerăm o performanță absolută, aceea de a atinge vârsta de 100 de ani, nu i-a fost dat lui Barbu Brezianu, acest domn amabil și delicat din alte vremi. A încetat de a mai trăi în ziua de 14 ianuarie a acestui an. Trista știre mi-a dat-o Andrei Brezianu, al cărui poem după Thomas Moore pe care îl publicăm în numărul acesta de revistă era transcris în românește chiar cu gândul la stingerea lentă a tatălui său.

Barbu Brezianu era cunoscut pentru cartea sa despre *Opera lui Brâncuși în România*, apărută în 1974 și premiată de Academie. După ce studiase dreptul, Barbu Brezianu se îndreptase spre artă, iar mai târziu, după ce scăpase din lagărul comunist de la Canal – Poarta Albă, a ajuns cercetător la Institutul de Istoria Artei din București. Este autorul unor monografii despre Nicolae Grigorescu și Karl Storck. Dar tinerețea sa a fost dedicată poeziei, căci a debutat în 1930, cu volumul de versuri *Nod ars*, publicând apoi, în timp, volumele: *Poezii*, *Zăvor fermecat* și *Jaf în dragoste*. A tradus *Kalevala*, celebra epopee nordică, în românește. Reprezentant al generației Eliade – Cioran – Noica, a fost prieten cu mai toți marii intelectuali ai timpului său. Arghezi saluta, la un moment dat, revenirea sa în literatură. Plecarea lui Barbu Brezianu ne lasă mai singuri și fără un ultim fir care ne mai lega de o lume astăzi devenită istorie și, pentru mulți, istorie străină, spre care nu se mai întorc. În mijlocul brutalității și al trivialității societății de azi, ne vom aminti cu melancolie de manierele sale, de delicatetea unui suflet care a rămas, în fond, toată, viața, al unui poet, așa cum era înțeles acest cuvânt altădată. (N.P.)

Limba română e grea. Limba română continuă să fie grea pentru politicieni, ca și pentru vorbitorii de pe la televiziuni. Sensul cuvântului *atribut* s-a schimbat considerabil în ultimul timp, așa cum observam, cred, și altădată. Nu mai înseamnă, cum cred autorii DEX-ului, o „însușire esențială unui obiect, semn distinctiv, simbol sau parte secundară a propoziției, care determină un substantiv sau un echivalent al acestuia”, ci cu totul altceva. Prim-ministrul spune foarte serios că a judeca, de exemplu, nu este *atributul*

său. De acord, dar nu din motivul pe care-l subînțelege domnia sa, acela al separării puterilor în stat, ci pentru că a judeca nu poate fi atribut, ci *atribuție*, adică „sferă de autoritate, de competență, de acțiune a cuiva; însărcinare, muncă dată cuiva spre îndeplinire” (v. DEX). Sigur că amândouă vorbele fac parte din aceeași familie de cuvinte, dar ce diferență de sens! Am auzit ingineri motivându-și greșelile de limbă sub cuvânt că ei nu sunt filologi, ci ingineri. De prisos să spunem că limba română este vorbită și de ingineri, și de medici, ba chiar de zilieri și șomeri, nu numai de filologi, adică absolvenți de – azi – *Litere*, în urmă cu 18 ani, *Filologie*. Atunci când elevul descoperă, la vreun exercițiu de gramatică, în școală, care sunt *atributele* din vreo frază, el nu se gândește, desigur la *atribuțiile* cuiva. Cu atât mai mult cu cât *atribut* poate avea și un substantiv inanimat, comun, în timp ce *atribuții*, de obicei, nu au decât ființele vii. Nu cred că prim-ministrul sau președintele, că și domnia sa vorbește de *atributul* pe care-l are în diferite împrejurări și dosare, se închipuie, în forurile dumnealor interioare, ca niște inanimați. Totuși, atribuțiile ne separă de inanimați, domnilor! Or fi și alte lucruri care ne separă, dar acestea cu siguranță că o fac. Și ca să fiu mai pe înțelesul unor asemenea superficial-informate persoane, voi da un exemplu: în grupul „calul roșu fuge repede”, cuvântul *roșu* este *atribut*, în timp ce *atribuția*, dacă putem spune așa, a calului, ar fi aceea de a fugi, mai repede sau mai încet. Și-apoi cum să nu spui, din două în două minute, în fiecare zi, că limba română e grea, când ea e vorbită la fel de stricat de toți patrioții, de la președinte la ultimul vânzător de brânză! (N. P.)

Enciclopedia plagiatului național. Criticul literar Al. Dobrescu face valuri, lunile acestea, cu o carte incitantă. Nu e

una de cronici sau articole literare, ci una mai punctuală, ca să zic așa, despre plagiat la români. Titlul complet este: ***Corsarii minții. Istoria ilustrată a plagiatului la români.*** A apărut deocamdată numai primul volum, cel al originilor, la editura, necunoscută, Emolis (dacă am citit corect semnele). Aici găsim următoarele categorii intelectuale care s-au datat, de-a lungul istoriei noastre, cu plagiate mai mult sau mai puțin mărturisite: Cronicarii, Savanții, Dascălii, Predicatori și oratori, Tălmăcitorii, Juriștii. Anexele selectează o serie de articole ale unor literați sau istorici care și-au prins colegii cu plagiate. Hazul este că, dacă celebrul istoric Gr. G. Tocilescu, strămoșul eminentului regizor de teatru român de azi, îl prinde cu un plagiat grosolan după o carte franțuzească pe Petru Cernătescu, profesor universitar la Iași, în 1873, el însuși, Gr. G. Tocilescu, este acuzat de plagiat, în 1881, de Hasdeu și de Anghel Demetrescu, care-i găsesc, în ***Dacia înainte de romani***, pasaje plagiate din istorici străini. Un lung schimb de articole are loc întru atacarea lui Titu Maiorescu, pentru un plagiat din ***Logica*** sa, după tratatul de logică al lui John Stuart Mill, ba și alții, tot străini, în 1877. Atacant: Dr. Zotu. Apărători: M. Eminescu și Y. (tot Eminescu), Tanda (Ioan Slavici). De unde se vede că literatura străină, științifică sau beletristică, a fost o inepuizabilă sursă pentru autorii români. În urmă cu câteva decenii, am auzit pe cineva spunând că traducerea unei cărți fundamentale de critică, mai ales din franceză, făcea să cadă capetele unuia sau a mai multor critici de seamă din literatura noastră. Poate că atunci conta originalitatea. În prezent, ea nu mai are mare căutare decât, poate, numai în literatură, dar nici aici în măsura în care o avea înainte de prezenta cursă nebunească pentru bani și situații. (N.P.)

Entuziastul melancolic. Ilie Constantin, singurul supraviețuitor al grupului Nichita Stănescu, Ilie Constantin, Cezar Baltag, de poeți care au deschis în anii 60 o nouă cale spre lirismul autentic, este și un critic reductabil cândva. Spun cândva pentru că, părăsind prin 1973 România, pentru a se stabili la Paris, „reductabilitatea” sa s-a mai diminuat, în patrie. A revenit de câțiva timp și și-a retipărit cărțile, ba chiar a scos o serie de cărți noi, printre care cea al cărei titlu l-am măsluit puțin mai sus: în realitate ea se intitulează ***Entuziasmul melancolic*** și este una despre poeți români (încă) recentți, de la Tudor Arghezi la Ion Mircea. Formula titlului, mărturisește criticul-poet, este împrumutată de la Giordano Bruno și se potrivește ca o mânășă unei cărți despre poezie care apare azi. Cu atât mai mult cu cât Ilie Constantin nu reține, în paginile cărții sale, pe nici unul dintre faimoșii zilei de azi în poezie, preferând o distanțare prudentă. În fapt, cartea nu este una de recenzii sau cronici, ci un fel de sinteză tematică a poeziei românești contemporane, într-un fel de antologie proprie. Poeții apar, unii dintre ei, pentru a ilustra cu poemele lor capitolele tematice ale cărții, ca de exemplu *Expresioniști și onirici*, *Între discurs și expresia lapidară*, *La pragul metafizic* etc. Cartea ar fi foarte utilă dacă ar mai sta cineva să-și bată, prin școli, capul cu poezia și temele ei, precum și cu felul în care aceste teme pot genera expresie poetică. (N.P.)

Lecție de zbor la sfârșitul lecturii. Apărut în condiții grafice de calitate, așa cum Editura „Brumar” ne-a obișnuit, ***Figuri de stil***, de Ileana Roman, și-a dovedit valoarea primind Premiul Filialei Craiova a USR pentru volum de poezie în 2007. De ce ***Figuri de stil?*** S-ar putea spune că autoarea încearcă să ne dea o „lecție de poezie” însă volumul

este mai mult de atât. De fapt, titlul nu este pentru noi ci mai mult pentru autoare ca o privire (secretă) în oglindă și o trans-figurare a imaginii reflectate prin chiar aceste „figuri de stil” ale poeziei. Poemele, de o mare varietate stilistică și de conținut, au o jucăușă formă clasică (cu ritm și rimă) așa cum stă bine unei adevărate lecții de poezie: „Am reușit numai în vis/ Să smulg chiar rima la abis/ Și cerul lins de vite./Am învățat să dorm întâi/E mare lucru. O, rămâi/Nici somn, nici pat, nici căpătâi/Visărilor trăite.” După o trecere prin mai multe nivele și limbaje poetice, cu aluzii și rime savante ori comune, în derularea obsesiilor discursive (singurătatea, regretul, îngerul, zborul, cuvântul, vedenia, visul, destinul femeii, etc), Ileana Roman ne propune o artă poetică ce (și) încheie volumul: „Îngerul îmi citise cartea cumplit/Omorând-o cuvânt cu cuvânt/ Și la sfârșitul cititului sfânt/ Cu gura lui s-a iscălit.” Nu știm dacă îngerul chiar s-a iscălit însă poeta a reușit să ne apropie de o poezie caldă, omenească, poezia unei vârste când omul se uită la cer cu dragoste și seninătate. (ION MARIA)

BREVIAR EDITORIAL

Jurnale de tinerețe, de Rainer Maria Rilke, Editura Ideea Europeană, 2007, 212 pagini. Poezia lui Rilke face ca tot ceea ce el a scris să fie privit într-un mod aparte, inclusiv aceste jurnale, fie ele și de tinerețe. Sau tocmai de aceea, pentru a căuta răspunsuri privitoare la începuturile formării scriitorului care avea să devină, la rândul său, reper în formarea altor scriitori: „*Jurnalul florentin* este cea mai timpurie însemnare autobiografică a poetului, prilejuită de un voiaj în orașul lui Dante, așternută pe hârtie la puțin după 20 de ani. Valoarea lui nu constă doar în

impresiile, stările sufletești ori trăirile autorului, ci și în faptul că el dezvăluie câteva dintre conceptele fundamentale, pe care se va sprijini întreaga lui creație ulterioară. El dezvăluie obsesia durabilă a autorului cu privire la destinul său artistic: „Deseori mă cuprinde o imensă nostalgie după mine însumi. Știu prea bine, drumul e încă lung.” *Jurnalul de la Westerwede*, deși evocă doar un an din existența lui Rilke, dezvăluie o întreținere de experiențe și de evenimente, precum debutul căsniciei cu Clara Westhoff, dar și lupta cotidiană pentru existență, în sensul cel mai propriu al cuvântului. Lipsit de ajutorul financiar patern, el se vede nevoit să-și câștige pâinea printr-o salareală istovitoare și deloc măgulitoare artistic, la diverse ziare și reviste. Nu lipsesc, desigur, reflecțiile despre artă, văzută ca un *modus vivendi*.”

De la Iași la Ierusalim și înapoi, de Leon Volovici, Editura Ideea Europeană, 2007, 236 pagini. Pornind de la un dialog cu Sandu Frunză, așa sună subtitlul acestei cărți, care cuprinde în 150 de pagini o istorie de peste jumătate de secol. Dialogul se focalizează, pas cu pas, pe frânturi din viața cotidiană, vizibilă sau spirituală, a unei familii de evrei din Moldova. Sandu Frunză, acum universitar în Cluj, l-a întâlnit cu zece ani în urmă pe Leon Volovici, cu prilejul unei burse la Universitatea Ebraică din Ierusalim. Autorul punctează în prima pagină a volumului momentul întâlnirii lor: „Tocmai își terminase doctoratul despre filosofia lui Dumitru Stăniloae, pe care îl și frecventase în ultimii ani ai filosofului ortodoxist. Din perspectiva ortodoxiei, așa cum o percepe Sandu Frunză, antisemitismul unor teologi ortodoksiști din anii ‘30 e o erezie. Despre istoria modernă a evreilor nu cred că știa prea multe, dar avea o deschidere plină de simpatie spre lumea

evreilor din România, din care au ieșit și noii lui prieteni, profesori la universitatea din Ierusalim – Moshe Idel, originar ca și mine din Moldova, și clujeanul Michael Finkenthal.” Statutul intelectualului evreu în România, în Israel și în lume este temă de meditație, nostalgii și întrebări pentru cei doi, ca și pentru alți scriitori ale căror portrete sunt creionate succint și elocvent de către Volovici în cea de-a doua parte a cărții: Virgil Duda, Norman Manea, Iordan Chimet, Paul Cornea. Diversele perspective pe care Leon Volovici le adoptă sunt incitante, dar nu conduc la diluarea identității de sine, ci la aproximarea acesteia cu o precizie sporită: „Este Ierusalimul o „fereastră” potrivită de la care să privești spre România? Există între aceste două locuri vreun traseu de comunicare spirituală? Trăiesc de câțiva ani în acest oraș (supra)încărcat de mitologie și istorie, și mă pomenesc nu rareori îndoindu-mă de existența unei astfel de legături – o formă, probabil, de a obiectiva dileme personale: ce sens are prezența mea aici?, e vreun „loc” aici pentru „bagajul” meu românesc?, spune el „ceva” cuiva? și în direcție inversă: ce spune Ierusalimul românilor? întrebări aproape neinteligibile pentru un străin, venit dintr-o lume „normală”. Sau, cel puțin, mai normală decât România din „epoca” abia încheiată.”

Religia viului, de Aura Christi, EuroPress Group, 2007, 210 pagini. Este cartea asemănarilor și neasemănarilor unor scriitori ce vin – și cresc – pe urmele unor maeștri, a literaturii scrise cu fervoare și smerenie, ca un triumf al viului asupra morții (sau, măcar, al mortificării): „tema care revine în mai toate textele scrise de mine în ultimul deceniu fiind – previzibil pentru lectorul care mă urmărește – relația *maestru-ucenic*. Sunt, evident,

teme dificile sau, cu vorbele lui Dostoievski, imposibile. Mă miră curajul de a le fi abordat. Prin urmare, repetarea, în cercuri concentrice, a unor gânduri – cu riscul prolixității, inevitabile, ba chiar obligatorii și în cazurile înrudite cu cel de față –, revenirea la altele, lăsate la jumătatea drumului altundeva, în alte scrieri, se dovedesc, iată, necesare. Nu încetez să mă minunez de această carte: „nici măcar n-am bănuțit vreodată ce crește în mine” spune Aura Christi despre această carte a sa.

Trei mii de semne, de Aura Christi, Editura Ideea Europeană, 2007, 400 pagini. În paginile acestui jurnal de scriitor sunt nume care revin des sau sporadic, consecventă este însă prețuirea-adorarea scriitorului care, pentru Aura Christi, are (aproape) indiscutabil statura și statutul unui zeu. Acel zeu rămâne să fie descoperit de fiecare scriitor pe cont propriu, prin combustie sau prin consecventă lăsare în voie: „Nu e nimic de văzut, de descris. Totul a fost încercat, gustat, otrăvit. Taci. încolăcește-te în tine însăși. Ca felinele când își fac siesta. Adormi în tine însăși. Trage plapuma peste ochi, fă-te covrig și toarce, uitând de toate. Nu există decât respirația ta, acordându-se după respirația amintirii zeului care, pe vremuri, își făcuse un tron în tine; poate. Acum tronul e pustiu. Dans totul. Amintire a zeului plecat, lăsând nevăzute dăre lungi, persistente în existența ta redevenită mărunță și jalnică, de doi bani și, totuși – contorsionată în așteptarea crispant de goală, laborioasă în aceste momente – constați ceea ce știi, da, știi, într-un fel, dintotdeauna, anume, existența fantastică, absolut fantastică! Ce mare zi crescută din nimic. Din nimicul dulce, foșgăitor, viu, visând să cuprindă dintr-o ochire totul. Cerul înalt, amiaza

înaltă, subțire, iar ochii nebănuți de mari.”

Sfinte firi vizionare. Mari scriitori români: medalioane literare, de Mihai Cimpoi, EuroPress Group, 2007, 260 pagini. Studiile monografice și eseurile academicianului Mihai Cimpoi sunt sintetizate, reunite și publicate acum în această a doua ediție. Prezentarea de pe ultima copertă definește acest volum ca fiind: „o carte despre clasicii români creatori de valori universale și despre raporturile literaturii române cu alte literaturi europene. La „frontiera” dintre aceste literaturi și culturi au apărut personalități marcante, precum Nicolae Milescu Spătaru, Dimitrie Cantemir, Antioh Cantemir, Mircea Eliade. Rădăcini genealogice românești (și subiecte basarabene), după cum s-a dovedit documentar, are Gogol. Despre toate aceste intersectări, rădăcini și paralelisme vorbește cartea lui Mihai Cimpoi.” Volumul prilejuiește implicit o meditație asupra valorii omului de cultură, a condiției creatorului: „Prin oricare din năzuințele sale formative („individualizare”, „tipizare” platoniciană, elementarizare sau reducerea lor la „stoicheion”), spune Blaga, artistul sau creatorul în genere aspiră la transcendență, la un Demiurg imanent, la o lume a valorilor supreme de dincolo de realitatea imediată, concretă, ce formează „cercul strâmt”. Este absolutul pe care îl caută, cu o febrilitate deosebită, Eminescu. Firește, comunicarea cu El, transgresiunea spre transcendent ca unica realitate adevărată se face într-un fel unic, Demiurgul nefiind la el un liber-arbitru, lăsat în voie să dispună de puterile sale absolute, ci o făptură subordonată sieși sub semnul determinismului cosmic tragic, iar omul eminescian nefiind un individ îndumnezeit pur și simplu, ci un eon, un creator ce-i seamănă întru totul.

Consubstanțialitatea cu divinul este datul său ontologic fundamental..”

Lecturi în labirint, de Rodica Grigore, Editura Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, 2007, 256 pagini. Tânăra autoare este cadru universitar la Sibiu, prezentă în viața literară de pe aici (dar și din Mexic sau Spania) prin apariții editoriale și publiciste, prin traduceri sau prin coordonarea unor antologii. „Ghidul Rodica” este o prezentare de o jumătate de pagină pe care Andrei Codrescu o face pentru a ne ghida, la rândul său, printr-un teritoriu destul de vast și dădora de repere, în care nume ca Valéry, Marquez, Kadare, Kawabata, Calvino, Pamuk, Vonnegut, Harold Pinter – printre ei, chiar Andrei Codrescu – exercită asupra autoarei o reală, subtilă și, deși greu de cuantificat, egală fascinație: „Plimbându-mă pe harta trasată de Rodica Grigore, m-am ciocnit de mine nu o dată, ci de câteva ori, iar când m-am ferit, am dat buzna peste scriitori ca Gao Xingjian, José Saramago, Alejo Carpentier, Bei Dao sau Samuel Beckett. În orașelul a cărui hartă criticul o desenează sânguinos, locuiesc un soi de oameni preocupați de cărți și de oglinzi, ceea ce creează iluzia unui târg, cu populație robustă, extrem de dedicată cetății. Mișunăm acolo pe trotuare rulante alcătuite din cărți pline de oglinzi.”

Peste 50 de lecturi ale unor titluri de referință din literatura universală contemporană traduse și publicate în anii din urmă în România.

27. Poezie de București, Uniunea Scriitorilor din România, 2007, 160 pagini. O antologie care cuprinde pagini inedite sau extrase din volume deja publicate ale unor autori pe care premiile nu i-au ocolit: Constantin Abăluță, Mircea Bârsilă, Ana Blandiana, Constanța Buzea, Gabriel Chifu, Dan Mircea Cipariu, Traian T. Coșovei,

Gabriela Crețan, Daian, Mihail Gălățanu, Horia Gârbea, Bogdan Ghiu, Nora Iuga, Iolanda Malamen, Angela Marinescu, Irina Mavrodin, Ion Mircea, Ioan Es. Pop, Valeriu Popa, Nicolae Prelipceanu, Sergiu Radu Ruba, Cornelia Maria Savu, Viorel Sâmpetean, Octavian Soviany, Liviu Ioan Stoiciu, Lucian Vasilescu, Vinicius. Garanția prezenței în acest album-caleidoscop (însoțit și de un DVD) a fost primirea premiului U.S.R. sau A.S.B. pentru poezie, din 1994 până acum. Fiecare are un București al său, iar cel mai vizibil este cel al artistei-fotograf Mihaela Marin: un Mic Paris emaciat, decrepit, un București al mahalalelor și al țigănușilor, al pescarilor de Dâmbovița, al grafitti-urilor și al inconfundabilului Spital 9.

Horia Gârbea pledează pentru acest proiect: „Este oare București un oraș poetic? Orice loc își are poeticitatea lui, mai dulce sau mai amară. Chiar dulcele blestem al clasicului: îmi vine să zic și eu cu cântecul: arză-1 focul de București conține un alint. Fiecare om care a scris o poezie, și cine n-a scris, are un strop de tandrețe pentru orașul nostru. Cei 27 de poeți ai acestei antologii n-au numit întotdeauna străzile, casele, gările și liniile de tramvai care i-au inspirat. Dar unii au făcut-o și e drept să dăm mai jos lista acestor locuri care, ca atâtea altele, nenumite, cheamă inefabilul. Un poet bucureștean, regretatul Cristian Popescu, visa să i se amenajeze o casă memorială în cel mai vechi tramvai 26. Printr-un joc al destinului, această linie a dispărut la rândul său odată cu el. Nu e aceasta Poezia?” Proiectul a fost coordonat de Dan Mircea Cipariu și realizat în parteneriat cu Primăria Sectorului 2 și cu TVR Cultural.

EUGENIA ȚARĂLUNGĂ

REVISTA PRESEI LITERARE

APOSTROF 12/2007. Revistă lunară care apare la Cluj de 18 ani sub conducerea Martei Petreu. Limba română e feminină, atrage atenția Irina Petraș. «*Româna nu are neutru, ci ambigen, de aici „privirea sexuală” care se răsfrânge și în spațiul poeziei, maleabilitatea limbii noastre feminine ar putea explica și o anumită mlădiere sub vremi, adesea păguboasă, a românului*». Irina Petraș fiind convinsă că „*limba română e mai deșteaptă ca românii*”. Frumos zis (îmi voi permite să folosesc drept subtitlu această aserțiune, la sfârșitul revistei presei literare, de față, citând versuri duse la limită, cu dus-întors, ca fapt divers). Feminitatea în general însemnând „flexibilitate, maleabilitate, nuanțare când e vorba de a judeca lumea”. Pe de altă parte, spune domnia sa, «*sunt dispusă să descopăr că lucrurile din lumea asta sunt „și-și”, nu doar „așa” sau doar „așa”. Și dacă descoperi echilibrul acesta de alb și negru, de masculin și feminin, de bun și rău în toate lucrurile, poți trăi mai bine cu ceilalți și cu tine*». Irina Petraș insistă pe binefacerile „laturii feminine a oamenilor” (a românilor, firește), care e creatoare: „*Continui să cred că ajungi, printre altele, să scrii, să faci artă în general atunci când simți o carență, o absență, o neîmplinire, când ai o anumită doză de sensibilitate care se pune în seama laturii noastre feminine de oameni*”. Prin creație păstrând un echilibru în lume. Scrii din cauza părții feminine din tine, „ca om”, într-o limbă română feminină! Măine vom putea vorbi, astfel, mai în glumă, mai în serios, despre feminismul literaturii române... Rețin și din ce declară Ioana Cistelean despre critica literară, pe ultima pagină a *Apostrofului*: „*Nici un scriitor nu mai suferă azi (din păcate sau ba) dacă N.*

Manolescu nu-i recenzează cartea, nu dă un verdict, nu amendează sau nu impune un nume". Și se întreabă: „*Ce s-ar întâmpla dacă această controversată breaslă ar fi în stare – miraculos, de-a dreptul – să facă un front comun, fie el și tacit, și ar abandona cronicile literare ce semnaleză cărțile momentului*”. Răspunsul și l-a dat singură, cu N. Manolescu, care nu mai scrie cronică literară și n-a murit nimeni. Personal, îi invit pe critici să se apuce de scris poezie și proză...

RAMURI 12/2007. Revistă lunară, serie nouă, apare la Craiova sub conducerea lui Gabriel Chifu. „În calitate mea de cetățean american”, Ovidiu Hurduzeu își dă cu părerea: «*România de astăzi este o „societate de adaptare”... În România trebuie în primul rând să te adaptezi la lipsa de sistem, să navighezi într-un ocean de incertitudine, de neprevăzut și improvizație... În loc de individualism, românii au „personalismul”. A trasa dezvoltarea istorică a personalismului românesc este o chestiune de arheologie culturală... În opinia mea, trinitarismul ortodox, un cult popular al eroilor, probabil de origine dacică, la care se adaugă fără îndoială influența individualismului modern din Occident, s-au împletit în mod fericit pentru a crea un cadru personalist al existenței. În România viața se organizează spontan în jurul unor persoane... Aceste persoane se bucură de autoritatea pe care o au „duhovnicii” în spațiul credinței ortodoxe. O autoritate „ontologică” bazată pe „prezență”... Nu e rea ideea. Titlul interviului: „Despre standardizarea individului” („fiecare individ trebuie să se comporte ca un angrenaj perfect integrat”, în condițiile în care standardizarea individului se face din motive economice). Păcat că, trecând la exemple, Ovidiu Hurduzeu se pierde în*

mediocritate și penibil (lăudând standardizarea scriitorului român, recunoscută în cadrul unei false istorii literare).

CONVORBIRI LITERARE 12/2007. Revistă lunară, serie nouă, care apare la Iași sub conducerea lui Cassian Maria Spiridon. Apropo de critica literară care „standardizează scriitorii” (dacă opera literară e „integrată” în sistem, e bună, fiind evident un produs de piață de succes, standardizat; succesul e confundat cu „valoarea”, se înțelege; dacă nu are succes, opera literară nu există), în fața căreia nu ai cum să reacționezi, să reții aici consemnarea desemnată a criticului Gheorghe Grigurcu, care e și poet (și știe ce vorbește din interiorul fenomenului literar românesc): „*Numai spiritele mediocre tremură de spaimă în fața criticii. Critica nedreaptă trebuie învinsă prin simpla evidență a meritului, care nu se cade neapărat să lupte, ci să fie. Pasivitate senină, triumfătoare în fața agresivității*”. În același timp, se plânge Ion Pupuc: „*Citim enorm și scriem inadmisibil de mult*” și ne amintește ce «*observa și G. Călinescu, exasperat, că: „A citi prea multe cărți e un abuz, un semn prea adesea de neintelektualitate*”». Ion Pupuc repetând că G. Călinescu „*afirmase într-altă parte că ești cult nu prin ceea ce citești, ci prin ceea ce ai puterea de a nu citi... Căci sunt indivizi, dintre care nu puțini se bucură de notorietate, pe când de fapt ei au citit mai puține cărți decât câte, prolifici, au scris*”. Motiv să propună la sfârșitul „*Scrisorii*” sale din București, filozofic — „*vom admite că, la limita de sus, ambiția noastră ar fi să devenim diletanți, amatori, adică iubitori*” (prin iubire înțelegând cunoașterea intuitivă, îndeosebi)...

EX PONTO 4. Revistă trimestrială, octombrie – decembrie 2007, apare de cinci ani la Constanța și e condusă de Ovidiu Dunăreanu. „Sictireala” criticilor e veche, și ea provoacă milă scriitorilor — cine i-o fi obligând să se chinuiască atât să citească? Antonio Patraș ne asigură că până și un entuziast „șef de cenaclu” precum Eugen Lovinescu (doar N. Manolescu i-a mai călcat pe urme, ai crede) avea o problemă în acest sens: «*Nici sila față de scris nu-l poate abate din drum pe aprigul gazetar și formator de opinie, deși conștiința inutilității nu-i dă deloc pace: „Simt o mare oboseală. Scrisul nu folosește la nimic. Critica este o artă nefolositoare. O pierdere de vreme, nu limpezește pe nimeni; nu poate sădi în spiritul public o noțiune justă de artă”*». Sigur, Eugen Lovinescu are mereu dreptate. Interesant e că în aceeași situație s-a aflat și Garabet Ibrăileanu. Continuă Antonio Patraș: «*Aceeași lehamite îl va fi cuprins, pare-se, și pe Ibrăileanu, ba chiar într-o mult mai mare măsură, de vreme ce „dușmanul” de la Viața Românească a ales nu doar să scoată în evidență „mizeria criticii literare”, ci să renunțe pur și simplu la scris, spre sfârșitul vieții*». Numai că, insistă Antonio Pătraș, «*Pentru mentorul de la Sburătorul cititul e un factor frenator, care te descurajează și-ți inhibă elanul, revelându-ți totodată propriile limite: „M-a apucat un mare dezgust... Mi se pare așa de zadarnic”*»... Pentru variație, din primele pagini ale revistei *Ex Ponto*, îl citez pe poetul C. Abăluță: «*Nimicul e cea mai simplă formă a libertății... Nimicul acesta care linge străzile în urma mea*”.

O trecere în revistă...

POEZIA 4/2007. Revistă trimestrială, apare de 12 ani la Iași, director

fondator C.M. Spiridon. «*La noi cărțile nu circulă, cărțile băltesc. În bălțile acelea vine câte un prost, câte un guguman, uneori zice că e critic, calcă apăsător, stropește în jur neatent la sensibilitatea cititorului, a autorului*”, îi răspunde Adrian Alui Gheorghe lui Mircea Stâncel. Și urmează: «*De aceea propun înființarea Uniunii Cititorilor din România, organizație de tip sindical care să protejeze pe cei care au curajul să pună mâna pe o carte*”. Și în altă ordine de idei: «*Politica e aceeași peste tot în Europa, numai că la noi au fost adăugate, peste toată mișcarea, un sos gros balcanic, mujicie pravoslavnică, fudulie autohtonă*”. Rămânând la „politică”, dar la aceea de până în 1989, Sterian Vicol recunoaște: «*În ziarul local al PCR, Viața Nouă, de pildă, de ziua republicii, ziua partidului, zilele tovilor, redactorii de la secția culturală ne solicitau versuri pe linie... unii dintre noi mai răspundeau chemării*”. Și continuă cu o „zicere a lui Fănuș Neagu, la care ader: n-am încredere în scriitorul care duhnește a coca-cola”. Asta e o noutate. Din aceeași revistă-carte îl citez pe Cezar Baltag (1938-1997), dintr-un eseu: «*Dacă metaforele poeziei ar exista numai în închipuirea poezilor, dacă ele nu ar surprinde nimic din firea și esența lucrurilor, ci ar reprezenta numai rezultatul unui rece joc al hazardului printre cuvinte, atunci nimeni n-ar putea recunoaște fiorul emoției estetice*”.

TIMPUL 12 / 2007. Revistă lunară, serie nouă, condusă de Liviu Antonesei, apare la Iași de 8 ani. Ștefan Afloarei e intrigat că poeziei îi e improprie cronologia, în condițiile în care, atemporală, se „naște ușor sentimentul absenței celor esențiale”. Și îl citează pe J.L. Borges: «*Cred că noi putem să simțim poezia imediat, iar faptul de a ști dacă poezia respectivă este antică sau*

contemporană, dacă a fost scrisă azi dimineață sau acum două mii de ani, este aleatoriu; am citat versuri de Vergiliu, iar versurile sale sună admirabil și astăzi, ca și cum ar fi fost scrise în dimineața aceasta”.

NEGRU PE ALB 6-7 / 2007. Revistă aflată în anul I de apariție, la Odobești, condusă azi de poetul Gh. Istrate de la București. «De la Cronicar cetire, nu iaste alta mai de folos decât plecăciunea capului. Ce a dat Partidul scriitorilor?, se întreba Crohmălniceanu în titlul unui articol din presa dur stalinizată. Și răspundea: „Un ideal umanitar comunist”», notează Magda Ursache și continuă: „Partidul deschisese ochii spre țel, țelul fiind și Premiile de Stat, acordate din 49, uriașe ca valoare: între 20 și 50 de mii de lei, când salariul mediu brut era de vreo 900. Iar Crohmălniceanu a fost mereu pe creastă de val oportun, în interesul carierei. Personalitățile independente au plătit din greu, cele dependente au fost plătite din greu”. Numărul de revistă e dedicat poetului vrâncean Dumitru Pricop (1943-2007), care înainte să moară lăsa scris că: născut demult pe câmp, cu buricul „tăiat cu securea”, acum a venit timpul „să rătăcesc, sălbatic”, să duc „doar masca altei tinereți”.

REVISTA ROMÂNĂ 4/2007. Revistă trimestrială, serie nouă, care apare de 13 ani la Iași, redactor-șef Liviu Papuc. S-au împlinit 50 de ani de la moartea lui Mihai Codreanu, „figură singulară în literatura română”. N. Turtureanu (senior editor) își amintește despre „scurta dar densa mea experiență de muzeograf la Vila Sonet... Într-o zi de vară, cum stam în ceardacul Casei-muzeu... am observat doi tineri, un băiat și-o fată, fotografiind de zor, din toate unghiurile, vila... M-a mirat un așa de mare interes, încât am intrat în vorbă. Veniseră de la Constanța, trimiși

speciali ai unui ziar, ca să fotografieze casa lui... Zelea Codreanu, iar niște ieșeni îi îndrumaseră într-acolo. I-am dezamăgit profund când le-am spus a cui e vila. Foto-reportajul era ratat”.

SUD 1/22007. Revistă lunară, apare de 11 ani la Bolintin Vale, redactor-șef Constantin Carbarău. Din „Carnetul” lui C. Stănescu, datat martie 1992: Acum șapte ani a murit (sinucis?!) istoricul literar Pompiliu Marcea... S-a dus — să se plimbe!? — și a fost găsit... sinucis?! Se vorbea despre arabi, evrei. Aberații. Apăruse cu Z. Ornea volumul X din Eminescu. Apoi Z.O. s-a retras. Rabinul-șef ceruse interzicerea volumului: antisemitism! Marcea l-a apărut... Cum a murit? Rămâne o moarte neelucidată... înconjurată de mister. Cred că „misterul” trebuie căutat chiar în preajma lui, în viața personală a omului și nu tocmai la... arabi ori evrei, după mania noastră conspiraționistă... Sinuciderea nu e exclusă. Dacă va fi fost așa — luciditatea și hotărârea cu care a făcut-o, îl ridică. În ultimii ani intrase într-o disforie — apăsător de ceva, de oboseală, depresie, nemulțumire. Un „om sfârșit”, o victimă a „deceniului satanic”, dar și a propriei biografii intime.

„Limba română e mai deșteaptă ca românii”

(versuri pline de învățăminte)

Că să învățăm de la pești, de la porc și taur, de la plop și râuri sau de la râie și alcool:

— „Să învățăm de la pești să știm / să fim oameni” (Mircea Pop, revista Poezia 4 /2007).

— „Vede porcul icnind și mândrindu-se / că e un bărbat adevărat și nu borăște” (Radu Vancu, revista Ex Ponto 4 /2007).

— „Ca un taur rănit îmi simt rana / tot mai adâncă între picioarele tale” (din poemul intitulat „Mireasa”, de Ștefan Baștovoi / Monah Savatie, revista *Litere* 11-12 / 2007).

— „Fecioarele toamnei, fecioare, / pe brazda cerului, nerușinate, / plopii-bărbații ademenindu-i / cu degete” (N. Cabel, altfel, regizor, revista *Negru pe Alb* 6-7 / 2007).

— „Sugem din râuri uscate măduva acestei planete”; „Ne ungem gândirea cu râie” (Ion Gheorghe Pricop, revista *Pro Saeculum* 12 / 2007).

— „Nefondate icneli sforăiesc/Rampe de lansare literare/E noapte în patria creatorilor închipuiți / Bălăciți în putoarea alcoolului ieftin” (Dumitru Țimerman, *Nordul literar* 11-12 / 2007).

Bonus (să vedeți ce perversă poate fi limba română!):

— „Ne iubeam când n-aveam ce băga în gură” (Andrei Ruse, *Verso* 28-29 / 2007-2008).

LIVIU IOAN STOICIU

Cărți primite la redacție:

Gheorghe ENE, *Texte de dincoace*, versuri, Editura Ceea ce, 2007, 100 pagini;

Mihai CIMPOI, *Europa, sarea Terrei*, eseuri, Editura Ideea Europeană, 2007, 224 pagini;

Valeriu VALEGVI, *Partitură sub asediu*, versuri, Fundația Culturală Antares, Galați, 2007, 78 pagini;

Dumitru PANĂ, *Luna în plină zi*, versuri, Editura Omega, Buzău, 2007, 88 pagini;

Matei GHEBOIANU, *Rotativa de plumb a tranziției. Începuturile presei*

post-decembriste românești „Adevărul” și „Expres”, Editura Fundației „România 2000”, 2007, 112 pagini.

Nicolae NEAGU, *Ninsoarea care ne trebuie, povestiri pentru copii și adolescenți nurlui*, versuri și proze, ilustrații din colecția autorului, Grupul Editorial Bibliotheca-Marcona, partener oficial al Societății Scriitorilor Târgovișteni, Târgoviște, 2007;

Paul Eugen BANCIU, Aquilina BIRĂESCU, *Timișoara literară, Dicționar biobibliografic al membrilor Uniunii Scriitorilor – Filiala Timișoara*, Editura Marineasa, 2007;

Lucian GRUIA, *Speranța*, versuri, Editura Karta-Graphic, Ploiești, 2007;

Liliana ARDELEAN, *Stele în infern*, proze scurte, Brumar, 2007;

Sergiu Pavel DAN, *Republică și uzurpare* (un eseu istorico-politic), Dacia, Cluj-Napoca, 2007;

Liviu GRĂSOIU, *Prima pagină sau între 60 și 65. In memoriam V. Voiculescu*, Editura Nouă, București, 2007;

Angela Baci-MOISE, *De mâine până mai ieri, alaltăieri*, poeme, Editura Limes, Cluj-Napoca, 2007;

Janine VADISLAV, *Eva sau Nostalgia Polilor*, proză scurtă, Editura Andrew, Focșani, 2007;

Tudor Cristian ROȘCA, *20 / 21*, versuri, volum însoțit de CD, Fundația Culturală Antares, Galați, 2007;

Traian Călin UBA, *Și totuși, rodim*, poeme, Editura Vreamea, București, 2007;

Calistrat COSTIN, *Distracție de fiare*, poeme, Editura Universitas XXI, Iași, 2007;

Ioan NISTOR, *Metamorfoze*, poeme, cu ilustrații de Corneliu Pop, Editura Emia, Deva, 2007;

Grigore ȘOITU, *Spam*, versuri, Editura Brumar, Timișoara, 2007.

***Comunicat**, din partea Comitetului director și a Consiliului Uniunii Scriitorilor din România. În ziua de 25 ianuarie 2008 au avut loc ședințele Comitetului Director și Consiliului Uniunii Scriitorilor din România. Ambele au fost prezidate de domnul Nicolae Manolescu, președintele Uniunii Scriitorilor din România.*

Comitetul Director a avizat iar Consiliul a aprobat prin vot proiectul de buget pe anul 2008. Comitetul Director a examinat proiectele culturale depuse de membri pe primele 6 luni ale anului 2008 și a decis care să fie finanțate de către USR și cu ce sume. Comitetul a mai decis asupra numărului de lecturi publice la fiecare filială și a analizat stadiul pregătirilor pentru Festivalul Internațional de la Neptun.